

SUSRETI

GLASILO HRVATSKO-ČEŠKOG DRUŠTVA

Zagreb, ožujak 2019., godina XXVII., broj 36-37

Šetnja Hrvatskom tragovima čeških glazbenika

Sjećanja na 1968.

Miroslav Krleža i Česi

Istaknuti hrvatski Česi: Franta Burian i Vinko Vošicki

**Jaroslav Hašek: Kako mi je iredenta u Zadru
upropastila karijeru**

Dušan Karpatský – jesmo li ga zaboravili?

**In memoriam: Ivica Antolčić, Tony Hnojčík,
Zdenka Taborski i Damir Horvat Zacscai**

Izveštaji o aktivnostima HČD-a

**Doznajte najnovije hrvatsko-
češke vijesti i zanimljivosti**

Sadržaj

Uvodnik: Najbolje u hrvatsko-češkim vezama tek nas očekuje	3
O aktivnostima Hrvatsko-češkog društva	4
Vijesti	25
»Ljetna Češka Republika« viceprvak svijeta	52
Dušan Karpatský – Jesmo li ga zaboravili?	54
Češki protestantski biskup usred »hrvatskog Vatikana«	57
Miroslav Křepela: Sjećanja na vruće ljeto 1968.	58
Vjenceslav Herout: Zbivanja 1968. su mi do danas ostala kao grozan san	60
Albino Crnobori: Moj doživljaj Čeha, posebno 1968.	62
Vlatka Banek: Sjećanje na »mog Čeha«	64
Tonči Stanić: Češkim i slovačkim kamperima vraćali smo novac	65
Slavko i Ciklon – nerazdvojni par	66
Šetnja Hrvatskom tragovima čeških glazbenika	68
Antun Dobronić: Češka je bila njegova druga, duhovna domovina	71
Dagmar Drechslerová: Velika mi je radost pjevati Lisinskog na češkom	74
Čudesnom stazom – iz Češke u Zagrebačku operu i do zagrebačkih cipelica	75
Charlotta Masaryková: Amerikanka koja je postala Čehinja	76
Krhke figure i servisi jači od povijesnih turbulencija	79
Arnošt Lustig: Holokaust kao inspiracija i pouka	82
Kafka usred poslovne zone	84
Jaroslav Hašek: Kako mi je ireidenta u Zadru upropastila karijeru	85
Antonín Dvořák u opisu Vjenceslava Novaka	86
Miroslav Krleža i Česi: Filip Latinovicz napisan u šumi uz Vltavu	88
Vinko Vošicki: Velikan kulturnog i društvenog života Koprivnice	92
Svestrani »Tatiček Burian«	94
Češka beseda Daruvar: Nezaobilazni kulturni čimbenik češke manjine	98
Prvu hrvatsku seljačku zadrugu osnovali su Česi	102
Kulinarstvo začinjeno rodoljubljem	105

SUSRETI

Broj 36-37, ožujak 2019.

Izdavač:

Hrvatsko-češko društvo

Ulica Pavla Šubića 20

10000 Zagreb

OIB: 19958857498

www.hcdzg.hr

e-mail: hcdzag@gmail.com

IBAN: HR8623400091110052228

Urednik: Marijan Lipovac

Uredništvo: Vlatka Banek, Ivan Havelka, Tigran Ilić, Miroslav Křepela, Zvonimir Maštrović i Ivanka Stahuljak

Dizajn i prijelom: Alan Čaplar, Urednik d.o.o.

Lektura i korektura: Ivona Mamić

Tisak: Stega tisak d.o.o.

Susreti su interno glasilo Hrvatsko-češkog društva i članovima se dostavljaju besplatno.

Izlaženje *Susreta* novčano je pomoglo Ministarstvo vanjskih i europskih poslova.

Na naslovnici: Kuća industrijalca Čeha Josipa Kalline u Masarykovoj ulici u Zagrebu, na uglu s Gundulićevom, sagrađena 1904. prema projektu Čeha Vjekoslava Bastla, jedna od najljepših secesijskih zgrada u srednjoj Europi. Obložena je keramičkim pločicama koje je proizvodila tvrtka Josipa Kalline (snimio Marijan Lipovac)

Na poledini: Djeca u ratom razorenoj Prekopakri u proljeće 1992., jedna od brojnih fotografija Tonyja Hnojčeka iz Domovinskog rata, vlasništvo Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata koji ju je ustupio za objavu Hrvatsko-češkom društvu

Uvodnik

Najbolje u hrvatsko-češkim vezama tek nas očekuje

Marijan Lipovac
predsjednik
Hrvatsko-
češkog
društva

Uspjesi koje Hrvatsko-češko društvo ostvaruje iz godine u godinu donose značajne rezultate i djela trajne vrijednosti kakva se nekad nisu mogla ni zamisliti pa ne izostaju niti rekordi. Samo u 2018. Hrvatsko-češko društvo objavilo je kao suizdavač čak tri knjige: *Václav Havel. Politička biografija*, *Ivan Meštrović i Česi – Primjeri hrvatsko-češke kulturne i političke uzajamnosti* te *Češki Hrvati – hrvatski tragovi u Češkoj*, što teško polazi za rukom i bogatijim i snažnijim udrugama. Time je broj knjiga koje su ugledale svjetlo dana zahvaljujući našoj udruzi zaokružen na deset, ali tu nije kraj jer u planu su i nove publikacije. Rekord bilježi i ovaj broj *Susreta*, opsežniji od svih dosadašnjih, na čak 108 stranica koji po osmi put od ponovnog pokretanja našeg glasila donosi brojne zanimljive tekstove posvećene češkim i hrvatsko-češkim temama, čime se *Susreti* potvrđuju kao jedinstven fenomen u novijim hrvatsko-češkim odnosima, ali i hrvatskom izdavaštvu. Članovi i suradnici Hrvatsko-češkog društva obradili su niz tema koje su dosad bile zanemarene ili poznate samo užoj stručnoj javnosti. Po prvi put donosimo popis Čeha koji su djelovali kao nositelji glazbenog života u gradovima diljem

Hrvatske, od Vukovara do Dubrovnika, a tu su i članci o vezama Miroslava Krlež s Česima, o koprivničkom izdavaču Čehu Vinku Vošickom, o hrvatskom skladatelju i praškom studentu Antunu Dobroniću, o supruzi Tomáša Masaryka Charlotti Masarykovej, o češkom književniku Arnoštu Lustigu, o najpoznatijem književniku iz redova hrvatskih Čeha Franti Burianu, kao i o zaslugama Čeha za nastanak prve hrvatske seljačke zadruge u Končanici te o četiri jubileja Češke besede Daruvar. Budući da se 2018. navršilo pola stoljeća od Praškog proljeća i njegovog gušenja okupacijom Čehoslovačke od strane »bratskih« vojski Varšavskog pakta, prikupili smo svjedočanstva članova i suradnika Hrvatsko-češkog društva na te burne dane kada je po tko zna koji put do izražaja došla solidarnost Hrvata i Čeha. U *Susretima* donosimo i priču Jaroslava Haška o tome kako mu je iredenta u Zadru upropastila karijeru, kao i opis Antonina Dvořáka u romanu *Dva svijeta* Vjenceslava Novaka, hrvatskog književnika koji je po ocu bio Čeh i praški student. Nismo zaboravili niti najvećeg češkog kroatista, nama svima dragog Dušana Karpatskog koji već dvije godine nije s nama, a u ovom broju *Susreta* opraštamo se i od pokojnog kipara i slikara Ivice Antolčića, fotoreportera Tonyja Hnojčika, novinark Zdenke Taborski i pjesnika Damira Horvata Zacskaia. Obradili smo i hrvatsko-češke veze na području nogometa, proizvodnje porculana te skrbi za slijepe osobe, a pripremili smo i nekoliko recepata iz legendarne *Češke kuharice* Magdalene Dobromile Rettigove. Intervju za *Susrete* dala je mlada češka operna pjevačica Dagmar Drechslerová koja ne studira u domovini, koju su nekad nazivali

konzervatorijem Europe, nego u Zagrebu. Pozitivan i nesvakidašnji primjer kakvih zasigurno ima više, ali o njima se u hrvatskim medijima uglavnom ne piše. Ni ovog puta ne treba propustiti mali leksikon hrvatsko-čeških zanimljivosti uz rub stranica, te najvažniju i najopsežniju rubriku koja donosi vijesti iz Češke i s područja hrvatsko-čeških odnosa, uključujući i aktivnosti hrvatskih Čeha i moravskih Hrvata, a tu su dakako i vijesti o aktivnostima Hrvatsko-češkog društva koje je, uz već spomenute tri knjige, potkraj 2017. i u 2018. ciklusom tribina proslavilo stotu godišnjicu češke neovisnosti, u Pragu postavilo spomen-ploču u čast Augusta Šenoe te konačno izborilo Ulicu Stjepana Radića, a u Zagrebu još jednom uspješno spriječilo zamisli o mogućem preimenovanju Masarykove ulice, jasno i hrabro time dokazavši da vrijednostima koje promiče stoji na strani bolje i naprednije Hrvatske otvorene prema prijateljskim zemljama. Gdje će nam biti kraj, pitat će se netko. Teško je reći, a i zašto razbijati glavu time u ovim nesigurnim vremenima brzih i neočekivanih promjena kojima se naša udruga uspješno prilagođava ne odustajući od načela i ciljeva zbog kojih je 1992. osnovana. Najbolje u hrvatsko-češkim vezama tek nas očekuje jer odnosi dviju zemalja bolji su nego ikad, kako na razini državnih i lokalnih vlasti, tako i u pogledu suradnje kulturnih i znanstvenih institucija, gospodarstava i drugih društvenih sektora pa sve do kontakata između pojedinaca. Misija je Hrvatsko-češkog društva davati poticaje i inicijative da hrvatsko-češki odnosi budu još bolji, a neprestani porast broja naših članova i pojačan interes javnosti za naš rad i projekte dokaz je da smo na pravom putu.

HČD info

Hrvatsko-češko društvo je nevladina, nepolitička, neprofitna udruga kojoj je cilj davanje doprinosa razmjeni kulturnih, umjetničkih, znanstvenih, gospodarskih i drugih civilizacijskih dostignuća hrvatskog i češkog naroda, odnosno građana Hrvatske i Češke. Društvo je utemeljeno 22. veljače 1992. pod nazivom Društvo hrvatsko-českoga i slovačkoga prijateljstva, a 21. veljače 1993. promijenilo je naziv u Hrvatsko-češko društvo. Od samog osnutka HČD podupire i pokreće aktivnosti kojima je cilj jačanje hrvatsko-čeških veza i bolje upoznavanje dvaju naroda, pri čemu posebnu pozornost posvećuje češkoj manjini u Hrvatskoj i hrvatskoj manjini u Češkoj.

Na čelu HČD-a nalazi se Predsjedništvo koje od travnja 2017. čine: Marijan Lipovac (predsjednik HČD-a), Miroslav Křepela (potpredsjednik), Ivan Havelka (tajnik) te članovi Tigran Ilić i Zvonimir Maštrović. Nadzorni odbor HČD-a čine: Lada Crnobori, Grozdana Dosegović i Ivanka Stahuljak kao članice te Elizabeta Obad kao zamjenica članice. Sjedište HČD-a je u Zagrebu, u Ulici Pavla Šubića 20, a HČD ima i svoju podružnicu u Omišu kojoj je predsjednik Tonči Stanić te podružnicu u Daruvaru kojoj je predsjednik Vladimir Ivić. Internetska stranica HČD-a je www.hcdzg.hr, a udruga ima i svoju stranicu i grupu na Facebooku.

O aktivnostima Hrvatsko-češkog društva

Tribine povodom 100 godina češke neovisnosti

Hrvatsko-češko društvo i Češka beseda Zagreb tijekom 2018. organizirali su u Češkom domu u Zagrebu ciklus predavanja i tribina o najvažnijim događajima u češkoj povijesti 20. stoljeća povodom 100. godišnjice češke neovisnosti, odnosno 100 godina od osnutka zajedničke češko-slovačke države. Prvo predavanje na temu *Kako je 1918. nastala Čehoslovačka* održao je predsjednik HČD-a Marijan Lipovac koji je prikazao državnopravnu povijest Čeha i Slovaka, nastanak ideje o stvaranju zajedničke države i njenu realizaciju tijekom Prvog svjetskog rata. Govorio je i o problemima oko određivanja granica Čehoslovačke zbog napetosti sa susjedima te o unutarnjim problemima zbog višenacionalnog sastava nove države koju je njen prvi predsjednik Tomáš Masaryk zamišljao po uzoru na Švicarsku, gdje će se građani okupiti oko lojalnosti zajedničkoj državi i vrijednostima slobode i demokracije. Iduće predavanje, o Minhenskom sporazumu 1938., održao je 25. travnja potpredsjednik HČD-a Miroslav Křepela koji je istaknuo naivnost čelnika Velike

Britanije i Francuske koji su smatrali da će žrtvovanjem dijelova Čehoslovačke zadovoljiti Hitlerove ekspanzionističke apetite. Čehoslovačka je Minhenskim sporazumom izgubila dvije petine industrije i trećinu poljoprivrednih površina. Predavanje o dolasku komunista na vlast u Čehoslovačkoj 1948. održala je 30. svibnja potpredsjednica Češke besede Zagreb Marina Kolaček Novosel. Ona je pojasnila kontekst i događaje koji su prethodili prevratu, poznatom pod nazivom *Pobjedonosna veljača* (*Vítězný únor*), kojim su započela četiri desetljeća komunističke diktature u Čehoslovačkoj. Zbog razočaranja u zapadne demokratske države ojačala je orijentacija Čehoslovačke prema Sovjetskom Savezu pa su na izborima 1946. najviše glasova dobili komunisti koji će 1948. u potpunosti preuzeti vlast. Započeo je progon svih komunističkih neistomišljenika i protivnika pa je do 1989. u Čehoslovačkoj bilo zatvoreno oko 230.000 osoba, a pogubljeno 248 osoba, dok ih je oko 9000 umrlo od posljedica progona ili su ubijeni u bijegu. Velik odjek imala je tribina posvećena 50.

godišnjici Praškog proljeća i okupacije Čehoslovačke 1968. te utjecaju koji su ti dramatični događaji imali na daljnji tijek češke i slovačke povijesti, kulture i života, kao i na odnose Hrvata, Čeha i Slovaka, održana 28. studenog. O političkim događajima u Čehoslovačkoj 1968. govorio je Marijan Lipovac koji je spomenuo da je tijekom okupacije poginulo 137 čehoslovačkih građana, a oko 50.000 ih se zateklo na odmoru u Hrvatskoj te im je zbog zatvorenih granica desetak dana bio onemogućen povratak. »U tom periodu građani i institucije osigurali su im smještaj i svu potrebnu pomoć, čime je još jednom došla do izražaja solidarnost Hrvata, Čeha i Slovaka u teškim trenucima njihove povijesti«, rekao je Lipovac. O pisanju hrvatskog tiska u vrijeme gušenja Praškog proljeća govorila je Marina Kolaček Novosel, s naglaskom na reportaže o smještaju čehoslovačkih turista u Zagrebu gdje su građani dobrovoljno nudili smještaj u svojim domovima.

O ulozi čeških književnika u Praškom proljeću govorio je dr. Matija Ivačić, viši asistent na Katedri za češki jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu, koji je istaknuo važnost Kongresa čehoslovačkih književnika 1967. kao predigre Praškog proljeća. »Književnici su kao prvi dali dijagnozu komunističkog režima koji je bio porozan na svim razinama. Oni su u velikoj mjeri odredili intenzitet Praškog proljeća i sukreirali ga«, rekao je Ivačić. Spomenuo je važnost književnika Ludvíka Vaculíka koji je 1968. pokrenuo peticiju *Dvije tisuće riječi* sa zahtjevom za intenzivnijim društvenim promjenama. Peticiju je potpisalo oko 200.000 čehoslovačkih građana i ona je postala jedan od manifesta Praškog proljeća. Svoja sjećanja na događanje u Čehoslovačkoj 1968. iznio je Miroslav Křepela koji je spomenuo da se u ozračju nade i optimizma nije očekivalo da bi okupacija vojski Varšavskog pakta mogla ugušiti reformske procese.

M. L.

Tribina o 1968. Miroslav Křepela, Marijan Lipovac, Vlatka Banek, Matija Ivačić i Marina Kolaček Novosel

Mladen Banek

Susreti na rekordne 104 stranice: časopis koji se gušta i analizira

Hrvatsko-češko društvo predstavilo je 4. listopada 2017. u Češkom narodnom domu u Zagrebu 35. broj svog glasila *Susreti*, sedmi od ponovnog pokretanja ove edicije 2011., nakon stanke od 12 godina, na rekordne 104 stranice. Urednik *Susreta* Marijan Lipovac, ujedno i predsjednik HČD-a, predstavio je sadržaj *Susreta* i ustvrdio da hrvatsko-češki odnosi nikad dosad nisu bili toliko intenzivni na svim razinama kao u posljednjih nekoliko godina otkako je Hrvatska ušla u Europsku uniju, a uz unapređenje političke i kulturne suradnje istaknuo je porast broja čeških investicija u Hrvatskoj. O glasilu *Susreti* govorio je i novinar i bohemist Željko Valentić koji je kazao da se radi o jednom od najboljih hrvatskih časopisa, koji se uživa gledati i čitati. »Možda ima dva-tri časopisa koji su bolji grafički i urednički. Ovo je časopis koji se gušta i analizira, u kojem mogu uživati znalci svih područja. Ovo je školski primjer kako se rade tekstovi i naslovi, kao i grafički izgled«, rekao je Valentić. Na promociji je govorio i zamjenik češkog veleposlanika Miroslav Kolatek koji

Mladen Banek

je poručio da bi časopis *Susreti* trebalo približiti i češkoj javnosti zbog relevantnosti njegovih članaka. Saborski zastupnik češke i slovačke nacionalne manjine Vladimir Bilek pohvalio je rad Hrvatsko-češkog društva, istaknuvši da je svojim radom jasno dalo do znanja da je udruga

koja promovira hrvatsko-češke odnose kroz povijest, ali ih planira i gradi i u budućnosti. Na promociji je govorila i predsjednica Češko-hrvatskog društva iz Praga Ivana Tichá koja je predstavila dosadašnju suradnju s Hrvatsko-češkim društvom. M. L.

Opet (p)o Masarykovo

Hrvatsko-češko društvo u rujnu 2017. još je jednom uspješno spriječilo pokušaj da se preimenuje Masarykova ulica u Zagrebu, točnije, takav je dojam stvoren u medijima i zainteresiranoj javnosti, posebno među češkom manjinom. Nakon što je konačno promijenjeno ime Trga maršala Tita, gotovo svi hrvatski mediji raspisali su se o tome da Zlatko Hasanbegović, predsjednik Odbora za imenovanje naselja, ulica i trgova Gradske skupštine Grada Zagreba namjerava preimenovati Masarykovu ulicu koja je njegovoj političkoj opciji trn u oku već desetljećima. Iako je Hasanbegović demantirao takve napise, u konačnici je u kameru ipak rekao da kao povjesničar smatra da Masaryk ne bi trebao ulicu u Zagrebu, odnosno da ju nije trebao niti dobiti jer je bio »veliki pristaša srpsko-jugoslavenskih političkih struja u tadašnjem hrvatskom javnom životu«. Hrvatsko-češko društvo službeno nije reagiralo, budući da nije bio podnesen službeni prijedlog za preimenovanje Masarykove, no medi-

ji su, znajući za raniji angažman HČD-a u vezi Masarykove, sami kontaktirali predsjednika HČD-a Marijana Lipovca i tražili izjave. Lipovac ih je dao desetak, od toga tri intervju (RTL-u, Radiju 101 i *Jednoti*) dvaput je bio gost u programu uživo na televiziji N1 i TV Jabuka, a napisao je i tekstove o Masaryku za tjednike *Zagrebački list* i *Nacional*. Za izjavu su ga zvali i iz novina u Masarykovom rodnom Hodonínu. Iako je HČD reagirao na sve dosadašnje pokušaje preimenovanja Masarykove – 1995., 1996., 1998., 1999., 2012. i 2013. – nikad dosad mediji nisu

pokazali toliko interes za HČD koji je po prvi put percipiran kao faktor koji utječe na društvena zbivanja. Pohvalno je to što nijedan medij nije podržao promjenu imena Masarykove ulice i što su novinari pravilno shvatili simboličku važnost njenog postojanja i opstanka, a HČD je stav o tome na najbolji način artikulirao i prezentirao javnosti. Jedna od najpoznatijih zagrebačkih ulica svojim imenom nadilazi značaj Masarykove osobe jer u prvom redu simbolizira višestoljetne prijateljske hrvatsko-češke odnose. Masaryk je ulicu u Zagrebu dobio 1930. kad se svečano slavio njegov 80. rođendan i bio je to prikriveni iskaz otpora prema diktaturi kralja Aleksandra koji je Masaryku po svemu bio suprotnost, i kao osoba i kao vladar. Ulici je 1941. ustaški režim dao ime Milana Šufflaya, a staro ime vraćeno je 1946. Osim u Zagrebu, Masarykove ulice danas postoje i u Daruvaru, Dubrovniku, Varaždinu, Čakovcu, Bjelovaru, Virovitici i Trojeglavi, a u Karlovcu je Masarykova ulica greškom nazvana po njegovom sinu Janu. Time je Masaryk postao stranac s najviše ulica u Hrvatskoj. M. L.

Naselje Čehi proslavilo 800. godišnjicu

Naselje Čehi, smješteno na jugozapadnom dijelu Grada Zagreba, čiji su češki korijeni očiti iz njegovog imena, proslavilo je 30. rujna 2017. 800. godišnjicu svog prvog spomena u povijesnim izvorima. Proslava ovog rijetkog jubileja održana je na poticaj Hrvatsko-češkog društva i Češke besede Zagreb. U šatoru pored društvenog doma u Čehima s prigodnim glazbenim i folklornim programom nastupili su mješoviti pjevački zbor *Bohemia* Češke besede Zagreb i njena folklorna skupina *Jetelíček* koji su izazvali oduševljene reakcije više stotina nazočnih stanovnika Čeha i njihovih gostiju, posebno pjesmama *Čechy krásné, Čechy mé, Škoda lásky i Písnička česká*. Bilo je to vjerojatno prvi put da su se u Čehima orile češke pjesme i da su se na jednom mjestu u vedrom raspoloženju našli zagrebački Česi i Čehani, kako se nazivaju stanovnici Čeha. Proslava i ugodno druženje trajali su do dugo u noć uz nastup grupe *Minas*, a završili su velikim vatrometom. Zasluge za uspješnu organizaciju pripadaju predsjedniku i potpredsjednici Mjesnog odbora Čehi, Ivanu

Mrazu i Martini Kolić koji su za proslavu uspjeli »zagrijati« svoje sumještane svih generacija i zainteresirati medije. Na proslavi je bio i zamjenik češkog veleposlanika Miroslav Koláček koji je Čehanima poručio da mu je velika čast biti nazočan proslavi njihovog osamstoljetnog jubileja. Češku manjinu u Zagrebu i njene aktivnosti predstavili su potpredsjednica Češke besede Zagreb Marina Kolaček Novosel i predsjednik Vijeća češke nacionalne manjine Grada Zagreba Juraj Bahnik, dok je predsjednik Hrvatsko-češkog društva Marijan Lipovac održao kraće predavanje o povijesti naselja Čehi. Selo Čehi prvi se put spominje 1217. u povelji ugarskog i hrvatskog kralja Andrije II. izdanoj Stolnom kaptolu zagrebačkom, kao »terra Zechi« (zemlja Zechi) i »villa Sechi« (selo Sechi), a u povelji iz 1228. kao »terra Boyemorum« (zemlja Čeha), što jasno upućuju da su prvotni stanovnici sela bili Česi, no nije poznato kada su se doselili. Iako među njegovih oko tisuću stanovnika danas nema nijednog deklariranog Čeha, to je najstarije poznato češko naselje u Hrvatskoj, ujedno drugi dokaz

Zvijezdana Zado

rane prisutnosti Čeha na zagrebačkom području. Najstariji trag Čeha u Zagrebu nalazimo odmah na početku pisane povijesti grada kad je za prvog biskupa Zagrebačke biskupije imenovan Čeh Duh. Današnje najstarije češko naselje u Hrvatskoj je Ivanovo selo kod Grubišnog Polja gdje od njegova osnutka 1826. Česi u kontinuitetu žive kao većinsko stanovništvo. Uspješna proslava 800. godišnjice rezultirala je planom da se i ubuduće svake godine slavi Dan Čeha pa je iduća, nešto skromnija proslava, održana 9. rujna 2018.

M. L.

Napokon Ulica Stjepana Radića u Pragu

Hrvatski političar Stjepan Radić, koji je na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće bio najveći promicatelj hrvatsko-čeških odnosa, dobio je 15. svibnja 2018. ulicu sa svojim imenom u Pragu. Odluku o tome donijelo je Vijeće Grada Praga temeljem inicijative koju su još 2009. pokrenuli Hrvatsko-češko društvo i predstavnik češke nacionalne manjine u Zagrebačkoj županiji Franjo Vondraček. Prijedlog je u siječnju 2018. pred praškim Magistratom ponovno aktualizirala hrvatska veleposlanica u Češkoj Ines Troha i inicijativa je bila pozitivno primljena, što je i rezultiralo odlukom nadležnih vlasti, upravo

u godini u kojoj se navršavala 90. godišnjica Radićeve smrti. Kako stoji u odluci, Stjepan Radić bio je »hrvatski domoljub, međuratni političar i popularizator češkog jezika, povijesti i kulture u Hrvatskoj.«

Novoizgrađena i dosad neimenovana ulica, čiji službeni naziv glasi »Radićova«, nalazi se u praškom predjelu Břevnov, u Gradskoj četvrti Prag 6 u kojoj je smješteno hrvatsko veleposlanstvo, kao i crkva svetog Norberta u kojoj je Radić 1898. sklopio brak sa svojom suprugom, Pražankom Marijom Dvořákovom. U toj je crkvi 2011., na inicijativu Hrvatsko-češkog društva i pod pokroviteljstvom Hrvatskog sabora, postavljena spomen-ploča u Radićevu čast. Osim Stjepana Radića, odlukom Vijeća Grada Praga javnu površinu sa svojim imenom dobilo je još nekoliko značajnih osoba, među kojima i nedavno preminuli češki filmski režiser Miloš Forman, kao i Ukrajinac Vasil Makuh koji se u studenom 1968. spalio u znak protesta protiv sovjetske okupacije Čehoslovačke, dva mjeseca prije češkog studenta Jana Palacha.

Ulica Stjepana Radića jedna je u nizu »hrvatskih« ulica u Pragu, gdje već postoje Strossmayerov trg, Ulica Nikole Tesle te Hrvatska, Zagrebačka i Dubrovačka ulica, kao i Ulica jugoslavenskih partizana koja se od 1946. do 1946. zvala Titova.

Češka se nikad nije Radiću za života odužila za njegov rad pa je imenovanje ulice s njegovim imenom u Pragu velika povijesna satisfakcija najvećem prijatelju i simpatizeru kojeg su Česi ikada imali na hrvatskim prostorima.

M. L.

U Pragu milenijske fotografije u spomen na Vrančića, Teslu i Strossmayera

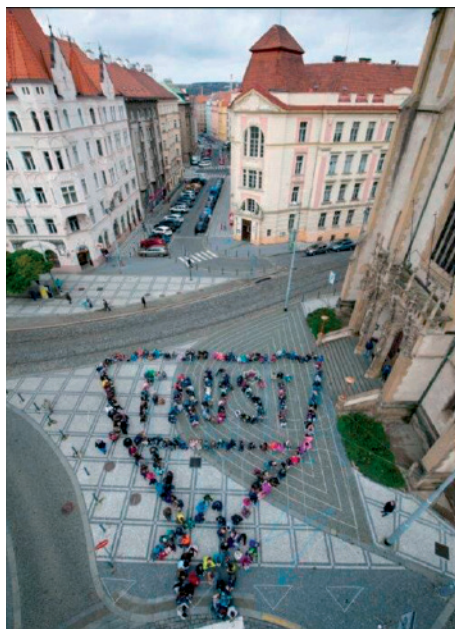
Proslavljeni hrvatski fotograf Šime Strikoman snimio je 10. listopada 2017. na Strossmayerovom trgu u Pragu tri milenijske fotografije posvećene trojici hrvatskih velikana povezanih s glavnim gradom Češke: Faustu Vrančiću, Nikoli Tesli i Josipu Jurju Strossmayeru, a u snimanju je, zahvaljujući angažmanu Hrvatsko-češkog društva, sudjelovalo više stotina učenika osnovne škole *Strossmayerovo náměstí*. Bio je to prvi slučaj da Strikoman na jednoj lokaciji snima čak tri milenijske fotografije, a povod za snimanje u Pragu bilo je obilježavanje 400. godišnjice smrti Fausta Vrančića. Tim je povodom 9. listopada u Pragu u sklopu projekta Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti *Upoznajmo hrvatsku znanstvenu baštinu* održan znanstveni kolokvij koji su organizirali Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Češkoj, Češko-hrvatsko društvo iz Praga i Hrvatsko-češko društvo iz Zagreba. Izlaganje na temu *Faust Vrančić – izumitelj svjetskog glasa* održala je voditeljica projekta *Upoznajmo hrvatsku znanstvenu baštinu* dr. Marijana Borić s Odsjeka za povijest prirodnih i matematičkih znanosti HAZU, a prof. dr. Sanja Vulić s Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu govorila je o hrvatskom jeziku u Vrančićevo doba. Nazočnima su se obratili i hrvatska veleposlanica u Češkoj Ines Troha i predsjednica Češko-hrvatskog društva Ivana Tichá.

Ivana Skočić

U snimanju fotografija je, zahvaljujući angažmanu Hrvatsko-češkog društva, sudjelovalo više stotina učenika osnovne škole *Strossmayerovo náměstí*. Bio je to prvi slučaj da Strikoman na jednoj lokaciji snima čak tri milenijske fotografije

nazvana po hrvatskom biskupu, političaru, meceni i počasnom građaninu Praga 2017. je slavila svoju 110. godišnjicu, a u čast tog jubileja Strikoman je snimio njene učenike koji su tijelima formirali logo škole sastavljen od natpisa »Stros« i četiri olovke. Milenijske fotografije koje prikazuju skupine od nekoliko stotina ili tisuća ljudi Šime Strikoman realizira od 2000., a nakon gostovanja u Pragu broj fotografija snimljenih u sklopu tog projekta popeo se na 593. Prag je 197. grad u kojem su snimljene milenijske fotografije i jedan od rijetkih izvan Hrvatske. M. L.

Šime Strikoman

Zbog lošeg vremena, snimanje milenijskih fotografija na platou ispred crkve svetog Antuna održano je u vrlo zahtjevnim uvjetima, a Strikomanu su pomagali praški vatrogasci, kao i djelatnici hrvatskog Veleposlanstva i Predstavništva Hrvatske turističke zajednice u Pragu. Milenijska fotografija posvećena Vrančiću imala je motiv padobrana kao njegovog najpoznatijeg izuma. Jubilej ovog hrvatskog polihistora, izumitelja i leksikografa koji je od 1581. do 1594. živio u Pragu kao savjetnik rimsko-njemačkog cara te češkog i hrvatskog kralja Rudolfa II. iskorišten je i za popularizaciju još jednog hrvatskog znanstvenog velikana, Nikole Tesle koji je 1880. bio praški student te u Pragu od 2014. u Ulici Nikole Tesle ima svoj spomenik. Milenijska fotografija posvećena Tesli prikazuje učenike osnovne škole *Strossmayerovo náměstí* koji su svojim tijelima formirali natpis *Tesla* i tri znaka munje. Praška škola

Šime Strikoman

Václav Havel. Politička biografija:

Politički priručnik koji puni srce

Hrvatsko-češko društvo i izdavačka kuća Srednja Europa, uz financijsku potporu Grada Zagreba, krajem siječnja 2018. objavili su knjigu *Václav Havel. Politička biografija*, posvećenu političkom djelovanju i idejama češkog književnika, političara i državnika Václava Havela, posljednjeg predsjednika Čehoslovačke i prvog predsjednika Češke. Autori knjige su Jasna Marcelić, koja je specijalizirala temu političkog djelovanja Václava Havela na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu na Poslijediplomskom specijalističkom studiju Regionalne komparativne politike Srednje i Jugoistočne Europe kod mentora prof. dr. Tihomira Cipeka, te Marijan Lipovac, povjesničar i bohemist, predsjednik Hrvatsko-češkog društva.

Riječ je o prvoj Havelovoj političkoj biografiji objavljenoj u Hrvatskoj i iz pera hrvatskih autora koji opisuju Havelovo političko djelovanje, počevši od bavljenja politički obojenim temama u dramama i pjesmama pa do angažmana u Praškom proljeću 1968. i disidentskog razdoblja tijekom kojeg je bio proganjan, hapšen i zatvaran. Detaljno je opisan Havelov put prema angažmanu u aktivnoj politici, kao i tijekom Baršunaste revolucije, kolaps režima i izbor Havela na mjesto predsjednika Čehoslovačke potkraj 1989. Doba u kojem je Václav Havel obnašao dužnost šefa države (1989.–2003.) opisano je prema pojedinim temama u zasebnim poglavljima: *Lustracija*, *Prijelaz s državnice na tržišnu privredu*, *Dezintegracija Čehoslovačke*, *Susreti sa stranim državljanima*, *Odlazak sovjetskih vojnika i ukidanje Varšavskog pakta*, *Havelov odnos prema NATO-u*, *Havel i ujedinjena Europa*, *Češko-njemačko pomirenje*, *Václav Havel o politici*, *Václav Havel o demokraciji*, *Václav Havel kao glasnogovornik postkomunističkih zemalja* i *Dva Václava – Havel i Klaus*. Posebno poglavlje posvećeno je Havelovom odnosu prema Hrvatskoj i ratovima u bivšoj Jugoslaviji, pri čemu je istaknuta Havelova potpora Hrvatskoj, BiH i Kosovu kao žrtvama srpske agresije, uz kritičan stav prema neodlučnosti međunarodne zajednice da zaustavi Slobodana Miloševića kojeg je uspoređivao s Hitlerom. Velik prostor posvećen je Havelovim aktivnostima, ali i idejama, stavovima i razmišljanjima, uz mnoštvo citata iz njegovih eseja, go-

vora i intervjua. Knjiga je promovirana u Češkom domu u Zagrebu 21. veljače 2018., a predstavio ju je politolog prof. dr. Tihomir Cipek koji je, govoreći o Havelovom političkom profilu, istaknuo njegovu privrženost idealima slobode, istine i demokracije.

»Riječ je o sjajnoj knjizi koja vas neće zamoriti, ova knjiga vam puni srce. Ona nas podučava da sloboda nije stvar

za koju bi se svi ljudi angažirali, a Havel je imao hrabrost i snagu založiti se za slobodu. Iako je kao afirmirani književnik živio dobro, imao je potrebu biti slobodan te se politički angažirao svjestan da se sloboda gradi kroz izgradnju institucija, bez mržnje i osvetoljubivosti, uz poštivanje procedure, ali i uz osjećaj samosvijesti. Čestitam Česima što su imali jednog velikog državnika za sunarodnjaka«, kazao je Cipek, spomenuvši i Havelovu potporu Hrvatskoj u vrijeme srpske agresije. »Havel je osjetio da Hrvatsku, kad je bila napadnuta, treba braniti i za nju se založiti. Jasno je vidio da su korijeni zla u Beogradu jer je imao duboko etičko uporište u sebi. Za razliku od mnogih drugih, zbog toga je vidio tko je prav, a tko kriv«, poručio je Cipek.

Marijan Lipovac je kazao da se radi o osmoj knjizi u izdanju HČD-a koji Havela sustavno popularizira još od vremena dok je bio predsjednik. Spomenuo je prijedlog HČD-a da jedna ulica u Zagrebu dobije ime Václava Havela, čime bi, uz Ulicu Tomáša Masaryka, Zagreb imao dvije ulice imenovane po češkim predsjednicima. »Václav Havel je osoba čiji život vrijedi proučavati i koliko je moguće nasljedovati kao ideal državnika-intelektualca. Svako vrijeme treba svog Havela, a u današnje vrijeme se čini kao da nam osoba njegova kalibra na europskoj i svjetskoj političkoj sceni posebno nedostaje. Havel je jedan od najvećih čeških političkih

Damir Agičić, Marijan Lipovac, Jasna Marcelić i Tihomir Cipek

O hrvatsko-češkim vezama u Zadru

Barbora Veselić

JOSIP FRANJO NOVAK (1767. – 1844.), Čeh rođen u mjestu Semily, od 1821. do 1842. zadarski nadbiskup. U njegovo vrijeme Zadarski nadbiskupij 1828. postaje metropolija za cijelu Dalmaciju nakon što su dokinute splitska i dubrovačka metropolija. Na hrvatskom se potpisivao kao "Josip Frane od Paule Novak po milosti Božjoj i apostolskoga sidališta arkebiskup zadarski". Poticao je opće obrazovanje klera, podigao je niz malih crkvića i škola u zadarskoj okolici, reorganizirao je nadbiskupsko sjemenište i ponovno zgradio nadbiskupsku palaču.

velikana, jedan od onih kakve Hrvati nisu imali i na kojima s razlogom mogu zavidjeti Česima, kao što su još i Tomáš Masaryk i Karlo IV.», poručio je Lipovac. Podsjetio je da je HČD svoju prvu knjigu objavilo 2000., zbirku Havelovih izabranih govora *Sve je moguće*, zajedno s Maticom hrvatskom. Suautorica knjige Jasna Marčelić za Havela je kazala da je bio čovjek koji je režirao i uvelike utjecao na jednu od »divnijih revolucija« 20. stoljeća, čiji bi životni put bio predložak za scenarij drame kafkijanskog apsurdna kojeg je živio. »Havelova dimenzija snažne duhovne slobode umjetnika, pisca dramatičara, političkog esejista, ni danas ne gubi svoj smisao«, rekla je Jasna Marčelić.

Na promociji knjige govorio je i češki veleposlanik Vladimír Zavázal koji je knjigu *Václav Havel. Politička biografija* nazvao vrijednim doprinosom hrvatsko-češkim vezama, ali i dobrim političkim priručnikom iz kojeg je moguće izvući mnoge pouke jer pomno prikazuje Havelovo političko djelovanje. »Kad god u Hrvatskoj spomenem Václava Havela, kod hrvatskih sugovornika gotovo uvijek ću naići na osmijeh te na dobro poznavanje Havelova lika i djela«, rekao je Zavázal, spomenuvši Havelovu podršku hrvatskoj borbi za slobodu i samostalnost i napretku prema članstvu u europskim strukturama. Kao posebnu vrijednost knjige naveo je tekst predgovora, kojem je autor Havelov nasljednik i dugogodišnji politički protivnik Václav Klaus. »Oba su Václava tijesno surađivala unatoč činjenici da su se njihovi stavovi u mnogim važnim pitanjima dijagonalno razlikovali. Ipak, Klaus je Havela cijenio i njegove ideje prepoznao i smatrao moralnom i filozofskom osnovom moderne češke države i njenog društva«, poručio je veleposlanik Zavázal.

Predsjednica Češke besede Zagreb Alenka Štokić Havela je nazvala najpoznatijim Čehom u svijetu, a potpredsjednik Saveza Čeha i predsjednik Vijeća češke nacionalne manjine Grada Zagreba Juraj Bahnik pročitao je ulomke iz Havelovih govora.

Urednik knjige prof. dr. Damir Agićić kazao je da se radi o drugoj knjizi u seriji izdavačke kuće Srednja Europa posvećenoj biografijama državnika srednje i istočne Europe. Prva je bila biografija utemeljitelja neovisne poljske države Józefa Piłsudskog. Srednja Europa specijalizirana je za tematiku iz povijesti i filologije i u proteklih gotovo 20 godina objavila je blizu 200 knjiga. Havelova biografija predstavljena je i u Daruvaru, Zadru i Tisnom. M. L.

Hrvatsko-češko društvo održalo je 9. studenog 2017. svoju prvu tribinu u Zadru, u prostorijama zadarskog Ogranka Matice hrvatske, u organizaciji Lektorata za češki jezik na Odsjeku za kroatistiku i slavistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zadru koji vodi mlada češka kroatistica Kristýna Ryglová. Predsjednik HČD-a Marijan Lipovac održao je predavanje o povijesti hrvatsko-čeških odnosa od mitoloških vremena pa do današnjih dana. Pritom je posebno istaknuo neke od događaja i osoba koje povezuju Zadar i Češku, primjerice podatak da je na koncilu u Konstanzu na kojem je Jan Hus osuđen kao heretik i spaljen bio nazočan i zadarski nadbiskup. Lipovac je spomenuo i zadarskog nadbiskupa od 1821. do 1842., Čeha Josipa Franju Novaka u čije vrijeme je Zadarska nadbiskupija 1828. postala metropolija za cijelu Dalmaciju nakon što su dokinute splitska i dubrovačka metropolija. Novak se na hrvatskom jeziku potpisivao kao »Josip Frane od Paule Novak po milosti Božjoj i apostolskoga sidališta arkebiskup zadarski«, poticao je opće obrazovanje klera, podigao je niz malih crkvića i škola u zadarskoj okolici, reorganizirao je nadbiskupsko sjemenište i ponovno izgradio nadbiskupsku palaču. Gotovo istodobno, od 1831. do 1841. kraljevski namjesnik za Dalmaciju sa sjedištem u Zadru bio je češki plemić general Vjenceslav Vetter von Lilienberg, zaslužan za

gospodarski, kulturni i prosvjetni razvoj Zadra i Dalmacije: sagradio je cestu preko Velebita te u Zadru 1832. osnovao Arheološki muzej kojem je donirao prve predmete. Kako bi se upoznao s Dalmacijom, proputovao ju je i o tome ostavio dragocjene zapise. Osnovao je i zakladu za potporu studenata iz Dalmacije. Slavna hrvatska glumica Čehinja Marija Ružička Strozzi gostovala je 1907. u Zadru, unatoč prijetnjama lokalnih talijanskih iredentista koji su branili izvođenje predstava na hrvatskom jeziku. S iredentistima u Zadru iskustvo je možda imao i češki književnik Jaroslav Hašek koji je 1911. objavio pripovijetku *Jak mne irredenta v Zadaru pripravila o kariéru*. Od 2007. Zadarska županija i Južnomoravski kraj imaju partnerske odnose, kao i gradovi s njihovog područja (Biograd i Kyjov, Pag i Slavkov u Brna te Vir i Oslavany), a od 2013. u Zadru djeluje Udruga za promicanje međunarodnih hrvatsko-češko-slovačkih odnosa Oko Jadrana koja uglavnom okuplja Čehinje i Slovačkinje koje su se udajom doselile na zadarsko područje.

Predsjednik Ogranka Matice hrvatske u Zadru Božidar Šimunić podsjetio je na doprinos Čeha razvoju turizma na zadarskom području, a prisjetio se i da je na svečanost otvaranja zadarskog Filozofskog fakulteta 1955. došao ugledni češki lingvist Bohuslav Havránek prepoznajući važnost tog čina i grada Zadra. M. L.

Na Karlovom trgu u Pragu otkrivena spomen-ploča u čast Augusta Šenoe

U Pragu je August postao Šenoa

»Hvala Pragu što stoljećima nadahnjuje i pozitivno usmjerava brojne hrvatske velikanе«, rečeno je na svečanosti otkrivanja spomen-ploče

Marijan Lipovac

Na inicijativu Hrvatsko-českog društva i hrvatskog veleposlanstva u Češkoj, u Pragu je postavljena spomen-ploča u čast hrvatskog književnika Augusta Šenoe povodom 180. godišnjice njegova rođenja. Na prigodnoj svečanosti ploču su 17. listopada 2018. otkrili hrvatska veleposlanica u Češkoj Ines Troha, zastupnik za češku i slovačku nacionalnu manjinu u Hrvatskom saboru i izaslanik zagrebačkog gradonačelnika Vladimir Bilek, predsjednik Hrvatsko-českog društva Marijan Lipovac te nasljednica obitelji Šenoa Jasmina Reis. Dvojezična spomen-ploča nalazi se na zgradi na Karlovom trgu, površinom najvećem trgu u Pragu i Češkoj, gdje je Šenoa neko vrijeme stanovao tijekom studija na Pravnom fakultetu Karlovog sveučilišta od 1859. do 1865. Izradu i postavljanje spomen-ploče financirao je Grad Zagreb, izradio ju je Centar za dizajn iz

Tomislav Garić

Spomen-ploča u čast Augusta Šenoe

Zagreba, dok je autor idejnog nacrtu bio praški arhitekt Vlado Milunić. Uz pedesetak članova HČD-a i drugih Šenoinih štovatelja koji su iz Zagreba doputovali autobusom, na svečanosti su bili i Lucija Močibob, stručna savjetnica Ureda za međugradsku i međunarodnu suradnju i promicanje ljudskih prava Grada Zagreba, voditelj Ureda za međunarodne odnose Grada Praga Martin Churavý, savjetnik za kulturu Gradske četvrti Prag 2 Jaroslav Šolc, savjetnica za kulturu Grada Velike Gorice Vesna Župetić, ravnateljica Gradske knjižnice Velika Gorica Katja Matković Mikulčić, predsjednica Češke besede Zagreb Alenka Štokić, predsjednica Češko-hrvatskog društva Ivana Tichá, potpredsjednica Udruge građana hrvatske narodnosti u Češkoj Lenka Kopřivová i drugi praški Hrvati i prijatelji Hrvatske.

Marijan Lipovac je u svom govoru kazao da se radi o osmom spomen-obilježju podignutom u Češkoj u čast nekog hrvatskog velikana na inicijativu HČD-a u proteklih deset godina. »Zahvaljujući Hrvatsko-českom društvu, ovdje u Češkoj je u zadnjih deset godina nastao jedan mali panteon hrvatskih velikana na kojem se danas pridružuje i August Šenoa. Hrvatski velikan češkog porijekla sudbinski je odredio hrvatsku književnost, posebno svojim romanima, ali i hrvatsko-češke veze. Kao književnik, novinar i prevoditelj bio je pravi posrednik dviju kultura, i tijekom šest godina života u Pragu i kasnije, do svoje prerane smrti.

U entuzijazmu i poznavanju češkog jezika kasnije ga je nadmašio jedino Stjepan Radić koji je ove godine napokon dobio i svoju ulicu ovdje u Pragu. Kao i mnogi drugi Hrvati, Šenoa je u praškim kulturnim krugovima bio prihvaćen i osjećao se kao među svojim. Svaki istinski Šenoin štovatelj mora barem jednom doći u Prag jer ovdje su se dogodila barem tri važna događaja u Šenoinom životu. U Pragu je August postao Šenoa, odnosno upravo ovdje je svoje prezime koje se izvorno pisalo njemački (Schönoa), a koje potječe od češkog prezimena Šejnoha, prvi put službeno navedeno u pohrvaćenom obliku Šenoa. U Pragu je započela i Šenoina književna karijera – ovdje nastaju njegova prva književna djela, ovdje je počeo izgrađivati i brusiti svoj stil. I naposljetku, možemo reći da je u Pragu, odvojen od rodnog grada, Šenoa istinski zavolio Zagreb koji će kasnije imati središnje mjesto u njegovom književnom opusu. Bez Praga dakle ne bi bilo niti *Prijana Lovre*, niti *Čuvaj se senjske ruke*, niti *Zlatarevog zlata*, niti *Seljačke bune*, niti *Branke*, niti *Povjesnica*, niti drugih djela kojima se Šenoa uvrstio među hrvatske velikanе. I na ovom mjestu, pred nekađšnjim Šenoinom praškim domom, mi Hrvati trebamo zahvaliti Pragu što stoljećima nadahnjuje i pozitivno usmjerava brojne naše velikanе i mnoge druge koji su se ovdje školovali ili djelovali, od Fausta Vrančića do Vlade Milunića. To je dodatni razlog zašto trebamo voljeti

Valentina Gregović

Posjet Čáslavu iz kojeg obitelj Šenoa vuče korijene

Prag kao što ga je volio i Šenoa«, rekao je Lipovac.

Veleposlanica Troha kazala je da ploča podsjeća na kratko, ali upečatljivo razdoblje u životu Augusta Šenoae. »Svi smo odrastali uz Šenoine romane i njegove *Povjesnice*, djela koja su ne samo zbog svoje literarne vrijednosti već jednako tako i zbog svijesti o potrebi da se narodu približi njegova vlastita povijest, na neki način izašla iz književnih okvira i jednostavno postala neizostavnim dijelom našeg kulturnog identiteta. Šenoa zaslužuje da mu se oda počast ne samo kao piscu već i kao požrtvovnom javnom djelatniku, točnije dužnosniku čiji bi rad mogao biti uzorom mnogima«, kazala je Troha. Vladimir Bilek je podsjetio da je Šenoa bio nazočan i na osnivačkoj skupštini Češke besede Zagreb 1874. kada je održao govor na češkom, dok je Jaroslav Šolc spomenuo da se na području Praga 2 nalazi Zagrebačka ulica, a da je na Karlovom trgu više spomenika u čast čeških književnika. Među njima su i spomenici Šenoininim prijateljima Vítězslavu Háleku i Karolini Světlj.

Prije otkrivanja ploče potpredsjednica Udruge umjetnika August Šenoa iz Zagreba Danica Vukelić pročitala je odlomke iz Šenoine pripovijetke *Prijan Lovro* u kojima je Šenoa opisao svoja druženja s ostalim hrvatskim studentima, kao i neke od praških znamenitosti. Riječi zahvale nakon otkrivanja ploče uputila je Jasmina Reis, a zatim je uslijedilo druženje u hrvatskom veleposlanstvu.

Članovi Hrvatsko-češkog društva i drugi Šenoini štovatelji, pod stručnim vodstvom Franje Vondračeka, posjetili su i Čáslav iz kojeg potječe obitelj Šejnoha, kao i Znojmo, Kolín, Kutnu Horu te Jindřichův Hradec gdje se na tamošnjem dvorcu nalazi ploča u spomen na vjenčanje Nikole Šubića Zrinskog i Eve iz Rožmberka.

Lidija Horvat

Kod spomenika Tomáša Masaryka na Hradčanyh

Valentina Gregović

Posjet Jindřichovom Hradecu, uz spomen-ploču u čast Nikole Šubića Zrinskog

Otkrivanje spomen-ploče Augusta Šenoae: Ines Troha, Vladimir Bilek, Jasmina Reis i Marijan Lipovac

Valentina Gregović

Nakon otkrivanja spomen-ploče

Ivan Meštrović i Česi: Primjeri hrvatsko-češke kulturne i političke uzajamnosti

Muzeji Ivana Meštrovića i Hrvatsko-češko društvo objavili su u srpnju 2018. knjigu *Ivan Meštrović i Česi: Primjeri hrvatsko-češke kulturne i političke uzajamnosti* kojoj su autori Barbara Vujanović, Dalibor Prančević, Marijan Lipovac i Jiří Kuděla. Bogato ilustrirana dvojezična publikacija, s tekstovima na hrvatskom i engleskom jeziku, te sa sažecima na češkom, donosi mnoge dosad nepoznate podatke koji osvjetljavaju hrvatsko-češke umjetničke i političke veze u kojima je Meštrović imao važnu ulogu i kao kulturni diplomat te dakako govori i o vezama najvećeg hrvatskog kipara s istaknutim Česima.

Knjigu su financirali Ministarstvo kulture, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, Gradski ured za kulturu Grada Zagreba i Muzeji Ivana Meštrovića.

Barbara Vujanović je u svom tekstu *Ivan Meštrović – kulturni diplomat 20. stoljeća: odnosi s češkim umjetnicima i političarima* razmotrila sve dionice Meštrovićevih veze s Češkom, ističući da je svoje djelo stavljao i u funkciju kulturne diplomacije, još od studentskih dana do godina u američkom egzilu. Posebno je istaknula Meštrovićeve odnose s češkim umjetnicima te s Tomášom Masarykom i njegovom obitelji.

Dalibor Prančević pisao je Hrvatima koji su krajem 19. i početkom 20. stoljeća odlazili studirati na Akademiju likovnih umjetnosti u Pragu koji se afirmirao kao važno edukacijsko središte na području znanosti i umjetnosti. Na temelju istraživanja u arhivu praške Akademije obra-

Autori knjige s Matom Meštrovićem, sinom Ivana Meštrovića, pored poprsja Tomáša Masaryka i njegove kćeri Alice

dio je studijski boravak 12 hrvatskih studenata kiparstva od kojih je najpoznatiji Frano Kršinić.

Marijan Lipovac u svom je tekstu obradio hrvatsko-češke odnose u Meštrovićevo doba, ispunjeno burnim promjenama, a Jiří Kuděla, bivši češki veleposlanik u Hrvatskoj, napisao je tekst o Masaryku i njegovoj važnosti za Češku u kojem je istaknuo da je politički pragmatizam Masaryk spajao s vrijednostima koje je cijeloga života poštovao – s vjerom u humanost i demokraciju, s traženjem i pronalaženjem istine te s moralnom i vjerskom zapovijedi ljubavi prema čovjeku.

Promocija knjige održana je 21. rujna 2018. u Atelijeru Meštrović u

Zagrebu, uz izložene Meštrovićeve biste Masaryka i njegove kćeri Alice. Uz autore knjigu su predstavili recenzenti povjesničar prof. dr. Damir Agičić i povjesničar umjetnosti prof. dr. Petar Prelog. »Knjiga nadilazi usko umjetnički interes vezan uz glasovitoga kipara te predstavlja poticaj, ali i svojevrsni model, za buduća istraživanja brojnih i bogatih kulturoloških veza Hrvatske i Češke«, istaknuo je Prelog, dok je Agičić kao ključne osobe koje su obilježile hrvatsko-češke odnose u Meštrovićevo doba istaknuo Tomáša Masaryka i Stjepana Radića. Lipovac je istaknuo da je Meštrović prvi hrvatski velikan koji ima knjigu posvećenu svojim vezama s Česima. »Još uvijek nemamo knjigu Stjepan Radić i Česi, iako bismo trebali imati, ili Josip Juraj Strossmayer i Česi, Ivo Vojnović i Česi, Vlaho Bukovac i Česi, Miroslav Krleža i Česi...«, kazao je Lipovac

»Koncentrirao sam se na Masaryka kao čovjeka koji je imao ideju koju je želio ostvariti, ali je bio i realist koji je znao da ne može sve«, rekao je Kuděla na promociji, dodavši da su Masaryku principi bili vredniji od ekonomskih ili nekih drugih interesa. Na promociji su među ostalim bili i češki veleposlanik Vladimír Zavázal, predsjednik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti akademik Zvonko Kusić, glavni ravnatelj Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža Antun Vujić te sin Ivana Meštrovića Mate Meštrović.

Ivona Mamić

Rumjana Meštrović

Fotoizložba Zorana Filipovića o Terezínu

Od 28. studenog do 30. prosinca 2018. u Muzeju Mimara u Zagrebu mogla se razgledati izložba istaknutog hrvatskog fotografa i pisca Zorana Filipovića *Od Theresienstadta do Terezína; 1918.–2018.*, s 40 crno-bijelih fotografija na temu utvrde Terezín u Češkoj. Izložba je bila dio globalnoga projekta obilježavanja 100. godišnjice završetka Prvog svjetskog rata, a plod je suradnje Ministarstva kulture, Grada Zagreba, Turističke zajednice Grada Zagreba, Hrvatskog državnog arhiva, Hrvatskog povijesnog muzeja i Hrvatsko-češkog društva.

Tvrđava Theresienstadt sagrađena je krajem 18. stoljeća kao dio obrambenoga sustava Habsburške Monarhije. Podigao ju je tadašnji car Josip II., a ime je dobila po njegovoj majci Mariji Tereziji – Theresienstadt, a Česi su kasnije to zdanje prozvali Terezín. Od početka 20. stoljeća tvrđava je služila kao zatvor za političke zatvorenike Monarhije, a za nacističke Njemačke 1939. bila je jedan od koncentracijskih logora.

Koliko je Terezín povezan s Prvim svjetskim ratom govori i činjenica da je u tamničkoj ćeliji s bročanom oznakom 1 28. travnja 1918. od tuberkuloze umro Gavrilo Princip, čovjek koji je atentatom na prijestolonasljednika Franju Ferdinada počeo Prvi svjetski rat.

Izložbu je otvorio zamjenik češkog veleposlanika Slavomír Goga koji je podsjetio da su nacisti 1941. Terezín pretvorili u logor za Židove, a javnost obmanjivali da je zapravo riječ o toplinama u koje Židovi odlaze na liječenje. U logoru je bilo oko 150 tisuća Židova, a među njima i mnoge ugledne osobe – umjetnici, političari i poduzetnici. U logoru je umro i Emil Kolben, suosnivač i vlasnik firme ČKD (Českomoravská Kolben-Daněk), jedne od najvećih inženjerskih kompanija u bivšoj Čehoslovačkoj čiji su tramvaji još i danas dio voznoga parka

ZET-a. Po riječima akademika Tonka Maroevića, Filipovićeve crno-bijele fotografije svjedočanstvo su autorovog empatijskoga pristupa i dostojanstvenog odnosa prema prošlosti kojim zadržava trag tamo zatočenih ljudi i sigurno nas vodi putem koji se uživljavamo u sudbinu tih ljudi koji su prošli strahote Terezína. Spomenuo je da je jednoj od ćelija na improviziranoj gruboj vješalici pisalo na hrvatskom jeziku »sluga Gradišar«. S tim u vezi autor je u katalogu napisao: »Na tome strašnom mjestu gdje su svi, ali baš svi, znali da ih, prije ili poslije, čeka smrt, i u čemu su svi oni bili isti, ovaj je naš jadni Hrvat bio još i manje od svih njih – bio je budući mrtvi sluga svim ostalim budućim mrtvacima.« Filipović je zahvalio svima koji su pomogli da se izložba ostvari, a spomenuvši da se prije dva dana vratio s puta po Azerbajdžanu i Gruziji, kazao je da je razmišljao i o tome kako se na suprotnoj obali Crnog mora nalazi Odesa gdje je, po nekim izvorima, od 1914. do 1918. pogubljeno, osakaćeno i bačeno u more 10.000 Hrvata samo zato što, kako je rekao, »nisu bili nasilni i nisu ispunili misiju vojnika«. Podsjetio je da je izložba nastala na poticaj češkog predsjednika Václava Havela, koji je pročitao nekoliko Filipovićevih članaka o teškoj tragediji hrvatskog naroda na kraju 20. stoljeća, pa je smatrao da bi mogao pridonijeti i istini o Terezínu. *M. L.*

Hrvatsko-češki kulturni susreti u Ivanić Gradu

Zdenko Vanjek

baštine u suradnji s Pučkim otvorenim učilištem Ivanić Grad. Cilj programa bio je predstaviti bogatu baštinu naroda i kulturnih raznolikosti europskoga kontinenta, uz potrebu njene zaštite i očuvanja.

O aktivnostima Hrvatsko-češkog društva u razgovoru koji je vodila predsjednica udruge Prijatelji baštine Ana Gašparović govorio je predsjednik HČD-a Marijan Lipovac koji se posebno osvrnuo na bogatu izdavačku djelatnost društva, predstavivši glasilo *Susreti* i devet objavljenih knjiga.

Govorio je i o postavljanju spomen-obilježja znamenitim Hrvatima koji su živjeli, radili ili studirali u Pragu i drugim dijelovima Češke. Kao konstantu u djelovanju HČD-a u proteklih 26 godina spomenuo je suradnju s udrugama češke manjine u Hrvatskoj. Prvi predsjednik Hrvatsko-češkog društva Zlatko Stahuljak govorio je o razdoblju kad je obnašao

dužnost prvog hrvatskog veleposlanika u Pragu. Istaknuo je da mu je od velike pomoći bilo znanje češkog i poznavanje češke kulture uz koju je vezan još od djetinjstva kad je s ocem odlazio u Češku besedu Zagreb čiji redoviti gost je i danas. U drugom dijelu programa član Predsjedništva Saveza Čeha Mirko Knjižek recitirao je svoju poeziju na hrvatskom i češkom jeziku, a zatim je održan nastup članova i članica Češke besede Zagrebačke županije koji su izveli nekoliko moravskih pjesama sa svog repertoara. Rad ove udruge sa sjedištem u Dubravi kraj Vrbovca koja uglavnom okuplja Čehe i osobe češkog porijekla čiji preci su se doselili iz južne Moravske predstavio je njen predsjednik Darko Dragija. Pozdravne govore održali su gradonačelnik Ivanić Grada Javor Bojan Leš koji je istaknuo da i sam ima češko porijeklo, te ravnatelj Pučkog otvorenog učilišta Dražen Malec. *M. L.*

Hrvatsko-češko društvo sudjelovalo je 4. listopada 2018. na manifestaciji Hrvatsko-češki kulturni susreti i zajednički europski korijeni održanoj u Ivanić Gradu na završetku programa obilježavanja Dana europske baštine koji je organizirala udruga Prijatelji

U Zagrebu obilježena 50. godišnjica smrti Jana Palacha

Projekcijom filma *Gorući grm* u Kinu Europa u Zagrebu, Veleposlanstvo Češke i Hrvatsko-češko društvo obilježili su 17. siječnja 2019. 50. godišnjicu tragične smrti Jana Palacha, češkog studenta koji se 16. siječnja 1969. spalio na praškom Václavskom trgu, protestirajući zbog sovjetske okupacije Čehoslovačke, i tri dana kasnije umro. Obraćajući se nazočnima uoči projekcije filma, češki veleposlanik Vladimír Závázal kazao je da je Palachovo samospaljivanje duboko potreslo Čehe i Slovake koji su se još pola godine prije bili nadali boljoj budućnosti koju su onemogućili sovjetski tenkovi. »Reakcije vlasti i pojedinaca na smrt Palacha i drugih pokazale su pravi karakter mnogih ljudi. Pokazale su, koliko su neki spremni podnijeti žrtvu da bi sačuvali svoje ideale i čist obraz, a koliko su drugi beskičmeni, spremni uraditi sve samo radi udobnog života i karijere. Dvadeset godina poslije, demonstracije tijekom Palachovog tjedna signalizirale su sve jaču želju stanovnika Čehoslovačke za promjenama, koja je krajem 1989. godine i dovela do Baršunaste revolucije. Zato se ne može reći da je Palachova žrtva bila potpuno uzaludna i zato je Veleposlanstvo Republike Češke u Republici Hrvatskoj, u suradnji s Hrvatsko-češkim društvom, odlučilo prisjetiti se tog perioda«, kazao je Závázal.

Predsjednik HČD-a Marijan Lipovac kazao je da Hrvate i Čehe spajaju go-

tovo tisućljetne veze i prijateljstvo koje se iskazuje i u sretnim, ali i u tragičnim trenucima, što se pokazalo i prije 50 godina, u vrijeme okupacije Čehoslovačke kojom je ugušeno Praško proljeće, kada su Hrvati pružili pomoć, smještaj i utjehu Česima i Slovacima koji su se u ljeto 1968. zatekli u Hrvatskoj, a jednako su suosjećali i kada je odjeknula vijest o Palachovoj smrti.

»Jan Palach je žrtvujući svoj život htio iz malodušja probuditi vlastiti narod koji se počeo miriti sa životom pod okupacijom, ali i poslati poruku ravnodušnoj Europi i svijetu da se u srcu Europe gazi sloboda njegovog naroda. Palach je postao simbol češkog

otpora, neslomivosti i spremnosti na žrtvu priznat kao takav i izvan granica svoje domovine«, rekao je Lipovac, podsjetivši da je već petnaestak dana nakon Palachove smrti studentski klub u Rijeci po njemu je dobio kultno ime koje nosi i danas. »Uskoro će se navršiti tri desetljeća otkako Hrvati i Česi žive u slobodi koju im je omogućio slom nametnutog im komunističkog sustava, u kojoj se mogu slobodno prisjećati svojih prešućivanih junaka i boraca za slobodu, među kojima je i Jan Palach. Sjećajući se njega ne zaboravimo ni druge koji su slijedili njegov primjer spalivši se u znak prosvjeda. Bili su to Česi Josef Hlavatý, Jan Zajíc i Evžen Plocek, Mađar Sandor Bauer, još prije Palacha Poljak Ryszard Siwiec, te Ukrajinac Vasil Makuh koji je prošle godine dobio svoju ulicu u Pragu, istom odlukom kao i naš Stjepan Radić. Zbog sličnog povijesnog iskustva upravo sunarodnjaci Stjepana Radića mogu dobro razumjeti sunarodnjake Jana Palacha. Pola stoljeća nakon smrti Jan Palach kao simbol i dalje je živ, sličan gorućem grmu iz Starog zavjeta koji gori, ali ne izgara.«, rekao je Lipovac. Film *Gorući grm* je 2013. za HBO kao trodijelnu seriju režirala istaknuta poljska redateljica Agnieszka Holland, prema scenariju Štěpána Hulíka o samospaljivanju hrabrog studenta, koji prikazuje kako je taj događaj potresao svijet i potaknuo Čehe i Slovake na promjene i otpor komunističkoj vlasti. I. M.

Kristýna Váhová Lajková

Češki Hrvati – hrvatski tragovi u Češkoj

Deseta knjiga u izdanju Hrvatsko-češkog društva

Češka beseda Zagrebačke županije i Hrvatsko-češko društvo objavili su u prosincu 2018. knjigu *Češki Hrvati – hrvatski tragovi u Češkoj*, autora Marijana Lipovca i Franje Vondračeka. Riječ je o desetoj knjizi objavljenoj u izdanju Hrvatsko-češkog društva i trećoj u manje od godinu dana. U knjizi se na 250 stranica po prvi put cjelovito obrađuje oko stotinu osoba iz Hrvatske koje su živjele i djelovale u Češkoj, odnosno žive i djeluju i danas, a prikazani su i ostali tragovi hrvatske nazočnosti i identiteta diljem Češke, poput toponima s hrvatskim imenom, spomen-obilježja hrvatskim velikanima, građevina vezanih uz Hrvate te ulica i trgova s hrvatskim nazivima. Obrađena je i tema Bijelih Hrvata, kao i moravskih Hrvata.

Knjiga je predstavljena u Češkom domu u Zagrebu 28. siječnja 2019. O knjizi su govorili povjesničari prof. dr. Damir Agičić i dr. Zoran Grijak. Agičić je kazao da se najveći dio knjige odnosi se na Prag gdje su duže vrijeme živjeli i djelovali Faust Vrančić, Josip Filipović, Vlaho Bukovac, Božo Lovrić, Fridrih Rukavina i Zvonimir Rogoz, a Amelija Jurković bila je između dva svjetska rata prva dama Praga. Josip Juraj Strossmayer bio je izabran počasnim građaninom te je u Pragu dobio i svoj trg sa spomen-pločom. Svoje ulice imaju i Nikola Tesla i Stjepan Radić, a postoje i Hrvatska, Zagrebačka i Dubrovačka ulica. Uz Vlaha Bukovca koji je u Pragu djelovao kao profesor na Akademiji likovnih umjetnosti, svoja spomen-obilježja u Pragu imaju i praški studenti Nikola Tesla, Vladimir Prelog, Stjepan Radić, Andrija Mohorovičić i August Šenoa. U knjizi su opširno prikazani i drugi istaknuti Hrvati koji su studirali u Pragu. Snažan hrvatski pečat u Pragu imaju samostan Emaus i Kuća koja pleše. U knjizi se govori i o češkim Hrvatima danas, pa je predstavljeno desetak Hrvata koji su se afirmirali u Pragu, i nekoliko predstavnika moravskih Hrvata. U knjizi su obrađeni i neki od hrvatskih velikana koji su u Pragu bili samo gosti, poput Marije Ružičke Strozzi, Ivana Meštrovića, Ive Vojnovića, Miroslava Krleža, Augusta Cesarca i Franje Tuđmana. Donose se i opisi Praga i Češke u djelima hrvatskih književnika. Značajan dio knjige po-

Zlatko Batelka

U knjizi se na 250 stranica po prvi put cjelovito obrađuje oko stotinu osoba iz Hrvatske koje su živjele i djelovale u Češkoj, odnosno žive i djeluju i danas, a prikazani su i ostali tragovi hrvatske nazočnosti i identiteta diljem Češke

svećen je i hrvatskim tragovima u južnoj Češkoj te u Brnu, Olomoucu i još nekim dijelovima Moravske.

Grijak je kazao da knjiga, iako je pisana pristupačnim stilom, zbog analitičnosti ima elemenata znanstvenog djela. Marijan Lipovac je kazao da knjiga popunjava veliku prazninu u hrvatskoj publicistici i otvara teme koje bi se mogle obraditi u zasebnim publikacijama, kao što su Prag u hrvatskoj književnosti ili život hrvatskih studenata u Pragu. Franjo Vondraček je kazao da se nakon 1989. i među Hrvatima i među Česima obnovila svijest o zajedničkoj pripadnosti srednjoj

Europi, što je dodatan poticaj za istraživanje hrvatsko-čeških veza. Na promociji je govorio i predsjednik Županijske skupštine Zagrebačke županije Damir Mikuljan, ujedno i autor predgovora knjige, koji je istaknuo da zbog zajedničke prošlosti Hrvati i Česi trebaju imati i zajedničku budućnost.

Predstavljanju knjige nazočan je bio i saborski zastupnik za češku i slovačku nacionalnu manjinu Vladimir Bilek, a u glazbenom dijelu programa nastupio je zbor Češke besede Zagrebačke županije pod ravnanjem Zlatka Farszskog.

M. L.

Upoznajmo članove Hrvatsko-češkog društva

IVANKA STAHULJAK

Život posvećen obitelji, glazbi, humanitarnom djelovanju, promociji hrvatske kulture i hrvatsko-češkom prijateljstvu

Oduvijek sam neformalna druženja držala važnim prinosom vlastitom cjeloživotnom učenju, bilo radi saznavanja manje mi znanih informacija, bilo radi spoznavanja širine razmišljanja i djelovanja ljudi s kojima me život doveo u vezu. Tako je bilo i za nedavnoga druženja s akademski obrazovanom glazbenicom, sopranisticom Ivankom Stahuljak, članicom Hrvatsko-češkog društva i suprugom njegovog prvog predsjednika i prvog hrvatskog veleposlanika u Pragu Zlatka Stahuljaka (1992.–1998.). Dakako, kako to već u životu biva, uspješni bračni drugovi svojevrijedno odabiru samozatajnost jednoga od njih, ali međusobno se podupirući i pomažući zajednički ostvaruju vrijedne rezultate. Tako je i gđa Ivanka, zapostavivši vlastitu karijeru te imajući na umu dobrobit domovine Hrvatske, učinila i čini velike stvari o kojima se manje zbori.

Vratile smo se u doba našega upoznavanja koje gđa Stahuljak opisuje: *Stupanjem moga supruga Zlatka na veleposlaničku dužnost i moj se život stubokom promijenio. Naša je četveročlana obitelj morala promijeniti ne samo boravište, već i ustaljeni ritam života, a k tome veleposlanstvo u tom trenutku nije imalo svoju službenu zgradu i rezidenciju pa ih je valjalo pribaviti i privesti svrsi, što je i ostvareno u mandatu moga supruga. No, najvažnije je bilo učiniti Hrvatsku prepoznatljivom u doba dok je Jaderské more još u redovitoj češkoj percepciji bilo jugoslavensko, a ratna situacija hrvatska svakidašnjica, gospodarsku suradnju dviju zemalja održati barem na istoj razini ako ne i pospješiti je, u okvirima diplomatskog kora osigurati sveprisutnost važnim događanjima, davati poticaj izravnim kontaktima svima koji su mogli pronijeti glas o Hrvatskoj i njezinoj kulturi ili im se približiti. Pored toga, valjalo je obavljati sve redovite dužnosti, za koje nije bilo ni dovoljno ljudi niti sredstava te pokrenuti, među ostalim, suradnju s Hrvatima u Čehoslovačkoj, kasnije Češkoj, poglavito s moravskim Hrvatima.*

Podsjećam se kako su obveze supruge veleposlanika uobičajeno u sferi dobrovoljnih i dobrotvornih aktivnosti, pa je tako i gđa Ivanka srčano sudjelovala u onoj reprezentativnoj svojim pjevačkim nastupima na koncertima u Veleposlanstvu, humanitarnima i onima u praškim kon-

certnim dvoranama uz suradnju istaknutih čeških glazbenika – violinista Josefa Suka i Jana Talicha, pijanista Jana Panenke i Kvite Bylinske te Tria Kubelík. *Bili su to izvrsno posjećeni koncerti – nadovezuje se gđa Ivanka – zapaženi u diplomatskim krugovima i od češke javnosti, a ničim sličnim nisu nadomješteni u međuvremenu. U ono su vrijeme bili značajni za predstavljanje Hrvatske, pa mi veći poticaj za takvo djelovanje nije trebao. Uz to, za svaki događaj u Veleposlanstvu ili rezidenciji brinula sam sama o svemu što uz to ide. Nije mi bilo ni malo lako, ali ne žalim.*

Tijekom boravka u Pragu gđa Stahuljak se upoznala s humanitarnim radom Viteškog reda sv. Václava (Rytířský řád Svateho Václava), međunarodne nevladine organizacije rimokatolika s naglaskom na evangelizaciju i kršćanska načela, koja slijedi zajednicu utemeljenu 1297. (samostan u Zbraslavu), te je 1997. organizirala četrnaestodnevno sudjelovanje djece poginulih branitelja iz Slavonije na ljetnom taborovanju u Češkoj koje Hrvatsku nije koštalo niti lipe. Prisjećajući se toga kaže mi: *Za njih sam uspjela dogovoriti i posjet Hradčanima. Pokroviteljstva nad cjelokupnim taborovanjem, koje sam ishodila u Uredu predsjednika Češke Republike Václava Havela te se godine prihvatila njegova supruga Dagmar Havlová, pa su mladi gosti iz Hrvatske dobili rijetku priliku posjetiti Ured predsjednika. Nakon tog obilaska primila ih je osobno i gospođa Havlová – a onda nadodaje kako taj događaj nije ostao bez odjeka. Popraćen je posebnim filmom češke televizije, pa pamti da su novinari na pretpremijeri plakali dirnuti sudbinama te djece i njihovih hrabrih očeva koji su svoje živote dali za hrvatsku neovisnost – pri čemu joj se, dok govori, osjećaji zrcale u očima.*

Vrativši se u Hrvatsku, pridružila se HČD-u i otada aktivno prinosi njegovu radu. Nastavila je svoju pjevačku karijeru u Zboru HRT-a, te samostalnom koncertnom djelatnošću u Hrvatskoj (Zagreb, Poreč, Zadar, Virovitica i dr.) i inozemstvu (Njemačka, Mađarska, Češka) uglavnom nastupajući s programima komorne glazbe uz pratnju orgulja ili glasovira. No nije zapustila suradnju s Viteškim redom sv. Václava u kojem je, iako strankinja, redovita članica, što je

prvi slučaj nakon obnove reda. Tako je već 1998. organizirala međunarodno ljetno taborovanje u Hrvatskoj za djecu poginulih hrvatskih branitelja i djecu iz čeških i slovačkih dječjih domova, a 2001. se njena priča proširila uspostavom suradnje s Caritasom Zagrebačke nadbiskupije. Zahvaljujući tome brojna su hrvatska djeca taborovala u Češkoj, Mađarskoj, Slovačkoj... Dakako i programi su se širili, ne samo oni za mlade, već i oni o mladima. Tako je gđa Stahuljak inicirala i utemeljila Međunarodnu konferenciju voditelja dječjih domova (prva je održana 2002. u Caritasovu domu pod pokroviteljstvom predsjednika Hrvatske). Do danas ih je održano deset od čega tri u Hrvatskoj u suorganizaciji s Caritasom Zagrebačke nadbiskupije. Stoga nije čudo da je gđa Ivanka 2002. osnovala i registrirala Hrvatsku zemaljsku provinciju Viteškog reda sv. Václava sukladno hrvatskom zakonodavstvu, a Viteški red je to prihvatio. Postala je i prvom kancelarkom provincije. Njezino je djelovanje posve volontersko, jer sve svoje troškove podmiruje sama (zajedno sa suprugom Zlatkom koji je postao prvim provincijalom), a donacije se uplaćuju izravno na račune korisnika. Ispunjena radošću učinjenim gđa Ivanka zaključuje: *Drago mi je da su mnogi mladi, kroz sva ova putovanja, druženja i susrete upoznali svoje vršnjake iz drugih zemalja, koji dijele istu domsku sudbinu. Isto tako se nadam da su uspjeli uspostaviti veze koje su ih obogatile i koje im mogu puno pomoći u budućem životu. No na svakome od njih stoji izazov i zadatak da nauči te kontakte čuvati i razvijati.*

Da, za to moraju postojati dobri, ustrajni i nesebični ljudi koji to omogućuju, ljudi poput Ivanke Stahuljak. HČD-u je stoga čast i zadovoljstvo da u svojim redovima ima takvu vrijednu i zapaženu osobu.

Vlatka Banek

Dubravka Sesar dobila Red Danice hrvatske i svoj zbornik

Napunivši godine života koje vode u razdoblje mirovanja redovitih obveza tj. u mirovinu, zagrebačka se sveučilišna profesorica, naša istaknuta bohemistica, znanstvenica i prevoditeljica Dubravka Sesar oprostila od svojih studenata, kolega i poštovatelja na svečanosti održanoj 12. listopada 2017. u prostorijama Matice hrvatske pri predstavljanju zbornika radova objavljenog njoj u čast.

Zbornik je objavljen u nakladi zagrebačkog Disputa s naslovom *Život mora biti djelo duha* izvrsno pogodivši životni credo omiljene dugogodišnje profesorice Odsjeka za zapadnoslavenske jezike i književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu (koji uključuje i katedru bohemistike), pa valja pohvaliti odabir urednica Zrinke Kovačević i Ivane Vidović Bolt, njezinih marljivih nasljednica u znanosti i na sveučilištu, te im zahvaliti na cjelokupnom trudu uloženom u tu vrijednu knjigu. Uz opis života i rada prof. Sesar, bibliografiju njezinih ostvarenja te osobnih svjedočenja češkog kroatista Dušana Karpatskog (napisanog svega mjesec i pol dana prije no što će preminuti) i hrvatske spisateljice, prevoditeljice i znanstvenice Irene Lukšić, niže se 31 znanstveni prilog istaknutih domaćih i stranih autora vezanih za jezik i književnost, u kojima će današnji i budući studenti naći podlogu proširenju vlastitih znanja, no, neće ostati ni izvan vido-kruga kolega znanstvenika pa niti šire

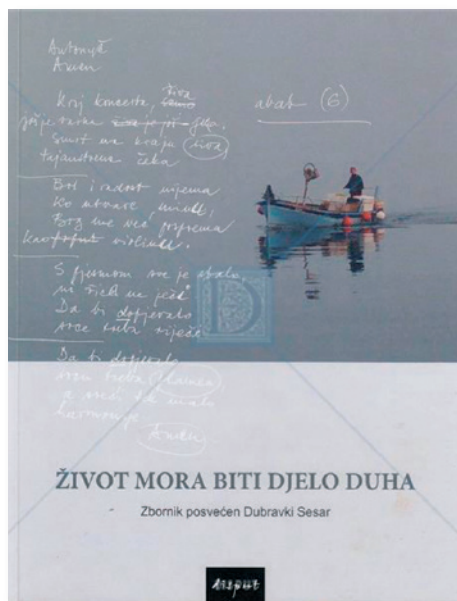
Foto: Ured predsjednice RH

Knjigu otisnutu na 386 stranica, pored urednica, predstavile su i profesorice Neda Pintarić i Ida Raffaelli te nakladnik Josip Pandurić, a riječ zahvale i dio sjećanja podijelila je s prisutnima i slavljenica. Tom su prigodom posebno odjeknule njezine riječi: »Vrlo iskreno, uza sve ove hvale i pohvale koje gode, ja ne mislim da sam radila išta drugo osim svoga posla. To je bio moj posao. Nastojala sam ga raditi što savjesnije«

a to zainteresirane čitateljske publike. Knjigu otisnutu na 386 stranica, pored urednica, predstavile su i profesorice Neda Pintarić i Ida Raffaelli te nakladnik Josip Pandurić, a riječ zahvale i dio sjećanja podijelila je s prisutnima i slavljenica. Tom su prigodom posebno odjeknule njezine riječi: »Vrlo iskreno, uza sve ove hvale i pohvale koje gode, ja ne mislim da sam radila išta drugo osim svoga posla. To je bio moj posao. Nastojala sam ga raditi što savjesnije.« Među prisutnim čestitarima govorio je i predsjednik HČD-a Marijan Lipovac te je obznanio vijest, objavljenu u *Narodnim novinama* (31. srpnja 2017.) da je odlukom Predsjednice Republike Kolinde Grabar-Kitarović (od 20. travnja 2017.) prof. dr. sc. Dubravka Sesar odlikovana *Redom Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića* za osobite zaslu-ge za znanost i promociju hrvatske slavistike u RH i u svijetu, a na prijedlog HČD-a. Kako je svečano uručenje odlikovanja uslijedilo tek naknadno, pa je ta vijest slavljenici i većini prisutnih bila ugodno iznenađenje, popraćena je gromoglasnim pljeskom. Prof. Sesar je primila odlikovanje iz ruku Predsjednice 15. studenog 2017., a tom je činu u ime HČD-a kao predlagача prisustvovao njegov predsjednik Marijan Lipovac.

V. B.

Odlikovan Tihomil Maštrović

Član Hrvatsko-češkog društva prof. dr. Tihomil Maštrović, istaknuti kroatolog i književni povjesničar, 15. studenog 2017. primio je od hrvatske predsjednice Kolinde Grabar-Kitarović Red Danice hrvatske s likom Marka Marulića za osobite zasluge za kulturu i njeno promicanje u Hrvatskoj i u svijetu. Uz plodan znanstveni rad, Maštrovićevo životno djelo je međunarodno priznanje hrvatskog jezika koje je izborio kao glavni ravnatelj Nacionalne i sveučilišne knjižnice 2008. kada je u međunarodnom sustavu normi ISO za hrvatski jezik uvedena kratica *hrv*, a izbrisan hrvatskosrpski jezik. To je bio formalni preduvjet da Europska unija 2010. kao jedan od svojih službenih jezika prizna hrvatski jezik upravo pod tim imenom.

Pet dana kasnije, 20. studenog, u Preporodnoj dvorani Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti održana je promocija nove Maštrovićeve knjige *Kroatološki ogledi* u kojoj je završno poglavlje posvećeno glasilu HČD-a *Susreti*, što je prvi slučaj da su *Susreti*, ali i rad HČD-a, postali tema znanstvene analize. Na promociji knjige uz autora su govorili i predsjednik HAZU akademik Zvonko Kusić, akademik Mislav

Foto: Ured predsjednice RH

Ježić i dr. Hrvojka Mihanović Salopek. Ovo je 11. Maštrovićeve autorske znanstvena knjiga, a izdala ju je nakladnička kuća Leykam International. Na 330 stranica donose se radovi vezani uz književno-znanstveni projekt *Hrvatski književni povjesničari* (prilozi o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, Ivi Frangešu, Antunu Barcu i Đuri Šurminu), slijede prilozi u kojima se komentira međunarodno priznanje hrvatskog jezika, a neki su radovi posvećeni književnim opusima hrvatskih književnika Milana Begovića, Ante Tresića Pavičića, Nike Andrijaševića i Joje Ricova te austrijske književnice hrvatskoga podrijetla Paule pl. Preradović. Objavljeni su

i prilozi vezani uz sudbinu hrvatske knjige (*Croatica Mechitaristica*, Nikola Benčić – osnivač i promicatelj zbirke knjiga gradišćanskih Hrvata u Hrvatskoj i *Otpor memoricidu: Zbirka knjiga o Domovinskom ratu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu*) te ostali prilozi: o Novigradu i novigradskom kraju u prirodoslovnom putopisu Spiridiona Brusine, o znanstvenim interesima Vjekoslava Maštrovića u svjetlu njegove bibliografije. Radi se o kroatističkim esejima i raspravama u kojima se teme obrađuju na filološki način, no kako se u pristupu koriste i komparativno-kroatistički postupci valja ih smatrati kroatološkim priložima. M. L.

Nagrada ULUPUH-a Barbari Vujanović

Povjesničarka umjetnosti i članica Hrvatsko-češkog društva Barbara Vujanović dobila je 28. prosinca 2018. Nagradu za najboljeg mladog autora koju joj je dodijelila Hrvatska udruga likovnih umjetnika primijenjenih umjetnosti (ULUPUH). Kako se uz ostalo navodi u obrazloženju, »Barbara Vujanović (1983.) viša je kustosica Atelijera Meštrović od 2009. gdje uz ustrajan istraživački rad promovira Meštrovićev opus i u međunarodnim, europskim okvirima. Autorica je knjige *Meštrovićev znak u Zagrebu* (izdavač Muzeji Ivana Meštrovića – Atelijer Meštrović, Zagreb, 2017.), te koautorica knjige *Ivan Meštrović i Česi: primjeri hrvatsko-češke kulturne i političke uzajamnosti* (izdavači Muzeji Ivana Meštrovića – Atelijer Meštrović, Zagreb i Hrvatsko-češko društvo, Zagreb, 2018.).« Barbara Vujanović u 2018. je također realizirala izložbu *Meštrovićev znak u Zagrebu – arhitektura: 80 godina Meštrovićeva paviljona* postavljenu u Atelijeru Meštrović. Iniciranjem knjige o Meštrovićevim vezama s Česima pokazala je da kao jedna je od mlađih članica HČD-a u sklopu svog posla aktivno pridonosi hrvatsko-češkim odno-

sima, tim više što je knjiga tek uvod u vrhunac Meštrovićeva predstavljanja češkoj javnosti, izložbu njegovih djela u Pragu planiranu za 2020. M. L.

Uspješna godina Zdenke Pozaić

Uvažena hrvatska likovna umjetnica i članica HČD-a Zdenka Pozaić bilježi aktivnom i uspješnom 2018. godinu, barem što se autorice ovih redaka tiče. Naime, sudeći prema javnim događanjima, sudionicom kojih je bila Zdenka Pozaić, razvidan je trend njezina prisustva u javnom prostoru iskazivanjem raznolikosti vlastitog umjetničkog izričaja, bilo u grafičkim djelima ili u keramici, a posebice u njegovanju i razvijanju bibliofilskih edicija koje su od velike važnosti za hrvatsku kulturu uopće. No ono što je javnosti ostalo nedostupno, ono zavijeno plaštom nadahnuća i zapretno u enigmatičnosti nastajanja, bilo u ateljeu umjetnice ili u njezinoj umjetničkoj intimi, zasigurno će izviriti, barem djelimično, već ove godine. Zato imamo obvezu i pravo biti strpljivi i znatiželjni.

Pa, što nam je to Pozaićka pokazala prošle godine?

Drvoreze i linoreze na temu glazbenih impresija izlagala je u zagrebačkoj Galeriji Vladimir Filakovac (travanj/svibanj) motivirana odabranim glazbenim postignućima Mozarta, Chopina, Liszta, Martinůa, Ravela i Hačaturjana. S pravom bi se moglo postaviti pitanje zašto su se motivacijski našle Ravelova *Igra vode* s Martinůvim *Leptirima* i *rajskim pticama* uz Hačaturjanov *Ples sa sabljama*? Likovna kritičarka Iva Körbler to pojašnjava: »Ona (Z. Pozaić, op. ur.) intuitivno osjeća i vidi boje u jednom glazbenom djelu, a kontrapunktiranje slojeva na otisku odgovara dinamičko-harmonijskom razvoju unutrašnje forme – ali i glavne melodije ili glazbene teme jedne kompozicije.«

I, da, oni istančanoga sluha pratit će glazbenu liniju izvedbe, oni pak s moći vizualizacije naći će sliku ili pokret, a Pozaićka je pronašla boju i otisak. Upravo se po tome ljudi, pa čak i umjetnici, razlikuju jedni od drugih. To čine ne samo po sredstvima i medijima izražavanja, jer svatko od njih vidi i čuje ono za što je obdaren svojim čulima, odnosno, svojim unutarnjim svijetom i imaginacijom, već i po hrabrosti dati taj dio sebe javnosti na uvid.

U rujnu je predstavljeno 8. kolo edicije *Riječ i slika* s pet pjesničko-grafičkih mapa (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu), koja svaka pojedinačno čini jednu grafiku i jednu pjesmu. U ovome su kolu dvije mape s pjesmama istaknutog hrvatskog pjesnika Tonka Maroevića, potom dvojice književnika prve polovice 20. stoljeća: Antuna Branka Šimića i Františka Halasa, te katalonskoga pjesnika mlađega naraštaja Paua Sifa. Pored autora likovnog uobličavanja, pa i samih pjesnika čija su djela objavljena, važno je spomenuti i prevodiocice čiji je prinos itekako važan u cjelokupnosti toga zahtjevnoga projekta. Tako je Šimića na njemački prevela Hedi Blech-Vidulić, Halasa su

s češkoga na hrvatski zajednički preveli Dušan Karpatský i Dubravka Dorotić Sesar, a Sifa je s katalonskoga na hrvatski preveo Tonko Maroević. Dodajmo k tome i informaciju da je u dosadašnjih osam kola ove edicije objavljeno 53 pjesničko-grafičkih mapa u kojima je Zdenka Pozaić spojila svoj grafički izričaj i ljubav prema lijepoj riječi.

Mjesec listopada je u petrinjskoj Galeriji Krsto Hegedušić bio u znaku Zdenke Pozaić i njezine izložbe pod nazivom *Keramika u zasjedi stiha*. Izložen je izbor radova u keramici nastalih u proteklih 15 godina te izbor iz bibliofilske edicije *Riječ i slika*. Posebni naglasak ovoj izložbi pridodala je Alma Trauber u predgovoru katalogu izložbe, ističući povijesnu vezu Petrinje i njene obale rijeke Kupe s obilatošću gline i davnašnjeg lončarstva do posljedično nastale moderne hrvatske umjetničke keramike. Dapače, gotovo sva velika ženska imena hrvatske umjetničke keramike imaju svoja veća ili manja dodirna utočišta u Petrinji, pa tako i Blanka Dužanec, čija je jedna od zapaženih učenica u zagrebačkoj Školi primijenjenih umjetnosti bila upravo Zdenka Pozaić.

Na kraju valja zabilježiti i jednu zajedničku izložbu, onu pod naslovom *Habitat*, zapravo bijenalnu tematsko-problemsku izložbu Sekcije za keramiku, staklo i porculan ULUPUH-a, nastalu pod vodstvom kustosice i selektorice Višnje Slavice Gabout, koja je ostvarena u suradnji sa 17 autorica (od kojih je jedna iz Slovenije, a jedna posebna gošća iz Japana), u čijem se krugu, naravno, našla i Zdenka Pozaić.

V. B.

Nota života Zlatka Stahuljaka

Hrvatsko društvo skladatelja i njegova izdavačka kuća Cantus obilježili su 85. rođendan Zlatka Stahuljaka tribinom *Nota života* (20. rujna 2018.) na kojoj je popularni voditelj Vojo Šiljak ugostio slavljenika: violista, orkestralnog i komornog glazbenika, glazbenog kritičara i pedagoga. No kako je naglašeno u razgovoru, pa i u prigodnoj knjižici sjećanja, Zlatko Stahuljak je i više od toga, jer se pored glazbe bavio i dokazivao na području etnologije, organizacije, diplomacije... U svakom slučaju, tom je prigodnom knjižicom autorice Erike Krpan obuhvaćen, protumačen i dokumentiran široki raspon Stahuljakovog djelovanja uz pregledne podatke njegovog životopisa. Primjeren je to i vrijedan prinos proslavi životnog jubileja Zlatka Stahuljaka koji je, među ostalim, i prvi predsjednik i član Hrvatsko-češkog društva.

V. B.

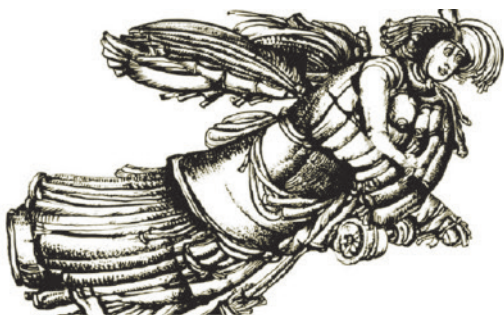
IN MEMORIAM Ivica Antolčić (1928.–2019.), omiljeni kipar, slikar, grafičar, ilustrator i medaljer

Jedinstvena umjetnička i ljudska vertikalna

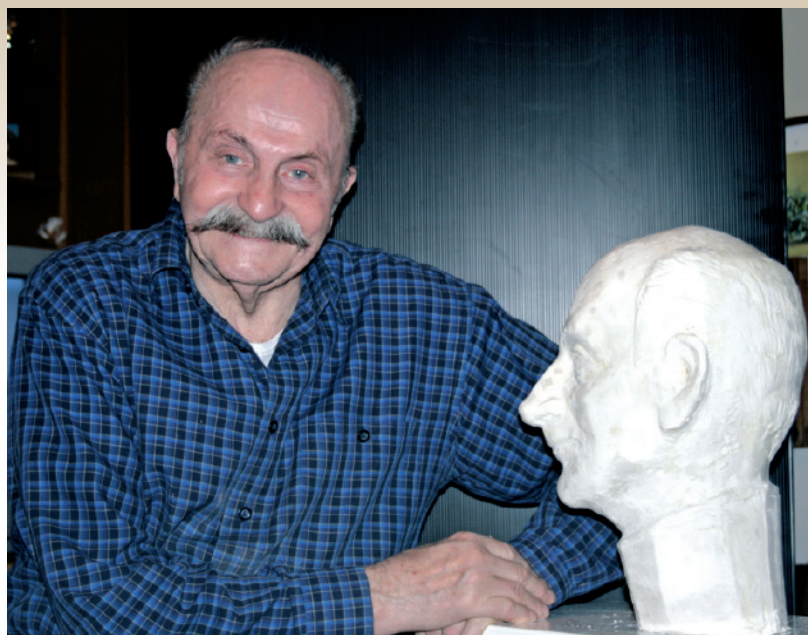
✍ Vlatka Banek
Barbara Vujanović

Hrvatski kipar, slikar, grafičar, ilustrator i medaljer Ivan (Ivica) Antolčić, član Hrvatsko-češkog društva, preminuo je u Zagrebu 28. siječnja 2019. u 91. godini života. Vijest je rastužila njegove brojne prijatelje i štovatelje među kojima je bio prepoznatljiv po svom umjetničkom opusu, ali i toplini, zaraznoj radosti, dobroti i nepresušnom oduševljenju za ljude koji ga okružuju i za život u svim njegovim aspektima. Bez pretjerivanja se može reći da je bio legendarna ličnost. Svu djecu, prijatelje, poznanike i kolege s kojima se susretao darivao je osmijehom, srdačnošću i Kraševim »Torticama« (prije deset godina netko je čak izračunao da je u svojim susretima podijelio između 60.000 i 100.000 tih slastica!), a hrvatsku likovnu umjetnost apartnim stvaralaštvom koje je posebno vezano uz izdavaštvo i kazalište.

Rodio se 15. svibnja 1928. u posavskom selu Komarevu nadomak Siska i Petrinje. Jedan je od preživjelih povratnika s Križnoga puta 1945. Školovao se u Sisku i Petrinji, a u Zagreb došao 1946. na tadašnju Obrtnu školu koja se, nažalost, u to doba gasi pa godinu dana radi i uči u Jadran filmu gdje ulazi u svijet maketa i tajni crtanoga filma. S osnivanjem Škole za primijenjenu umjetnost (1948.), čiji je osnivač bio ugledni kipar češkoga porijekla Vojta Braniš, postaje učenik prve generacije te škole i to jedini koji upisuje kiparski odjel. Nakon završetka škole ostaje u neformalnoj »specijalki« i usavršava vještine likovnog zanata, a potom se zapošljava u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu (1956.) gdje ostaje do umirovljenja (1991.) djelujući kao slikar maski,

Prepoznatljivi crtež Ivice Antolčića

Ivica Antolčić s modelom poprsja Vladimira Preloga postavljenog 2008. u Zagrebu i Pragu

scenski kipar i scenograf. No, kreativni duh ponio je Antolčića u brojne iskorake izvan redovnih radnih obveza i čvrstih gabarita HNK, pa je tako pored stvaranja čitavog niza kazališnih plakata, medalja i plaketa kročio u svijet ilustracija obogativši njima književne časopise i knjige za djecu, te čitav niz knjiga za odrasle, dapače, i najeminentniji književni niz *Pet stoljeća hrvatske književnosti*. Ilustrirao je oko 350 knjiga, a desetljećima je odgajao generacije najmlađih kroz ilustracije objavljene u časopisima *Radost*, *Smib* i *Modra Lasta*. Dizajnirao je oko 130 plakata, uglavnom kazališnih.

Njegov arhaični (u nimalo pejorativnom značenju) rukopis izvrsno odgovara tradicionalnijem književnom izričaju, no uvijek je donosio pomake i varijacije (primjerice kolorističke) i tako je u svakom desetljeću, bez obzira na prevladavajuće trendove, nudio dovoljno svježine i relevantnosti zbog koje je čak pet puta primio Nagradu »Grigor Vitez« (1975., 1980., 1987., 1989. i 1992.), dva puta Nagradu Ivane Brlić Mažuranić (1975., 1984.), Nagradu ULUPUH-a za životno djelo 2010., prvu nagradu za cjelokupni likovni doprinos na polju dječje i omladinske knjige na Sajmu knjiga u Bombayu (1981.), Nagradu Grada Siska za životno djelo (2002.), Nagradu za životno djelo Sisačko-moslavačke županije (2011.) te niz drugih nagrada. Odlikovan je i Redom

Danice hrvatske s likom Marka Marulića (1996.) i Redom Danice hrvatske s likom Antuna Radića (2012.), a Hrvatsko-češko društvo mu je 2017. dodijelilo Priznanje »Dubravko Dosegović«. Prvi je nominirani hrvatski ilustrator za Nagradu *H. C. Andersen* (1996.) popularno zvanu »mali Nobel«. Autor je i javnih spomenika – *Tobogan* (Crikvenica), poprsje nobelovca Vladimira Preloga (Zagreb i Prag), spomen-ploče s reljefnim prikazom Otona Kučere (Petrinja), interijernih keramičkih mozaika u školama (Laduž, Savski Marof), oltarne slike (crkva sv. Katarine u Komarevu) te prvog svečanog zastora u povijesti Kazališta lutaka u Zagrebu – *Priče iz davnine* (2006.). Svoje je ilustracije izlagao na najprestižnijim izlagačkim smotrama – Međunarodni bijenale ilustracije i knjižne grafike u Brnu, bijenallima u Bratislavi, Lannionu (Francuska) i Barceloni, Praškom kvadrienalu, Sajmu knjiga u Leipzigu, ZAGRAF-u i Biennalu u Zagrebu.

Antolčić je bio izuzetno tražen i dobrodošao gost mnogobrojnih školskih tribina ili susreta u knjižnicama, kojima se punim srcem odazivao i zdušno prinosio. Brinuo je i o onima s manje životne sreće, pa se tako susretao s djecom u zagrebačkoj Klinici za dječje bolesti te svojom plemenitom riječi i darovanim slikama unio optimizam u bolničke prostore. Družio se i s djecom na likovnim kolonijama

Centra za rehabilitaciju Paunovac, a ime Zagreba pronosio u likovnim kolonijama organiziranim za djecu iz domova u Karlovcu, Splitu i Lekeniku. Iskazao se i pažnjom spram drugih dobrih skupina, pa je tako osobnim angažmanom podržao likovna nastojanja i likovne kolonije umirovljenika te štićenika zagrebačkih domova za starije i nemoćne. U vrijeme Domovinskog rata odlazio je podržati hrvatske branitelje na prvu crtu obrane u Komarevu. Sudjelovao je u brojnim humanitarnim akcijama, najčešće darujući svoje slike.

U svibnju 2018. Antolčić je proslavio 90. rođendan predstavljanjem grafičke mape *Komarevo*, koja sadrži 16 grafičkih listova crno-bijeloga sitotiska, s motivima vezanim za rodno mjesto umjetnika, nastalim od 1965. do 2014. godine. Izdavač mape, otisnute u 14 primjeraka u radionici Sitotisak MM Miroslava Malekinušića u Petrinji, je likovni publicist Boris Vrga, koji je Antolčiću posvetio dvije monografije. Projekt je, uz autorovu nazočnost, promoviran 23. svibnja u zagrebačkoj Knjižnici Marije Jurić Zagorke. U mapi su sakupljeni crteži preneseni u grafički medij, na kojima autor prikazuje svoju prepoznatljivu motiviku formiranu na specifičnoj inspiraciji rodnim pokupskim krajem. Ponajprije to su muškarac i žena obilježeni etnografskim značajkama ali i u životnim nazorima, potom pokupska drvena korablja, životinje, drveće, šibljice od kojega se od pamtivijeka pletu košare i drugi predmeti. Odabrani motivi potvrđuju, među ostalim, i razlog Antolčićeve uspješnosti kao ilustratora za djecu. Antolčić je imao sposobnost saču-

vati i oživotvoriti memoriju na djetinjstvo, na običaje i vrijednosti s kojima je živio, prenoseći ih na list papira bez trunke infantilnoga podilaženja, kojim medij dječje ilustracije ponekad obiluje. Kao i u slučaju drugih umjetnika koji su ovladali više medija i kod Ivice Antolčića je zamjetno prenošenje kiparskog. Scenografska praksa omogućila je vješto balansiranje i razumijevanje važnosti cjeline, kao i njezinih dijelova, te vično dinamiziranje i dramatiziranje protagonista koji njome dominiraju. Tako je taj grafičko-izdavački poduhvat primjer lijepog *hommagea* umjetniku i njegovom rodnom selu Komarevu koje ga je obilježilo životno i likovno.

Ivica Antolčić je pokopan 1. veljače 2019. na zagrebačkom groblju Mirogoju, pored svoje supruge Jelene preminule 2010. »Neće zvučati pretenciozno, ako kažem da je među nama stajao kao jedinstvena ljudska vertikala i da smo svi mi bili naprosto njegovi. Jer ukoliko nas je itko činio spontanijim i prirodnijim, suosjećajnijim i odgovornijim prema ljudskim vrijednostima, činio nas je nesvjesno naš Ivica, čovjek kojem su istinsko prijateljstvo i otvoreni razgovor bili važni gotovo koliko i sam čin stvaranja. Da je u vremenima kada je sve više-manje auto-marketing, imao imalo smisla za samo-promociju, Ivičin bi slikarski opus danas bio na puno većoj cijeni. Obveza je svih nas da mu priredimo odavno zasluženu retrospektivu i dokažemo kako su bili u pravu kompetentni likovni znalci, kada su nam s neskrivenim simpatijama otkrivali njegovu renesansnu stvaralačku osobnost, artistsku veličinu i neponovljivu izdvojenost njegovih li-

Ivica Antolčić na proslavi svog 90. rođendana u svibnju 2018. s članovima Hrvatsko-češkog društva

kovnih djela koja se ne mogu oponašati, koja predstavljaju »stil za sebe« i koja su prepoznatljiva i bez autorske signature«, kazao je u svom govoru Boris Vrga koji je istaknuo i Antolčićevu antejsku vezanost za rodno Komarevo kojom je afirmirao *genius loci* sisačke Posavine, njezine supstancijalne ambleme i biljege, tradicijske životne manifestacije i običajne vrijednosti. »Dragi naš Ivica. Svoj život ispunio si časno i plodno, uznoseći visoko barjak ljudskosti i društvenosti. Hvala ti za sve što si nam kao čovjek i umjetnik u nasljeđe ostavio. Hvala ti za prijateljstvo koje je bilo poput nesvakidašnjeg životnog blagoslova. Hvala ti za umjetnička djela koja su nas učila o likovnim vrijednostima zavičaja koji smo zajednički dijelili, koja su nas desetljećima krijepila i u zebnjivoj pometnji vremena navlačila osmijeh na lice isijavajući jedan kompenzatorni, gotovo terapeutski pogled na svijet«, zaključio je Boris Vrga. Da, k tim se riječima zahvale pridružuje i Hrvatsko-češko društvo.

Napustila nas je Zdenka Taborski

Zdenka Taborski, dugogodišnja članica i jedna od osnivačica Hrvatsko-češkog društva, umrla je 8. prosinca 2018. u 62. godini života nakon duge i teške bolesti u bolnici u Ogulinu gdje je provela zadnje mjesece života. Rodila se 9. travnja 1957. u Daruvaru, a studij češkog jezika i književnosti završila je na Karlovom sveučilištu u Pragu. Od 1986. do prijevremenog umirovljenja 2012. radila je kao novinarka u češkom tjedniku *Jednota* kao dopisnica iz Zagreba. Pisala je i za književni prilog *Studnice*, za *Lidový kalendář* i za dječji časopis *Dětský koutek*. Bila je i suradnica *Vjesnika* i *Večernjeg lista*.

Zdenka Taborski bila je aktivna članica Češke besede Zagreb, članica Upravnog vijeća Zaklade Rafaela Pavičeka, a u Hrvatsko-češkom društvu bila je od osnutka 1992. Od 2007. do 2011. bila je i članica Nadzornog odbora. Godinama je sustavno za *Jednotu* izvještavala o radu HČD-a i tako pridonosila njegovoj vidljivosti u javnosti te značajno utjecala na izgradnju partnerstva i suradnje s institucijama češke manjine. U prvim

godinama HČD-a vodila je tečajeve češkog jezika kojeg je, kao praška studentica, odlično poznavala. Imala je poseban senzibilitet za mlade članove.

Osim novinarstvom, Zdenka Taborski bavila se i pjesništvom pa su je nazivali novinarkom s pjesničkim dušom. To je posebno dolazilo do izražaja u njenim intervjuima i reportažama o pojedinim osobama iz manjinskih redova. Pjesme joj karakterizira jaka sugestivnost, osobni doživljaji i refleksije, čime je u književnost hrvatskih Čeha unijela novi duh. Zbog bolesti posljednjih godina nije mogla aktivnije sudjelovati u radu HČD-a, no iskreno se veselila svakom novom uspjehu. Hrvatsko-češko društvo je 2017. Zdenki Taborski dodijelilo Priznanje »Dubravko Dosegović« za vjernost i dugogodišnji doprinos radu udruge.

M. L.

Tony Hrojičik

U spomen legendarnom hrvatskog fotoreporteru, pripadniku češke manjine

Otišao je naš Tony Hnojčik

Tony Hnojčik rođen je 19. svibnja 1951. godine u Daruvaru, a već kao dvadesetogodišnjak postao je profesionalni fotoreporter. Studirao je na Filmskoj akademiji u Pragu, te je po povratku u Daruvar surađivao u vodećim hrvatskim novinama, dok je stalno bio zaposlen u tjedniku na češkom jeziku Jednota.

Tijekom Domovinskog rata izvještavao je s ratišta u Zapadnoj Slavoniji. Hnojčikove fotografije objavljivane su i u inozemnim medijima, a one iz akcija Bljesak i Oluja postale su svjetski poznate. O njegovom ratnom putu njemačka televizija snimila je dokumentarni film. Potom je radio kao slobodni fotoreporter te se bavio umjetničkom fotografijom i imao brojne fotografske izložbe. Više godina bio je član redakcije stručnog časopisa Novinar u izdanju Hrvatskoga novinarskog društva. U prosincu 2010. objavljena mu je impresivna fotomonografija s više stotina ratnih fotografija pod nazivom *To sam radio u ratu, sine*. Za svoj rad Hnojčik je primio brojna priznanja, među kojima »Zlatnu kameru«, godišnju nagradu HND-a te »Zlatni objektiv«, nagradu Hrvatske udruge radija i novina. Umro je u Zagrebu 28. ožujka 2018. Komemoracijom u Novinarskom domu njegovi brojni prijatelji i kolege od njega su se oprostili njemu omiljenom Kristinkom. Pokopan je u Daruvaru, čiji je, kako je uvijek govorio, »domaći proizvod«. (Zvonimir Maštrović)

Mato Pejić

Držali su ga na nišanu i njihovi i naši a hapsili samo naši, ono kad ga je jednog od onih sivih dana u sumornom poraću na povratku motorom iz Pakraca zaustavio policajac i pitao ga *Gospodine, jeste li što pili?*, a on odgovorio: *Danas ni kapi! A bilo je pet minuta iza ponoći.*

To je Tony Hnojčik, legendarni ratni reporter, kojeg je ta egida pratila do kraja života, donijela mu, uostalom i prestižne novinarske nagrade i medijsku slavu i mogućnost da objavljuje u mnogim zemljama, pa i onim prekomorskim i da sa svojom izložbom fotografija o ratnim stradanjima zapadne Slavonije proputuje pola Europe, ali malo je to da opiše njegov lik i djelo. Napokon, bio je to u isto vrijeme i blagoslov i prokletstvo.

Prije neka dva desetljeća, moderirajući otvaranje njegove izložbe, primijetio sam kako *Tony ima komotan odnos prema rokovima i strogo utanačenim terminima, čudesno poimanje vremena i nepodnošljivu lakoću društvenog sa-*

braćaja. »Poznato je,« dodao sam »da tek kad naletite na Tonyja uvidite da nijedan posao nije baš tako neodložan, da se ne bi moglo popiti pivo. Ili dva. Da ništa nije tako veliko i sveto, da ne bi bilo dopušteno i poslovičnom volu. Da nema stvari tako daleke da se do nje ne bi moglo. I da su uvijek najvažniji ljudi, kako kao cilj njegova objektiv, tako i kao sugovornici, svjedoci i sudionici trajanja.«

To trajanje, *jebi ga*, to je bio lajtmotiv Tonyjeve životne filozofije, trajanje u društvu dragih osoba, trajanje u redakciji, trajanje u tamnoj komori uz miris razvijača i fiksira, trajanje uz računalo i *photoshop*, trajanje uz lijepe žene i na šanku uz pivo. Kako onda, kada smo se čudili njegovoj ludoj hrabrosti da na suncu izbjeljuje zabranu upravljanja motorom upisanu u vozačkoj dozvoli i kada

smo brojali koliko će puta u jedinici vremena reći *jebi ga* u programu lokalnog radija, tako kasnije kada je uzdrman udarcima sudbine i ogrezao u razočarenjima, našao snage i motiva za nove početke u medijima nacionalnih manjina i na trešnjevačkom portalu.

Treba li pričati o Tonijevim ratovima, jer ovdje se upravo o tome i radi, a Tony ih je vodio dosta, od onoga protiv neprijatelja u rovu i na prvoj crti ratišta, po minskim poljima i u dimu baruta, i to iznad svega uspješno, iako u ruci nikad nije držao ništa ubojitije od foto aparata, pa do onoga protiv svojih najbližih i najrođenijih, protiv onih koji su ga priječili da ode još dalje i još bliže, da bude korak ispred drugih, da snimi bolje i preciznije. O njegovom ratu protiv regula i pravila, stega i okova, protiv okvira koji je za njega uvijek bio previše krut i žuljao

Naslovnica fotomonografije Tonyja Hnojčika *To sam radio u ratu, sine*

njegovu razbarušenu narav i uvijek bio preuzak za Tonijevu širinu.

Taj osjećaj da je prerastao svoju rodnu sredinu, da je Daruvar za njega postao premali, odveo ga je u glavni grad i otvorio mu neke nove mogućnosti, no pitanje je da li je to bila dobra odluka. Jer okrutni bogovi biznisa nemaju razumijevanja ni milosti.

Dakle, ako vam se do sada činilo kako je Tonyjev život bio bajka i kako je sve išlo glatko, sada znate da nije. Upravo suprotno... Ali ništa Tonyja nije moglo zaustaviti – ni društvene uzance, ni propisi, ni zabrane, ni neprijatelji ni prijatelji, ni detonacije, ni uzbune, ni zamračivanja, pa ni ograde seoskih mostova...ili možda tek nakratko. A nakon svakog pada, skočio bi na noge, otresao prašinu i išao dalje.

Jednom riječju, ja ne znam nikoga kome bi bolje pristajalo, ono Šenoino *Oj, budu svoj, ta stvoren jesi čitav, u grudi nosiš brate srce cijelo...*

»Ja sam domaći proizvod,« rekao mi je u razgovoru za tjednik češke manjine *Jednota* u povodu velike daruvarske izložbe prije deset godina. objašnjavajući da nije rođen u bolnici, nego kod kuće u Donjem Daruvaru, i pokazujući tako da mu neukrotivi i nemirni nisu samo duh, noge i ruke, nego i jezik. A taj Daruvar mu je zauvijek ostao duboko u srcu, kao i pripadnost češkoj manjini, kojom se ponosio. Zato je valjda samo *Jednota*, njegova prva redakcija, od njega uvijek dobila sve i odmah, dok bi drugi teškom mukom iskamčili i ono što čvrsto obeća. Daruvar je vidio i kao mjesto u kojem će se jednom skrasiti. »To je grad snova za

Srušena kupališna zgrada u Lipiku koju je Tony Hnojčik snimio u prosincu 1991., iz arhiva Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata

svakog penzionera, a kako se ja pomalo približavam trećem životnom dobu, vjerojatno ću uskoro zatvoriti krug, te početi amaterski fotografirati po daruvarskom kupališnom perivoju,« rekao je tada.

Nažalost, to se nikad neće dogoditi. Otišao je tako naglo i iznenadno da mnogi ni sad nisu svjesni da više nikad neće biti onih srdačnih poziva na pivo koji se ne mogu odbiti, onih njegovih širokih osmijeha i duhovitih dosjetki. Otišao je onako kako jedino može otići Tony Hnojčik, točno onako kako je i živio – silovito i beskompromisno, sto na sat, kako se zvala i jedna od njegovih brojnih izložaba, prekrasni prizori prirode iz katego-

rije *ne pokušavajte ovo kod kuće*, snimljene iz automobila pri brzini sto na sat.

S Tonyjem sam surađivao nebrojeno puta, a još više puta nisam, jer raditi s njim nije bilo nimalo lako. Bio je težak karakter, mušičav, svojeglav i prgav. Nije volio da ga se požuruje, pa bi znao planuti zbog puke sitnice, baciti nedovršene stranice, samo ustati od stola i otići u birtiju na pivo, što ako kasne novine, vrlo važno. Vikao je on, vikao sam i ja, ljutio se on, ljutio se ja, kleli se da više nećemo zajedno, ali opet... Evo, i sad sam ljut, jednako ljut koliko i tužan, ljut sam, Tony, što si tako uporno odbijao pobrnuti se za svoje zdravlje, što ni svojim najbližima nisi dopustio da ti pomognu.

Naravno, toliko nepravde, toliko gnjeva, toliko svega što se s godinama nakupilo, zatomilo je i silni potencijal i konačno te natjeralo, dragi moj prijatelju, na prisilni vječni odmor. Ali, vraga ćeš ti odmarati, ti sigurno već sumanuto škljocaš po oblacima i landraš onostranim nepregledima tražeći najbolji kadar i već nastaju tisuće novih snimaka...da imamo što raditi kad se jednom opet sretnemo.

A vi, šefovi nebeskog deska, imajte za Tonyja razumijevanja, uzмите vremena, jer vrijeme tamo valjda nije problem, progledajte mu kroz prste sitna kršenja pravila, buntovništvo bez razloga i nepoštivanje rokova, onaj razbarušeni odnos prema obvezama, tolerirajte mu nestašluke i prostakluke, jer – vjerujte – vratit će vam se stotruko – dobit ćete najbolje, najrječitije, najsadržajnije i najčarobnije fotografije koje su ikad hodale po zemlji.

Tony Hnojčik i Mato Pejić »negdje 1986.«

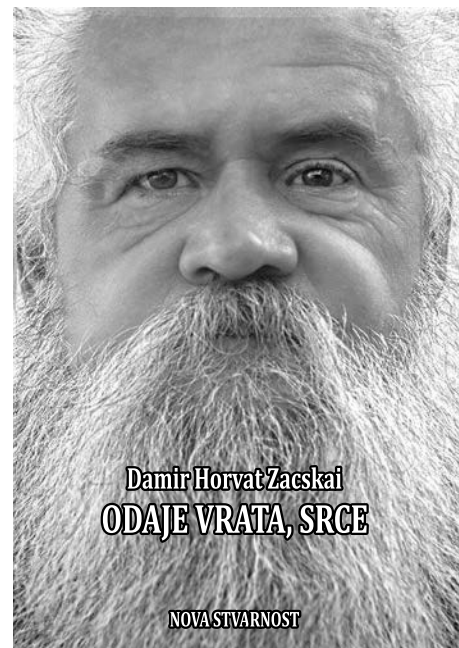
Damir Horvat Zacscai: Odlazak majstora poezije, paprikaša i glazbe

✍ Zvonimir Maštrović

Damir Horvat Zacscai, član Hrvatsko-češkog društva, rođen je 9. veljače 1956. u Daruvaru, u kojem je, kako reče, »zaostao«. Do smrti 25. lipnja 2018. Sredinom sedamdesetih godina prošlog stoljeća kao dio nečujne i avangardnije OFF poezije sudjelovao je na brojnim recitalima poezije (Tingl Tangl, Lapidarij, Jabuka itd.). Pjesme i priče objavljivane su mu u *Zborniku OFF poezije, Antologiji XXI stoljeća, Poletu, SL-u, 15 dana, Quorumu, Grubišnopolskom listu, Vrelima*, nekoliko prigodnih zbornika i knjiga poezije s više autora, u pulskim fanzinima, te su čitane na Hrvatskom radiju (radio Zagreb). Osamdesetih godina organizirao je u »Daruvarskom podrumu« u Daruvaru desetke književnih susreta s Josipom Severom, Seadom Begovićem, Sašom Meršinjakom, Ružicom Orešković, Josipom Skokom, Milkom Valentom te nizom drugih, kao i večeri poezije nastojeći sugrađanima približiti umjetnost i kulturu. Devedesetih godina i ranih dvije tisućitih uređivao je časopis MH Daruvar *Vrela* i surađivao u sva tri objavljena broja daruvarskoga časopisa *Aquae Balissae*, kao i nizu drugih projekata. Uz poeziju pisao je i pripovijetke, kolumne, recenzije, glazbene osvrtne i članke, te lektorirao i prevodio s engleskog jezika. Godinu prije smrti svoju kreativnu zrelost okrunio je izvanrednom zbirkom pjesama *Odaje vrata, srce*.

»Horvat Zacscai imao je prepoznatljivu poetiku, bio je lirik i melankolik,

mlada srca i još svježega pera, pjesnik čijim stihovima, na najuspjelijim mjestima, struji skladno prožimanje proživljenog i žuđenog, isprepliće se nužnost s probljescima optimizma. Riječ je o kultiviranom, načitanom i pismenom pjesniku. Bio je duhovit, uvjerljiv bez poštapalica u psovcu, agresivnosti, bez površnih efekata trenutka, znao je dozirati citatnu građu i reminiscencije na usvojene vrijednosti iz svijeta knjige i književnosti naših prethodnika. Predmetno-tematski kod njega prevladavaju ljubav kao cjelovit fenomen još uvijek koliko toliko čovjekomjerna svijeta.« (B. D. Biletić) Marljivo je vrsnim knjigama punio svoje biblioteku i diskoteku, i, iako je često bio bez novca, nikada nije ni pomislio prodati bar jedan biser iz njih. Kao što ne bi propustio počastiti druge i sebe omiljenim mu Daruvarskim pivom. A za ljetni solsticij na svojem gruntu u obližnjem selu pozvao bi prijatelje na klopku i cugu uz koju bismo, kao u nijednom selu u ovoj zemlji, uživali punih ušiju džeza. Kao poduzetnik nije uspio, ali je postigao čudo postavši jedini Daruvarac kojem je propala birtija. Brojnim prijateljima, osobenjacima bez novaca, i ne samo njima, davao je »na kredu«. Ugledni kanadsko-hrvatski književnik Josip Novaković za Horvata Zacscai je napisao: »Uistinu je znao pogoditi žicu, iznenaditi odabirom riječi i lingvističkom melodijom, baš onako kako je znao pripremati fiš paprikaš i peći rakiju. Na neki je način bio lingvistički genij, domišljat i razigran. I moram priznati, uvijek sam mu se divio što je

odlučio ostati Daruvarčanin«. »Zaki je znao s riječima, znao je s jezikom, znao je s rimom i stihom, znao je s knjigama, znao je i s ljudima... Jedino nije znao sa samim sobom.« (Mato Pejić)

HRVATSKIM RATNIM VETERANIMA U MIRU

Kad odem tamo
Gdje je vrag reko laku noć
Ja neću znat
Kolko ću dugo ić

I straga i sprijeda
Tebe ću stić
Svud unaokol trava i među njih
Jer nemam dovoljno udvornosti
Za ovaj svijet
Kad odem tamo
Gdje je vrag reko laku noć
Ja ne znam tko će
I kome bliže bit

Ni moja duša ne zna
Tko će je s tijela dić
Baš zato što sam te
Preziro
Svijete

Ja nisam ti se
Ko ni ti meni
Rugo

A ti me čuvaj u srcu
Kolkogod hoćeš dugo
Kad budem tamo
Gdje je vrag reko laku noć

Al ne čekaj me predugo
Svijete
Jer sam ćeš
I ti iza tog mene
Sam za mnom
Poć

VIJESTI

75 godina od osnutka Čehoslovačke brigade »Jan Žižka z Trocnova«

Prigodnim svečanostima u Daruvaru je 27. listopada 2018. proslavljena 75. godišnjica osnutka legendarne I. Čehoslovačke brigade »Jan Žižka z Trocnova«, vojne postrojbe sastavljene uglavnom od hrvatskih Čeha u sastavu Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Tim je povodom u dvorcu Janković otvorena spomen-soba posvećena ratnom putu ove brigade. Postav čija je autorica Una Bosanac čine dokumenti, fotografije, ali i predmeti, pa tako i komadi oružja. U projekt su bili uključeni i povjesničar Vjenceslav Herout i Libuše Stranjik, bivša predsjednica Saveza Čeha i dugogodišnja glavna urednica *Jednote*. Tom je prigodom predstavljena i knjiga *Češi a Slováci v bývalé Jugoslávii a jejich zapojení do boje ve II. světové válce a obnovy poválečného Československa* koju su napisali profesori visoke vojne škole u Brnu Pavel Zona i František Havlík.

Nakon polaganja vijenaca kod spomenika borcima NOB-a u gradskom parku, u Češkom narodnom domu održana je središnja proslava na kojoj su bili gradonačelnik Damir Lneniček i njegovi zamjenici Vanda Cegledi i Vladimir Bilek. U ime Bjelovarsko-bilogorske županije prisutni su bili zamjenik predsjednice

Županijske skupštine Zlatko Barila, zamjenica župana Tanja Novotni Golubić i zamjenik župana Saša Lukić, a u ime češkog Veleposlanstva zamjenik veleposlanika Slavomír Goga. Proslava je započela s tri himne, hrvatskom, češkom i slovačkom koje je izveo zbor Češke besede Daruvar, a uslijedio je kulturni program uz prigodne govore. O ratnom putu brigade »Jan Žižka z Trocnova« govorila je Marija Kubišta. Brigada je osnovana 26. listopada 1943. kada je prvi put postrojena na Bučju u blizini Pakraca, najprije kao bataljun, a kasnije prerasta u brigadu čiji je prvi zapovjednik bio Milan Joka. Kroz nju je tijekom rata prošlo više od 3500 boraca, oko 700 ih je poginulo a oko 800 je bilo ranjeno. Poginula su i dva zapovjednika brigade, Antonín Doležal i Josef Růžička. Njeni borci kao svoj simbol nosili su na kapi čehoslovačku zastavu ispod petokrake zvijezde. U sklopu brigade postojala je i limena glazba s kapelom i kazališni kružok, a izdavale su se i džepne novine.

U brigadi je uz Čehe i Slovake bilo i Hrvata, Srba i pripadnika drugih naroda. Zanimljivo je da je na području Vojvodine među Slovácima postojala Janošikova četa koja je kasnije prerasla u Slovačku brigadu. M. L.

Dožinky po osmi put u Končanici

Končanica, jedina hrvatska općina u kojoj Česi čine većinu stanovništva, bila je domaćih 69. žetvenih svečanosti češke manjine Dožinky održanih 13. i 14. srpnja 2018. Ova najveća kulturno-umjetnička manifestacija hrvatskih Čeha započeta 1925. po osmi put je održana u Končanici. Započela je uz večer literarnog stvaralaštva manjinskih autora, a zatim je održan svečani program Od žetvenih svečanosti do proštenja. Drugi dan započeo je glazbom puhačkog orkestra koji je prošao cijelim mjestom svirajući budnicu, a za sve one koji još nisu odlučili hoće li put Končanice na daruvarskom trgu je održana plesna pozivnica. Popodne je uslijedilo otvaranje staročeškog sajma, na kojem se s češkim specijalitetima prezentiralo 19 izlagača, te promenađni koncert i otvorenje prigodne izložbe o povijesti Končanice. Vrhunac svečanosti započeo je svečanom žetvenom povorkom jahača, plesača i alegorijskih kola iz gotovo svih čeških udruga u Hrvatskoj čiji folklorni ansambli su nastupali u nastavku programa. Prema tradiciji, manifestacija se nastavila dugo u noć uz pučko veselje, češku kuhinju, ples i pjesmu. Na Dožinkama je bio i bjelovarsko-bilogorski župan Damir Bajs, češki veleposlanik Vladimír Zavázal, saborski zastupnik Vladimir Bilek i drugi uzvanici.

M. L.

Češka obec Bjelovar proslavila sto godina

Češka obec Bjelovar, jedina od tridesetak kulturno-prosvjetnih udruga hrvatskih Čeha koja ne nosi naziv Češka beseda, proslavila je 20. listopada 2018. svoju stotu godišnjicu postojanja svečanim programom u bjelovarskom Domu kulture. Povodom svog jubileja Češka obec je objavila i monografiju *Sto godina Češke obci Bjelovar* kojoj je autorica Silvija Sitta, kustosica bjelovarskog Gradskog muzeja, a urednik Mato Pejić. Proučavanje češke narodnosti u okolici Bjelovara i hrvatsko-čeških veza u etnologiji, muzeologiji i glazbi autoričino je posebno područje interesa, što je i rezultiralo pisanjem ove knjige. »Sama tema knjige je 100 godina rada jednog kulturno umjetničkog društva koje je među najstarijim društvima u Bjelovaru. Isto tako, jedan od ciljeva mi je bio da na jezičnoj razini knjiga bude dostupna što većem broju čitatelja«, kazala je na promociji knjige Silvija Sitta. Knjiga je tematski podijeljena na dvije osnovne cjeline, od kojih je jedna pisana na češkom, a druga na hrvatskom, i to svaki dio kao samostalna studija. Češki dio ipak je opsežniji i ima oko stotinjak stranica, a najveći je naglasak stavljan na sto godina društva. Povijest češke Masarykove škole koja je djelovala u Bjelovaru također se veže za priču o Češkoj obci, a nekoliko njenih članova bilo je voljno podijeliti svoje uspomene iz djetinjstva, sjećanja na mladost, uspomene na bake, djedove, ispričane priče o doseljavanju, pa je tako jedan kraći dio nazvan *Iz obiteljskog albuma*. Hrvatski dio knjige je upo-

la kraći, ali ima puno više informacija koje govore o doprinosu Čeha kulturnom i društvenom životu u gradu. Počinje kratkim uvodom o samom doseljavanju, a najveći naglasak je na sudjelovanju Čeha u društvenom i gospodarskom životu grada tijekom 19. stoljeća, do 1918. kad je Češka obec utemeljena. Danas udruga ima 330 članova, od toga 80 aktivnih u sedam sekcija. Češka obec Bjelovar bila je prva češka udruga koja je 2002. organizirala Dane češke kulture, što su kasnije prihvatile i Češke besede u drugim mjestima. M. L.

Šesti Simpozij o češkom jeziku

U organizaciji Saveza Čeha 16. studenog 2018. održan je šesti po redu Simpozij o češkom jeziku na kojem se razgovaralo o aktualnim pitanjima vezanima uz očuvanje identiteta češke manjine u Hrvatskoj. Već tradicionalno, uz domaće sudjelovali su i stručnjaci iz inozemstva koji su dali viđenje ove problematike izvana.

Marie Štěpánová s Filozofskog fakulteta u Pragu hrvatske je Čeha prikazala u kontekstu ostalih čeških zajednica u svijetu koje je imala priliku posjetiti, dok je pedagog Ivo Martinec s Masarykovog sveučilišta u Brnu govorio o aktualnim razvojnim tendencijama u češkom jeziku i upozorio da u književni jezik sve više prodiru elementi govornog jezika. Za jezik

hrvatskih Čeha kazao je da ne spada u određeno narječje jer se radi o interdijalektu. Marija Sohr iz Daruvara govorila je o problemu upotrebe termina Češka u češkom jeziku, a Libuše Stranjik o književnom stvaralaštvu hrvatskih Čeha. Prema njenim riječima, iako se ne radi o bogatoj književnosti ona ipak ima stoljetnu tradiciju i trebala bi biti predmet interesa češke književne kritike i povijesti. O suvremenoj književnosti hrvatskih Čeha govorila je Helena Stranjik s Filozofskog fakulteta u Pragu koja je predstavila i stavove pojedinih pisaca prema sadašnjosti i budućnosti. U sklopu simpozija Andrea Preissová Krejčí sa Šleskog sveučilišta u Opavi i Jana Kočí sa Sveučilišta Palackog u Olomoucu predstavili su svoju knjigu *České školství v Chorvatsku a jeho vliv na zachování české národní identity* koju su priredili zajedno sa savjetnicom za češke škole Jitkom Stanjom Brdar. Ujedno su predstavili i rad Hlávkove zaklade koja je dosad pomagala Čehu u Beču, a ubuduće će pružati potporu i drugim češkim zajednicama u svijetu potaknuti upravom djelovanjem Čeha u Hrvatskoj. M. L.

Kako uključiti mlade u manjinski život?

Vijeće češke nacionalne manjine Grada Zagreba i Češka beseda Zagreb organizirali su od 7. do 12. svibnja 2018. u Češkom domu Dane češke i hrvatske kulture, ovog puta posvećene mladima. Bogat program okupio je mlade članove zagrebačke Besede i drugih beseda u Hrvatskoj, bivše i sadašnje čak Češke dopunske škole te studente bohemistike. Prvog dana održan je kviz o češkoj i hrvatskoj kulturi, povijesti, filmu i književnosti, a idućeg dana radionica World caffè na kojoj je oko 40 mladih članova Besede raspravljalo o tome kako privući

Slavica Šarović

još više mladih te su kao aktivnosti predložene filmske večeri, društvene i rekreacijske igre te zajednička putovanja.

O istoj temi raspravljalo se i na okruglom stolu 9. svibnja naslovljenom *Osjećaj pripadnosti kao ključ aktivne uključenosti mladih u manjinski život*. Sociologinja Anja Gvozdanović predstavila je rezultate istraživanja provedenog na 2000 ispitanika između 15 i 19 godina koje je pokazalo da mladi danas manje nego prije 15 godina gledaju televiziju i slušaju radio, manje čitaju novine i manje se druže s obitelji. No povećao se interes za sport, hobije te za volontiranje i politiku. U raspravi koja je uslijedila zaključeno je da danas mlada generacija mora savladati veliku količinu informacija i da joj se može pristupiti jedino posredstvom novih tehnologija te zabavnim i rekreacijskim sadržajima.

Dio okruglog stola bila je i izložba radova učenika Češke dopunske škole koji su imali zadaću izraziti svoj identitet bojajući nacrtane osobe. Plava boja je značila hrvatski jezik, a crvena češki. Većina osoba bila je obojana s obje boje, a srca su im najčešće bila crvena. Jarmila Kozak Marinković i Miluška Krivohlavek održale su gastronomsku radionicu posvećenu izradi i ukrašavanju medenjaka (pernika). Sve skupine Češke besede Zagreb i učenici Češke dopunske škole nastupile su u kulturno-umjetničkom programu 11. svibnja, a Dani češke i hrvatske kulture zaključeni su 12. svibnja druženjem mladih uz logorsku vatru u dvorištu Češkog doma i mali nogomet u velikoj dvorani. M. L.

Kiritof u znaku 70. godišnjice protjerivanja moravskih Hrvata

Moravski Hrvati, njihovi potomci i prijatelji okupili su se 1. rujna 2018. na kiritofu u Jevišovki koji je održan u znaku obilježavanja 70. godišnjice protjerivanja Hrvata iz njihova tri sela u južnoj Moravskoj. Kao i svake godine, kiritof je počeo misom u župnoj crkvi svete Kunigunde koju je predvodio župnik iz Gradišća Branko Kornfeind, a zatim su se okupljeni uputili prema spomeniku doseljenu Hrvata u Moravsku iz 1934. gdje su položeni vijenci. »Sastali smo se ovdje u godini kad se navršava godišnjica Nesretne veljače 1948. kada se ispunilo obećanje komunista i kad je započelo iseljavanje Hrvata iz ovih sela po teritoriju Čehoslovačke. Možemo reći da se režimi mijenjaju, a da geni naših predaka ostaju u nama. Zato mi je drago da i se danas možemo podsjetiti dolaska Hrvata u Moravsku, mi koji smo od njih preostali«, kazao je predsjednik Udruge građana hrvatske narodnosti u Češkoj Jan Kopřiva. Slijedio je kulturni program praćen nastupima folklornih skupina i tamburaša koji čuvaju tradicijsku baštinu moravskih Hrvata te

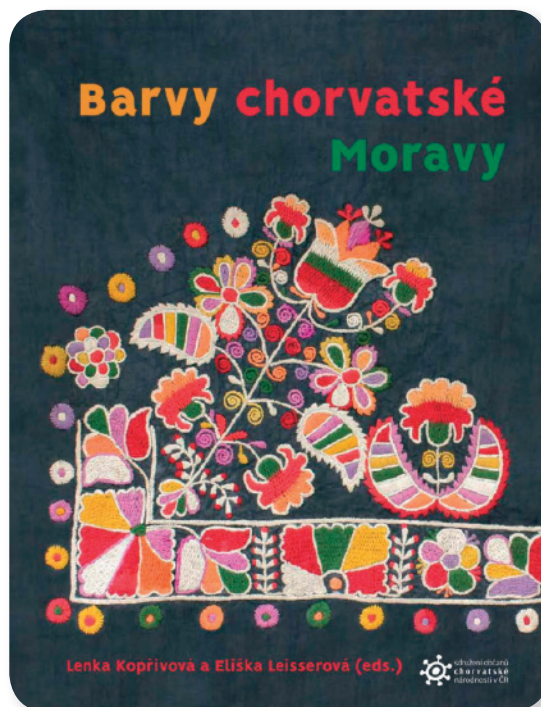

uobičajenom povorkom s jarcem. Tom prilikom je predstavljena i monografija *Barvy chorvatské Moravy*, a mogla se razgledati i putujuća izložba te pogledati video-snimke svjedočenja osoba koje su bile svjedoci nekadašnjeg života u hrvatskim selima južne Moravske, ali i

protjerivanja Hrvata. U ime hrvatskog Veleposlanstva u Pragu nazočan je bio zamjenik veleposlanice Marin Žužul, a iz Zagreba su stigli zamjenik ravnatelja Hrvatske matice iseljenika Ivan Tepeš i rukovoditelj Odjela za hrvatske manjine Marin Knezović. M. L.

Boje hrvatske Moravske

U druga građana hrvatske narodnosti u Češkoj objavila je krajem 2017. opsežnu knjigu o povijesti, kulturi, tradiciji i jeziku moravskih Hrvata nazvanu *Barvy chorvatské Moravy* (Boje hrvatske Moravske). Knjiga je pripremana dvije godine i u njoj je svoje priloge objavilo 16 autora različitih struka. U uvodnom poglavlju Lenka Kopřivová bavi se poviješću hrvatske zajednice u Moravskoj od početka njena postojanja do današnjih dana. Naglasak je na pojašnjenju konteksta u kojem se život Hrvata u Moravskoj oblikovao, ali i na onom po čemu su se Hrvati razlikovali od domicilnog stanovništva i zbog čega su tako dugi niz godina uspjeli sačuvati svoj identitet. Slijede poglavlja o pojedinim temama vezanim za povijest Hrvata u Moravskoj: Ivan Dorovský njihovo postojanje dovodi u kontekst češko-južnoslavenskih odnosa, a František Zbořil analizira podatke iz istraživanja registara hrvatskih općina iz 17. i 18. stoljeća. Drugi prilog Lenke Kopřivove posvećen je specifičnoj situaciji hrvatskih naselja na području Valtica. Martin Markel prati utjecaj procesa stvaranja moderne na-

cije kod čeških i njemačkih susjeda na hrvatsku zajednicu u Moravskoj. David Kovařík bavi se uvjetima u izvorno hrvatskim naseljima nakon stvaranja pogranične zone. Prilog Martina Siteka posvećen je prenošenju hrvatskog identiteta na mlađe naraštaje. Ondřej Šerý ovaj dio knjige zaključuje analizom stanja i izgleda izvorno hrvatskih

općina na početku 21. stoljeća. Drugi dio knjige posvećen je jeziku moravskih Hrvata. Andrej Novik najprije objašnjava u čemu je jedinstvenost moravskog hrvatskog jezika i kako ovaj jezik funkcionira. Michaela Boháčová se nadovezuje prilogom o utjecaju hrvatskog jezika na toponime korištene u prošlosti u izvorno hrvatskim naseljima. Najopsežnije poglavlje knjige tiče se narodne kulture moravskih Hrvata. Lenka Kopřivová i Klára Nádaská prate duhovnu kulturu: običaje, obrede životnog ciklusa i narodnu predaju, ali i kako su se ovi običaji mijenjali nakon nasilnog iseljavanja moravskih Hrvata iz njihova tri sela 1948. Na ovo se poglavlje nadovezuje prilog Jitke Matuszkove o plesnoj tradiciji u širem kontekstu Donje Austrije i regije Podluží. Lenka Nováková bavi se nošnjama moravskih

Hrvata i njihovim promjenama u toku 19. i 20. stoljeća, a Eliška Leisserová u svom prvom tekstu bavi se vinogradarskom tradicijom kao važnim dijelom života moravskih Hrvata, dok u drugom prati graditeljstvo u njihovim naseljima. Istraživanje epigrafskih spomenika do 1900. godine obavila je Martina Kvardová. Posljednja tri po-

Lenka Kopřivová

Jitka Janů

Eliška Leisserová

Počela dogradnja Češke škole i vrtića u Daruvaru

Promocija knjige *Boje hrvatske Moravske* na Filozofskom fakultetu u Brnu

glavlja knjige nisu posvećena izravno moravskim Hrvatima, već njihovim češkim i njemačkim prijateljima: češkom svećeniku Alois Malecu koji je djelovao kao prosvjetitelj moravskih Hrvata u Dobrom Polju i austrijskom slikaru Othmaru Ruzicki koji je u hrvatskim selima našao inspiraciju za velik dio svoga opusa. Životom obojice pozabavila se Tereza Luzarová. Knjigu zaključuje tekst Hane Dvořákové o etnografu Františku Pospíšilu iz Brna čije je vrijedno istraživanje sačuvalo niz informacija o životu hrvatske zajednice na početku 20. stoljeća. »U knjizi smo nastojali sažeti sve što znamo o moravskim Hrvatima, njihovoj sudbini, jeziku i narodnoj kulturi. Mnoge teme ostaju neobrađene, mnoga pitanja bez odgovora. Bit će nam drago ako knjiga potakne druge istraživače da se posvete ovoj temi. Moravski Hrvati to sigurno zaslužuju«, kazala je potpredsjednica Udruga građana hrvatske narodnosti u Češkoj Lenka Kopřivová koja je zajedno s Eliškom Leisserovom uređila ovu vrijednu i bogato ilustriranu monografiju namijenjenu prije svega češkoj javnosti u kojoj se o moravskim Hrvatima i njihovoj sudbini i dalje premalo zna. S tim ciljem je Češka televizija snimila dokumentarni film *Zrazený národ* (Izdani narod), režiserke Petre Všelichove po scenariju Aleša Jurde, prikazan u užujku 2018., a dokumentarac o moravskim Hrvatima, pod naslovom *Rodili smo se na Moravi*, režisera Davora Borića koji je uz Ljiljanu Šišmanović bio i autor scenarija, snimila je i Hrvatska televizija te ga emitirala u listopadu 2018. M. L.

Napokon su započeli radovi na dogradnji Češke osnovne škole Jana Amosa Komenskog i Dječjeg vrtića Ferde Mraveneca u Daruvaru, projekt vrijedan oko 4,1 milijuna kuna. Nakon što je hrvatska Vlada putem Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina za tu namjenu odobrila 1,2 milijuna kuna, isti je iznos odobrila i češka Vlada premijera Bohuslava Sobotke. Darovni ugovor o tome potpisali su 8. studenog 2017. u Banskim dvorima u Zagrebu predsjednica Saveza Čeha Ana-Maria Štruml Tuček i češki veleposlanik Vladimír Zavázal, u nazočnosti potpredsjednice Vlade i ministricе vanjskih i europskih poslova Marije Pejčinović Burić koja je podržala mogućnost sklapanja bilateralnih sporazuma između dviju vlada kojima bi se na projektnoj osnovi koordinirali naponi radi što učinkovitijeg pružanja potpore manjinskim projektima. Radovi su započeli nakon potpisivanja ugovora s izvođačem radova, tvrtkom Projekt-Inženjering Požega 19. srpnja 2018. Valja istaknuti da je Bjelovarsko-bilogorska županija osigurala 62 tisuće kuna za otkup dijela zemljišta na kojem će se dograditi škola i vrtić, a pokrila je i dio troškova izrade tehničke dokumentacije od 15 tisuća kuna te u konačnici odobrila preostalih 700 tisuća kuna koliko je nedostajalo da bi se zatvorila financijska konstrukcija. Dogradnjom i rekonstrukcijom škole stvorit će se preduvjeti za bolji stan-

dard 229 učenika, a dječji vrtić koji pohađa 150 djece napokon će dobiti adekvatan prostor za rad, budući da sada djeca vrtić pohađaju u prilagođenom prostoru. Bjelovarsko-bilogorski župan Damir Bajs istaknuo je da se radi o jedinstvenom projektu u Hrvatskoj koji će se ostvariti zbog zajedništva i mnogobrojnih partnera. »Ovime dobivamo novi standard u školstvu i novi standard u vrtićima na području grada Daruvara. Time će se dobiti mogućnost dopunskog sadržaja u te dvije institucije, a ono zbog čega je taj projekt dodatno opravdan povećan je broj upisa djece u vrtić i u Češku osnovnu školu. Ovaj projekt služi kao primjer sličnim projektima i ako ćemo i dalje raditi svi u partnerskom odnosu, možemo očekivati i daljnje ovakve aktivnosti«, rekao je Bajs, dok je veleposlanik Zavázal kazao da se radi o jednom od dva projekta koje češka država financira izvan Češke – drugi je češka škola u Beču koja također nosi ime Jana Amosa Komenskog. »Daruvarska škola je jedina češka škola na svijetu u kojoj broj djece raste. Osim toga, češka manjina u Hrvatskoj je iznimno aktivna, a ima i svoje zakonsko utemeljenje u hrvatskom Ustavu«, kazao je Zavázal. Velike zasluge za uspjeh projekta imao je i saborski zastupnik za češku i slovačku manjinu Vladimir Bilek koji je lobirao kod hrvatskog premijera Andreja Plenkovića i uspio da dogradnja Češke škole postane jedan od prioriteta. M. L.

Ljiljana Pancirov nova hrvatska veleposlanica u Češkoj

Ljiljana Pancirov, članica Hrvatsko-češkog društva, nova je hrvatska veleposlanica u Češkoj. Hrvatska predsjednica Kolinda Grabar-Kitarović uručila joj je 21. prosinca 2018. vjerodajnice koje je 21. velječe 2019. uručila češkom predsjedniku Milošu Zemanu i time i službeno preuzela dužnost.

Ljiljana Pancirov rođena je 1955. u Zagrebu gdje je završila jezičnu gimnaziju i 1980. na Filozofskom fakultetu diplomirala južnoslavenske jezike i književnosti te engleski jezik i književnost. Odslušala je i dvogodišnji poslijediplomski studij iz međunarodnih ekonomskih odnosa na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu 1988. Od 1980. do 1991. radila je u Republičkom zavodu za međunarodnu znanstvenu i tehničku suradnju SR Hrvatske gdje je vodila poslove bilateralne i multilateralne suradnje s europskim i prekomorskim zemljama te obnašala dužnost tajnice Komisije za međunarodnu suradnju SIZ-a znanosti. Od 1991. do 1993. bila je osobna tajnica prvog hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana i na toj je dužnosti doživjela i preživjela bombardiranje Banskih dvora. Od 1993. do 1995. bila je direktorica Ureda za međusveučilišnu i međuna-

Foto: Ured predsjednice RH

rodnu suradnju Sveučilišta u Zagrebu. Diplomatsku karijeru započela je 1995. kad je postala načelnica Službe za sjevernu i zapadnu Europu u Ministarstvu vanjskih poslova. Na toj je dužnosti bila do 1997., a zatim je do 2001. radila u hrvatskom veleposlanstvu u Haagu kao ministar savjetnik za političku, gospo-

darsku i kulturnu suradnju te zamjenica stalnog predstavnika pri Organizaciji za kemijsko oružje (OPCW). Od 2001. do 2002. bila je načelnica Službe za diplomatsko obrazovanje u Diplomatskoj akademiji Ministarstva vanjskih poslova, a zatim od 2002. do 2007. otpravnica poslova i opunomoćena ministrica za politiku, gospodarstvo i kulturu u hrvatskom veleposlanstvu u Helsinkiju. Od 2007. do 2009. bila je politička i gospodarska analitičarka u statusu opunomoćene ministricice u Samostalnoj službi za analitiku Ministarstva vanjskih poslova, a zatim do 2014. generalna konzulica u Pečuhu. Od 2014. do imenovanja za veleposlanicu u Češkoj radila je kao starija politička i gospodarska analitičarka i opunomoćena ministrica u Samostalnoj službi za analitiku i političko planiranje MVEP-a. Od 2016. tajnica je Hrvatskog diplomatskog kluba. Ljiljana Pancirov aktivno govori engleski, pasivno njemački i nizozemski, poznaje osnove finskog i mađarskog, a uoči dolaska u Prag u dobroj je mjeri naučila i češki. Od 1992. do danas hrvatski veleposlanici u Češkoj bili su Zlatko Stahuljak, Zoran Pičuljan, Viktor Brož, Marijan Ramušćak, Frane Krnić i Ines Troha. *M. L.*

Česi grade marinu na Hvaru

Hrvatska Vlada u lipnju 2018. prihvatila je inicijativu češke tvrtke MFA Invest i Općine Sućuraj koje su zatražile pokretanje postupka dodjele koncesije za izgradnju marine na najistočnijem dijelu otoka Hvara. Prema postojećim planovima, češki ulagači zainteresirani su za izgradnju nautičke luke kapaciteta do 250 vezova s pravom upravljanja pomorskim dobrom na 30 godina, pri čemu bi, kako se procjenjuje, ukupna koncesijska naknada iznosila gotovo 444 milijuna kuna. Očekuje se da će se postupak provesti do kraja i da će češki investitori dobiti koncesiju na kopnenu i morski prostor, površine oko 100.000 metara četvornih, između trajektne luke u središtu Sućurja i nešto zapadnije smještene uvala Češminovica na kojoj se nalazi popularna plaža. Marina bi imala četiri gata i lukobran koji bi štitio privezana plovila s južne strane.

Nakon raspisivanja koncesijskog natječaja MFA Invest i ostali potencijalni sudionici moraju priložiti bankovno jamstvo na iznos od 4,4 milijuna kuna, potvrde županijskih službi zaduženih za izdavanje potrebnih dozvola te idejno rješenje marine. *M. L.*

Mijenjaju se tradicionalni odnosi u češkoj politici

I za Češke je razdoblje obilježeno tri- ma izborima koji su značajno promijenili tradicionalne odnose na češkoj političkoj sceni i nakon dugo vremena ju učinile zanimljivom stranim medijima, pa tako i hrvatskima. Na parlamentarnim izborima u listopadu 2017. pobjedu je odnio pokret Akcija nezadovoljnih građana (ANO) na čelu s milijarderom Andrejem Babišem koji je u dotadašnjoj vladi predvođenj Čěškom socijaldemokratskom strankom (ČSSD) bio ministar financija i stekao popularnost osiguravši Čěškoj suficit proračuna i stabilnost javnih financija, uz ostalo i uvođenjem fiskalizacije prema hrvatskom uzoru. ANO je osvojio 78 od 200 mjesta u Zastupničkom domu Parlamenta i time napravio presedan jer od nastanka samostalne Čěške 1993. uvijek je najjača stranka bila ili lijeva ČSSD ili desna Građanska demokratska stranka (ODS). ODS je osvojio drugo mjesto s 25 mandata, a treća, s 22 mandata, bila je Čěška piratska stranka, što je najveći uspjeh koji je jedna stranka takvog naziva ikad osvojila u nekoj europskoj zemlji. Isti broj mandata osvojio je i desničarski pokret Sloboda i izravna demokracija (SPD) čiji predsjednik je poduzetnik Tomio Okamura. Po 15 mjesta osvojili su ČSSD i Komunistička stranka Čěške i Moravske (KSČM). Čěški predsjednik Miloš Zeman Babišu je povjerio mandat za sastav vlade i 6. prosinca 2017. ga imenovao premijerom, no nijedna od stranaka nije htjela u koaliciju s ANO te Babiševa manjinska vlada nije dobila povjerenje Zastupničkog doma i već 16. siječnja 2018. podnijela je ostavku. U ostavci je međutim djelovala i dalje, sve dok 6. lipnja Zeman nije Babiša ponovno imenovao premijerom i time mu dao vjetar u leđa u dugotrajnim pregovorima s potencijalnim koalicijskim partnerima. Druga Babiševa vlada dobila je parlamentarnu potporu 12. srpnja zahvaljujući koaliciji sa ČSSD-om ali i potpori komunista čijih je 15 zastupnika također poduprlo Babiševu vladu, bez formalnog ulaska u nju. KSČM, slijednica nekadašnje komunističke partije iz doba totalitarizma koja i u 21. stoljeću zastupa komunističke ideje, nikad nije sudjelovala u vlasti na državnoj razini, no sada je prvi put dobila priliku utjecati na nju.

Andrej Babiš zanimljiva je, ali i kontroverzna osoba za velik dio čěške javnosti koja mu predbacuje komunističku

Andrej Babiš i Miloš Zeman

prošlost, suradnju s tajnom policijom StB i optužuje za financijske malverzacije, zbog čega je potkraj mandata prethodne vlade bio prisiljen podnijeti ostavku na dužnost ministra financija. Inače, Babiš je po narodnosti Slovak, rođen 1954. u Bratislavi, a u Čěškoj živi od 1990. kada se počinje baviti poduzetništvom te sa svojim koncernom Agrofert postaje drugi najbogatiji čovjek u Čěškoj, s bogatstvom koje časopis *Forbes* procjenjuje na četiri milijarde eura. Zbog toga, ali i zbog slobodnijeg načina izražavanja i populizma nazivaju ga čěškim Trumpom i čěškim Berlusconiem (poput njega, u vlasništvu ima i medije, među kojima i dnevnik *Mladá fronta DNES* i *Lidové noviny*). U politiku se uključio 2011. kada je osnovao pokret ANO koji je na izborima 2013. s 18,6 posto glasova postao druga politička snaga te u vladi imao šest ministara. Svoju snagu ANO i Babiš potvrdili su i na izborima u listopadu 2018. na kojima su se birale lokalne i regionalne vlasti te trećina članova gornjeg doma Parlamenta Senata (27 od 81). Težak poraz doživjeli su socijaldemokrati, dok je ANO osvojio vlast u većini gradova, ali je izgubio Prag. Ondje je najuspješniji bio ODS, no vlast je sastavila koalicija koju čine građanski pokret Prag sebi, Piratska stranka, stranka TOP 09 i nezavisni kandidati iz koalicije Ujedinjene snage za Prag, a gradonačelnik je postao pirat Zdeněk Hřib. Od 27 izabranih senatora čak 10 ih je dobio ODS, pet pokret Načelnici i nezavisni (STAN), dva Kršćansko-demokratska unija, a ANO, TOP 09 i ČSSD po jednog, čime su socijaldemokrati izgubili čak 12 mjesta u Senatu. Komunisti nisu osvojili nijedno mjesto. Ti su rezultati očito potvrdili da Čěška politički skreće

udesno, što pogoduje novim političkim opcijama, ali i ODS-u.

Česi su u siječnju 2018. po drugi put u povijesti neposredno birali predsjednika države i ponovno izabrali Miloša Zemana, kandidata svoje nekadašnje Stranke građanskih prava. On je u drugom krugu s 51,36 posto glasova tijesno pobijedio neovisnog kandidata Jiříja Drahoša, kemičara i donedavnog predsjednika Akademije znanosti Čěške Republike. U prvom krugu natjecalo se ukupno devet kandidata. Zeman, rođen 1944., koji je od 1998. do 2002. kao čelnik ČSSD-a bio čěški premijer, svoj je drugi mandat započeo 8. ožujka. Kao i Babiš, i on je za velik dio čěške javnosti kontroverzna osoba zbog slobodnijeg ponašanja i izražavanja, animoziteta prema novinarima, simpatija prema Rusiji i Kini te oštre antiislamske i antimigrantske retorike koja u Čěškoj nailazi na plodno tlo, u čemu posebno prednjači Tomio Okamura, inače po ocu Japanac rođen u Tokiju. Kao i drugdje u Europi, postoji strah da će izbjeglice iz arapskih zemalja ugroziti blagostanje u kojem Čěška uživa, a postupno izmijeniti i njen identitet. Po gospodarskim pokazateljima Čěška je jedna od najrazvijenijih europskih zemalja. Nezaposlenost je najniža od svih država Europske unije i iznosi 2,2 posto, a još je oko 300.000 slobodnih radnih mjesta pa Čěška postaje sve omiljenije odredište ekonomskih migranata iz europskih zemalja. Krajem 2017. u Čěškoj je živjelo rekordnih 524.000 stranih državljana, od toga 118.000 iz Ukrajine, 111.500 iz Slovačke, 36.000 iz Rusije, 20.300 iz Poljske, 21.300 iz Njemačke, 12.400 iz Bugarske, 11.000 iz Rumunjske, 4600 iz Italije, 3800 iz Francuske, 3600 iz Austrije i 5300 iz Velike Britanije. Tome

treba dodati i 59.700 Vijetnamaca koji već desetljećima žive u Češkoj. U Češkoj je krajem 2017. živjelo i 3400 ljudi iz sjeverne Afrike i 1300 građana Sirije, ali izbjeglica je bilo tek 14. Otkud strah od muslimana među Česima pokušala je objasniti Zora Hesová s Filozofskog fakulteta u Pragu koja je u Sarajevu doktorirala islamsku filozofiju. U razgovoru za *Al Jazeera Balkans* u ožujku 2018. je izjavila: »«Kulturno slabiji» Europljani koji ne osjećaju svoju kulturu i identitet u dovoljnoj mjeri podložni su islamofobiji i medijskoj manipulaciji jer se osjećaju ugroženim od imigranata čija je privrženost identitetu višestruko jača od njihove, iako sva njihova imovina može stati u jedan ruksak.«

Babišova vlada oštro se protivi primanju novih izbjeglica pa je u rujnu 2018. Babiš poručio da neće biti iznimaka, čak ni u humanitarnim slučajevima, poput sirijske ratne siročadi. »Zašto bismo ih trebali primiti? Imamo siročad koju trebamo pripremiti za život i ovdje u našoj državi«, rekao je Babiš, istaknuvši da Češka pokazuje solidarnost kroz financijsku i medicinsku pomoć koju izravno šalje u Siriju i druga krizna žarišta.

Češka politička scena se dakle uvelike promijenila od vremena kad je na čelu države bio Václav Havel, međutim, promijenio se i svijet u kojem je danas, po Havelovim riječima, sve moguće i ništa nije sigurno. Drugačiji su odnosi među velikim silama, a izazovi poput terorizma i masovnih migracija stavljaju na kušnju ne samo demokratske sustave, nego i zapadnu civilizaciju koja je prisiljena preispitivati svoje temelje i identitet. Rezultat toga je jačanje protestnih i antisistemskih stranaka te svjetski vođe kakve je nekad bilo teško zamisliti, poput Donalda Trumpa čiji slogan »Prvo Amerika« doživljava lokalnu prilagodbu u nizu zemalja pa nije iznimka niti Češka. Naravno, niti ozbiljne promjene u češkoj politici ne mogu proći bez humora. Tako je Petr Honzejek, ugledni politički komentator dnevnika *Hospodářské noviny* na svom Facebook profilu uoči parlamentarnih izbora 2017. napisao: »Dobro je da ne možemo predvidjeti budućnost. Kad bi u studenom 1989. Havel i kompanija mogli pretpostaviti da se 28 godina kasnije premijersko mjesto smiješi suradniku StB-a, a da će najveći češki domoljub biti polujapanac koji zemlju želi opasati bodljikavom žicom, vjerojatno bi se zatvorili u pivnicu i napili toliko da se nikakva Baršunasta revolucija ne bi ni odigrala.«

M. L.

Uspjeh češke diplomacije

Tomáš Petříček i Jan Hamáček

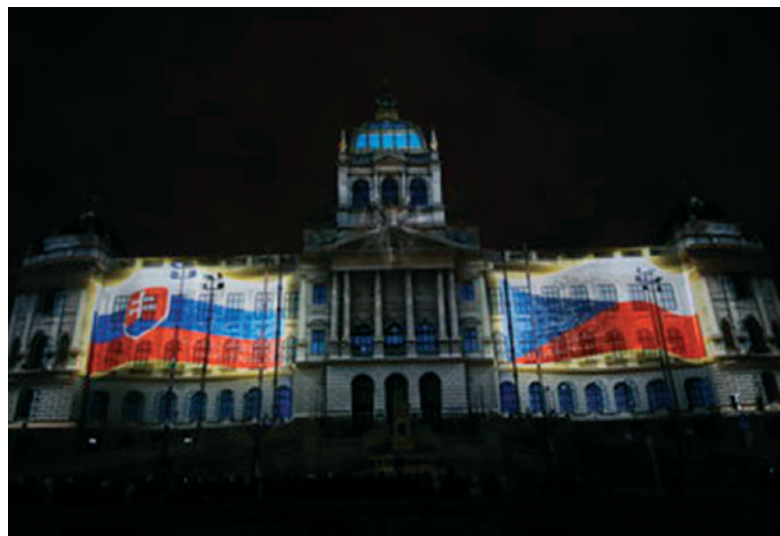
Unatoč višemjesečnim peripetijama s odabirom i imenovanjem ministra vanjskih poslova, a sve sukladno aktualnoj češkoj demokratskoj praksi, diplomacija je odradila dobar posao i zasluženo dobila pohvale dokazavši se pažljivo građenom strukturom sposobnom uspješno funkcionirati i u takvim trenucima. To ilustrira primjer jednostavan za prepričati ali nešto kompliciraniji za pojasniti. Pa, pokušajmo upravo tim redom: prepričati i pojasniti!

Prvi potpredsjednik u Babiševoj vladi i ministar unutarnjih poslova s dodatnim zaduženjem vođenja ministarstva vanjskih poslova, a ujedno i predsjednik koaliicijske stranke ČSSD, Jan Hamáček, sredinom kolovoza 2018. došao je na svjetske medijske naslovnice vezano za oslobađanje dvaju humanitaraca iz zatvora u Siriji, koji su potom prevezeni češkim vladinim zrakoplovom u Prag. Razumije se, u javnost nije izašlo previše pojedinosti, tek da je riječ o pripadnicima jedne njemačke organizacije, pa je glasnogovornica njemačkog ministarstva pozdravila osobnu Hamáčekovu uključenost (putovao je u Damask) naglasivši da »povratak dvoje humanitaraca vjerojatno ne bi bio moguć bez brze i nebirokratske pomoći čeških prijatelja.« Iz te kratke vijesti, međutim, iščitavaju se dvije zanimljive priče vezane za češku diplomaciju. Prva, pojašnjava samostalnost češke vanjske politike, jer je Češka jedina europska zemlja koja je nastavila održavati diplomatske odnose sa Sirijom. Druga se tiče same Češke. Naime, mandatar češke vlade našao se u problemima vezano upravo za imenovanje ministra vanjskih poslova. Točnije, Andrej Babiš je prema sporazumu stranaka ANO i ČSSD prihvatio da ministar vanjskih poslova bude zastupnik u Europskom parlamentu Miroslav Poche, no tome su se usprotivili komunisti o čijoj podršci vlada ovisi, a u konačnici njima se priklonio i predsjednik države Miloš Zeman. Glavni su Pocheov krimen, pokazalo se, migranti i migrantske kvote o kojima je s razumijevanjem prihvaćao zajednički humanitarni stav i gestu EU, ali su to komunisti za unutarnje češke prilike protumačili kao manjak jamstava za neovisnost češke vanjske politike. Naravno, tu mu više ništa nije moglo pomoći, premda pojedini analitičari ukazuju na neke postupovne propuste premijera ili problematično odlučujuće stavove predsjednika države, a sve to bi se tek u budućnosti moglo prepoznati dobrim ili lošim. No to je manje-više sukladno općepoznatom povijesnom iskustvu – s vremenom smo pametniji, a ono sutra najbolje nam pojašnjava ono od jučer. Kako god bilo, privremeni se obnašatelj dužnosti ministra vanjskih poslova Hamáček uspješno nosio i s tom obvezom dok se napokon, 16. listopada 2018., nisu posložile sve kockice i za ministra vanjskih poslova bio imenovan Tomáš Petříček (ČSSD), raniji zamjenik ministra zadužen za utvrđivanje sveukupne politike i strateških ciljeva Ministarstva vanjskih poslova. Petříček, 37-godišnjak s doktoratom iz međunarodnih odnosa, iza sebe ima iskustvo predavača međunarodne političke ekonomije na Karlovom sveučilištu, uspješnu karijeru u lokalnoj upravi grada Praga, a i višeg savjetnika u Europskom parlamentu te zamjenika ministra za socijalna pitanja Češke Republike. Doista zavidna karijera mladog čovjeka, ali i velika očekivanja od njega ubuduće te velika odgovornost za položaj češke diplomacije.

V. B.

Česi proslavili 100 godina neovisnosti

Svečano i dostojanstveno Česi su 2018. raznim manifestacijama proslavili 100. godina svoje neovisnosti, odnosno nastanka Čehoslovačke. Vrhunac proslave dogodio se na sam dan uspostave te nekadašnje zajedničke države Čeha i Slovaka koja je trajala od 1918. do 1992, 28. listopada u Pragu gdje je održana velika vojna parada, najveća u 25 godina samostalne Češke, na kojoj su sudjelovali i vojnici iz Slovačke, Francuske, Velike Britanije, Italije i SAD-a. Na svečanostima su bili i strani državnici, među kojima i njemačka kancelarka Angela Merkel, francuski predsjednik Emmanuel Macron, američki ministar obrane James Mattis, a Hrvatsku je predstavljala potpredsjednica Vlade i ministrica vanjskih i europskih poslova Marija Pejčinović Burić. No posebno mjesto imali su slovački predsjednik Andrej Kiska i premijer Peter Pellegrini jer svečanosti su povremeno odavale dojam kao da je Čehoslovačka opet uskrsnula. Kiska je u pratnji češkog predsjednika Miloša Zemana položio vijenac kod spomenika Jana Žižke na praškom brežuljku Vítkovu i prisustvovao svečanosti dodjele državnih odlikovanja u Praškom dvorcu, a u obje prigode bile su intonirane i češka i slovačka himna koje su nekada, izvođene zajedno, činile himnu Čehoslovačke. U simbolički tempirano vrijeme, u 19.18 sati, nebo iznad Praga obasjao je veliki vatromet s 200 različitih efekata podijeljenih u pet dijelova: *Ponos, Domoljublje, Djevičanska priroda, Prvaci i Narod*, praćenih različitom glazbom. U isto vrijeme na Václavskom trgu održan je skup nazvan Milijun trenutaka za demokraciju. Na Starogradskom trgu istog dana održan je koncert na kojem su nastupila najveća imena češke glazbe, među kojima i Karel Gott i Marta Kubišová. Dan ranije, 27. listopada, otvorena je obnovljena zgrada Narodnog muzeja na vrhu Václavskog trga na čijem je pročelju prikazana vrlo dojmljiva video prezentacija o najvažnijim događajima češke i čehoslovačke povijesti u proteklih 100 godina.

Otvorenje obnovljenog Narodnog muzeja u Pragu

Strani mediji su isticali da su Česi i Slovaci 100. rođendan zemlje koje četvrt stoljeća više nema proslavili u naglašenoj slozi, a najboljim simbolom koliko su odnosi postali srdačni, bratski i sjajni, spominjali su činjenicu da su u ovom trenutku na čelu vlade obje zemlje Slovaci. »Mislim da je došlo vrijeme da ni u Slovačkoj nikome ne bi nimalo smetalo da je premijer Čeh«, kazao je tijekom proslave slovački premijer Peter Pellegrini, inače talijanskog porijekla. U Slovačkoj je središnja proslava uspostave Čehoslovačke održana 30. listopada, na dan kad je Slovačko narodno vijeće 1918. proglasilo ujedinjenje Slovačke s Češkom, no proslave su ipak imale manji odjek nego u Češkoj gdje se 28. listopada 1918. smatra danom obnove češke neovisnosti te se slavi kao središnji državni blagdan.

M. L.

Marija Pejčinović Burić s Andrejem Babišem

Portreti Tomáše Masaryka na Hradčanyh u Pragu u listopadu 2018. s jednom od njegovih najpoznatijih poruka: Ne bojati se, ne lagati i ne krasti.

»Drugi sveti Vojtjeh« napokon se vratio u Prag

Češki Stepinac počiva među papa-ma, bio je naslov opširnog prikaza života praškog nadbiskupa kardinala Josefa Berana objavljenog u *Susretima* 2017. Od travnja 2018. Beran napokon počiva u svojoj katedrali u Pragu, odakle je, uz dozvolu pape Franje, prebačen iz kripe bazilike svetog Petra u Vatikanu gdje je po nalogu pape svetog Pavla VI. bio pokopan nakon smrti u izgnanstvu u Rimu 1969. Time se ispunila želja nadbiskupa-mučenika, koji je u internaciji, bez sudske presude, proveo čak 16 godina, a zatim 1965., nakon imenovanja kardinalom, bio prisiljen zauvijek napustiti domovinu, gotovo u tajnosti i bez mogućnosti da se oprostio od svoje katedrale. Povratak nakon gotovo pola stoljeća bio je veličanstven: kad je vojni zrakoplov s tijelom kardinala Berana 20. travnja sletio u prašku zračnu luku, zazvonila su crkvena zvana u cijeloj Češkoj, a na dočeku su bili praški nadbiskup kardinal Dominik Duka, predsjednik Senata Milan Štech, ministrica obrane Karla Šlechtová i načelnik

Glavnog stožera Vojske Češke Republike Josef Bečvář.

»On je bio jedan od najboljih ljudi koje je ova zemlja imala u prošlom stoljeću. A možda ne samo u prošlom stoljeću. Pa i slavni hrvatski kardinal Šeper, kad se došao pomoliti kraj njegove smrtne postelje, ovako je rekao nazočnim Česima: Imate u nebu drugog svetog Vojtjeha. A sad ga konačno imamo i doma«, kazao je Štech u svom govoru, odavši tako počast i hrvatskom kardinalu Franji Šeperu

koji je kardinalski šešir dobio zajedno s Beranom 1965. te poput njega 1981. umro u Rimu gdje je od 1968. bio pročelnik Kongregacije za nauk vjere.

Beranov lijes je prevezen u Nadbiskupsko sjemenište u Dejvicama, gdje je Beran nekada bio rektor, a kasnije prenesen u baziliku Majke Božje na Strahovu, gdje je 1949. održao svoju prvu javnu misu prije uhićenja. Konačno, 21. travnja Beranov lijes je unesen u katedralu svetog Vida gdje je bio izložen do 23. travnja kad je položen u sarkofag u kapeli svete Agneze Češke lijevo od glavnog ulaza. Poput Alojzija Stepinca, koji je kardinalom imenovan tijekom zatočeništva u Krašiću 1953., i Beran je u svoju katedralu kao kardinal ušao tek nakon smrti. Kardinal Duka je, u znak poštovanja, u katedralu ušao – bos. Grob kardinala Berana, za kojeg je 1998. pokrenut proces beatifikacije (Stepinac je iste godine proglašen blaženim), postao je odredište njegovih štovatelja, kao i turista koji svakodnevno posjećuju prašku katedralu. M. L.

Umrla Dagmar Burešová

Jedna od najuglednijih osoba češke politike i pravosuđa, Dagmar Burešová, umrla je u Pragu 30. lipnja 2018. Rodila se u pravničkoj obitelji 19. listopada 1929. u Pragu gdje je završila Pravni fakultet i 1952. počela raditi kao odvjetnica. Slavu je stekla nakon gušenja Praškog proljeća 1968. kada je branila više od sto ljudi koji su bili žrtve komunističkog režima, među njima i književnika Milana Kunderu i majku Jana Palacha, o čemu je 2013. snimljen i trodijelni film *Gorući grm*. U vrijeme Baršunaste revolucije uključila se u politiku i u prosincu 1989. postala ministrica pravosuđa u češkoj republičkoj vladi te započela reorganizaciju sudstva i pripremu novih zakona. Od lipnja 1990. do 1992. bila je predsjednica Češkog narodnog vijeća, parlamenta Češke kao dijela Čehoslovačke, a zatim se opet vratila odvjetništvu. Od 1999. bila je predsjednica Češko-njemačkog fonda budućnosti osnovanog radi poticanja pomirenja i razumijevanja između Čeha i Nijemaca. Povodom smrti Dagmar Burešove, predsjednik Ustavnog suda Pavel Rychetský prisjetio se svoje polustoljetne suradnje s njom. »Još 1969. oboje smo pred sudom zastupali časopise kojima je državna cenzura ukinula registraciju. Bio je to tada uzaludan pokušaj. Upravo bi uzaludnost borbe s vjetrenjačama većinu ljudi slomila ili barem odgovorila. Dašu ne. Naprotiv, svjetlila je kao reflektor i bila za nas u sivoj normalizacijskoj magli svjetionik i uzor. Vjerojatno i zato jer nije odustajala od principa i borila se do posljednjeg daha i pritom imala na licu svoj razoružavajući smijeh. Ako nešto nije podnosila, to je bila nepravda i kukavice«. Bivši češki premijer Petr Pithart kao najznačajniji čin Dagmar Burešove naveo je zastupanje majke Jana Palacha u procesu koji je pokrenula protiv državnih dužnosnika nakon smrti svog sina, iako je bio unaprijed izgubljen. Istaknuo je i njene zasluge kao ministrice koja je izradila zakon kojim su rehabilitirani politički zatvorenici bez dugotrajnih sporova. Spomenimo i to da je Dagmar Burešová kao predsjednica Češkog narodnog vijeća poslala zastupnika Václava Šplíhala kao svog izaslanika na osnivačku skupštinu Društva hrvatsko-češkog i slovačkog prijateljstva u Zagrebu 1992. M. L.

Češka i Hrvatska: zašto su Česi otišli toliko naprijed?

Posljednjih godina u hrvatskim medijima česti su tekstovi u kojima se uspoređuju Češka i Hrvatska, posebno njihovo gospodarsko stanje, pri čemu se redovito postavlja pitanje zašto Češka napreduje, a Hrvatska ne. Kvalitetnu analizu ovog problema dao je u lipnju 2018. na portalu *Ekonomski lab* voditelj Centra za javne politike i ekonomske analize Daniel Hinšt. On je usporedio razvoj Hrvatske i Češke u proteklih četvrt stoljeća i identificirao nekoliko ključnih razlika koje objašnjavaju različite razvojne staze. »Predanost ekonomskim slobodama, rana privatizacija, otvaranje i internacionalizacija koji su nastupili mnogo prije ulaska u EU 2004., tržište rada te historijski odnosno kulturni faktori objašnjavaju zašto je Češka toliko naprijed«, napisao je Hinšt. U nastavku donosimo najvažnije dijelove njegove analize. Češka ima najniže stope nezaposlenosti u EU – Češka 2,2 posto, a Prag 1,7 posto. Takve stope nezaposlenosti su ispod prirodne razine. Indeks ekonomske slobode (prema Heritage Foundation, 2018.) u Češkoj iznosi 74 posto, po čemu je Češka 24. u svijetu (Hrvatska je na 92. mjestu sa 61 posto). Glavne prednosti su visoka razina zaštite vlasničkih prava, flat tax od 15 posto, porezni prihodi u BDP-u iznose 33,5 posto (u Hrvatskoj oko 37-38 posto), omjer javnog duga i BDP-a iznosi 37,7 posto (u Hrvatskoj 78 posto krajem 2017.), olakšano je pokretanje poslovanja te postoji uglavnom otvoreno tržište s visokom investicijskom i financijskom slobodom. Radna sloboda u Češkoj iznosi 77 posto, a javna potrošnja

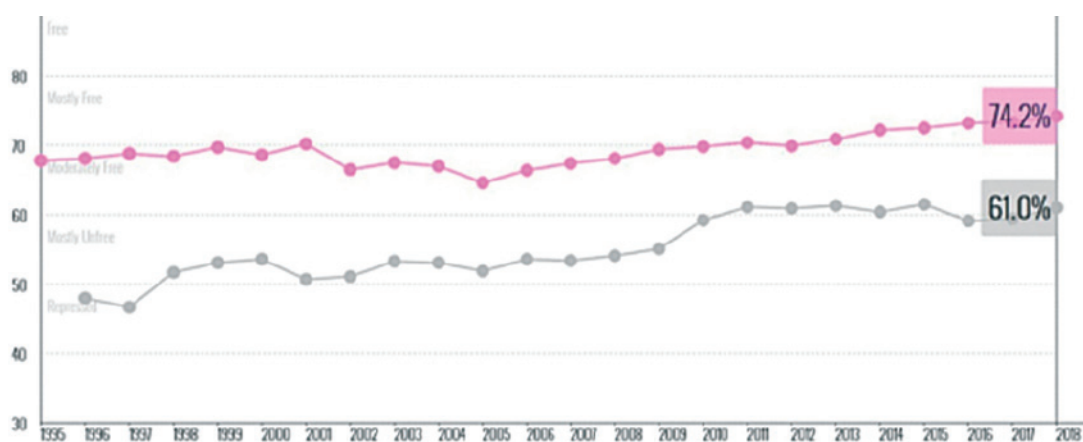
u BDP-u od 41 posto mogla bi se barem ponešto smanjiti, iako je i sada mnogo manja nego u Hrvatskoj gdje iznosi oko 46 posto (5 posto tih bodova niža nego u Hrvatskoj).

Češka je još od 1990-tih održala relativno visoke ambicije po pitanju ekonomske slobode pa je izvrsna startna pozicija zahvaljujući liberalizacijskim reformama nakon pada Berlinskoga zida dopustila relativno manje pomake. Razlika u odnosu na Hrvatsku je već od tada bila izgrađena, a Hrvatska je u međuvremenu zabilježila tek blage pozitivne pomake u područjima monetarne i bankarske stabilnosti, fiskalne konsolidacije, slobode poslovanja i integracije s tržištem EU). Najveća razlika između Češke i Hrvatske postoji u pitanju (ne)fleksibilnosti radnog zakonodavstva. Visoka razina ekonomske slobode ne sprječava Češku da se naziva socijalno-tržišnim gospodarstvom. Socijalna tržišnost je češka realnost, unatoč visokog stupnja ekonomske slobode jer svako razvijeno tržišno gospodarstvo poput Češke ima niz socijalnih elemenata, a gotovo niti jedno nije takozvani *laissez faire*, kojeg ideolozi zamišljaju kao nekakvo slobodno i neregulirano tržište koje u stvarnosti nigdje u radikalnom obliku ne postoji. U Češkoj se manje čeka registracija vlasništva, nešto su manji broj, dinamika i gubitak vremena prilikom plaćanja poreznih i neporeznih davanja, relativno je brža stečajna procedura u kojoj se naplaćuje puno veći dio ostatka vrijednosti i nema obveze temeljnog kapitala kod osnivanja d.o.o. S druge strane, Češka ima više procedura i čeka-

Najveća razlika između Češke i Hrvatske postoji u pitanju (ne)fleksibilnosti radnog zakonodavstva, a visoka razina ekonomske slobode ne sprječava Češku da se naziva socijalno-tržišnim gospodarstvom

nja na ishođenje građevinske dozvole i ponešto dulje trajanje provedbe ugovora od Hrvatske...

Češka danas postiže realni dohodak po stanovniku koji se nalazi na 88 posto EU prosjeka, dok je Hrvatska na oko 60 posto. Izvješće Europske komisije za Češku (2018) predviđa blago usporavanje rasta BDP-a na 3 posto 2018.–2019. No, glavni faktor rasta dohotka i produktivnosti bile su izravne strane investicije (FDI) koje su doprinijele transferu tehnologija, znanja i vještina. Privlačnost za strane investicije bila je motivirana i nižim plaćama u industriji nego na Zapadu, a povoljna okolnost bila je dobra povezanost s najrazvijenijim europskim tržištima (prije svega s Njemačkom, s kojom se stvara oko trećina izvoza, uglavnom generiranog kroz FDI). Češka je osim kroz direktne

Usporedba ukupne razine ekonomske slobode Češke (ljubičasta linija) i Hrvatske (siva linija)

prodaje strateškim partnerima (najpoznatiji primjer je VW-Škoda ali ima ih još mnogo, uglavnom s poduzećima iz Njemačke, Nizozemske i SAD-a) rano provela i sveobuhvatnu vouchersku privatizaciju. Zbog toga je privatni sektor apsolutno dominantan u sektoru poduzeća već dulje od dva desetljeća. Stopa zaposlenosti je u trećem kvartalu 2017. dosegla 78,9 posto. Snažnoj izveznoj orijentaciji (internacionalizacija gospodarstva) značajno doprinose strane kompanije – čine 13 posto svih poduzeća, a stvaraju preko 25 posto radnih mjesta, 42 posto dodane vrijednosti, 64% poslovnih ulaganja u istraživanje i razvoj te preko 80 posto izvoza. Uz to imaju i 40 posto višu produktivnost od domaćih kompanija. Vezano uz poslovna ulaganja u istraživanje i razvoj, najviše ih je bilo u ICT sektoru... Stopa siromaštva u Češkoj je druga najniža među zemljama OECD-a (odmah nakon Danske), što je u vezi s dohotkom koji je blizu EU prosjeka i odličnom statistikom (ne)zaposlenosti. Poruka je jasna: odlični socijalni rezultati su mogući samo u kapitalističkim okvirima rastućih gospodarstava, a sve drugo je, kako je Hayek rekao, put u ropstvo (intelektualno i praktično)... Dakle, ulazak u EU 2004. je u Češkoj samo proširio obujam prilika čiji su temelji postavljeni mnogo ranije. U ovoj usporedbi Hrvatske i Češke treba reći i nekoliko riječi o turizmu. Prihodi od stranih turista čine oko 20 posto hrvatskog BDP-a, dok je taj omjer u Češkoj ispod 5 posto, ali zahvaljujući Zlatnom gradu Pragu, koji svojom raznovrsnom ponudom na svega nekoliko četvornih kilometara (tijekom cijele godine) privlači posjetitelje iz cijeloga svijeta. To je tek jedan od razloga zašto je Prag 2016. bio sedma najbogatija regija Europske unije (prema kupovnoj moći) – 178 posto iznad EU prosjeka i 203 posto u odnosu na prosjek cijele Češke. Zaključno: Možda je Češka otišla predaleko da bi se Hrvatska mogla uspoređivati s njom. Rumunjska i Poljska djeluju kao realniji okvir za usporedbu. Međutim, možda je upravo Češka poticaj, jer pred trideset godina nije bila mnogo razvijenija od Hrvatske (premda je, unatoč raširenom mišljenju, Češka i tada bila razvijenija – Hrvatska ni u vrijeme socijalizma nikada nije razvojno sustigla Češku). Kulturni i geopolitički faktori su odigrali značajnu ulogu u češkoj povijesti i to je bila i ostala podloga za razumijevanje dugoročnih razvojnih rezultata kojima se tako divimo.

M. L.

Migracija stanovništva – čemu čuđenje?

Glavni pokretač migracija su uglavnom ekonomski razlozi – težnja za boljim uvjetima života – premda su iz povijesnih iskustava znane i one politički uzrokovane, prisilne migracije (nacionalni, vjerski i rasni progoni, progoni političkih protivnika...) koje su u novije vrijeme prepoznate kao rjeđe, pa i veliki zbjegovi s ratnih područja (poput povijesnih kretanja gradišćanskih, moliških i moravskih Hrvata, a danas velikih zbjegova s Bliskog Istoka).

Ekonomska migracija danas, u doba procvata i širokom krugu ljudi dostupnog čitavog niza raznovrsnih komunikacija, od brzih prometalata do još bržega prijenosa informacija, nikoga ne bi trebala čuditi jer je uz prihvaćene demokratske standarde migriranje postalo normalnom pojavom, ali se treba zabrinuti kada broj migranata raste, a izostaju rješenja ujednačavanja uvjeta života koja bi se obe činila neprivačnima. Tako nema mjesta niti iznenađenju u novodobnoj Hrvatskoj i drugim zemljama bližega ili daljnijega okruženja vezano za seobu mladih i obrazovanih ljudi (s čitavim obiteljima) u druge europske zemlje, među ostalim trenutno čak i u Češku. Pored čuđenja, čini se, nema mjesta niti za paniku, ali ima mjesta za kritiku politikâ koje su predugo zanemarivale svoj temeljni smisao. Naime, demografi s razlogom upozoravaju da niski natalitet i iseljavanje ostavljaju i Hrvatsku bez ljudske radne snage, negativno utječu na ekonomiju, zbriinjavanje preostalog uglavnom starijeg stanovništva itd. Stoga valja razumno spoznati uzroke i posljedice te povijesni kontekst. I dok je politikama i političarima dužnost savjesno preuzeti odgovornost i potrebne korake, o povijesnom kontekstu moraju promišljati građani sami, barem prema općepoznatom pravilu da je povijest učiteljica života. Zato zavirimo u prošla vremena i nadalje usredotočeni na ekonomske migracije, poglavito one češke i hrvatske.

Prvi se doseljenički val iz Češke, Moravske i Slovačke u Hrvatsku zbilo u doba tada jedinstvene austrijske carevine. Premda zasad nema dostupne znanstvene ili stručne analize o razlozima doseljenja pred nešto više od 200 godina (uglavnom se razmatra vrijeme

doseljenja, utjecaj doseljenika na gospodarski, kulturni, obrazovni i druge vidove života u Hrvatskoj ili se faktografski bilježi prisustvo doseljenika), pa i onima u kasnijem razdoblju (do prijelaza iz 19. u 20. stoljeće), usmena svjedočenja, prenošena s koljena na koljeno, puno kazuju. Ukratko, razvidno je kako su mladi i obrazovani ljudi ne nalazeći posla u svome kraju krenuli »trbuhom za kruhom«. Primjerice, Marija Fabković rođena Frechová, Gustav Janeček, Fran Lhotka, Václav Huml i dr. Došavši u Hrvatsku ostvarili su svoje pravo na život i rad, dokazali se, te više-manje ostali do smrti, a posljednje počivalište našli pod »grudom hrvatske zemljice«. Bili su to radišni i vrijedni ljudi, ponosni na svoje podrijetlo i svoju novu domovinu, ma kako god se ona u međuvremenu službeno zvala. Dobar dio njih pristigao je i zahvaljujući caru Franji Josipu, tj. njegovim velikim vojnim manevrima iz 1888. održanima u bjelovarskom kraju, prepoznavši svoju budućnost na tom tlu. Puno jeftinog neobrađenog poljoprivrednog zemljišta nadomak većih središta ili gradova, s onomad važnim željezničkim prugama, poštanskom mrežom i školama, sličan govorni jezik, te ranije doseljeni zemljaci, očigledno su bili valjani mamac za velike odluke, u pravilu višečlanih obitelji. Tako se i nakon tih manevara dogodio novi val doseljenja (uglavnom iz Moravske). S druge su strane ostavljani manji i skuplji, propisima ograničeni posjedi ugroženi vremenskim nepogodama, poplavama i s njima povezanim bolestinama (u ono doba i s velikom smrtnosti kao posljedicom) ili drugim životnim tegobama, pa se i onodobna Hrvatska činila Eldoradom.

No Hrvatsku je u to doba zadesio i val iseljavanja u prekomorske zemlje, naročito iz priobalja, nakon *vinke klauzule* tj. trgovinskog sporazuma Austro-Ugarske i Italije (1891.) kojim se Italiji dopuštao izvoz vina na prostor Austro-Ugarske uz minimalnu carinsku pristojbu. Time je dalmatinskim proizvodima oduzeto unutarnje (austrougarsko) tržište, što je dovelo do propasti vinogradarstva, a već 1894. se nadovezala i pošast filoksere iliti trsovog ušenca (mala uš koja s rilom probija biljno tkivo i siše sokove) uništivši urod. Između dva

svjetska rata je, što zbog posljedica rata, bolesti (španjolska gripa) i svjetske ekonomske krize, život u ruralnim krajevima postao izrazito težak, pa su ljudi uglavnom krenuli u europske zemlje na rad u rudarsku i metaluršku industriju (Francuska, Njemačka, Belgija). Sljedeći val iseljništva obuhvaća ratno razdoblje i prve godine poraća Drugog svjetskog rata. Iseljenici su najviše odlazili u zemlje Latinske Amerike. Premda postoji uvriježeno mišljenje kako se radilo isključivo o političkoj emigraciji tj. bijegu pripadnika poraženih snaga, zasigurno je tu bilo i podosta onih koji su otišli iz straha od komunizma uopće, jednako kao što su to činili i češki reemigranti odlazeći iz Hrvatske u Čehoslovačku, te onih koji su sumnjali u djelotvornost novog sustava u odnosu na njihove osobne ekonomske interese. Šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća, kada je otvaranjem granica bivše države omogućeno mladim ljudima da kruh potraže u zemljama Zapadne Europe pod motom »privremenog rada u inozemstvu«, zbio se novi val iseljavanja iz Hrvatske, pretežito u zemlje zapadne Europe. Napokon, i iz neovisne i suverene Hrvatske, a potom i europske Hrvatske, iseljavanje se nastavilo pretežito u europske zemlje.

Sve je ovo podsjetnik na migracije kao nešto već viđeno. Otuda i naslovno pitanje – čemu čuđenje? Razumije se, slična događanja ciklički se zbivaju više-manje svugdje, ne nužno u istim vremenima. Ako ćemo pravo, migracije iz Češke i Slovačke u Hrvatsku za vrijeme Austro-Ugarske bile su unutarnje migracije, jer su se odvijale unutar iste državne tvorevine, a današnje migracije Hrvata uglavnom se odvijaju po istom obrascu tj. unutar EU, što će reći da se i opet radi o unutarnjoj migraciji (riječ je o zajednici, unutarnjem tržištu, pa i unutarnjem tržištu radne snage), ali mnogi to takvim ne vide.

Češka i Slovačka, pa niti Hrvatska, nisu i neće propasti radi iseljavanja stanovnika, ali razumno je zapitati čemu kratkovidnost politikâ. Naime, Češka se već pri ulasku u EU (2004.) susrela s problemom iseljavanja mladih i obrazovanih ljudi (naročito liječnika), pa je to iskustvo trebalo biti u vidokrugu Hrvatskoj puno prije stvarnog ulaska u EU (2013.). S druge strane i sve veći broj njemačkih liječnika odlazi u inozemstvo (Danska, Norveška, Švicarska i dr.) iz čega slijedi zaključak – pored boljeg ima još i bolje.

Mladi i obrazovani ljudi ne nalazeći posla u svome kraju krenuli su »trbuhom za kruhom«. Bili su to radišni i vrijedni ljudi, ponosni na svoje podrijetlo i svoju novu domovinu, ma kako god se ona u međuvremenu službeno zvala, a došavši u Hrvatsku ostvarili su svoje pravo na život i rad, dokazali se, te više-manje ostali do smrti te posljednje počivalište našli pod »grudom hrvatske zemljice«

Nadodajmo, ipak, nova faza razvoja civilizacije – umjetna inteligencija i robotika – već je sadašnjim stupnjem u autoindustriji (koja čini jedan od najsnažnijih segmenata češkoga gospodarstva), prema riječima uglednog češkog ekonomista Pavla Kysilke, indikator za to da će se veliki dio poslova u razdoblju od pet do deset godina vratiti u Njemačku, a time promijeniti okolnosti u Češkoj, pa izlaz vidi u dramatičnom povećanju

čeških ulaganja u R&D (Istraživanje i razvoj), znanost i obrazovanje općenito.

Po svemu sudeći novo će nam vrijeme uvjetovati, reklo bi se, smanjenje potrebe za fizičkom (ljudskom) radnom snagom i neće istodobno obuhvatiti sve dijelove svijeta te će vrlo vjerojatno pokrenuti nove migracije. Hoće li one možda biti u obrnutom smjeru? Hoćemo li biti spremni za to?

Vlatka Banek

Iz koje zemlje u koju europsku zemlju dolazi najviše imigranata: karta Europe češkog lingvisti i matematičara Jakuba Mariana

Češka - pradomovina Hrvata?

Hrvati potječu iz Češke odakle su se krajem osmog stoljeća doselili u današnju domovinu – ovu tvrdnju prenijeli su gotovo svi hrvatski mediji nakon što je 15. veljače 2018. arheolog Vladimir Sokol u Knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu održao predavanje na temu »*Rođenje Europe*« 790./791. – 795. – 800. – 812. ili kada i odakle su došli Hrvati, nova europska povijesna paradigma. Sokol je temeljem svojih istraživanja došao do nekih novih tumačenja o porijeklu Hrvata, o pitanju koje intrigira već stoljećima pa velik medijski odjek ne čudi, no što se tiče teze o Češkoj kao hrvatskoj pradomovini, tu se zapravo ne radi o senzacionalnom otkriću. Bizantski car Konstantin Porfirogenet u desetom stoljeću spominje doseljenje Hrvata pod vodstvom petero braće i dvije sestre iz Bijele Hrvatske koja se nalazila »s onu stranu Bavarske«, što se može odnositi na sjevernu Češku i na južnu Poljsku gdje su se još dugo zadržali tragovi hrvatskog imena. To je očit dokaz da je ondje živjela etnička skupina s hrvatskim imenom, očit u srodstvu s današnjim Hrvatima. No češće se kao pradomovina Hrvata ipak spominje južna Poljska, dok Sokol zastupa tezu da je njen centar bio u sjevernoj Češkoj, u porječju Labe prema čijem keltskom nazivu Albis (Bijela) je pogreškom u desetom stoljeću nastao pojam Bijela Hrvatska koji bi trebao glasiti Polapska Hrvatska. Na tom je području Sokol identificirao toponime koji podsjećaju na imena legendarnih petero braće: Hrvat je oblast uz srednju Vltavu oko mjesta koje se danas zove Nový Knín, ime Lobel se odnosi na Labu, Muhlo se odnosi na Muhilu, današnji

Arheolog Vladimir Sokol

Mühlviertel u Austriji, Kosjenac na grad Kosejovice, a Kluk na istoimeni grad u Češkoj, dok sestre Tuga i Buga predstavljaju rijeke Tugar i Bug iz Karpata. »Raspored pseudobraće i pseudosestara ukazao bi na izvorno teritorijalno podrijetlo pojedinih dijelova prahrvatskog korpusa, a imena bi bila autohtona: tzv. braća ili rodovi bi zapravo bili zapadni, dunavsko-polapsko-sudetski Hrvati, a tzv. sestre, istočniji, poljsko-ukrajinski Hrvati«, kazao je Sokol. On je ustvrdio da je Hrvate krajem osmog stoljeća franački kralj Karlo Veliki angažirao da unište Avarski kaganat u Panonskoj nizini koji je smetao Karlovom projektu obnove Zapadnog imperija koji bi graničio s Bizantom. Pod vodstvom kneza Vojnomira, Hrvati su 795. osvojili avarski politički centar Hring, konfiscirali velike količine zlata i srebra te ih poslali u franačku prijestolnicu Aachen. Hrvati

su zatim naselili područje od ušća Drave u Dunav do Jadrana, s tim da je sve do početka 11. stoljeća postojala i sjeverna hrvatska država pod dinastijom Slavnikovaca.

U prilog svojoj teoriji o porijeklu Hrvata Sokol je istaknuo i arheološke nalaze posuda s jamičastim udubljenjima na dnu koji se mogu naći na području od Dunava, Vltave, i Labe do Odre i Visle te na širem hrvatskom prostoru, ali ne prije 795. »S obzirom na prostor rasprostriranja, nema sumnje da su nositelji tih keramičkih priloga Hrvati. Prostor češkopolske Hrvatske područje je najveće učestalosti takvih posuda u srednjoj Europi, a istočnojadranski prostor je zadnja točka rasprostriranja takvih posuda u Europi. Drugdje na Mediteranu ih nema«, rekao je Sokol.

Njegovo predavanje izazvalo je sudržane komentare među povjesničarima koji očit ne dijele njegove teze. »Izvori o doseljenju Hrvata vrlo su oskudni pa se moramo oslanjati na arheologiju koja se može vrlo različito interpretirati tako da mislim da nitko ne može pretendirati na to ima neko konačno rješenje nego će se o tim stvarima i nadalje raspravljati. Važno je da se u tim diskusijama vodi računa o suvremenoj metodologiji, da se što manje izmišlja, a da se svakako ne donose zaključci za koje ne postoje nikakvi temelji bilo u povijesnim bilo u arheološkim izvorima«, izjavio je povjesničar Neven Budak.

Šaljivo, ali vrlo lucidno reagirao je ekonomski analitičar Velimir Šonje: »Ispada da su Hrvati zapravo češki štemeri koje se dalo potkupiti da natamburaju Avare negdje u današnjoj Mađarskoj ili Slavoniji. Kako god bilo, draga mi je pomisao da smo Ester Ledecá i ja u rodu preko nekog zajedničkog pretka... No kad bolje razmislim, ipak me počinju proganjati sumnje. Ako su Hrvati Česi, a Česi Hrvati, gdje su nama Václavi (Havel i Klaus)? Nekako mi nešto ne štima u toj priči, pogotovo što ne vidim gdje je naša tvornica Škode?«

U svakom slučaju, medijski odjek predavanja arheologa Vladimira Sokola, inače rođenog u Daruvaru 1949., i njegovih teza o Češkoj kao pradomovini Hrvata ovoj je zemlji omogućio dodatnu pozitivnu reklamu u hrvatskoj javnosti, a ujedno pridonio jačanju svijesti o brojnim hrvatsko-češkim poveznicama i prijateljstvu.

M. L.

Česi rekonstruirali lice baruna Trenka

U sklopu projekta Masarykovog sveučilišta u Brnu i Muzeja grada Brna započetog 2017. kojem je cilj istražiti mumiju baruna Franje Trenka, umrlog i pokopanog 1749. u Brnu, krajem lipnja 2018. predstavljena je rekonstrukcija Trenkova lica. Trenkovo mumificirano tijelo, s lubanjom koja je dugo vremena bila odvojena od ostatka tijela, skenirano je CT uređajima na odjelu radiologije Fakultetske bolnice Brno. Stručnjaci su uspjeli rekonstruirati lik Franje Trenka pretvoriti u virtualnu stvarnost i materijalizirati ga jedinstvenom tehnologijom 3D printanja. U rekonstrukciji lica su pomagali stručnjaci s Katedre računalne grafike i dizajna Fakulteta informatike Masarykovog sveučilišta. Nastojali su dočarati i Trenkov karakter, prije svega činjenicu da je bio hrabar čovjek, ali koji nije uvijek poštivao red.

»Na temelju kostiju lubanje i sačuvanih mumificiranih mekih tkiva, ustanovljeno je da je Trenk imao robusno široko lice, lagano udubljeno čelo, krivudav prijelaz između čela i nosa, izražene lukove očnih šupljina i dominantan širok orlovski nos. Sigurno nije predstavljao današnji ideal ljepote. Lice mu je osim toga bilo asimetrično«, kaže Petra Urbanová iz Laboratorija za morfologiju i forenzičku antropologiju Prirodoslovnog fakulteta Masarykovog sveučilišta.

Tijekom života Trenk je bolovao od zubobolje, dok su u desnoj gornjoj čeljusti očiti tragovi intenzivne upale i nedostaje jedan zub. Hranu je dugo vremena žvakao na lijevoj strani, što je rezultiralo asimetrijom cijelog lica. Bio je redoviti pušač keramičke lule koja mu je doslovno izgledala prvi gornji lijevi sjekutić.

Prema povijesnim izvješćima, Trenkovo lice je imalo tragove baruta nalik na tetovaže. »Na koži su mu ostali ostaci baruta nakon što je pred njim eksplodirala zaliha streljačkog eksploziva. Unatoč naporima i korištenju brojnih suvremenih metoda, barut se nije uspjelo ukloniti s djelomično očuvanog tkiva lica baruna Trenka«, kazao je Petr Vachůt iz Muzeja grada Brna.

U trenutku smrti u dobi od 38 godina Trenk nije bio golobrad niti ćelav jer su na mumiji suvremenim metodama snimanja otkriveni ostaci kose i brkova. Njih se naravno ne može detektirati iz mumificiranih ostataka, ali temeljitim istraživanjem povijesnih izvora omogućen je vjerodostojan izgled Trenkove kose i brkova, zbog čega je odabrana frizura s malim pletenicama i zavnutim brkovima.

»Izabrali smo plavu kosu i svijetle oči, budući da je Trenk po ocu potjecao iz pomeranskog roda iz Pruske. Iako mu je majka bila Talijanka, njen rod je potjecao iz Latvije pa pretpostavljamo da su prevladali plavi geni«, istaknuo je Ctibor Ostrý iz Muzeja grada Brna.

Iako je Trenk bio pokopan u habitu člana kapucinskog reda, znanstvenici su pokušali rekonstruirati odjeću u kojoj je 1748. mogao doći na mjesto svog posljednjeg boravka u tvrđavi Špilberk u Brnu.

Muzej grada Brna na Špilberku u 2019. će postaviti izložbu o Trenku povodom 270. godišnjice njegove smrti. Do tada bi trebalo cijelo Trenkovo tijelo biti rekonstruirano 3D printerom. Čak bi se trebao i kretati i mačevati.

Trenk je 1749. umro u tamnici u tvrđavi Špilberk iznad Brna, a njegovo tijelo, dimenzija oko 180 centimetara, čuva se u kripti kapucinske crkve u Brnu gdje je pokopan po vlastitoj želji, radi čega je kapucinima darovao 4000 zlatnika. Zbog blagog strujanja zraka u kripti tijelo se osušilo i mumificira-

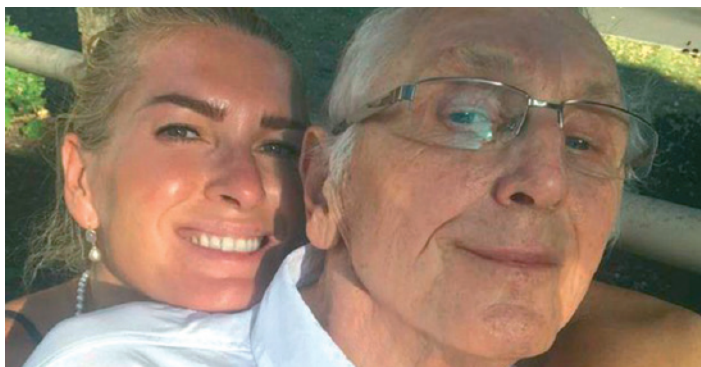
Na temelju istraživanja ustanovljeno je da je Trenk imao robusno široko lice, lagano udubljeno čelo, krivudav prijelaz između čela i nosa, izražene lukove očnih šupljina, dominantan širok orlovski nos, plavu kosu i plave oči. Sigurno nije predstavljao današnji ideal ljepote, a bio je i strastven pušač te patio od zubobolje

lo. Do 1872. Trenk je bio pokopan poput kapucina, ispružen na zemljanom tlu i s dvije cigle pod uzglavljem, no 1872. na traženje njegovog pranećaka Heinricha von Trencka, zadnjeg pripadnika njegove obitelji, premješten je u veliki lijes sa staklenim poklopcem koji je od 1925. dostupan i posjetiteljima. Prvo antropološko istraživanje Trenkova tijela provedeno je 1983. kako bi se otklonile sumnje da se ne radi o njegovom tijelu, ili da lubanja nije njegova, a 1998. je obavljena i DNK analiza. U blizini kapucinske crkve je i restoran U pandura, a u Brnu se proizvodi i pivo Baron Trenck.

M. L.

Najteža bitka Jiříja Menzela

Za Jiříja Menzela, češkog filmskog i kazališnog redatelja, dobitnika Oscara 1968., 2018. je trebala biti radosna godina zbog proslave jubileja 80. godina života (23. veljače), kao i zbog povratka na filmsko platno u ulozi glumca, u filmu *Prevoditelj*. U 2018. planirao je i dolazak u Zagreb radi snimanja dokumentarnog filma o hrvatskom glavnom gradu, za što je Grad Zagreb, uz posredovanje Hrvatsko-češkog društva, već bio odobrio financijska sredstva. Umjesto toga, Menzel se našao u borbi za život. Iznenada je hospitaliziran 21. stude-

nog 2017. nakon što je kolabirao po povratku sa snimanja filma *Prevoditelj* u Košicama, a u praškoj Vojnoj bolnici ustanovljeno je da boluje od meningitisa. Nakon teške operacije mozga proveo je na intenzivnoj njezi u umjetnom snu mjesec dana i mnogi su strepili o ishodu operavka, da bi se na Badnjak probudio. Svijet je obišla njegova nasmiješena fotografija iz bolnice u društvu dviju malih kćeri, devetogodišnje Aničke i trogodišnje Evičke. No to je bio tek prvi korak u procesu oporavka. Iako se meningitis povukao, Menzel je bio oslabljen od bolesti te je ponovno učio hodati i govoriti. Vijesti o Menzelovom stanju u javnost su dolazile na kapaljku, uglavnom putem njegove supruge Olge koja je molila da se poštuje Menzelova privatnost, no bilo je i senzacionalističkih napisa. Menzel je u Vojnoj bolnici proveo i svoj 80. rođendan, kao i 40. Olgin rođendan. Nakon pet mjeseci bio je prebačen u rehabilitacijski centar u praškom predjelu Malvazinky, zatim u Berounu gdje mu se stanje značajno poboljšalo te u privatno oporavište u mjestu Prosečnice. I napokon, u listopadu 2018. Menzel se vratio kući svojoj supruzi i kćerima i nastavio oporavak. Njegovi štovatelji nadaju se da će se uskoro moći opet vratiti režiji, a bilo bi sjajno kada bi njegov prvi film poslije pobjede u najtežoj životnoj bitki bio dokumentarac o Zagrebu.

M. L.

Umro Miloš Forman

Slavni češki i američki redatelj Miloš Forman umro je 13. travnja 2018. u Danburyju u SAD-u. Rodio se 18. veljače 1932. u Čáslavu, kao sin Židova i Čehinje koji su kao borci pokreta otpora deportirani u Buchenwald i Auschwitz gdje su izgubili život. Pohađao je školu u Poděbradima, zajedno s Václavom Havelom, a zatim u Pragu filmsku akademiju FAMU. Tijekom 1960-ih godina postao je jedan od vodećih čeških filmskih redatelja, zajedno s Jiříjem Menzelom, Ivanom Passerom i Věrom Chytilovom, predstavnicima novog vala, karakteriziranog improvizacijama, crnim humorom i čestim korištenjem naturščika. Tada je snimio filmove *Audicija*, *Crni Petar*, *Ljubavi jedne plavuše* i *Gori, moja gospođice*. Sovjetska okupacija Čehoslovačke 1968. Formana je zatekla u Francuskoj gdje je pregovarao o produkciji svog prvog američkog filma te mu je onemogućen povratak. Odlazi u SAD gdje je 1975. snimio svoj najslavniji film, *Let iznad kukavičjeg gnijezda* koji je osvojio pet Oscara, a 1984. i film *Amadeus* koji je dobio čak

osam Oscara. Dio filma sniman je i u Pragu pa se Forman tako prvi put vratio u domovinu, gdje mu je kretanje bilo strogo ograničeno. Snimio je i filmove *Narod protiv Larryja Flinta* 1996., *Čovjek na Mjesecu* 1999. te filmske verzije mjuzikala *Kosa* i *Ragtime*. »Upoznao sam politički i ideološki pritisak komunističke zemlje i komercijalni pritisak u Americi. Mnogo mi je draži komercijalni pritisak gdje ovisite o publici nego ideološki pritisak kada ovisite o bilo kojem idiotu«, izjavio je jednom prigodom Forman. Bio je i veliki zaljubljenik u biciklizam i cigare. Ženio se triput, najprije s glumicom Janom Brejchovom, zatim s glumicom Věrom Kresadlovom s kojom je imao dva sina blizanca, Petra i Matěja, te s 30 godina mlađom scenaristicom Martinom Zbořilovom s kojom je također dobio blizance, Andyja i Jima, nazvanima po glumcima Andyju Kaufmanu i

Jimu Carreyju. Prema Formanu je 1996. nazvao jedan asteroid, a već mjesec dana nakon smrti u Pragu je dobio i svoj trg, istom odlukom kojom je ulicu dobio Stjepan Radić.

M. L.

Sjećanje na Slavka Goldsteina

Kada bi pretisak *Lodereckerova sedmerojezičnog rječnika iz 1605.*, temeljenog na djelu Fausta Vrančića, a s dodatnim zapisima Václava Havela i Dušana Karpatskog (Novi Liber i Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2005.) bio jedini prinos Slavka Goldsteina hrvatskoj kulturi i tada bi zaslužio riječi sjećanja. No učinio je puno, puno više od toga.

Slavko Goldstein (Sarajevo, 22. kolovoza 1928. – Zagreb, 13. rujna 2017.) prvenstveno je pamtljiv, gotovo kronološki, po sudioništvu u novinarstvu i nakladništvu, potom kao filmski scenarist (*Signali nad gradom*, 1960.; *Prometej s otoka Viševice*, 1964.; *Akcija »Stadion«*, 1977. i dr.), političar (jedan od začetnika hrvatskog demokratskog višestranačkog sustava i prije formalnog ustanovljenja višestranačja – suosnivač i predsjednik prve moderne stranke – Hrvatskog socijalno-liberalnog saveza (1989.–1990.), te angažirani akter u zagrebačkoj Židovskoj općini i vjerskoj zajednici Beth Israel.

Kao pripadnik židovske zajednice i životno osvjedočeni sudionik nedaća kojima je ona bila izložena tijekom Drugog svjetskog rata (otac, karlovački knjižar, odveden je u ustaško zarobljeništvo i ubijen), prošao je partizanski put (s majkom i bratom) te nedvojbeno bio i ostao anti-fašistom. Zato je ukazivao, prema navodu Radovana Radovinovića, na Voltaireovu misao: »Živima dugujemo poštovanje, a mrtvima samo istinu« – dodavši vlastiti komentar »I meni se čini da istinu dugujemo svima, živima i mrtvima, baš svima podjednako, a poštovanje duguje-

mo mnogima, i živima i mrtvima, ali ne baš svima.« Potonje se, po svemu sudeći, odrazilo i na kontroverzna mišljenja o njemu kao suvremeniku koji je unatoč svojoj miroljubivosti bio spreman javno istupiti protiv onoga što nije držao dobrim, a to baš i nije uvijek popularno.

Ono po čemu ćemo Slavka Goldsteina dugo pamtili su njegova pisana djela, ali i naponi te postignuća u prinosima koje je ostvario kao urednik izdanja izdavačkih kuća Stvarnost, Liber i Novi Liber, među koje spadaju itekako važni rječnici i pravopisni priručnici objavljeni u razdoblju od 1991. do 2005. Jednako tako, za hrvatsku su kulturu važni i njegovi pothvati objave pretisaka *Danice ilirske* iz razdoblja 1835.–1849., *Misala po zakonu rimskog dvora* (1483.) i Belostenčeva enciklopedijskog rječnika *Gazophylaciuma* (1651.). Slavko Goldstein se dokazao intelektualno snažnom osobom spremnom pridonositi sveukupnom napretku i to je činio.

V. B.

Otišao »Kukac Pemac«

Akademik Zlatko Bourek, istaknuti hrvatski slikar, kipar, kostimograf, scenograf, režiser, autor crtanih i igranih filmova, umro je 11. svibnja 2018. u Zagrebu. Time je hrvatska kultura ostala bez još jednog velikana češkog porijekla, vidljivog iz njegovog prezimena. Zlatko Bourek rodio se 1929. u Požegi od majke Židovke i oca porijeklom Čeha koji je ubrzo umro. Djetinjstvo je proveo u Osijeku gdje je završio osnovnu i srednju školu, od 1943. do 1945. sudjelovao je u Antifašističkoj borbi, a 1955. diplomirao je kiparstvo i slikarstvo na Akademiji za primijenjenu umjetnost u Zagrebu, kod prof. Koste Angelija Radovanija. Njegovo likovno stvaralaštvo karakterizira groteskni humor s nadrealističkim elementima povezanim s folklornim sastavnicama.

Bio je scenograf svjetski poznate serije animiranih filmova *Profesor Baltazar* realizirane od 1967. do 1978. u kojoj je, po uzoru na Rijeku, likovno osmislio mjesto radnje Baltazargrad. Među crtanim filmovima izdvajaju se i *Kovačev šegrt*, *I videl sem daljine meglene i kalne*, *Bečarac*, *Kapetan Arbanas Marko*, *Mačka*, *Školovanje* i *Ručak*. Uspjehe su imale i Bourekove lutkarske predstave *Orlando maleroso*, *Hamlet*, *Kralj Ubu* i *Jedini neuspjeh Adolfa H.*

U više navrata Bourek je pričao kako mu je Miroslav Krleža protumačio značenje njegovog češkog prezimena i zvao ga »Kukac Pemac«. O tome je u intervjuu *Nacionalu* 2015. rekao: »Uđem ja... Krleži u sobu, a on veli: »Ajde, ajde, Kukac Pemac. Uđi.« Tak mi Krleža veli, Kukac. Ja šutim. Onda se okuražim i kažem: »Zašto vi, Krleža, meni velite

Kukac?« Znam, Pemac je Čeh. Bourek, tata je Čeh. To je u redu. Ali zašto Kukac? »Pa kaj ti ne znaš kaj ti znači prezime?« pita me Krleža. »Ne znam, stalno me zafrkavaju da sam burek.« »Ne, tvoje prezime se pisalo sa slovom 'č', Bourec. Ti si Bourec. To ti je neki pop promijenio 'č' u 'k'. Odakle si ti?«, veli veliki Krleža. Ja velim: »Moji su iz Moravske.« Krleža nastavi: »Bourec ti je zapravo ona svileni buba, dudov svilac.« On je to znao. Ja poslije, vani, pitam Marijana Matkovića: »Pa kak' on to sve zna?« »On se pripremla da te fascinira, znao je da dolazimo. Ali, on ti zapravo stvarno zna sve.« M. L.

Peti Kliofest u znaku čeških povjesničara

Od 8. do 11. svibnja 2018. u Zagrebu je po peti put održan Festival povijesti Kliofest u sklopu kojeg su održane brojne tribine posvećene povijesnim temama, promocije novih publikacija, sajam knjiga i popratne izložbe. Cilj festivala, nazvanog prema muzi Klio, antičkoj zaštitnici povijesti, bio je približiti povijesnu znanost i njezine stvaratelje, popularizirati nakladničku djelatnost u području historiografije i srodnih znanosti, te potaknuti raspravu među povjesničarima o nekim bitnim pitanjima. Glavni organizator Kliofesta bio je Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti kojem je od 2012. na čelu prof. dr. Damir Agičić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, vodeći stručnjak za povijest hrvatsko-čeških odnosa. Kliofest je bio u znaku događanja iz 1918., 1948. i 1968., a glavni inozemni gosti bili su češki povjesničari koji se bave poviješću Hrvatske i drugih južnoslavenskih zemalja, Jan Pelikán, Václav Štěpánek, Ondřej Vojtechovsky, Ondřej Žíla, Boris Mosković i Milan Sovilj. Oni su 8. svibnja u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici sudjelovali na tribini na temu *Prilozi o hrvatskoj i jugoslavenskoj povijesti u češkoj historiografiji* gdje su predstavili svoj rad.

Jan Pelikán, profesor na Katedri južnoslavenskih i balkanističkih studija Filozofskog fakulteta u Pragu je uz Jana Rychlíka, kako je kazao, jedini češki balkanist stare garde, dok je Václav Štěpánek profesor na Seminaru južnoslavenskih filologija i balkanistike Filozofskog fakulteta u Brnu. Oba znanstvena središta dobro surađuju i rezultat toga su mnogi diplomski, magistarski i doktorski radovi o čehoslovačko-jugoslavenskim odnosima od kojih su neki tiskani kao knjige. Jana Škerlová je tako autorica knjige *Věrnost za věrnost?: Československo-jugoslávské politické vztahy v letech 1929-1934. Prání, rozpory, realita* posvećenoj vezama dviju država u doba diktature kralja Aleksandra. Milan Sovilj je pak autor knjige *Československo-jugoslávské vztahy 1939-1941* koja obrađuje razdoblje kad Čehoslovačka ne postoji, a Kraljevina Jugoslavije ide svome kraju. Boris Mosković je autor knjige *Mezi Titom a Tuđmanem. Chorvatsko v letech 1989-1990.*, Ondřej Žíla knjige *»Jedna si jedina moja domovina?«* *Etno-demografské změny v Bosně a Hercegovině v letech 1945-2012*, a Ondřej Vojtechovský je 2012. objavio knjigu *Z Prahy proti Titovi. Jugoslávská prosovětská emigrace v Československu*

koja je 2016. prevedena i na hrvatski, kao i knjiga Petra Stehlíka *Bosna v chorvatských národně-integračních ideologiích 19. století*.

Moderator tribine Damir Agičić spomenuo je kao zanimljiv fenomen činjenicu da u Češkoj postoje povjesničari koji se bave poviješću Hrvata i južnih Slavena, no kako je pojasnio Vojtechovský, tradicija bavljenja poviješću južnih Slavena u češkoj historiografiji traje od 19. stoljeća, pa je do 1918. veći interes bio za povijest južnih Slavena nego Slovaka. Tragični događaji 1990-ih godina u bivšoj Jugoslaviji ponovno su potakli interes za povijest tog područja, kao i za učenje hrvatskog i srpskog jezika. Tako je 1998. knjiga grupe autora *Dějiny jihoslovanských zemí* objavljena u čak 50.000 primjeraka, a knjiga *Dějiny Chorvatska* Jana Rychlíka 2007. u 10.000 primjeraka. Dobar odjek imala je i knjiga grupe autora *Státy západního Balkánu v uplynulém čtvrtstoletí a perspektivy jejich vývoje* iz 2016. U Češkoj je očito povoljnija situacija što se tiče financiranja ovakvih projekata nego u Hrvatskoj gdje se poviješću drugih zemalja bave rijetki istraživači, no češki povjesničari su kazali da se za svoje projekte uvijek moraju boriti. U prilog im ipak ide okolnost što je Jugoslavija zbog drugačijeg tipa socijalizma zanimljiva za komparativne analize povijesti Čehoslovačke. To je vjerojatno jedan od razloga zašto se trenutno nitko od čeških povjesničara ne bavi srednjim vijekom na području južnoslavenskih zemalja. U sklopu Kliofesta, Sovilj, Mosković i Žíla svoje su knjige predstavili i u Knjižnici Bogdan Ogrizović.

M. L.

Umro glumac Marián Labuda

Slovački glumac Marián Labuda koji je stekao svjetsku slavu ulogom kamiondžije Pávka u filmu Jiříja Menzela *Selo moje malo* umro je 5. siječnja 2018. u Bratislavi u 74. godini života. Smrt od infarkta zatekla ga je pred kućom dok je ulazio u auto. Osim u *Selo moje malo*, Labuda je glumio u više čeških filmova, kao što su *Anđeo Gospodnji 2*, *Služio sam engleskog kralja*, *Odlazak*, *Vrag zna zašto*, *Lotrando i Zubejda*, *Roming*, *Kralj Ubu...* Glumio je na savršenom češkom pa mnogi njegovi poštovatelji nisu ni znali da je bio Slovak. I kamiondžija Pávek bio je Slovak – kako sam otkriva u jednoj sceni filma, rodom je iz Zvolena, a u Češkoj je služio vojsku, zaljubio se, oženio i ostao zauvijek. Ispraćaj od Labude bio je organiziran u Slovačkom narodnom kazalištu čiji je bio glumac od 1965. Ondje se oprostiti došao i mađarski glumac János Bán, koji je u *Selo moje malo* glumio mentalno zaostalog Pávekovog pomoćnika Otíka.

M. L.

U Pragu održan osmi GavranFest

Od 5. do 9. travnja 2018. u Pragu je održan 8. GavranFest, kazališni festival na kojem se izvode drame hrvatskog književnika Mire Gavrana, što je treće izdanje te manifestacije koja se održava u glavnom gradu Češke, nakon što je 2003. pokrenuta u Trnavi u Slovačkoj. Miro Gavran jedini je živući pisac u Europi koji ima kazališni festival njemu posvećen, a koji djeluje kontinuirano izvan njegove domovine. Organizatori GavranFesta bili su Udruga Lastavica, Divadlo Studio dva i Divadlo Na Pradle, selektor i producent Festivala bio je František Karoch, a direktor Nenad Bojić. »Presretan sam što GavranFest možemo organizirati treću godinu zaredom u Pragu jer svi znamo što je i tko je Miro Gavran. Toliko sam sretan što sam i Miru uspio kroz ovaj Festival upoznati i mogu reći da je Miro ne samo divan čovjek nego čudo od čovjeka«, izjavio je Bojić, dok je Miro Gavran izrazio zadovoljstvo kvalitetom izvedbi i međunarodnim karakterom Festivala na kojem su nastupila kazališta iz Češke, Hrvatske, Slovačke i Njemačke. GavranFest je započeo izvedbom Gavranove drame *Ljubavi Georgea Washingtona* u produkciji Festivala s poznatim češkim glumicama Janom Janekovom i Lucie Jagercikovom. Potom je organiziran okrugli stol pod nazivom *Kako s Gavranom* na kome su govorili gosti iz Njemačke, Češke i Hrvatske: Sebastian Seidel, Tihomir Glowatzky, Jakub Zindulka, Jana Janeková, Miro Gavran, Jaroslav Otčenášek i František Karoch.

Sljedećeg dana uslijedilo je svečano otvorenje 8. GavranFesta uz pozdravne govore veleposlanice Ines Troha, predstavnice Lastavice Jelene Ćirić i samog Mire Gavrana.

»GavranFest je na području srednje Europe nevjerojatan fenomen jer ta vrsta prihvaćanja koju Mirina djela imaju u Slovačkoj i Češkoj je nevjerojatna. Jako me veseli kada s njemačkom, češkom i slovačkom publikom možemo odgledati predstave čije poruke dodiruju srca svih nas i pokazuju nam da imamo isti smisao za humor« rekla je veleposlanica Troha. Potom je izvedena drama *Lutka* (Die Puppe) na njemačkom jeziku u izvedbi kazališta Senseemble iz Augsburga.

Teatar Gavran je s komedijom *Zaboravi Hollywood* započeo program trećeg dana GavranFesta. Uloge su tumačili Jakov Gavran i Željko Königsknecht, a izvedbu su imali u do posljednjeg mjesta popunjenom Divadlu Na Pradle, gdje je potom uslijedila izvedba Gavranove komedije *Zabranjeno smijanje* u izvedbi Divadla Dialog iz Plzenja.

Na radost najmlađe publike, četvrtog dana GavranFesta, ali i po prvi puta na Festivalu, u Udruzi Lastavica održana je izvedba dječje predstave, odnosno lutkarskog igrokaza *Doktor*

Posljednjeg dana 8. GavranFesta održala se izvedba Gavranove hit komedije *Sve o muškarcima* koja je u svojih 500 izvedbi u posljednjih deset godina postala jedna od najpopularnijih predstava u Pragu i Češkoj

od životinjsa u izvedbi Dječje scene Teatra Gavran. Uloge su tumačili Luka Bjelica i Jakov Gavran, koji su se nakon izvedbe zadržali s djecom koji su po prvi puta gledali izvedbu predstave na hrvatskom jeziku.

U večernjim satima u Divadlu Studio Dva uslijedila je izvedba komedije *Traži se novi suprug*, u izvedbi Divadla Gedur iz Bratislave. Riječ je o komediji koja se izvodi već petnaestu godinu zaredom, a uloge su tumačili redom poznati slovački glumci: Zuzana Tlučková, Jožo Pročko i Marián Labuda mlađi. Publika je ovacijama i pljeskom nagradila glumce.

»Izvedba predstave *Traži se novi suprug* pred praškom publikom bila je fantastična, predivna i teatralna. Aplaudirali su nam kao da smo na stadionu. Ovu predstavu igramo petnaest godina i jako ju volimo igrati jer smo i Zuzana i ja glumci koji volimo igrati komedije, a ovaj tekst kao da je napisan za nas. Tema komedije je vječna i primjenjiva svima i fantastično je napisana. Miro Gavran nije samo europski pisac, nego pisac za galaksiju i pročitao sam sve njegove tekstove. Odličan je komediograf i ima taj dar od Boga i to je najviše što čovjek može imati. GavranFest je festival na kojem se ljudi smiju, a smijeh liječi« rekao je slovački glumac Jožo Pročko.

Posljednjeg dana GavranFesta održala se izvedba Gavranove hit komedije *Sve o muškarcima* koja je u svojih 500 izvedbi u posljednjih deset godina postala jedna od najpopularnijih predstava u Pragu i Češkoj. Izvedba je održana u samome srcu Praga, u Divadlu Studio dva, a uloge su tumačili ponajbolji češki glumci: Michal Slaný, Filip Blažek i Maroš Kramár. Publika je nakon izvedbe prilazila Gavranu i čestitala mu na održanim predstavama. Prava je rijetkost vidjeti takvu prihvaćenost publike, ali i reakcije na strane tekstove.

Zorana Vukić

Pražanin Zvonko Letica

Malobrojni su naši sugrađani rođeni u Pragu a gotovo cijeli život proveli u Hrvatskoj. Jedan od njih bio je novinar, urednik i publicist Zvonko Letica, čovjek zapamćen po rečenici koju je izgovarao na kraju svojih TV emisija i priloga – »Hvala na pažnji!«. Premda se njegovom životopisu relativno brzo pristupa putem objava raznih medija, naročito nakon vijesti o smrti na otoku Korčuli 9. kolovoza 2018., kamo je prvi puta došao kao šestogodišnjak i kojem se vratio u umirovljeničkim danima, teže je bilo dokućiti razlog njegovu rođenju u Pragu. Pretpostavka da mu je otac ondje studirao pokazala se točnom te se zahvaljujući *Spomenici Hrvatske liječničke komore* rasvijetlilo i to pitanje. Naime, otac dr. Ljubomir Letica (Hvar, 1897. – Zagreb, 1961.) nakon mature u Splitu započeo je studij medicine u Beču, a nastavio u Pragu. Ondje je agilno sudjelovao u studentskom društvenom životu, a po svršetku studija (1925.) ostao neko vrijeme raditi na tamošnjem Zavodu za balneologiju i klimatoterapiju. U Pragu je objavljivao (pisao je na hrvatskom i češkom) publikacije na temu klimatskih

značajki Dalmacije i zdravstvenog turizma, primjerice, *Jihoslovanská Riviera - lázeňská a turistická místa na jihoslovanském Jadranu*. Sa suprugom i dvoje djece vratio se na Korčulu i kasnije živio u Splitu i Zagrebu.

Zvonko Letica je pak bio uspješan u novinarskoj profesiji. Radio je na Radio Zagrebu (1950.–1965.), a potom na TV Zagreb. Četiri godine je bio dopisnik JRT-a (Jugoslavenske radiotelevizije) iz New Yorka gdje je istodobno radio na Radioteleviziji OUN-a. Kraj

novinarske karijere dočekao je kao dopisnik novinske agencije Tanjug iz nordijskih zemalja, a po umirovljenju je još jedno vrijeme (do 1996.) djelovao kao dopisnik Švedske radiotelevizije iz Hrvatske. Specijalnost su mu bile vanjskopolitičke i dokumentarne teme, pa je autorski potpisivao emisije *Objektiv 350* (1967./1968.), *Stop* (1969./1976.) i *Slobodna srijeda* (1976./1977.) te je stekao veliku popularnost. Među ostalim, bio je i uspješan reporter u prvim međukontinentalnim satelitskim prijenosima, posebnim programima praćenja svemirskih misija, ali i sloma Praškoga proljeća. Upravo mu je radi izvješća o okupaciji Čehoslovačke bio zabranjen ulazak u zemlje Varšavskoga pakta sve do 1989. Svoje bogato novinarsko iskustvo prenosio je mlađim naraštajima novinara na internim tečajevima TV Zagreb, a onda i na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. U nizu novinarskih nagrada koje je primio za svoj rad ističe se Nagrada David E. Bright (1960.), zapravo najviše priznanje Kalifornijskog sveučilišta za strane novinare i pandan Pulitzerovoj nagradi za američke novinare. V. B.

Pražki glumci gostovali u Zagrebu, zagrebački u Pragu

Zagrebačka i hrvatska publika 14. lipnja 2018. imala je rijetku priliku na kazališnoj pozornici čuti češki jezik i vidjeti češke glumce. U Zagrebačkom kazalištu mladih (ZKM) gostovalo je praško Kazalište ABC koje je publiku oduševilo predstavom *Na čijoj strani* nastaloj po istoimenom tekstu autora Ronalda Harwooda, a u produkciji triju gradskih praških kazališta okupljenih pod krovnom teatrom ABC. Predstava govori o statusu umjetnika i umjetnosti u totalitarizmu, ali i o moralnoj odgovornosti ne samo pojedinca nego i umjetnika, koji time postaje moralno odgovoran prema svijetu. »Ovu smo predstavu i počeli izvoditi zato što smatramo da se Češka nije dovoljno očistila od svoje totalitarne prošlosti«, kazao je redatelj Petr Svojtka. Ovaj komad nadahnut je stvarnom pričom Wilhelma Furtwänglera, dirigenta Berlinske filharmonije, Hitlerova miljenika optuženog za aktivno djelovanje u nacističkoj Njemačkoj.

ZKM je uzvratio gostovanje nastupom u Pragu 19. lipnja s predstavom *Velika bilježnica* u režiji Edvina Liverića. Predstava je nastala po istoimenom romanu Agote Kristof i bavi se odrastanjem u doba rata. Ispričana iz vizure djece, ispisana dječjim rukopisom oblikovanim okolnostima rata, ona svjedoči o razornoj premoći trenutka u kojem živimo nad onim ljudskim i humanim u nama. Junaci predstave, samima sebi prepušteni

blizanci, sudionici su i svjedoci krvava rata koji nije ekskluzivno vezan za prošlost, jer se već desetljećima vraća u obliku novih sukoba na različitim svjetskim teritorijima. Zlo koje nepovratno mijenja generacije koje imaju tu nesreću odrastati u doba i na teritorijima pogođenima ratom. M. L.

Uspjesi mladih hrvatskih glazbenika u Češkoj

Vijest o uspjehu jednog pjevačkog zbora sa sjevera Hrvatske i mlade gitaristice s juga prenijeli su samo lokalni mediji i prava je šteta što saznanje o tome nije snažnije prodrlo u širu javnost, prvenstveno stoga što je riječ o mladim i uspješnim ljudima. Stoga skrećemo pozornost na portale *Međimurskih novina* i *Dalmatinski portal*, koji su objavili te nama zani-

mljive vijesti. Naime, pjevački je zbor »Josip Vrhovski« iz Nedelišća, o svojoj 20. obljetnici postojanja, na 46. međunarodnom festivalu pjevačkih zborova u Olomoucu (Festival of Songs, lipanj 2018.) osvojio najsajasniju nagradu, zlato, među 37 zborova iz cijeloga svijeta. No uspjeh nije došao samo tako, jer se marljiv rad Nedeliščana, pod umjetničkim vodstvom Branimira Magdalenića, redovito potvrđuje i na drugim oglecima, pa tako i na godišnjim smotrama pjevačkih zborova koje organizira Hrvatski sabor kulture. Zato im valja poželjeti puno uspjeha i ubuduće.

Mlada je pak omiška gitaristica, Željana Jerić, učenica tamošnje glazbene škole Lovre pl. Matačića u klasi gitarista Nene Munitića, marljivim radom, zavidnim uspjesima na državnim natjecanjima, koncertnim nastupima ko-

jima je snažila samopouzdanje, u lipnju 2018. ostvarila fenomenalan uspjeh na međunarodnom gitarističkom natjecanju u češkom Zruču nad Sázavou – kao sveukupna pobjednica. Uspjela je to u konkurenciji 90 gitarista te je nagrađena skupocjenom gitarom češkog majstora graditelja Petra Matouška. V. B.

120 godina Šibenskog pjevačkog društva »Kolo« Masarykovo ime u obrani hrvatske kulture

Obljetničarska godina ŠPD »Kolo« (120 godina), tog pronositelja glazbene kulture koji u kontinuitetu uspješno djeluje do danas, a čiji je mješoviti zbor od početaka u samom vrhu hrvatskog zborskog pjevanja, nutka na spomen njegove zanimljive i bogate povijesti. Društvo je 1899. osnovao dr. Vice Iljadica koji je završio studij prava i stekao doktorat u Pragu, a po povratku u domovinu okupio oko 200 pjevača svih uzrasta. Prvi dirigenti su bili, razumije se, Česi: Ćiril Junek, dotadašnji zborovođa Hrvatskog pjevačkog društva »Vienac« iz Požege, nuzgred rečeno i autor himne »Kola« na tekst dr. Iljadice, potom Jan Talich koji je u Šibenik došao iz Mostara gdje je vodio Pjevačko društvo »Hrvoje«, a pod čijim je vodstvom ostvaren prvi nastup u šibenskoj katedrali svetog Jakova, te Matiaš Melichar član opere iz Plzenja koji je tu dužnost obavljao u dva navrata. Svojedobno je i kasnije istaknuti hrvatski skladatelj Jakov Gotovac radio s »Kolom« (1922.), a ono je u svom dugovjekom postojanju gostovalo diljem domaćih krajeva i Europe, naravno i u Češkoj, dapače, kao prvi zbor koji je predstavio ondje našu pjesmu 1946. (Brno, Kladno, Plzenj, Liberec, Ostrava,

Zlín i Prag (Smetanina dvorana), ali i kasnije. No ne bez razloga valja spomenuti da je »Kolo« prije Drugog svjetskog rata više godina nosilo ime Masarykovo filharmoničko društvo. Bilo je to u vrijeme kada je ono fuzionirano sa Šibenskom filharmonijom (1931.). Naime, kako navodi povjesničar Dinko Foretić: »Pošto su talijanske okupacione snage napustile Šibenik godine 1921., počeo se obnavljati rad ranije postojećih kulturnih, sportskih, dobrotvornih i drugih društava (Kolo) i osnivati nova, prije svega takva kojima je bila svrha boriti se za unitaristički i centralistički koncept države i nacije u skladu s Vidovdanskim ustavom

(Orjuna, Narodna obrana, Jugoslavenska akcija, Jugoslavenski sokol, Jadranska straža itd.). Gotovo istovremeno javljaju se i razna hrvatska društva (Hrvatski sokol) i srpska društva (SRNAO). Dok su hrvatska društva bila protiv nacionalnog unitarizma i centralizacije, srpska su društva podržavala osnovne postavke Vidovdanskog ustava, identificirajući često jugoslavensku s velikosrpskom nacionalnom misli...« te nadodaje: »Poslije proglašenja diktature (1929.) mnoga su društva, posebice hrvatska, bila većinom zabranjena ili su privremeno prestala raditi ili su se pod pritiskom vlasti odrekla svoga hrvatskog imena da bi mogla nesmetano djelovati u onoj društvenoj djelatnosti zbog koje su bila osnovana (Kolo) ...«, pa za samo »Kolo«, odnosno Masarykovo filharmoničko društvo ističe »U vremenu između dva rata njegova djelatnost bila je ipak nešto jača poslije proglašenja diktature nego prije. Tako barem proizlazi iz dokumentacije o njegovu radu, koja je treba reći oskudnija za razdoblje do 1929.« Zanimljivo, Masarykovo je ime poslužilo za obranu hrvatske kulture, a neki u to danas ne mogu povjerovati.

V. B.

Vlaho Paljetak i veze s Češkom

Pred 125 godina rođen je jedan od najomiljenijih skladatelja hrvatskih popijevaka i šansona nakon Prvog svjetskog rata – Vlaho Paljetak (Dubrovnik, 1893. – Zagreb, 1944.) – čije se pjesme u mnogim izvedbama slušaju do danas, a neke poput: *Adio Mare* (nastale doista prema narodnom predlošku), *Popevke sem slagal*, *Marijana* i *Fala*, radi ukorijenjenosti u gotovo svako naše »veselo društvo« po-često se smatraju narodnima. I dok se o kajkavskim pjesmama (*Popevke sem slagal* i *Fala*) zna da su nastale na tekstove pjesnika Dragutina Domjanića zahvaljujući popularnosti festivala Kajkavske popevke u Krapini, manje je znano da je Paljetak sam pisao tekstove za čitav niz pjesama koje je izvodio. Završio je učiteljsku školu pa je neko vrijeme učitelje-
vao na otocima (Hvar i Vis), a od 1919. pa sve do smrti bio je operni šaptač u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu. Dakako, u doba procvata kabareta i zabavljačkog duha ondašnjih barova i hotela vladala je potražnja za vrsnim interpretima, što je Paljetak svojim ugodnim glasom, uz gitaru koju je

svirao odmalena te vlastitim skladbama doista i bio. Na gramofonskim pločama je zabilježeno čak 60-ak njegovih interpretacija. No talent je valjalo dopuniti školovanjem glasa, pa je pjevanje učio kod opernih prvaka Jana Ouřednika

(Jan Ouředník) i Ernesta Cammarote. Operni bariton Ouředník (Plzeň, 1877. – Prag, 1950.) postao je solist (1914.–1919.) a potom i član HNK u Zagrebu (1919.–1928.) pjevajući svjetski repertoar, uključivo Smetanu, ali i hrvatske autore Lisinskog i Zajca. Vrativši se u Prag djelovao je kao pedagog. Tenor Cammarota (Bari, 1859. – Zagreb, 1934.) je na preporuku operne pjevačice Sofije Kramberger Ivanu pl. Zajcu i na njezin nagovor došao u Zagreb 1887. te u njemu ostao do kraja života. Profesor pjevanja na školi Hrvatskog zemaljskog glazbenog zavoda postao je 1912., ali je nastavio nastupati u operi i na koncertima, te je bio i aktivni član pjevačkih društava »Kolo« i »Lisinski«. Dakle, Paljetak je pjevanje učio od najboljih u to vrijeme, a glazbena mu je nadarenost dala šansu da ostvari nezaboravne popijevke i šansone. Zanimljivo, mnoge su od njih prešle granice, pa se primjerice Marijana pjevala i danas pjeva u Češkoj (R. A. Dvorský 1934., Dudlajda kapela i dr.), Austriji i Njemačkoj (Andy Borg i Italian Tenors) pa sva do dalekog Japana (Mari Amachi). V. B.

Izložba Tomislava Buntaka u Českim Budějovicama

U Marijanskoj galeriji u Českim Budějovicama 18. listopada 2018. otvorena je izložba *Slikanje svijeta* akademskog slikara i dekana Akademije likovnih umjetnosti iz Zagreba Tomislava Buntaka. Izložba je nastala kao rezultat dugogodišnje suradnje Centra za kulturu Novi Zagreb i Centra za kulturu Metropol iz Českých Budějovic, uz pokroviteljstvo Gradskog ureda za kulturu Grada Zagreba. Izložbu je otvorila druga tajnica hrvatskog Veleposlanstva u Pragu Stjepanka Nenadić, a na otvorenju su osim autora govorili i Jaromír Schel, predstavnik Centra za kulturu Metropol te Aleš Seifert, ravnatelj Alešove južnočeske galerije koji u nadležnosti ima četiri izložbena prostora. Buntak je tijekom boravka u Češkoj, zajedno s prodekanom ALU Dankom Friščićem i ravnateljem Centra za kulturu Novi Zagreb Brankom Marićem, održao sastanak u dvorcu Hluboká nad Vltavou radi dogovora o budućim projektima s ravnateljem Alešove južnočeske galerije, a u Pragu je održan inicijalni sastanak u Akademiji likovnih umjetnosti, dizajna i arhitekture s ciljem započinjanja uže suradnje s ALU. M. L.

Izložba o češkim arhitektima na Jadranu osvojila Češku

Nakon Ostrave, Opave, Zlína i Brna, izložba *Češki arhitekti i počeci turizma na hrvatskom Jadranu* koju su inicirali i pripremili Institut za turizam iz Zagreba, Državni arhiv Rijeka i Kabinet arhitekture iz Ostrave, od 7. srpnja do 26. kolovoza 2018. bila je prikazana i u Galeriji Ludvíka Kuby u poznatom lječilišnom mjestu Poděbrady, pod pokroviteljstvom hrvatskog Veleposlanstva u Pragu, Ureda Hrvatske turističke zajednice u Pragu i hrvatskog Ministarstva turizma. Nakon toga, od 7. do 25. siječnja izložba je konačno prikazana i u Pragu, i to u češkom Parlamentu, a otvorenju je prisustvovao velik broj čeških parlamentaraca te više hrvatskih predstavnika. Autorice izložbe su dr. Jasenka Kranjčević iz Instituta za turizam Zagreb i dr. Mirjana Kos iz Hrvatskog muzeja turizma koje su na 30 plakata prikazale doprinos čeških arhitekata izgledu hrvatske obale do Prvog svjetskog rata kroz projektiranje vila, hotela i kupališta. Izložba o češkim arhitektima prvi je put prezentirana u Rijeci u rujnu 2014. u prostorijama Državnog arhiva uz pokroviteljstvo češkog Veleposlanstva u Zagrebu i veleposlanika Martina Košatke. Uslijedilo je zanimanje za izložbu te je ona 2015. prezentirana u Gliptoteci HAZU u Zagrebu, u Baški na Krku te u Daruvaru. Ubrzo je uslijedila suradnja s Kabinetom arhitekture u Ostravi gdje je izložba bila postavljena 2016., a 2017. i u Zlínu i Brnu. M. L.

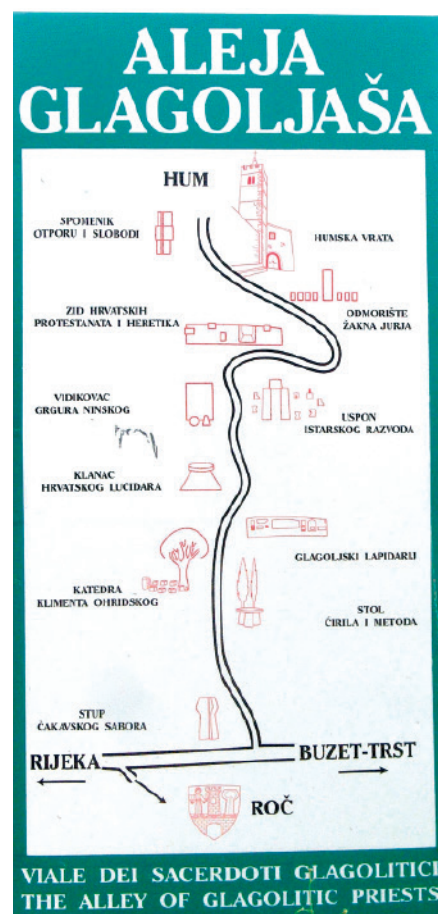

Ćirilometodska staza i u Hrvatskoj

Hrvatska predsjednica inicirala je suradnju u okviru triju mora (Jadransko, Baltičko, Crno), što je u skladu s konceptom izgradnje Ćirilometodske staze čiji je potencijal u Europi obećavajući. Veseli me da u Europskoj godini kulturne baštine polažemo svojevrstan kamen temeljac novog oblika kulturno-turističke suradnje između naših dviju zemalja, koji je još jedan od pokazatelja da su naši narodi, od davnina, vrlo bliski, kazao je češki veleposlanik u Hrvatskoj Vladimír Zavázal prigodom prvog predstavljanja udruge Europska kulturna staza sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu 21. ožujka 2018. Dakako, općepoznata je činjenica povijesne uloge Svete braće, naročito što se tiče širenja kršćanstva a posebno pisma glagoljice. Čitateljima *Susreta* već su poznate brojne činjenice koje smo spominjali u ranijim napisima, pa tako i o Ćirilu i Metodu, glagoljici, pozivu Karla IV. hrvatskim glagoljima da dođu u Prag i ondje ostvareni samostan Emaus...

»Kulturna staza pomoću koje ćemo zapravo i produbiti tradicionalne uzajamne sponje za nas je idealna prilika«, kazala je pomoćnica hrvatskog ministra turizma Olivera Šarić prigodom predstavljanja novoga projekta, a predsjednik udruge Jan Pijáček istaknuo je zanimanje Hrvata za uključanje u projekt i zajedničko predstavljanje svoje zemlje, kulturne tradicije i glagoljice. Uostalom, zašto ne kad imamo puno toga: Bašćansku ploču, Valunsku ploču, glagoljske misale, benediktinsku tradiciju, a posjetitelji Istre su jamačno obišli ili barem čuli za Aleju glagoljaša. Da, riječ je o turističkoj i kulturnoj znamenitosti koju čini serija od 11 spomenika postavljenih između gradića Roča i Huma, a u čast prvom slavenskom pismu glagoljici. Aleja duga sedam kilometara nastala je kao projekt Čakavskog sabora po zamisli književnika Zvane Črnje, a osmislili su je kipar Želimir Janeš (po majci Čeh) i tada profesor, a danas akademik Josip Bratulić te je ostvarena u razdoblju od 1977. do 1985. Deset spomen-obilježja je od kamena dok su samo gradska vrata izrađena od bakra.

Udruga Europska kulturna staza sv. Ćirila i Metoda osnovana je 2013.

u Zlinskoj županiji i radi na stvaranju europske mreže partnera za razvoj Ćirilometodskog i ranosrednjovjekovnog naslijeđa putem projekata međunarodne suradnje u području hodočasničkog i kulturnog turizma te nastoji dobiti odgovarajući certifikat Vijeća Europe. Trenutačno broji 15 članova, prije svega iz pograničnog, češko-slovačkog područja, jednog člana iz Grčke (Solun) i desetak drugih partnera.

U organiziranju predstavljanja te udruge u Zagrebu, osim Veleposlanstva Češke, sudjelovalo je i Ministarstvo turizma, a prisutni su bili brojni predstavnici hrvatskih županija (od Zagrebačke, Vukovarsko-srijemske, Istarske i Primorsko-goranske) i turističkih zajednica. Uz njih zanimanje su pokazali i saborski zastupnik za češku i slovačku manjinu Vladimir Bilek, predsjednica saveza Čeha u Hrvatskoj Ana-Maria Štruml Tuček, predsjednik HČD-a Marijan Lipovac, a potporu projektu izrazili su Staroslavenski institut iz Zagreba i Zagrebačka nadbiskupija.

V. B.

25. Tjedan češkog (i slovačkog) filma

Jubilarni 25. Tjedan češkog filma održan je u Zagrebu u Kinu Europa od 9. do 16. listopada 2018., ovog puta pod nazivom Tjedan češkog i slovačkog filma. U tradicionalnoj manifestaciji su se naime Česima sa svojim filmovima pridružili i Slovaci kako bi i na ovaj način zajednički obilježili stotu godišnjicu nastanka Čehoslovačke. Festival su zajednički otvorili češki veleposlanik Vladimír Závázal i slovački Peter Susko, a u tom je duhu bio i prvi film, *Prevoditelj*, u češko-slovačko-austrijskoj u režiji slovačkog redatelja Martina Šulika, gdje je glavnu ulogu igrao češki redatelj i oskarovac Jiří Menzel, uz austrijskog glumca Petera Simonischeka. Oni su utjelovili likove Alija, sina ubijenih Židova, i Georga, sina bivšeg časnika SS-a, koji kreću na putovanje po Slovačkoj u potrazi za svjedocima davne tragedije kada je jednome otac bio žrtva, a drugome krvnik. Sličnom tematikom bavio se i film *Bosonog na strništu*, redatelja oskarovca Jana Svěráka, poetična priča o odrastanju znatizelnog osmogodišnjaka tijekom Drugoga svjetskog rata, snimljena prema autobiografskom

romanu redateljevog oca, glumca i pisca Zdeněka Svěráka.

Prikazani su i *Kukci*, nadrealistična komedija Jana Švankmajera inspirirana dramom braće Čapek *Iz života kukaca* i Kafkinim *Preobražajem*. crnohumorna komedija s elementima trilera.

Iz slovačke kinematografije na Tjednu je prikazana politička farsa Jonása Karáseka *Kandidat* koja prati fiktivnu predsjedničku kampanju, te crnohumorni kriminalistički film *Linija* koji prati krijumčare i trgovce ljudima na granici. Redatelj Peter Bebjak s filmom je osvojio nagradu za najbolju režiju na filmskom festivalu u Karlovim Varima.

Za najmlađe gledatelje bila je namijenjena animirana pustolovina *Luka i čarobni muzej* Martina Kotíka i Inne Evlannikove o dječaku Luki kojem je najveća želja savladati nemoguću razinu jedne kompjuterske igrice. Film je bio sinkroniziran na hrvatski.

Kao i ranijih godina, nakon Zagreba Tjedan češkog i slovačkog filma održan je i u Rijeci, u Kinu Art, od 30. listopada do 4. studenog.

M. L.

Ester Ledecká ispisala sportsku povijest

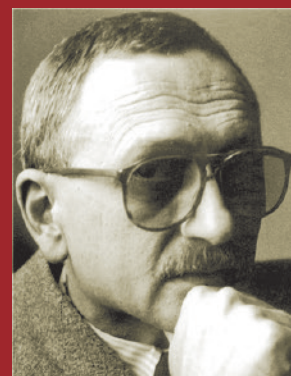
Na Zimskim olimpijskim igrama u Pjongčangu u veljači 2018. Češka je osvojila sedam medalja – dvije zlatne, dvije srebrne i tri brončane, a glavna senzacija u cijelom sportskom svijetu postala je 22-godišnja Ester Ledecká, prva osoba koja je osvojila zlatnu medalju u dva različita sporta na istim zimskim olimpijskim igrama. Nakon što je senzacionalno pobijedila u superveleslalomu u alpskom skijanju, zlato je osvojila i u paralelnom veleslalomu u daskanju na snijegu (snowboardu), disciplini u kojoj je bila među favoritima i prije natjecanja u Pjongčangu jer je u njoj aktualna svjetska prvakinja. No pobjedi Ledecké u superveleslalomu nije se nitko nadao jer joj je najbolji rezultat dosad bilo 19. mjesto u svjetskom kupu. Štoviše, nije imala niti vlastite skije pa ih je posudila od najbolje svjetske skijašice Mikaele Shiffrin. Na konferenciji za novinare nakon pobjede pojavila se sa zaštitnim naočalama, a na pitanje zašto odgovorila je iskreno: »Nisam se našminkala kao ostale djevojke, nisam mislila da ću morati izaći pred novinare.« Potpuno logično, Ledecká je u prosincu izabrana za češku sportašicu godine.

M. L.

Pavao Pavličić gostovao u Češkoj

U Knjižnici Václava Havela u Pragu 5. listopada 2018. godine održana je književna večer s akademikom Pavlom Pavličićem tijekom koje je predstavljeno češko izdanje njegovog romana *Dixieland*. Večer je moderirao Jan Doležal, prevoditelj i suvlasnik izdavačke kuće Runa u čijoj nakladi je prijevod izišao, a nazočne je uvodno pozdravila hrvatska veleposlanica Ines Troha. Runa je 2017. objavila i zbirku Pavličićevih fantastičnih pripovijetki *Lađa od vode*, a *Dixieland* je, nakon 1997. kada je u prijevodu Dušana Karpatskog objavljen *Večernji akt*, drugi roman ovog istaknutog suvremenog hrvatskog književnika izdan na češkom jeziku. Pavličić je bio i na promociji *Dixielenda* na Jesenskom sajmu knjiga u Havličkovom Brodu, a sudjelovao je i na kongresu PEN kluba.

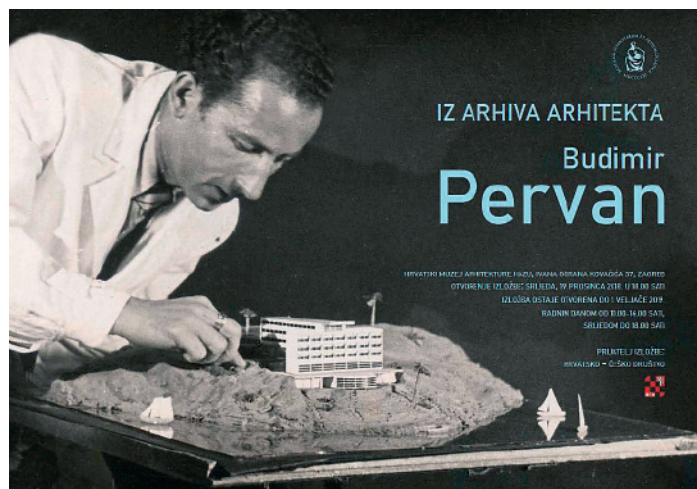
M. L.

Izložba o arhitektu Budimiru Pervanu

U Hrvatskom muzeju arhitekture HAZU u Zagrebu 20. prosinca 2018. otvorena je izložba posvećena splitskom arhitektu, urbanistu, prostornom planeru i praškom studentu Budimiru Pervanu (1910.–1982.) na kojoj je izloženo gradivo iz njegove ostavštine pohranjene u ovom muzeju čija je zadaća prikupljanje, stručna obrada i prezentacija opusa zaslužnih hrvatskih arhitekata. Gradivo obuhvaća 142 arhitektonska nacrt, a izloženi su i elaborati projekata, fotografije maketa nastalih za vrijeme Pervanovog studija u Pragu i snimke objekata realiziranih po povratku u Split, uz iscrpnu osobnu dokumentaciju.

Sadržajne cjeline izložbe najprije obuhvaćaju razdoblje Pervanovog studija u Pragu gdje je studirao je na Arhitektonskom odjelu Tehničkog fakulteta u Pragu (1930.–1931.), a potom na Specijalnoj školi arhitekture pri Akademiji likovnih umjetnosti u Pragu gdje je pod vodstvom češkog arhitekta Josefa Gočára diplomirao 1934. Slijedi Pervanov povratak u Split i gradnja obiteljske kuće (1936.) koja postaje primjer čistoće, minimalizma i funkcionalizma Praške škole, te stručno djelovanje u Dubrovniku gdje je vodio vlastito građevno poduzeće i realizirao niz novogradnji (1937.–1943.). Završne je razdoblje rada u Uredu za urbanizam i regulaciju Splita koji pod njegovim vodstvom prerasta u Urbanistički zavod Dalmacije (1949.–1970.). Pervan tada sudjeluje na više arhitektonsko-urbanističkih natječaja te u suradnji s kolegama izrađuje regulacije za obnovu naselja i urbanističke planove za niz dalmatinskih gradova. U duhu sinteze spomeničkog naslijeđa i suvremenih urbanističkih rješenja izradio je projekte i plano-

ve razvoja Splita, Trogira i Omiša, te plan revitalizacije stare jezgre Primoštena. Projektirao je i realizirao objekte stambene, poslovne i javne namjene u Splitu (Direkcija jadranskih brodogradilišta i zgrada Skupštine općine Split), hotelsko naselje Pharos na Hvaru, te niz kuća za odmor.

Autorica izložbe je kustosica dr. Iva Ceraj koja ističe da Pervanovo djelo po formaciji i izričaju pripada vrhunskim ostvarenjima modernizma srednjoeuropskog kruga. Karakterizira ga skladan odnos velikog i malog mjerila i uspješna poveznica arhitekture i urbanizma, upravo u duhu Praške škole. M. L.

Marta Kubišová zaključila karijeru

Koncertom u svojim rodnim Českim Budějovicama na 75. rođendan legendarna češka pjevačica Marta Kubišová oprostila se 1. studenog 2018. od pozornice i zaključila karijeru. Oko 800 ljudi u Kulturnom domu Vltava ispratilo ju je ovacijama.

Kubišová, prepoznatljiva po dubokom i pomalo promuklom glasu, bila je jedna od glavnih čeških glazbenih zvijezda 1960-ih godina, a nakon 1968. pala je u nemilost komunističkog režima te se angažirala u disidentskom pokretu Povelja 77. Prvi put je nastupila u prosincu 1988. kad je na demonstracijama povodom Dana ljudskih prava otpjevala čehoslovačku himnu, a u studenom 1989. je pred stotinama tisuća ljudi na Václavskom trgu u Pragu otpjevala svoju najpoznatiju pjesmu, *Molitva za Martu*, sa stihom »Sada se tvoja izgubljena vlast tebi, narode, opet vraća«, koja je postala jednim od simbola Praškog proljeća, ali i Baršunaste revolucije. Pjesma je zapravo nastala za potrebe serije *Pjesma za Rudolfa III.*, a

Kubišová ju je snimila na magnetofonsku vrpču dva dana nakon sovjetske okupacije kad je emitirana na radiju i osvojila srca Čeha i Slovaka. Epizoda serije za koju je pjesma napisana emitirana je u jesen 1968., a izvedbu pjesme pratio je natpis na ekranu da ona ni na koji način nije povezana s aktualnim političkim događajima.

Na oproštajnom koncertu Marta Kubišová otpjevala je više od 20 pjesama i zaključila ga izvedbom hita Beatlesa *Hey Jude*. Putem videozida pozdrav Kubišovoj uputili su njeni kolege Karel Gott, Jitka Zelenková i Lucie Bílá. Koncert u Českim Budějovicama bio je zapravo završetak turneje nazvane *Marta posljednji put* započete 26. rujna u Košicama u istočnoj Slovačkoj koja je vrhunac imala u Lucerni u Pragu 26. listopada. Razlog zašto je Kubišová prekinula karijeru je zdravstveno stanje: 2016. je preživjela infarkt koji ju je, kako je rekla, izveo iz zablude o besmrtnosti. Najavila je da će se u mirovini odmarati, putovati i pisati knjigu. M. L.

Ništa od promjene češke himne

Češki sportaši često osvajaju zlatne medalje i imaju čast na najvišem mjestu pobjedničkog postolja poslušati svoju himnu, no ta čast traje relativno kratko, tek 45 sekundi. Češka himna *Kde domov můj* sastoji se naime samo od jedne strofe i jedna je od najkraćih na svijetu (hrvatska primjerice ima četiri strofe, a instrumentalno se izvode prve dvije). Kako bi zlatni češki sportaši ubuduće duže stajali na pobjedničkom postolju, u Češkom olimpijskom odboru došli na ideju češku himnu jednostavno produžiti te su od skladatelja Miloša Boka naručili novi aranžman. U njegovoj verziji himna u instrumentalnoj izvedbi traje čak 75 sekundi, ima sporiji i svečani ritam i zvuči polifono. Bok je napravio i novi aranžman vokalne-instrumentalne izvedbe himne te je predložio da se ubuduće pjeva i njena druga strofa, koju danas rijetko koji Čeh uopće zna. Promocija novih verzija aranžmana češke himne u ožujku 2018. međutim nije naišla na odobravanje. Velik broj Čeha u anketama je izjavio da im se novi aranžman himne ne sviđa, a protiv promjene izjasnio se i premijer Andrej Babiš te ministar kulture Ilja Šmíd, inače muzikolog. Predsjednik Češkog olimpijskog odbora Jiří Kejval je pak kazao da bi himna trebala biti borbenija kako bi bolje motivirala sportaše, no unatoč dobrim namjerama većina komentara svodila se na to da se himna kao češki nacionalni i državni simbol ne smije mijenjati, a pogotovo da Češki olimpijski odbor nije ovlašten otvarati to pitanje.

M. L.

Priznanja iz Lidice malim hrvatskim umjetnicima

U znak sjećanja na stradanje češkog sela Lidice u Drugom svjetskom ratu, održana je 46. po redu likovna manifestacija – *Međunarodna dječja izložba Lidice* – na kojoj su sada već tradicionalno uspješno sudjelovala i djeca iz Hrvatske s 560 prijavljenih radova od kojih je čak 21 nagrađen. Svečanost uručjenja tih važnih

i poticajnih priznanja mladim umjetnicima održana je u Hrvatskom školskom muzeju uz prisustvo veleposlanika Češke Vladimíra Zavázala.

Natječaj se raspisuje jednom godišnje za djecu u dobi od 4 do 16 godina koja mogu sudjelovati pojedinačno ili preko ustanova koje rade s djecom (vrtići, osnovne škole, osnovne škole

umjetnosti, specijalne škole, centri za slobodno vrijeme djece i mladih, dječje kuće itd.). Prema preporuci UNESCO-a, određuje se i tema godine kojoj budu posvećeni likovni radovi, a to je u 2018. bila voda, dok će u 2019. biti kemija. Izričaj je moguć u raznim likovnim tehnikama (slikanje, crtanje, grafika), medijima (fotografija, film, animacija) i oblikovanju (metal, keramika, drvo, staklo, tekstil, papir). Potankosti o natjecanju mogu se saznati u Hrvatskom školskom muzeju u Zagrebu ili na njegovoj internetskoj stranici.

Inače, podsjetimo, 1942. nakon atentata na njemačkog protektora Češke i Moravske Reinhardta Heydricha, njemačke su okupacijske snage odgovorile žestokom odmazdom širom Češke, a posebno je stradalo selo Lidice smješteno 25 kilometara sjeverozapadno od Praga. Selo je uništeno, muško stanovništvo strijeljano, žene odvedene u koncentracijski logor Ravensbrück, većina djece poslana u logor Chelmno, a manji dio u Njemačku na preodgoj. Nažalost, za većinu je to bio put bez povratka. Nakon rata izgrađeno je u blizini novo selo, dok je na mjestu ranijeg podignut spomen-park.

V. B.

Jesu li Česi zaslužni za dalmatinsku fjaku?

Fjaka, način življenja vezan uz Dalmaciju, psihofizičko je stanje u kojem čovjek ne teži ni za čime i ne želi raditi ništa, a sve više prepoznaju je i stranci i uspoređuju s danskom filozofijom hygge. O fenomenu fjake u intervjuu za tportal u lipnju 2018. govorila je psihologinja Ljubica Uvodić-Vranić koja je pojasnila da je fjaka opuštenost tjelesnog i psihičkog aspekta života kod budne osobe koja se pritom osjeća mirno, zadovoljno, pa nema ni želje ni potrebe da pomakne išta: od malog prsta na nozi do vlasi na vrhu glave. Iako je u velikoj mjeri uvjetovana klimom, prema ovoj psihologinji za nastanak fjake mogli bi biti zaslužni i Česi kao prvi turisti u Dalmaciju prema kojima je nastao i termin »Češki život« kao sinonim za

ljenčarenje. »Češki život« bila je sintagma za nečije ugodno odmaranje, lijep život bez napora, jer su prije svih turista

koji sad dolaze iz cijelog svijeta u nas u Dalmaciju dolazili Česi. Oni su bili na odmoru i htjeli su dobiti lijepu preplanulu boju koja će i njih i njihove susjede podsjećati na to da su za godišnji bili na Jadranu. Ležali su na suncu, odmarali se od svojeg posla i bili slika koju treba oponašati. Pa su i konobar, i sobarica, i ribar, i težak, i umorna domaćica, i liječni učenik, kojemu se ne da učiti, dobili model ponašanja«, kazala je Ljubica Uvodić-Vranić koja smatra da bi fjaka mogla postati i svojevrstni izvozni proizvod jer stranci koji dolaze u Hrvatsku slažu se da Hrvati znaju bolje od njih uživati u životu, što potvrđuju i izrazi poput »nema problema«, »lako ćemo«, »sutra ćemo«, »vrag odnija i prišu«...

M. L.

Johann Georg Reißmüller, sudetski Nijemac zaslužan za priznanje Hrvatske

U Frankfurtu na Majni 10. prosinca 2018. preminuo je njemački novinar, bivši urednik i suizdavač dnevnih novina Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ) Johann Georg Reißmüller, kojega su javnost i političari držali ekspertom za istočnoeuropski socijalizam, te posebno dobrim poznavateljem prilika vezanih za SFRJ u kojoj je boravio u razdoblju 1967.–1971. kao dopisnik iz Beograda.

Reißmüller je rođen 1932. u Litoměřicima u Čehoslovačkoj iz koje je prognan 1946. zbog njemačkog podrijetla i netrpeljivosti koju su Nijemci tijekom rata zasijali u toj zemlji. Studirao je pravo u Tübingenu, doktorirao, te od 1957. do 1961. uređivao stručni časopis za pravnike *Juristen Zeitung* (JZ). Potom je prešao u FAZ gdje je nakon dopisničkog iskustva postao jednim od pet su-urednika novina što je bio sve do umirovljenja 1999.

Kao dobar poznavatelj prilika, vrstan komentator i analitičar, Reißmüller je svojim člancima snažno podržavao međunarodno priznanje Hrvatske i Slovenije (1991.), među ostalim zapisavši: »Ruševine u Jugoslaviji posljedica su brutalne želje za vladavinom srpskih političara i generala, ali i stravičnog zakazivanja zapadnog svijeta.« Upravo je tim i sličnim napisima pojašnjavao čitateljima tih respektabilnih novina nerazumljive im prilike u europskom susjedstvu, ali kritizirao i razobličavao zapadne politike. Vjerojatno je precijenjeno tumačenje da je svojim napisima utjecao na ključne njemačke političare toga doba (kancelara Helmuta Kohla i ministra vanjskih poslova Hansa-Dietricha Genschera), ali zasigurno je pripremio javnost na razumijevanje njihovih odluka oko međunarodnog priznanja Hrvatske i Slovenije. Iz tog je razloga bio iznimno cijenjen

u Hrvatskoj, pa je 1995. primio i počasni doktorat Sveučilišta u Zagrebu u području društvenih znanosti, uz obrazloženje da je bio »jedna od najuglednijih osoba u suvremenoj europskoj publicistici te je svojim znanstveno i moralno utemeljenim osvjetljavanjem povijesnih zbivanja u Republici Hrvatskoj i u susjednim zemljama vrlo zaslužan za upoznavanje javnosti sa složenošću problematike i s političkim i etičkim dimenzijama sukoba. Njegov je rad u svim aspektima iznimno doprinosio znanosti i hrvatskom društvu, svjedočanstvo istinske humanosti, prožeto dubokom etičkom odgovornošću.« Reißmüller je objavio i nekoliko knjiga, među kojima su i *Jugoslawien – Vielvölkerstaat zwischen Ost und West*, *Der Krieg vor unserer Haustür*, *Die bosnische Tragödie* i dr.

V. B.

Svjetsko nogometno prvenstvo vinulo Hrvatsku u središte zanimanja svjetske javnosti

»Ljetna Češka Republika« viceprvak svijeta

Češka je 1996. bila europski viceprvak, a 2004. brončana, dok je Hrvatska 1998. zauzela 3. mjesto na svjetskom natjecanju te dvadeset godina kasnije postala i viceprvak

 Vlatka Banek
Tamara Banek Tomić

Ne bez razloga i s ponosom Hrvatska je velebnim dočekom povratka svojih reprezentativnih nogometaša sa Svjetskog nogometnog prvenstva u Rusiji 2018. i ondje osvojenim drugim mjestom, nakon finala u kojem je ustrajala na pravom, lijepom, gledljivom, dojmljivom i kvalitetnom nogometu (pa ipak ostala rezultatski poražena od Francuske čiju igru nisu resile te osobe) jednodušno pohvalila postignuće svojih nogometaša nazivajući ga »srebrom zlatnoga sjaja«. Dapače, bila je to pohvala uspjehu »malog naroda«, jedinog iz bivšeg tzv. istočnog bloka koji je uspio učiniti važan iskorak u ovoj sportskoj igri na svjetskoj razini, nadvisivši brončanu medalju od prije 20 godina kada je nogometna ekipa samostalne Hrvatske dosegla treće mjesto na svijetu. Naravno, odjek toga uspjeha i hrvatskoga slavlja nije izostao niti u Češkoj gdje se o tome opširno izvijestilo, a na društvenim mrežama Česi su s ljetovanja u Hrvatskoj duhovito objavili: »Ljetna Češka Republika je u finalu!« No, da su u Češkoj itekako pažljivo pratili prvenstvo, premda njihove ekipe nije bilo na završnom turniru, svjedoči podatak kladionica – uplaćeno je oko 2,5 milijarde kruna, čime je srušen rekord prošloga Eura 2016. za 600 milijuna kruna, a u usporedbi sa Svjetskim prvenstvom u hokeju na ledu (svibanj 2018.), inače Česima omiljenog i trofej

Doček hrvatskih nogometnih reprezentativaca u Zagrebu 16. srpnja 2018.

nog sporta, uplate su gotovo udvostručene. Naravno, u tome su kladionice dobro prošle, ali i četiri dobitnika koji su zaradili više od milijun kruna. To su činjenice, ali za našu priču na relaciji Hrvatska-Češka u svjetlu nogometne igre postoji mnoštvo zanimljivih podataka kojima posvećujemo naredne retke.

Prva pojava nogometa u Hrvatskoj vezana je uz ime hrvatskog sportskog djelatnika, pionira popularizacije sporta, književnog povjesničara i publicista Franje Bučara (1866.–1946.) koji je 1893., nakon studija u Stockholmu, upoznao hrvatsku javnost s nogometnom igrom. Istina, prve su utakmice odigrane još 1880. u Županji, ali igrali su ih zaposleni Englezi u krugu tamošnje tvornice. Isprva se nova igra udomaćila u Hrvatskom sokolu – utemeljenom u Zagrebu 1874. (nakon onog u Pragu 1862.) – a potom i u drugim hrvatskim gradovima – Varaždinu, Bjelovaru, Krapini, Zadru, Karlovcu, Vukovaru, Koprivnici, Ogulinu, Splitu itd. Kao posebna sekcija u jednom klubu nogomet se javlja s utemeljenjem HAŠK-a (Hrvatski akademski športski klub) u Zagrebu 1903., a iste je godine osno-

van i Prvi nogometni i športski klub Zagreb (PNIŠK). Slijedili su splitski ne-registrirani klub Šator i riječka Olimpija (1904.), te Viktorija na Sušaku (1905.). U Zagrebu je 1906. odigrana i prva javna utakmica HAŠK – PNIŠK (1:1), osnovan Srednjoškolski klub Concordia, u Sisku Segesta, u Slavonskom Brodu Marsonia, u Vinkovcima Cibalia, a u Karlovcu Trenk (preteča Olimpije iz 1908.) itd. No prva međunarodna, prijateljska utakmica odigrana je, prema nekim zapisima. 23. lipnja 1907., dakle pred više od 110 godina, a bio je to ogled između kombinirane momčadi HAŠK-a i PNIŠK-a s imenom Hrvatska sa Slavijom iz Praga. Tako se ta utakmica odigrana u Pragu računa prvom neslužbenom utakmicom hrvatske nogometne reprezentacije, a završila je rezultatom 15:2 za Slaviju. Dakako, nogomet se razvijao i rastao, pridobivao sve veći broj poklonika, dapače 1911. su osnovani najpopularniji hrvatski klubovi – splitski Hajduk (osnovala ga je grupa splitskih studenata u popularnoj praškoj pivnici U Flekû), zagrebački Građanski (Prvi hrvatski građanski športski klub, kasnije Dinamo), pa je i prvo prvenstvo održano 1912.–13. Razumljivo, novo je

prvenstvo prekinuto zbog Prvog svjetskog rata, a nakon njega na zemljopisnoj su se karti pojavile dvije nove države: Čehoslovačka i Jugoslavija. Njihov prvi međusobni ogled na Olimpijskim igrama u Antwerpenu 1920. donio je uvjerljivu pobjedu Čehoslovačke od 7:0. Ne ulazeći ovom prigodom u detaljnije razmatranje povijesti hrvatskoga nogometa, što bez svake sumnje zaslužuje posebnu pozornost, nastavljamo s rezultatima tih dviju zemalja na svjetskim i europskim prvenstvima, a koji nisu bili beznačajni. Ta se velika natjecanja održavaju u organizaciji svjetske FIFA-e (od 1930.) i europske UEFA-e (od 1960.) u četverogodišnjim ciklusima. Već je 1934. Čehoslovačka na svjetskom prvenstvu u Italiji osvojila drugo mjesto te isti uspjeh ponovila 1962. u Čileu. Jugoslavija je pak bila dva puta četvrtoplasirana, 1930. i 1962. Međutim, Čehoslovačka se pokazala uspješnijom i na europskim prvenstvima, pa je tako bila prvoplasirana u Beogradu 1976., a Jugoslavija je tada završila na četvrtom mjestu. Doduše, 1960. i 1968. Jugoslavija je bila druga (1960. ispred treće Čehoslovačke). Valja reći da su hrvatski igrači uspješno nastupali za jugoslavensku reprezentaciju. Nakon osamostaljenja Hrvatske i Češke, reprezentacije obiju zemalja ostvarile su zapažene nogometne rezultate, međusobno rasporedivši uspjehe na europske (Češka) i svjetske (Hrvatska). Tako je Češka 1996. bila europski viceprvak, a 2004. brončana, dok je Hrvatska 1998. zauzela 3. mjesto na svjetskom natjecanju te dvadeset godina kasnije postala i viceprvak. Eto, malim narodima, Česima i Hrvatima, ide nogomet.

TO NENJI KNEDLA

Evo, Matjej prišel je prišel,
 Al je vrlo špatnje vam prošel,
 Opet ću vam po češki reći,
 Da bude veći
 Ovaj l'jepi dan!
 To nenji knedla
 A palačinka,
 To nejsou housle
 A klarinete,
 Všechna publika
 Dobře vidjela:
 Matjej Prohaska
 Gdiž dao gol!
 Gurat loptu ipak je slatko,
 Slatko, al' to ne može svatko,
 Prema cilju ravno vam ići,
 Na vrata stići,
 I zabit gol!
 To nenji knedla...

Nogometni pojmovi

Nogometna utakmica – fotbalový zápas

Lopta – míč

Tim, ekipa – fotbalový tým

Nogometaš, igrač – fotbalista

Sudac – soudce

(nogometni sudac – fotbalový rozhodčí)

Pomoční sudac – fotbalový asistent rozhodčí

Poluvrijeme utakmice – poloviční zápas

Završetak utakmice – konec zápasu

Sudačka nadoknada (vremena) – soudní refundace zápasu

Produžetak utakmice – prodloužení zápasu

Rezultat utakmice – výsledek zápasu

Kazneni prostor – Gol linija
 cílová čára

Aut – ven

Zaleđe – zázemí, vnější strana

Udarac iz kuta, korner – rohový kop

Prekršaj – porušení, fotbalový faul

Žuti karton – žlutá karta

Crveni karton – fotbalová penalizace, červená karta

Slobodni udarac – volný kop

Jedanaesterac, kazneni udarac –
 fotbalový trest, trestný kop

Isključenje (igrača iz igre) –
 vyloučení hráčů ze hry

Gol, pogodak, zгодitak – odměna,
 cíl

Vratar, golman – brankář

Branič – stráž, fotbalový obránce

Veznjak, pomagač – záložník,
 fotbalový kapitán,

Napadač – fotbalový útočník

Centarfor – fotbalové centrum

Centaršut – kříž,

Dres – trikot

Amblem – symbol

Kopačka – střevíce

Jeste li znali?

- riječ nogomet smislio je na prijelazu 1893./1894. lingvist Slavko Rutzner-Radmilović, prema riječi puškometa
- riječ kopačka posuđenica je iz češkog jezika, a naziv je za posebno konstruiranu obuću za nogometnu igru
- poznata navijačka pjesma *Oj hrvatska mati*, zapravo je češka sokolska pjesma *Sokolici*
- František Koželuh, češki nogometni trener (1887.–1969.) jedno je vrijeme djelovao i u Hrvatskoj (nogomet, hazena, tenis) te je zaslužan za razvoj nogometa u Zagrebu. Trenirao je HAŠK (1913.–37.) i Concordiju (1938.–40.)
- nogometnu loptu spominju i hrvatski pjesnici prve polovice 20. st. – Dobriša Cesarić *Pjesniku*, a u svojoj prvoj zbirci *Lirika* (1931.) i Miroslav Krleža
- najboljim igračem Svjetskoga prvenstva 2018. u Rusiji proglašen je hrvatski veznjak Luka Modrić. Iste su mu godine dodijeljene prestižne titule UEFA-e i FIFA-a za »najboljega igrača sezone« čime je ostvario nezapamćeni uspjeh u nogometnom sportu
- nogometni klub SK Slavia Praha, osnovan 1892., smatra se jednim od najuspješnijih čeških klubova
- nogometni klub AC Sparta Praha, osnovan je 1893. i 2018. je obilježio svojih prvih 125 godina, i to kao najuspješniji klub čehoslovačke i češke nogometne povijesti
- »panenka« je naziv za stil izvođenja jedanaesterca u kojem igrač potkopa loptu i uputi je po sredini gola a vratar ode na jednu ili drugu stranu. Prvi takav uspješni udarac izveo je Čeh Antonín Panenka (Europsko prvenstvo, Beograd 1976.), pa je po njemu takav udarac i nazvan
- ime Vatrene za hrvatsku reprezentaciju osmislio je samoborski pisac i pjesnik Josip Prudeus, zaštitio ga i posjeduje poseban certifikat Hrvatskoga nogometnog saveza
- najuspješniji strijelac na SP u Francuskoj 1998. bio je Davor Šuker (Zlatna kopačka) sa 6 postignutih zgoditaka
- operetom *Kraljica lopte* Ivo Tijardović se libretom i glazbeno pridružio proslavi 15-godišnjice Hajduka (1926.) a najpoznatija arija je *To nenji knedla*

Sjećanje na najvećeg češkog kroatista povodom druge godišnjice smrti

Dušan Karpatský – Jesmo li ga zaboravili?

✍ **Dubravka Dorotić Sesar**

Pitanje nije upućeno onima koji znaju tko je Dušan Karpatský. Ne tko je *bio*, nego tko jest i bit će doкле god ga pamtimo mi koji smo ga poznavali izbliza. Pa i oni *izdaleka* koji znaju da je velika, sigurno najveća antologija hrvatskoga pjesništva na nekom stranom jeziku – *Koráb korálový* (2007.) njegovo djelo. Da mu je ta »Korablja od koralja« jedino djelo, Karpatský nikad ne bi smio biti zaboravljen.

Sjećam se kad smo *Koráb* predstavljali na Zagrebačkoj slavističkoj školi u Dubrovniku u lipnju 2007. Duško je bio sretan što je opet u Dubrovniku i u dvorani prepunoj sudionika Škole bio je skloniji opušteno razgovarati o knjizi i odgovarati na pitanja nego ozbiljno izlagati o motivima, okolnostima, teškoćama itd. oko njezina nastanka. Bio je skloniji šaliti se kao i uvijek – najprije na vlastiti račun – i s malo riječi opisati neke sitne pojedinosti koje su suptilno otkrивale *drugu stranu medalje* o gradnji toga sjajnoga spomenika hrvatskoj književnosti kakav ne postoji nigdje drugdje. Podizao ga je pola stoljeća. Publika je lako prihvatila njegov duhoviti lakonski diskurs pa je odmah pristala na igru prepoznavanja hrvatskih autora i stihova (po mom izboru) koje je Duško čitao na češkom. Živo se sjećam tih njegovih nasmiješenih čitanja i njegove radosti kad bi publika brzo reagirala nastavljajući recitirati na hrvatskom. To je išlo ovako nekako:

DK: Jak je to težké být tak sláb, / jak je to težké být tak sám / a být tak mlád – a být už stár!...

Publika: I biti slab, i nemoćan, / i sam bez igdje ikoga, / i nemiran, i oćajan..., Tin!

DK: Nebe se jasní. Slunce se rodí. / Z přístavu vyplouvá loď (stín lodi)...

Publika: Jedna što dugo stajaše u doku, / sva izbijena, s ranama na boku... Cesarić.

DK: Smail-aga si čedľ volá / na své tvrzi v srdci Stolce, / města v zemi hercegovské...

Publika: Ajte amo, sluge moje, / brđane mi izvedite / štono sam ih zarobio robljem / na Morači vodi hladnoj... (to je lako!)

Karpatský je bio jako ponosan na svoj prepjev *Smail-age*, četvrti i najbolji na češkom jeziku! Publika, naravno, nije tako brzo nastavljala recitirati sve stihove, ali je lako prepoznavala pjesme Vesne Parun, Pupaćiceve, Matoševe, Tadijanovićeve... A Slamnigovu *Barbaru* samo što nije zapjevala, ne sluteći da je ta *Barbara* bila jedan od najtvrdih oraha u Duškovu prevođenju.

Barbara bývala běloboká, / statná, jak stávala zešíroká, / Barbara byla naše pýcha, / Barbara, Barbara, krásná a tichá.

Da si je vidio, Gospe draga, / kako je stasita sprijeda i straga, / srce se strese ko val na žalu, / ko štandarac lagan na maestralu...

Njega je ta igra s »pogađanjem« stihova izvornika razgalila i podsjetila na Tinovo *Pobratimstvo* – »Tvoje misli nisu samo tvoje! One u drugima žive...« U njoj se spontano potvrđivala duhovna bliskost dviju kultura, dviju poetika kojima se cijeli život bavio i napokon –

Dušan Karpatský s Dubravkom Sesar i Vlatkom Banek na promociji *Epistolara* u Zagrebu 2010.

Marijan Lipovac

Motol 2018.

Dušanu Karpatskome

Sve je u zlatu, grad i rijeka,
Václavov Dom, kip Jana
svetog,
pred mostom Karlo kao
nekad,
Libušin san i – bablje ljeto.

Nasmijano je sunce palo
na tornjeve, po kupolama,
u krošnjama stabala sjalo
i razlilo se ulicama.

Još sve je živo kao prije,
i Týn što stremlje u visine,
i Vltava što tajne krije,
i Smetanine violine,

i Čertovka što Kampi treba
pod Malom stranom
Nerudinom,
vodenjak što pod mostom
vreba i Jezulátko pod
Petřinom,

i svađa đaka s kočijašem,
i Husov glas, i Tábor stari,
i sjećanje na glagoljaše,
i učitelja davnih dari...

Al ti ne tražiš više ništa,
ni knjige svoje iz Braníka,
ni put iz Šumskog kazališta
do Zagreba i Dubrovnika.

Na Motolu u carstvu boja
jesenskih, ispod Kalvarije,
u šumi punoj ptičjeg poja,
gdje vjetrić zlatno lišće
vije,

ti sad bez boli i bez suza
pjesničkim dalje hodaš
svijetom,
na putu svom do Emausa
nježno nas tješiš – babljim
ljetom.

Dubravka Dorotić Sesar
Prag, listopada 2018.

dvaju jezika kojima se slično iskazuju iste misli i isti osjećaji. (Usput: sličan sam osjećaj imala i ja kad je u Pragu 2003. predstavljena Duškova prethodna velika antologija – *Zlatna knjiga češkoga pjesništva*. Posebno kad je sin Jana Zahradnička obrisao suzu dok je slušao moj prepjev očevih stihova.)

Znam da su moja sjećanja na Dušana Karpatskoga možda i previše osobna, ali čini mi se da ni drugi nje-mu bliski *suradnici* nisu mogli zauzeti neku emocija lišenu distancu prema čovjeku koji je, objektivno, zadužio hrvatsku književnost. Zapravo, on bi sam uvijek srušio svaku moguću distancu. Nikad nije bio rezerviran, čak ni na najsvečanijim predstavljanjima svojih knjiga pred biranom akademskom publikom. Njegovo nasmiješeno lice odmah je u publiku unosilo vedrinu, a sve što bi izgovorio bilo je prožeto jednostavnim, finim *češkim* humorom koji je dostojanstvu trenutka dodavao posebnu toplinu. Pjesme ne mogu prevoditi ljudi koji sami nisu pjesnici, a Duško se skromno predstavljao samo kao prevoditelj, kao interpretator, reproduktivac ili oponašatelj koji nadahnuća *nebesnika* nastoji prenijeti u drugi jezik. Da je bio slikar, naslikao bi savršenu reprodukciju Rembrandta, Medovića ili Mánesa. Imao je, naravno, *svoje* pjesnike, to je među Česima bio Halas, a među Hrvatima – Mihalić, Tadijanović, teško je reći... Bio je veliki krležoljubac, ali to je već *teška* proza. U prevodenju proze vodio je drugačiju bitku s izvornikom, više intelektualnu nego

Sigurno najveća antologija hrvatskoga pjesništva na nekom stranom jeziku – *Koráb korálový* (2007.) njegovo je djelo

duhovnu. Prevođenje je samotnički posao, ali u poeziji je češće nego u prozi tražio ono duhovno *pobratimstvo* s pjesnicima – s Josefom Hiršalom, Janom Štroblovom, Danom Svobodovom, Josefom Hanzlíkom, a s naše strane sa Slavkom Mihalićem, Zvonimirom Golobom... Zbirku poezije njegovoga omiljenoga Halasa – *Nigdje i druge pjesme* – preveli smo zajedno, zapravo je sve preveo on, a meni je ostavio da sve »prepjevam«, odnosno da njegove prijevode dotjeram versifikacijski. Kao u pjesmi *Osud / Sudbina*, koja mi tek danas zvuči tako sudbinski potresno:

Sepni své ruce a pros za nás
ať noc dětí je nám dána
když sám si stýská každý z nás
a láska pláče nerozdána

Sklopi svoje ruke i moli za nas
da nam noć djece bude dana
kad sam tuguje svatko od nas
i ljubav plače nerazdana

Smatrala sam da smijem potpisati samo dio tih prijevoda jer s mnogima

Andreja Stojković

Članovi Hrvatsko-češkog društva na grobu Dušana Karpatskog na groblju Motol u Pragu u listopadu 2018., zajedno s njegovom suprugom Nad'om Svozilovom

Izložba o Dušanu Karpatskom u Pragu

Na drugu godišnjicu smrti Dušana Karpatskog u Narodnoj knjižnici Klementinum u Pragu 31. siječnja 2019. otvorena je izložba *Dušan Karpatský*, poznati i nepoznati, posvećena životu i djelu najvećeg češkog kroatista. Izložbu je priredio praški izdavač Andreja Stojković, a poduprli su ju udruga Lastavica, Slavska knjižnica i restoran Luka Lu. U vitrinama i na panoima izložena su književna djela u prijevodu Dušana Karpatskog, kao i njegova leksikografska djela te ona kojima je bio urednik, odlikovanja koja je dobio tijekom života, ali i osobni predmeti. U planu je gostovanje ove izložbe i u Hrvatskoj. M. L.

nisam imala nikakvoga posla, ali on je, valjda zbog onih nemoguće rimo-
vanih i ritmički neukrotivih pjesama,
inzistirao da zajedno potpišemo cijelu
zbirku. Treći je potpis bio Zdenkin, na-
ime, naša draga i neizostavna Zdenka
Pozaić ukrala je zbirku svojim grafi-
kama. Umro je u iščekivanju (31. siječ-
nja 2017.), *nesretno sretan* – kako kaže
Halas, ne dočekavši taj svoj dar hrvat-
skoj prijevodnoj književnosti, Zdenki i
meni. Ne mogu prežaliti što je ta zbirka
stigla prekasno – na njegovu komemo-
raciju u Matici hrvatskoj. Punih deset
godina nakon *Korablje*, naše korablje
koja plovi tamo negdje, širokim voda-
ma češke prijevodne književnosti.

Pitam se kako naša *Zlatna knjiga
češkoga pjesništva* plovi morem hr-
vatske prijevodne književnosti. Znam
da je nakon sjajnih promocija u Puli,
Zagrebu, Pragu i drugdje uplovila u
sve naše knjižnice, a Dušku je to bila
najveća radost. Meni je ta knjiga do-
nijela niz velikih *službenih* priznanja,
ne računajući ono najdragocjenije –
Duškovo i ono najliterarnije – iz pera
Tonka Maroevića. Nisam ni slutila da
će moje dugogodišnje eksperimenti-
ranje s prepjevom *Máchina Maja* uro-
diti tako neočekivanim plodovima –
Duško me tada zarobio i zaposlio »za
stalno«. Nikad me nije obeshrabrio,
naprotiv, poticao me i divio se mnogim
mojim prepjevima, dao mi je krila koja
ne spuštam ni danas kad ga nema. Ni
u jednoj prilici nije propustio spome-
nuti moj prepjev *Maja* i kad me s ne-
kim upoznavao rekao bi: »Ona je prva
i jedina na hrvatski prevela Máchin
Maj!« Kao da je to bio podatak za moju
osobnu iskaznicu ili kao da sam izvela

**Nikad nije bio rezerviran, čak ni na najsvečanijim
predstavljanjima svojih knjiga pred biranom
akademsom publikom. Njegovo nasmiješeno
lice odmah je u publiku unosilo vedrinu, a sve što
bi izgovorio bilo je prožeto jednostavnim, finim
češkim humorom koji je dostojanstvu trenutka
dodavao posebnu toplinu**

neki veliki podvig. Sugovornik bi me
značajno pogledao, kimnuo glavom i
stisnuo mi ruku. To je na moju veliku
radost učinio i Václav Havel kad je u
srpnju 2000. bio u Zagrebu, a Duško se
osjećao silno važan u svom književnom
okruženju.

Pišući pogovor za njegov memo-
arsko-epistolarni *Listář* (Prag 2014),
češkim čitateljima namijenjenu proši-
renu verziju njegova *Epistolara* (Zagreb
2010), sjetila sam se mnogih detalja iz
svojih studentskih dana, kad je prof.
Dušan Karpatský držao praktičnu na-
stavu studentima bohemistike. Duško
ih se nije sjećao, kao ni nas, pa ni mene.
Taj pogovor preveo je na češki, a kako
Listář nije došao u ruke hrvatskih čita-
telja, tako su i moja sjećanja ostala tamo
negdje... Iz njega ću ovdje navesti samo
jedan detalj iz Duškove pedagoške bi-
ografije, o kojoj se najmanje zna: Naš
novi prof. Karpatský fascinirao nas je
svojim hrvatskim, govorilo se da »ovaj
Čeh govori hrvatski bolje od Jonkea«, a
Jonke je bio sinonim za hrvatski knji-
ževni jezik. Naš uvijek smrtno ozbiljni
profesor Jonke, inače praški đak, do

tada je imao najveći opus prijevoda kla-
sika češke književnosti. Ali to je uglav-
nom bila lektira, a mi smo tražili više,
mi smo, kao svi mladi ljudi, tragali i za
subverzivnim, zabranjenim. (...) Poslije
vježbi odlazio bi svojim prijateljima i
suradnicima, bavio se ozbiljnim stva-
rima, gradio temelje za jednu dobru
suradnju, njegovao prijateljstva s hrvat-
skim piscima, družio se s Marijanom
Matkovićem i stalno *lovio* svoga Krležu.
Mi smo bili jedna njegova pedagoška
epizoda koja mu očito nije bila mrska,
ali nije mu bila primarna. Nama je on
bio vrlo sretna i značajna »epizoda«.

Kod mene je obratno: iz svoje rad-
ne biografije s najvećim se sentimen-
tom sjećam svojih studenata. Nadam se
da će se i neki od njih ponekad sjetiti
mene kao što se moja generacija sjeća
Dušana Karpatskoga. A ja se njega ne
sjetim samo 31. siječnja, kad mu po
svom dalmatinskom običaju zapalim
lumin, nego kad god mi pogled padne
na police s knjigama, a to je još uvijek
svakodnevno. Ne, nismo ga zaboravili.
Ali nisam sigurna da smo mu se dovolj-
no i dostojno odužili.

Nepoznata znamenitost Zagreba: reljef Jana Amosa Komenskog na Kaptolu

Češki protestantski biskup usred »hrvatskog Vatikana«

Komenský je svoj kameni lik na Kaptolu dobio 1867. kad su o ekumenizmu razmišljali tek rijetki i među katolicima i među protestantima

 Marijan Lipovac

Zagrebački Kaptol u svakodnevnom je govoru sinonim za Katoličku crkvu u Hrvatskoj, iako se sjedište njene središnje institucije, Hrvatske biskupske konferencije, od 2011. nalazi na Ksaveru. Najkraće rečeno, Kaptol je hrvatski Vatikan – tu je zagrebačka katedrala s nadbiskupskim dvorom, bogoslovsko sjemenište, franjevački samostan i crkva svetog Franje, rezidencija grkokatoličkog križevačkog biskupa, uredništvo *Glasa Koncila*, dom za umirovljene svećenike, katoličke knjižare, prodavaonice misnog vina i tamjana te brojne kurije u kojima stanuju kanonici po čijoj je zajednici – kaptolu – najstariji dio Zagreba i dobio ime. Tu je doduše i kazalište Komedija i nekoliko restorana i kafića, ali unatoč tim profanim sadržajima čini se da katolicizam izbija iz svakog kamena na Kaptolu. Nevjerojatno je stoga da je upravo ondje svoj spomenik dobio jedan protestant, Jan Amos Komenský (1592.–1670.), češki humanist i pedagog, ali i biskup Češke braće, reformacijske vjerske zajednice nastale u Češkoj 1457., 60 godina prije nego je Martin Luther u Njemačkoj započeo svoju reformaciju iz koje se razvila većina protestantskih crkava. Češka braća i Komenský kao njihov posljednji biskup protjerani su iz Češke tijekom Tridesetogodišnjeg rata u 17. stoljeću poput ostalih protestanata jer im u zemljama pod vlašću katoličkih vladara nije više moglo biti mjesta. Kako se onda

jedan istaknuti protestant, ovjekovječen u kamenu, našao doslovno u središtu zagrebačkog Kaptola? Najvjerojatnije oni kojima bi jedan takav »heretik« mogao biti trn u oku nisu niti znali da bradati muškarac s kapicom na glavi, smješten iznad kipa svete Barbare na ulazu u kuriju na Kaptolu 26, nije neki kapucin, nego upravo Komenský, ili im je promaknuo podatak da je slavni pedagog ujedno bio i protestantski biskup. Uostalom, da se na Kaptolu nalazi portret Komenskog danas ne znaju niti oni koji svakodnevno prolaze pored njega, iako se radi o svojevrsnoj senzaciji koja bi zaslužila spomen i u turističkim vodičima. Komenský naime svoj kameni lik na Kaptolu nije dobio u novije vrijeme, kad su katoličko-protestantske napetosti uglavnom zaboravljene, nego 1867. kad su o ekumenizmu razmišljali tek rijetki i među katolicima i među protestantima. Zasluge za to ima Franjo Magdalenić (1798.–1872.), koji je 1862. imenovan zagrebačkim kanonikom te je pet godina kasnije dao urediti svoju kuriju na Kaptolu 26. Na uličnu kame-nu ogradu dao je postaviti dvije skulpture – kip svete Barbare, a iznad nje reljef Komenskog, očito kao hommage svom ranijem životnom razdoblju. Magdalenić je naime od 1828. do 1862. bio župnik u Bedekovčini, a tamošnja crkva posvećena je svetoj Barbari. Velike zasluge Magdalenić je imao za razvoj školstva pa je odmah nakon dolaska u Bedekovčinu poučavao djecu u

župnom dvoru, a 1842. uredio je školu u staroj drvenoj kućici na svom imanju u selu Ograjcima i namjestio učitelja Ivana Bauera. Tri godine kasnije sagradio je novu školu pored crkve u Bedekovčini, i to vlastitim sredstvima te uz novčanu pomoć biskupa Jurja Haulika, plemićke obitelji Bedeković i župljana. Kad je došao u Zagreb očito je patio od nostalgije pa je zaželio imati uspomenu na svoju dotadašnju crkvu i školu pored nje. Stoga je uredio da mu na ulazu u kuću zajedno stoje kamena sveta Barbara i Komenský. Bilo je to tri godine prije obilježavanja 200. godišnjice smrti Komenskog u sklopu kojeg su hrvatski učitelji utemeljili svoju najstariju strukovnu udrugu, Hrvatski pedagoško-književni zbor. Reljef Komenskog spominje Lelja Dobronić u svojoj knjizi *Zagrebački Kaptol i Gornji grad nekad i danas* (1988.), ali podatka o njemu nema u knjizi Ante Vukasovića *Jan Amos Komenský i Hrvati* koju su 2007. objavili Društvo hrvatsko-slovačkog prijateljstva, Hrvatsko-češko društvo i Naklada Bošković. U knjizi se doduše opširno govori o popularizaciji Komenskog u Hrvatskoj i utjecaju njegovih ideja na hrvatsko školstvo koji je vjerojatno važniji od njegovog kamenog portreta na Kaptolu, ali i on ima svoju simboličku važnost, kao znak da je u hrvatskoj crkvenoj eliti još u prošlosti bilo onih koji su kao dio vlastite duhovne baštine prihvaćali i velikane druge vjere i to otvoreno i iskazivali.

Sjećanja članova Hrvatsko-češkog društva: Kako smo doživjeli gušenje Praškog proljeća i okupaciju Čehoslovačke 1968.

Miroslav Křepela: Sjećanja na vruće ljeto 1968.

Na svakom koraku su se osjetili »novi vjetrovi« nade u bolje sutra, na neki način kao da je to gotova stvar. Novine i TV su najavljivali reforme i socijalizam s ljudskim licem. Osjećalo se optimističko ozračje

Ljeto je te godine bilo izrazito vruće. Srpanj je ušao u drugu polovicu (ne sjećam se više datuma). Prije nepunih mjesec dana navršio sam 17 godina. Toga ljetnoga dana bio sam u posebnom raspoloženju koje se može opisati kao nešto između uzbuđenja i putne groznice. Bilo mi je to prvo putovanje u inozemstvo. Cijelog dana sam pripremao i pakirao stvari i poklone za rođake koje sam poznao samo s fotografija. Konačno je, u smiraj dana, tata pozvao taksi kojim smo se odvezli na Glavni kolodvor, gdje smo se ukrkali na noćni vlak za Beč. Velika parna lokomotiva već je bila u pripravnim stanju, dahćući i povremeno ispuštajući višak bijele pare iz kotla, uz zvuk koji je podsjećao na pištanje »Pretis« lonca u kojem se kuha juha od domaće kokoši. Još se nismo pošteno smjestili, a neki par (»gastarbajteri« u Austriji) koji je već sjedio u istom kupeu već je raspakirao u novine zamotano pečeno pile. I dok je žena bila okupirana tranširanjem pileta i kidanjem kruha (dakako, sve rukama), čovjek je znalački, džepnim nožićem izvadio čep iz boce i potegnuo dobar gutljaj domaće rakije. Kad smo se smjestili, ponudio je i nas, pa ga tata i ja nismo odbili. Na piletu smo se, međutim, ljubazno zahvalili. Točno po voznom redu, više se ne sjećam koliko je bilo sati te tople srpanjske večeri, kompozicija je tromo, poput lijenog guštera, krenula put Austrije. Negdje oko Savskog Marofa u kupe je ušao kondukter, naherene kape, vidno umoran i rutinski pregledao i poništio vozne karte. Vrijeme je prolazilo, noć je bila sve gušća i negdje blizu jedan po ponoći vlak je stigao u Maribor, gdje su ušli carinici i granična milicija. Uz kraće zadržavanje, vlak je polako krenuo dalje. Slijedila je kontrola putovnica i

Alexander Dubček

carinski pregled koji nisu dugo trajali. Pitali su nas kamo putujemo, udarili žig u putovnice i, s obzirom na zgužvane uniforme i zgužvana lica koja su odavala mrzovolju zbog vjerojatno prekinutog drijemeža u nekoj kancelariji mariborskog kolodvora, jedva su čekali nestati i nastaviti prekinutu aktivnost. Vlak je, uz »miljenje«, polako stigao do tadašnjeg državnog graničnog prijelaza Šentilj, uz skoro jednosatno zakašnjenje. Kompozicija se zaustavila, parnjača je, uz dahtanje otišla. Otišli su i carinici i milicioneri. U jednom trenutku kompozicija se zatresla, kao da će krenuti unazad. Austrijanci su priključili svoju lokomotivu i vlak je polako krenuo dalje, da bi se uskoro zaustavio u Spielfeldu, austrijskom graničnom prijelazu, gdje su ušli austrijski carinici i granični policajci. Dečki su bili svježe obrijani, u ispeglanim uniformama, bistrih očiju i dobre volje. Pregled prtljage i putovnica bio je manje-više formalnost, uz pozdrav dodirima oboda kape pri odlasku iz kupea. Vlak je ubrzo krenuo put Beča, ovog puta u tišini. Nije se čulo dahtanje niti osjetio miris dima kroz odškrinute prozore. Kompoziciju su, u tandemu, vukle dvije električne lokomotive. Već je svanula zora kad smo, točno po voznom redu, uz nadoknađeno kašnjenje JŽ-a, stigli u Beč, Südbahnhof.

Nastavak putovanja slijedio je nakon nekoliko sati s kolodvora Franz Joseph Bahnhof. Carinski i policijski pregled na češkoj granici protekao

je relativno brzo, bez neugodnosti. Austrijance više nismo zanimali, a češki policajci i carinici bili su vrlo ljubazni vidjevši odakle stižemo, a tata je s njima razgovarao češki. I tako smo, do predvečer, stigli u Prag, Hlavní nádraží. Sunce je već pomalo zapadalo kad smo s perona krenuli prema glavnoj hali gdje nas je čekao tatin bratić. Tada sam ga prvi puta vidio, poznao sam ga s fotografija koje je baka donosila s putovanja u svoje rodno selo. Srdačno smo se pozdravili i upoznali (osim tate koji ga je znao od djetinjstva). Jedan detalj s praškog kolodvora do danas mi je ostao u jasnom sjećanju. Kondukterka koja je na izlazu s perona pregledavala vozne karte, vidjevši da dolazimo iz tadašnje Jugoslavije, rekla je, doslovno: »Přineste nám tu vaše svobodu«.

Kasnije, tijekom boravka u tadašnjoj Čehoslovačkoj, imao sam priliku u više navrata svjedočiti čuđenju ljudi koje smo susretali kako to da možemo bez viza i posebnih dozvola putovati preko Austrije i u druge zapadne zemlje. Kao da su nam na tome zavidjeli, ali vidjelo se da s nestrpljenjem očekuju skore najavljene promjene koje će to i njima omogućiti. Na svakom koraku su se osjetili »novi vjetrovi« nade u bolje sutra, na neki način kao da je to gotova stvar. Novine i TV su najavljivali reforme i socijalizam s ljudskim licem. Osjećalo se optimističko ozračje. Mnogi su provodili ljeto na Jadranu, kamo su mogli putovati samo preko Mađarske,

te donosili lijepe uspomene, ne samo na ugodno ljetovanje, sunce i more, nego i na okruženje u kojem nisu vidjeli sovjetske vojnike i propagandne plakate.

Trgovine u Pragu tada nisu bile na razini zagrebačkih, a izbor robe bio je ograničen. Pa ipak, moglo se naći i stvari kojih kod nas nije bilo ili su bile slabije kvalitete. Sjećam se lijepih i kvalitetnih tenisica koje sam dobio i na kojima su mi zavijedjeli kolege iz razreda sljedeće školske godine, te kompleta vrlo kvalitetnih tehničkih olovki koje sam koristio ne samo u srednjoj školi nego i tijekom studija, a povremeno ih koristim i danas. Tatin bratić si je dao puno truda da s nama obiđe Prag, Pardubice, Poděbrady, Kutnu Horu, Čáslav, dvorac Žleby, cijeli bakin rodni kraj sa svim lokalnim povijesnim znamenitostima... Sjećam se grafike u dvorcu Žleby s prikazom bitke kod Siska 1593. Vrijeme je bilo lijepo, danju je bilo vrlo vruće, do te mjere da je u Pragu na nekim mjestima omekšao asfalt, pa je trebalo paziti da se ne zalijepi za cipele. Fasade zgrada, osobito u manjim mjestima, bile su u dosta lošem stanju, godinama neodržavane, mnoge znatno nagrižene vlagom koja ih je nemilice razarala od razine tla. Trgovi, nekad (i ponovo danas) popločani granitnim kockama bili su presvučeni ispucanim asfaltom loše kvalitete.

Biciklom sam obišao sva obližnja mjesta o kojima mi je baka pričala i gdje je provela djetinjstvo i mladost, do 1911. kada je došla u Zagreb, te sam upoznao cijelu rodbinu s bakine strane. U bakinom rodnom selu, gdje i danas žive obitelji pokojnih bakinih sestara, provodili smo ugodna popodnevna i večeri nakon turističkih obilazaka. S jedne strane ceste kroz selo su kuće, a s druge šuma u kojoj smo skupljali

gljive. Meni su pokazali kako izgledaju lisičarke, pa sam se koncentrirao samo na njih, očigledno uspješno. Iz vrta iza stričeve kuće pružao se prekrasan pogled prema zapadu kojim je dominirala časlavska *věž* (zvonik). Za vrućih popodneva išao sam s rođacima i njihovim prijateljima na kupanje na obližnji ribnjak, a prije večere obično smo igrali nogomet. Dečki su znali da je Dinamo 1967. osvojio Kup velesajamskih gradova, pobijedivši u finalu tada vrlo jaku englesku momčad Leeds Uniteda. Kao tadašnji navijač i omladinski član Dinama, s ponosom sam prepričavao te povijesne utakmice.

Sve mi je izgledalo vrlo pozitivno. Međutim, dok je za kolovoskog praškog predvečerja sunce polako zapadalo za Hradčane, na istoku su se gomilali tmurni oblaci. Prve naznake moguće krize mogle su se iščitati iz otvorenog dopisa kojim se je pet država Varšavskog ugovora (Bugarska, Mađarska, DDR, Poljska i SSSR) obratilo Središnjem odboru Komunističke stranke Čehoslovačke (ÚV KSČ, u to vrijeme prevođen kao Centralni komitet Komunističke partije Čehoslovačke), objavljenog u izvanrednom izdanju novina *Mladá fronta* od 18. srpnja 1968., »vođene iskrenim prijateljstvom zasnovanim na zasadama marksizma-lenjinizma i proleterskog internacionalizma, brigom za zajedničku stvar, učvršćenjem pozicije socijalizma i sigurnosti zajednice socijalističkih naroda«. U dopisu izražavaju uznemirenost razvojem događaja, »poduprtih imperijalizmom«, što bi moglo dovesti do »skretanja ČSSR s puta u socijalizam te kao posljedicu ugroziti interese cijelog socijalističkog sustava«. U istim novinama objavljen je i pomirljivi odgovor ÚV KSČ. Ljeto je i

dalje bilo vruće, život se i dalje, barem naoko, odvijao normalno, u pozitivnom ozračju.

Kasnijih dana, točnije 29. srpnja, u mjestu Čierna nad Tisou (na tadašnjoj granici ČSSR sa SSSR-om, danas granica Slovačke i Ukrajine), sastali su se čehoslovačko (na čelu s Dubčekom) i sovjetsko (na čelu s Brežnjevom) vodstvo radi razmjene mišljenja o razvoju situacije u Čehoslovačkoj. Par dana kasnije, 3. kolovoza, u Bratislavi, se je odigrao novi susret vodstva Čehoslovačke na čelu s Dubčekom s čelnicima zemalja Varšavskog ugovora na čelu s Brežnjevom. Iako se »u zraku« osjećala stanovit tjeskoba oko mogućeg daljnjeg razvoja događaja, vijesti na televiziji i dalje su ulijevale optimizam. Dubček je otvoreno govorio o putu kojim ide Čehoslovačka, demokratizaciji društva, socijalizmu s ljudskim licem otvorenim svijetu, ukidanju cenzure, planiranom preustroju vlasti itd., a kao uzor je spominjao i jugoslaven-ski model socijalizma.

Jedne večeri nedugo nakon susreta u Bratislavi, iza glavnih TV vijesti u kojima je objavljen i Dubčkov govor, uz čašu piva poveo se razgovor o stanju u Čehoslovačkoj. Neću zaboraviti što je tata rekao bratiću, koji je optimistički gledao na budući razvoj događaja. Rekao je, sjećam se kao da je bilo jučer: »O čem to Dubček mluví. Rusové budete mít tady dříve než si to myslíte.« Stric je odmahnuo glavom i nazdravivši kriglom piva rekao da će sve biti dobro, ta nedavno su se Dubček i Brežnev o svemu sporazumjeli u Bratislavi.

U Zagreb smo se vratili puni lijepih uspomena i dojmova. Za dva tjedna snage Varšavskog ugovora (bez Rumunjske), okupirale su Čehoslovačku. Ostalo je povijest.

Naslovnica izvanrednog izdanja novina *Mladá fronta* od 18. srpnja 1968. s otvorenim dopisom pet zemalja Varšavskog pakta Centralnom komitetu Komunističke partije Čehoslovačke

Okupacija Čehoslovačke prikazana na zemljopisnoj karti

Vjenceslav Herout: Zbivanja 1968. su mi do danas ostala kao grozan san

Glavni razlog zašto mi se usjekla u pamćenje 1968. su zbivanja koja su se dogodile te godine i koja su utjecala i na moj život.

Ja sam već tada imao završenu višu školu i radio sam kao seoski učitelj. Konačno sam zarađivao svojim radom novac kojim sam kao student oskudijevao. Odslužio sam i obavezni vojni rok, imao dovoljno vremena da razmišljam kako trasirati svoj budući život. Nisam se pomirio s tim da provedem život na selu, ne zato što ga nisam volio, nego sam predvidio postupnu agoniju umiranja naših sela. Mladi su već tada počeli odlazili na školovanja u gradove, u njima su nalazili zaposlenje i nisu se vraćali u rodna sela pa se i broj školske djece na selima počeo smanjivati. Stoga sam upisao i izvanredni studij za visoko školsko obrazovanje jer sam u tome vidio jedini način da jednom odem živjeti u neku gradsku sredinu koje su već tada bilježile velik priljev seoskog stanovništva. Znao sam prednosti i nedostatke ovakvog studija. Prednost je što sam već mogao vlastitim sredstvima studirati, a nedostatak je to da je učiteljsko zvanje u seoskim sredinama nekada donosilo i mnoge izvanškolske obaveze pa je bilo malo vremena da se još izdvaja vrijeme za studij. Stoga su zimski i ljetni praznici bili jedini termin kada se moglo posvetiti studiju.

I tako su došli ljetni školski praznici 1968. Htio sam ih provesti kod roditelja. Odrekao sam i željenog puta na more gdje nisam bio otkad sam počeo zarađivati novac vlastitim radom. Odlučio sam završiti željeni studij hrabreći samog sebe da ću nakon njegovog završetka naplatiti sve ranije propuste. Pripremao sam tada više ispita, ali budno pratio na TV politička previranja tijekom kolovoza u Čehoslovačkoj. Ni to mi nije bilo dostatno pa sam posredstvom Radio Praga slušao, poput prijenosa neke sportske utakmice. Osobno sam se bojao ishoda jer nešto slično bilo je u Mađarskoj 1956. Na to su ukazivale i vojne vježbe zemalja članica Varšavskog pakta na području Čehoslovačke i kasniji zahtjev čehoslovačke vlade da se vojska »prijateljskih zemalja« nakon njihovog završetka povuče s njihovog područja. Iako je to bilo učinjeno, iako su održani neki sastanci na državnim razinama, ipak se već tada moglo naslutiti da je već postojao razra-

Sovjetski tenkovi na Václavskom trgu u Pragu 1968.

Požalio sam što nisam otišao na more, gdje su se bezbrižno kupali brojni moji prijatelji, dok sam ja prednost dao studiju povijesti i za nagradu dobio zadatak da u praksi okusim ratno ozračje

đen scenarij kojim se htio zaustaviti proces demokratizacije u Čehoslovačkoj.

Slušao sam Radio Prag i u jutarnjim satima 22. kolovoza kada je već bila u tijeku intervencija pet »prijateljskih zemalja«. Slušao sam Radio Prag i kada je spiker obavještavao da će Radio morati uskoro prestati emitirati jer je već vojska počela zauzimati radiopostaju. Brzo nakon toga njegov je glas utihnuo. Kada se nešto kasnije Radio ponovo oglasilo, bile su to već neke druge vijesti i drugi spiker.

Sjećam se da je tada kod nas boravila jedna rodbinska obitelj iz Čehoslovačke. Tragičnu vijest o sudbini Čehoslovačke popratili su plačem. Bili su zbunjeni, u nedoumici vratiti se u okupiranu domovinu ili otići prema Austriji i tražiti azil. Slično su proživljavale ostale češke obite-

lji koje su se ovdje zatekle na putu prema moru ili na povratku nakon provedenog odmora. Naši ljudi su se trudili da ih smire, htjeli su im pomoći, ali nisu ni sami znali što bi im savjetovali.

Jugoslavenska vlada je kritizirala izvršenu okupaciju Čehoslovačke. U Beogradu su tada boravila dvojica članova čehoslovačke vlade, Ota Šik i Jiří Hájek koji su također osudili ponašanje svojih ranijih saveznika i osporavali postojanje bilo kakve kontrarevolucije u Čehoslovačkoj

Dana 21. kolovoza 1968. bila je ugašena svijeća nade za demokracijom u Čehoslovačkoj. Ipak, prava reakcija na zbivanja u Čehoslovačkoj dogodila se pet dana kasnije, 26. kolovoza. Toga dana ja sam biciklom bio u tri kilometara udaljenom Grubišnom Polju da kupim dnevne novine i doznam detaljnije informacije što se zbivalo i zbiva u Čehoslovačkoj. Na povratku kući već sam vidio da se nešto ozbiljno događa. U mjestima sam zapazio kako neke obitelji plačući ispraćaju nekog svog muškog člana jer je navodno objavljena mobilizacija. Kada sam došao kući, doznao sam da sam i ja dobio poziv za mobilizaciju. U njemu je pisalo da koristim prvo prijevozno prometno sredstvo i javim se na svoje mobilizacijsko mjesto. U to vrijeme još nije bilo u selu privatnih automobila pa sam uzeo sa sobom samo mali zavežljaj i biciklom krenuo u Grubišno Polje. I mene je obitelj ispratila uz plač. S njima je plakala i rodbina

iz Čehoslovačke koja je još bila kod nas. Nisam ih stigao pitati plaću li zbog mog odlaska ili zbog sudbine koja je zadesila njihovu zemlju. O mobilizaciji sredstva javnog informiranja nisu davala nikakve obavijesti.

Ja sam u Grubišnom Polju ostavio bicikl kod poznanika, utovarao se u jedan teretni kamion i otputovao u Špišić Bukovicu na zbornu mjesto, oko 20 kilometara od mađarske granice. Imao sam dojam da nas voze u rat iz kojeg se više neću vratiti. Požalio sam što nisam otišao na more gdje su se bezbrižno kupali brojni moji prijatelji dok sam ja prednost dao studiju povijesti i za nagradu dobio zadatak da u praksi okusim ratno ozračje.

Tada je mobilizacijom bilo obuhvaćeno mnogo muškaraca nešto mlađe životne dobi. Među njima je bilo malo onih »s čvarcima«, često polupismenih, ali privilegiranih. Po običaju, uvijek su u klaonice slani »obični vojnici«. Do večernjih sati 26. kolovoza bio je cijeli šumski prostor pred Viroviticom prepun muškaraca, ali bez uniformi i naoružanja. Nismo ni znali je li proglašeno ratno stanje, ali smo slutili da nam eventualna opasnost prijeti s mađarske strane. Bilo smo svjesni da bi u slučaju vojne operacije ovako »naoružani« bili poput glinenih golubova ili hrpe ljudskog mesa rastrgani u granatiranju.

Te je noći padala kiša, bili smo u civilnom odijelu, mokri, jer šumske krošnje nisu mogle zadržati kišu koja je neumorna padala.

Tek idućeg dana dobili smo uniforme i oružje i počeli se formirati vojne jedinice. Kasnije smo spoznali da zapovjednici ovakvih rezervnih jedinica nisu poznavali teren. Bilo je među njima i onih iz Slovenije kojima je teren bio posve nepoznat. Uz takav zapovjedni kadar moglo se zapaziti da su i mnoge puške bile iz starijih razdoblja, a veza se održavala razvlačenjem telefonskih žica. Pošto sam u vojsci bio radio-telefonist, znao sam da ću biti »unaprijeđen« i da ću u prvim

Navijači s protusovjetskim natpisima na svjetskom prvenstvu u hokeju u Stockholmu u ožujku 1969.

danima razmatati na desetke kilometara žice jer se radio, zbog blizine granice, nije smio koristiti. Upitno je da li ga uopće bilo. Nije to bio jednostavni posao jer su žice bile povremeno prekidane pa se često i u noćnim satima trebao tražiti kvar na takvoj liniji. Ostalo je vrijeme korišteno za kopanje rovova koje su trebali služiti za obranu, ali se u njima i spavalo. U svakom slučaju nije to bio nimalo privlačan život.

Ja sam imao i dodatan peh jer sam dobio neprikladne vojne cipele koje su mi skrivile krvave žuljeve na nogama. Zbog toga sam dobio dvodnevnu poštedu, a zatim sam kao posluga radio u vojnom štabu u Lončarici. Tek ovdje sam doznao da je jugoslavenska vlada proglasila mobilizaciju kada se zapazilo da se na jugoslavensko-mađarskoj granici gomilaju tenkovi. Pošto je Jugoslavija osudila intervenciju u Čehoslovačkoj, ovo je trebao biti »predostrožnost« za eventualnu obranu, ukoliko bi bila napadnuta. S vremenske distance zna se da Jugoslavija nije planirala vojno pomoći Čehoslovačkoj, niti se planirao napad na Jugoslaviju. Inače, u takvim situacijama često se koristi ovakva vojna strategija.

Situacija se kasnije počela smirivati. S obje strane jugoslavensko-mađarske granice vojna tehnika se povukla prema unutrašnjosti, opasnosti nije više bilo jer je i u Čehoslovačkoj zaustavljen proces za stvaranje društva s ljudskim likom.

Nakon tri tjedna sam skinuo vojnu uniformu i 19. rujna se vratio kući. Okupao se i imao osjećaj da sam se ponovo rodio. Tijekom proteklog razdoblja imao sam dovoljno vremena na razmišljanje o svrsi vojne službe i studiranja. Žalio sam za svakom utrošenom minutom koju sam posvetio učenju pripremajući se za ispite. Ne samo što tada nisam išao na rujanske ispite, napravio sam višegodišnju pauzu i posvetio se svakodnevnom običnom poslu. Zbivanja 1968. su mi do danas ostala kao grozan san, a prvi put sam ih obnovio 1969. kada sam zajedno s ostalim učiteljima iz Hrvatske bio u posjetu Čehoslovačkoj. Prisjećam se oduševljenja naših domaćina na mnogim tamošnjim školama. Bili su zahvalni na potpori Jugoslavije. Ponovo su potekle suze, ovaj puta za izgubljenom 1968. Sasvim slučajno bili smo i u Španjolskom salonu u kojem je idućeg dana Gustáv Husák preuzeo Dubčekovu funkciju. Svi smo navijali za razdoblje koje je bilo prije Husáka, vjerovali smo da će doći vrijeme kada će češki narod sam odlučivati o svojoj budućnosti. Nismo vjerovali parolama »Sa Sovjetskim savezom za vječna vremena«, a više se nam svidjela parola napisan nakon pobjede čehoslovačkih nad sovjetskim hokejašima: »Tarasove, bu, bu, bu- Brežněv ti da přes hubu.«

Nažalost, na taj se dan dugo čekalo, ali ipak su ga mnogi dočekali. Godina 1968. ostat će ipak upamćena kao godina o kojoj će se još mnogo govoriti.

»Ugodni razgovor« čehoslovačkog građanina sa sovjetskim okupatorskim vojnikom

I onda je došla 1968. U to su vrijeme već nekoliko godina Česi bili ako ne najveća, a ono svakako najorganiziranija i najsamosvojnija skupina gostiju tek otvorenog autokampa na danas već dobro poznatome lokalitetu Stupice u Premanturi. Dolazili su ne pojedinačno, već kao organizirane sindikalne skupine iz Olomouca i Libereca. U autokampu preferirali su međusobno okupljanje i društveni život nasuprot isključivo obiteljskog šatorovanja ili pojedinačnih robinzonijada, oblika kakvima su bili skloni neki gosti iz drugih zemalja: Talijani, Slovenci, Nizozemci, Švicarci, Austrijanci, Francuzi. Može, naravno, biti da su iza našega dojma stajali na

A zatim je došla noć s 20. na 21. kolovoza 1968. Poslijepodne dvadesetoga, u dan kasnoga ljeta pogodnoga za moje ribičke sklonosti, izišao sam brodicom s prijateljem kojih stotinu zaveslaja izvan pristaništa Tvornice cementa da bismo u tome dijelu doista prostranoga i ribom solidno obdarenoga Puljskoga zaljeva upecali štogod za sutradan, a što je važni-

je, uživali nekoliko sati u moru i pogledu na luku i grad iz te nesvakodnevne morske vizure. Kući sam stigao kasno, miran i spokojan, ne sluteći što nas (upravo mene) čeka iduće jutro. Supruga, popularna pani Zora, bila je u Premanturi u kampu na Stupicama, po svoj prilici uz logorsku vatru sa svojim preferiranim Česima, premda profesionalno i kurtoazno nije zanemarivala ni ostale ondje smještene Europljane. Sutradan, ustao sam dovoljno rano da me nije presjekao ni jedan telefonski poziv – a možda u stanu telefon još nismo ni imali, uz sav pritisak ravnatelja Radija Pule gdje sam bio zaposlen, da se pri nedovoljnome kapacitetu centrale i u oskudici telefonskih linija odnosno brojeva, prednost u telefonima dade kategorijama kao što su novinari. U svakom slučaju, u redakciju Radija Pule (zaboravite, molim, na mobitele i druge kasnije izume!) došao sam blaženo nevin od događaja te noći i jutra. Bilo je, međutim, kolega koji su prije jutarnjeg odlaska u redakciju poslušali neku od središnjih radio stanica i nacionalnih informacijskih servisa; oni su u razgovoru sad izricali aluzije na događaje meni nerazumljive i nejasne. Obostrana je konsternacija nastala tek kad su obje strane, oni i ja, razumjeli da mi aluzije nisu jasne budući da ne znam što se noću dogodilo! Pa neka mi netko onda pokuša kazati da možda pecanje ribe nije dobar način odvajanja od svakodnevnih briga! Jedan se europski poredak tresao, a ja sam s prijateljem Krunom Grgićem najprije uživao u ribičiji s pogledom na prostrani Puljski zaljev, a zatim spavao snom pravednika, dok se u Čehoslovačkoj događala intervencija trupa Varšavskog pakta.

Reakcija osoblja i vodstva autokampa, još i prije nego što su stigle bilo kakve upute iz matične tvrtke Arenaturist i Općinskoga komiteta Saveza komunista u Puli, bila je trenutačna. Što osoblje kampa pod ravnanjem odlučne i empatično disponirane ravnateljice (protivim se olakom rasipanju i devalvaciji novo popularnoga pojma empatija, ali ovoga puta je upotreba doista primjerena), što marom nekolicine mjesnih aktivista (dopustite da i sebe uvrstim u ovaj krug; bez te okolnosti ne bi bilo ni ovoga napisa) – češkim smo gostima odmah pružili one simbolične i istodobno praktične znakove naše simpatije i prijateljske privrženosti: vrhunske, a njima praktično nedostupne čokolade, naša domaća pića, paketiće kave koje smo, za razliku od njih, imali na izbor. Bilo im je također rečeno (ali u tome nisam neposredno sudjelovao) da

Naslovnica Vjesnika od 22. kolovoza 1968.

Kao znak zahvalnosti, Česi su nam pri odlasku, ali opet nekako organizirano i ne individualno već u ime čitave skupine, poklanjali dobro opremljene fotomonografije na kulturno-povijesne i geografske teme u Čehoslovačkoj, u prvom redu Praga

moгу ostati u kampu sve dok ne odluče hoće li se vratiti kući u Češku ili će odatle krenuti ravno u emigraciju. Većina se, očekivano, odlučila na povratak kućama.

Češki su gosti nastavili dolaziti organizirano (i s nešto više opreza sa svoje strane) već iduće godine, a bilo je teško i očekivati da će se privlačni zov i navike ljetovanja na hrvatskome dijelu onda jugoslavenskoga Jadrana dovesti tek tako u pitanje. No tonovi negdašnjeg prilično opuštenoga ljetovanja nešto su se primirili i prigušili, a bilo je i kretanja koja su pokazivala da se u Čehoslovačkoj dogodilo nešto ozbiljno i, činilo se, nepovratno. Sjećam se da sam diskretno dobio od nekih Čeha promidžbeno-informativni materijal otisnut na nekoliko stanica bi-

blijskog papira, onog valjda najlakšega za prijenos preko graničnih kontrola; u njima su se oni sudionici Praškoga proljeća koji se nisu pomirili s vojnim zauzimanjem Čehoslovačke i rušenjem tamošnje vlasti, premda također komunističke, izjašnjavali o događajima. Tko je od nas primio taj, nazovimo ga doslovno, non-paper, mogao se smatrati osobom od posebnoga povjerenja čeških buntovnika.

U svemu postojala je jedna konstanta: naši češki gosti smatrali su jednako i prije i poslije kolovoza 1968. sveukupnu ovisnost svoje zemlje od SSSR-a teškom nepravdom i besmislicom, gotovo robijom, nečim što ugrožava životne interese i obilježja češkoga i slovačkoga naroda, što ne može nikako potrajati, sve u stilu one narodne (hrvatske, ne znam da li i češke): Možeš kako hoćeš, ali ne možeš dokle hoćeš! O identitetu i neprekinutosti osnovnoga, dubinskoga raspoloženja naših čeških gostiju rječito kazuje jedna neoprezna pojedinost u njihovim redovima. Neki je od čeških gostiju koji je bio stigao vlastitim automobilom škoda nastojao popraviti kvar iz registra »hiljadu malih briga« i nije mu to uspijevalo, onako sve nekim priručnim sredstvima u hladu pod borovima autokampa iskrivljenima pod udarcima bure. Bilo mu je pred nama, domaćima neugodno. Na rezervne dijelove, u nas, kao i u Čehoslovačkoj, moglo se zaboraviti jer je agonična potreba u čitavom komunističkom svijetu bila nagnala i proizvođače automobila da sve dijelove što ih proizvode odmah montiraju kao gotove proizvode; nije tu vladala kultura rezervnih dijelova kao na onom razmaženom trulom Zapadu. U bijesu i dodatnoj neprilici pred nama, premda prijateljima, čovjeku iz Olomouca (ili Libereca), oteo se uzvik nad beznađnom škomom: – Komunistički kupleraj! Ja, onda mlađi i perspektivni član Općinskoga komiteta Saveza komunista u Puli, smrznuo sam se: kako radi njegove sigurnosti, tako i (možda još i više) uslijed mojih onda još »zdravih« komunističkih ideala. Daleko sam još bio od pozicija cinično-rezigniranoga glavnoga protagoniste Kunderine Šale, knjige koju sam upoznao kasnije, a naši češki prijatelji – još kasnije. Za moju percepciju o temeljnom odnosu Čeha prema SSSR-u prije i nakon vojne intervencije zemalja Varšavskoga pakta zanimljiva je okolnost da se danas nikako ne mogu prisjetiti je li se ovaj očajni uzvik češkog vlasnika škode u premanturskom autokampu Stupice dogodio prije ili poslije 21. kolovoza 1968. Bilo je u osnovi svejedno.

Vlatka Banek: Sjećanje na »mog Čeha«

Toga je ljeta gotovo svatko od nas imao »svoga Čeha«. Nismo ga poznavali, sreli smo ga slučajno, u prolazu, učinili za njega što smo mogli, a život nas je vodio dalje, da bi danas, 50 godina kasnije (nismo ni sanjali da ćemo to doživjeti) iz ropotarnice životnih iskustava zabljesnulo sjećanje i zamalo posve zaboravljene priče.

Patuljci nisu pojma imali što se oko njih događa, pa niti ja, djevojčurak kojem je preostalo još svega par dana ferija i povratak u školske klupe. Je li me u to vrijeme zanimala politika? Naravno, nije. Imala sam puno važnijih briga prispodobivih svojoj dobi koje su onodobno podjednako zaokupljale i moje vršnjake. Ipak, kako su radijske vijesti pažljivo slušali roditelji, a mi morali biti pritajeni za njihova trajanja, htjeli-ne htjeli čuli smo što se događa u zemlji i svijetu, ali to se nas zapravo i nije ticalo. Razumije se, puno toga nam je zvučalo glupo i dosadno, kao uostalom djeci na bilo kojem meridijanu ili paraleli, jer neobjašnjivo je da bi im uistinu bilo važno koliko je proizvodnja ovoga ili onoga povećana ili smanjena, je li neki političar nešto izjavio i što, jesu li radnici neke tvrtke uspješno ili manje uspješno ostvarili zacrtani plan ... Zagrepčani bi rekli »ma, dajte najte!« No toga se ljeta zasigurno događalo nešto neobično. Količina vijesti i pojedinosti, intonacija čitača i komentatora poticali su slušanost, a to će reći da smo mi klinci morali sve više šutjeti i da nas se to dojmilo, pa smo neke informacije ipak na svoj način slijedili i pamtili. Da, drug Tito je posjetio Čehoslovačku dajući podršku drugu reformatoru Alexanderu Dubčeku, pa su nesvrstani »On« i rumunjski predsjednik, drug Ceaușescu, jedini iz istočnoga bloka, bili podrška Dubčeku. Sprema li se to nešto, hoće li radi Titovog iskoraka nadrljati Hrvatska, odnosno, tadašnja Jugoslavija? Potajno se šušalo o mobilizaciji pa je to zapravo postalo javnom tajnom... Stariji su potihlo spominjali gušenje Mađarske revolucije iz 1956. o čemu su podosta znali... Puzajućim korakom uvlačio se nespokoj... A onda je radio objavio da su vojne snage Varšavskog pakta ušle u Čehoslovačku. Hoće li se ondje zaustaviti ili krenuti prema nama?

Toga sam se popodneva zatekla pored crkve uz koju je malo odnjegovano i održavano groblje, što bi naši stari rekli – odraz ljudi koji poštivanjem svojih pokojnika, uglavnom pređa, iskazuju koliko drže i do sebe samih. Bila je to mala ži-

Preda mnom se pojavio čovjek, tipičan turist toga doba: srednjih godina, kratkih izgužvanih hlača, u čarapicama i sandalama, pivske trbušine, svijetle valovite kose i crvenog zajapurenog lica niz koje se cijedio znoj

votna škola, sat povijesti o prošlim vremenima. Naime, ondje su bila zastupljena prezimena vremenom i političkim prilikama pravopisno mijenjana, pa su izvorno hrvatska u vrijeme talijanske okupacije talijanizirana, potom opet vraćena svom izvoru, a riječ je bila o običnim ljudima, starosjediocima koji su jednostavno samo nastojali preživjeti na otoku s ono malo obradive zemlje usred krša i okruženi morem... Uto se preda mnom pojavio čovjek, tipičan turist toga doba: srednjih godina, kratkih izgužvanih hlača, u čarapicama i sandalama, pivske trbušine, svijetle valovite kose i crvenog zajapurenog lica niz koje se cijedio znoj (uzverao se od ceste do crkve na uzvisini u uvjetima pravog vrućeg ljeta). Bio je to »moj Čeh«! Niti sam ja mlučila češki niti je on spikao engleski ili parlatao francuski. Razumjeli smo se više intuitivno nego riječima, ali razumjeli smo se! Naravno, načula sam da je invazija na Čehoslovačku izvršena toga dana, a on je došao na otok Lošinj, tada još makadamskom cestom i trajektom koji je vozio samo dva puta dnevno. Dio obitelji s kojom je pristigao ostavio je uz cestu, naravno u Škodi, pa se uspentrao tražeći informacije, jer su u to doba talijanske radijske postaje nadjačavale i prigušivale one hrvatske što ga je pri vožnji sigurno dovodilo do ludila. Odvela sam ga do mojih roditelja koji su mu eventualno mogli pomoći i time je moja misija bila završena. Da, otac je znao češki, tako da su se brzo sporazumjeli. Nakon kraćeg vremena »moj Čeh« je odjurio hvatajući trajekt u povratnoj liniji ni ne stigavši do svog odredišta u Velom Lošinj, popivši kavu, dobivši skromni provijant jer više ni sami nismo imali, ali i najnovije informacije te putokaz do najbližeg graničnog prijelaza tj. Trsta. Bio je sretan i zahvalan, a nadao se da će uspjeti doći do rodice u Švicarskoj. Valjda je uspio. Nisam ga više nikad srela, vidjela, niti dobila glasa od njega (ne znam je li se javio mojim roditeljima), ali to u toj njegovoj razumljivoj panici i onoj poslije toga nije niti bilo važno. Jedino je ostalo pamtili da sam u to vrijeme i ja srela »svoga Čeha« i za njega učinila onoliko dobroga koliko sam mogla. Danas, nakon 50 godina, neki bi zvučno nazvali takvu priču dokazom socijalne osjetljivosti, humanom gestom i što li već ne, ali radilo se samo o tome da se iznenadno pojavio čovjek u mojoj zemlji, a za njega stranoj, u panici i nevolji, kojem je i zanemarivo mala pomoć bila od koristi. Možda ga više i nema među živima. No ja sam još uvijek tu! Priznajem, zapanjena time koliko je vremena proteklo od tada i da se uopće prisjećam toga susreta, jer bila sam samo klinka na školskim praznicima.

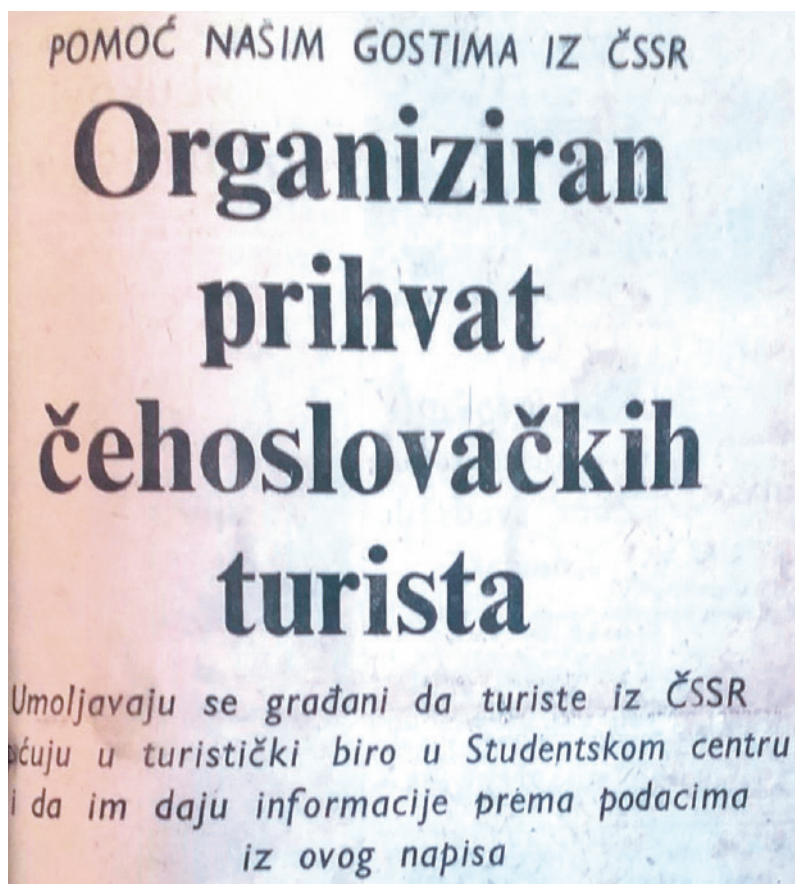
Držite palce Dubčekovi, reportaža o pomoći čehoslovačkim turistima u Zagrebu objavljena u Večernjem listu 24. kolovoza 1968.

Tonći Stanić: Češkim i slovačkim kamperima vraćali smo novac

Naši mještani su goste častili gratis domaćim vinom i grožđem. Mještani su mislili da se naši češki prijatelji neće nikada više vratiti, ali na našu sreću bili su naši glavni gosti

Događaja iz 1968. sjećam se osobno, iako sam imao samo šest godina, a pamtim i ono što mi je pričao pokojni otac, u to vrijeme predsjednik Mjesne zajednice Lokva Rogoznica. Bio je osnivač turističkog društva te je s Dušanom Marušićem i još par ljudi izgradio auto-kamp Lokva koji je počeo raditi od 1968. Kamp je značio napredak našeg mista jer se od magistrale uz kamp do krajnjih kuća u selu asfaltirala cesta pa su se tako gosti mogli upoznavati s našim mještanim, prirodom, običajima i tradicijom. Dolazilo je do stvaranja brojnih prijateljstava. Sjećam se da su kod nas u selo stalno dolazili stranci, a mi dica smo

se družili, igrali i na mote razgovarali, jer neke riječi bi se razumili a druge ne. Ali se lipo bilo družiti. Gosti bi unaprijed plaćali kampiranje pa tako i Česi i Slovaci. Ali kad se dogodio ulazak Rusa u Češku novac se vratio češkim i slovačkim gostima, a narod je, uz vodstvo Mjesne zajednice, organizirao da se češki gosti hrane i pomažu do odlaska u Češku. Ne sjećam se koliko je to trajalo, meni ko ditetu u to vrime dugo. Kada su se prilike stabilizirale, a Česi i Slovaci saznali kakvo je stanje kod kuće, počeli su se vraćati i tako do zadnjega. Što su za vrijeme boravka mogli vidjeti i što su uživali? Selo je imalo na početku mista dućan u Mijata Kovačića koji je držao

Poziv na solidarnost s čehoslovačkim turistima objavljen u Vjesniku 22. kolovoza 1968.

OTPUTOVALI PRVI ČEHOSLOVACI

RIJEKA, 28. kolovoza (tel.) — Sa područja riječke općine otputovala je jutros u domovinu prva grupa čehoslovačkih turista koje je invazija njihove zemlje zatekla u Rijeci i okolici. Devedeset i dvoje djece i odraslih otputovali su vlastitim autobusima, a grupa od 40 turista koji su bili smješteni u auto-kampu u Preluku otputovali su vlastitim automobilima. Svi su oni otputovali preko Austrije.

U Rijeci i okolici još se uvijek nalazi više od 1000 čehoslovačkih turista. Primijećeno je da se posljednjih dana njihov broj povećava, a očekuje se da će njihov broj i dalje rasti zbog tranzitnog karaktera grada, pa se vrše pripreme za prihvaćanje i opskrbu.

N.

Prijevoz građana ČSSR željeznicom

Zajednica jugoslavenskih željeznica obavijestila je sve željezničke stanice u zemlji da se čehoslovačkim građanima koji imaju međunarodnu vožnju ispravu za povratak preko Mađarske odobrava da mogu putovati u domovinu i preko graničnih prijelaza Sentilj, odnosno Maribor i Jesenice. Od čehoslovačkih građana ne treba zahtijevati doplatu u stanicama ili u vlaku nego prijevoz na relacijama jugoslavenske željeznice izvršiti na osnovu pokazane međunarodne vožnje isprave za putovanje u povratku.

INA osigurala benzin

RIJEKA, 28. kolovoza (tel.) — Čehoslovački turisti, koje su događaji u čehoslovačkoj zatekli na istarskoj i kvarnerskoj rivijeri, kao i oni koji će naknadno ovamo stići, dobit će prilikom povratka kući besplatno benzin za svoja vozila. Zagrebački kombinat INA osigurao je za ovo područje veću količinu benzina u vrijednosti od 18.000 dinara. Riječki štab za pomoć čehoslovačkim turistima također je

Vijesti o odlasku čehoslovačkih turista iz Hrvatske u Večernjem listu 29. kolovoza 1968.

njegov sin Ranko, zatim je tu bila župna crkva u centru sela, groblje s crkvicom svetog Kuzme i Damjana, na samom vrhu planine kapelica svetog Vida, a u podnožju planine gostionica koju je držao bračni par Mare i Stipe Marušić (zvani Mantalo) s prekrasnim pogledom i predivnom panoramom. Naši mještani su goste častili gratis domaćim vinom i grožđem. Mještani su mislili da se naši češki prijatelji neće nikada više vratiti, ali na našu sreću bili su naši glavni gosti. Gosti koji su tu ljetovali dolazili bi s dicom i svojim prijateljima. Neki su dolaskom tražili i bijeg prema zapadu. Svjedok sam da se iz mog auto-kampa Linda neki nisu vraćali doma, nego su bježali prema zapadu. Neki su pokušavali i više puta. Pričao mi je jedan moj gost da je u Pragu na Václavskom trgu skinuo rusku zastavu i rasparao je. Poslije su ga zatvorili i danima mlatili. Kad je dobio priliku da dođe u Jugoslaviju rekao mi je da se ne vraća kući. I nije, već je uteka za Italiju, a kasnije u Ameriku. Nakon nekoliko godina nas je posjetio ali nije smio u Čehoslovačku. Puno je bilo takvih situacija. Zbog toga sam i poželio biti članom Hrvatsko-češkog društva jer puno je ljudi iz Češke koje sam upoznao, a tu je i posebna ljubav prema Česima i Češkoj.

Emotivna priča o prijateljstvu psa i čovjeka započeta u Češkoj

Slavko i Ciklon – nerazdvojni par

Branko Modlic

Nedavno smo imali priliku na televiziji pogledati dirljivu priču o nevjerojatnom prijateljstvu psa i čovjeka, film koji je inspiriran istinitim događajem u Japanu, a radilo se o opisu suživota između japanskog profesora Hidesabura Uena i psa japanske rase Akitainu, zvanog Hačiko. Na tu su temu inače snimljena dva cjelovečernja filma. Radi se o tome da je japanski profesor udomio izgubljeno štene gore spomenute rase koje je odrastalo u njegovoj kući uz njegovu obitelj.

Izrastao je u lijepog i poslušnog psa, a najviše se vezao na profesora te je uveo običaj da ga svakodnevno prati od kuće do željezničke postaje odakle je profesor vlakom odlazio na posao u susjedni veći grad, no Hačiko se nije vraćao, već je na određenom, uvijek istom mjestu, strpljivo čekao da se profesor vrati vlakom, a onda su zajedno, usklađenim koracima, krenuli prema profesorovom domu. Obzirom da je to bio manji gradić, profesor i njegov pas vrlo brzo su postali općepoznati. Zgodno je napomenuti da je ulogu profesora u drugom po redu filmu glumio slavni američki glumac Richard Gere. I tako je to išlo svakodnevno nekoliko godina do iznenadne profesorove smrti od infarkta. No Hačiko nije odustajao, već je i nadalje svakodnevno išao na željezničku postaju i tamo čekao dolazak popodnevnog vlaka, a onda se vraćao. Tako je proveo narednih deset godina, a hranili su ga stanovnici tog gradića. Nakon tih deset godina Hačiko je uginuo, no na mjestu gdje je svakodnevno čekao svog čovjeka mještani su mu postavili spomenik u prirodnoj veličini. Preporuka: svakako pogledati film!

No sličnu i ne manje emotivnu priču, vezanu za pse i ljude, proživjeli smo i mi ovdje u Zagrebu, a započela je, gle zanimljivosti, u Češkoj, odnosno u Pragu. Naime, pisac ovih redaka boravio je svojedobno duži vremenski period u Pragu gdje je imao priliku upoznati kinologe koji su u svom programu imali školovanje pasa za vodiče slijepih. Upoznao sam se i s legendom češke kinologije panom Miroslavom Fišerom koji me je uz dosta strpljivosti podučio o osnovnim vještinama u školovanju pasa. Naravno,

Slavko Kovač i Ciklon u Tkalčičevoj ulici u Zagrebu 1990.

psima, brzo se je, već od početka, zbližio s Ciklonom, tako da su zapravo odabrali jedan drugog i već smo znali kome će Ciklon biti dodijeljen. Tako je i bilo. Na završnoj svečanosti, po završetku obuke i položenog ispita, predsjednik ispitne komisije pročitao je da se Ciklon dodjeljuje Slavku Kovaču. Pas Vran išao je u Rijeku, a kuja Dina u Varaždin. Tako je Ciklon ostao jedini pas vodič u Zagrebu i k tome član prve grupe pasa vodiča ikad školovanih u Zagrebu i u Hrvatskoj.

Slavko i Ciklon počeli su svoje življenje kao prava ekipa. Slavko je nave-liko proširivao svoje trase kretanja po svojem gradu, a Ciklon je sve više upoznao grad, iako mu to nije manjkalo ni za vrijeme školovanja. Kako je Slavko bio predsjednik planinarske sekcije pri Savezu slijepih Zagreb koji su išli organizirano na Sljeme, pridružio im se i

Pisac ovih redaka boravio je duži vremenski period u Pragu gdje je imao priliku upoznati kinologe koji su u svom programu imali školovanje pasa za vodiče slijepih. Po povratku u Hrvatsku jedan od prvih koraka bio je organizirati volontere i animirati voditelje Saveza slijepih

po povratku u Hrvatsku jedan od prvih koraka bio je organizirati volontere i animirati voditelje Saveza slijepih radi početka organiziranog djelovanja na školovanju pasa za vodiče slijepih. Sve se odvijalo praktički munjevito obzirom na težinu zadatka, tako da smo već početkom sljedeće, 1984. godine, radili s grupom od tri pasa koji su vrlo dobro prihvatili školovanje, iako se ta djelatnost u kinologiji smatra jednom od najtežih i najkompliciranijih. U toj prvoj grupi pasa vrlo brzo smo uočili da jedan od njih, lijepi njemački ovčar zvan Ciklon, već u početku odskaka od ostalih koji su inače bili sasvim zadovoljavajući. Kako je njegov budući korisnik, slijepi Slavko Kovač, skoro svakodnevno provodio s nama vrijeme u gradu na vježbanju sa

Ciklon koji je vrlo dobro upoznao trasu od Zagreba do vrha Sljemena. Nakon dva do tri izleta uočilo se da Ciklon vrlo suvereno i točno ide po stazama koje je vrlo brzo zapamtio. Planinarska sekcija se vrlo brzo zahvalila profesionalnom vodiču na njegovim uslugama i tu ulogu je preuzeo Ciklon. Ovaj detalj iz života Slavka, a i Ciklona, potvrdio je njihov uspješan suživot te je bio kruna njihovom zajedničkom kretanju u odlasku i dolasku na posao na relaciji Dubrava – današnji Trg hrvatskih velikana gdje je u Narodnoj banci Slavko godinama radio kao telefonist. Od rane jeseni 1984. Slavku je sve postalo lakše i jednostavnije uz lijepog njemačkog ovčara, psa vodiča koji mu je postao i veliki prijatelj. Tako je počelo njihovo zajedničko puto-

Nestor Krsnik, Slavko Kovač, Branko Modlić i Ilija Mačević sa psima vodičima Vranom, Dinom i Ciklonom na Zdencu života u Zagrebu 1984.

vanje koje je trajalo 13 godina koliko je Ciklon vodio, odnosno bio Slavkov pas vodič.

Trasu Dubrava – centar Zagreba njih dvojica su savladavali suvereno te su ih s vremenom upoznali mnogi i mnogi Zagrepčani koji su na razne načine reagirali na tu vezu, prije svega velikim iskazima ljubavi. No Slavko je vrlo diskretno, ali možemo kazati dirljivo, morao odbijati mnoge, skoro pa obožavatelje njihovog odnosa jer pas vodič mora imati visok stupanj koncentracije kako bi mogao apsolutno sigurno i bez incidenata obavljati svoje zadatke u vođenju slijepice osobe. No ruku na srce, Slavko je često prekršio to »zlatno pravilo« i dozvolio građanima da na svoj način iskažu svoju ljubav prema tom jedinstvenom psu.

Slavko i Ciklon imali su za tih dugih godina bezbroj anegdota, no ovdje ćemo opisati samo dvije. Prva se odnosi na spašavanje života. Naime, u Slavkovoj dubravačkoj ulici jedan dan počeli su komunalni radovi i to upravo na trasi kojom su Slavko i Ciklon svakodnevno jutrom kretali od kuće prema tramvajskoj stanici. No to kritično jutro bageri su iskopali veliku rupu u zemlji i to nakon što su Slavko i Ciklon već otišli prema gradu na Slavkov posao. Građevinci su istina ogradili daskama tu opasnu iskopinu, no netko je maknuo tu ogradu koja se nalazila upravo na trasi kojom idu Slavko i Ciklon. Na povratku kući stigli su i do tog kritičnog mjesta i tu je

Miroslav Fišer na vježbi sa psom vodičem u Pragu 1983.

Ciklon stao kao ukopan, točno ispred rupe. Slavko naravno nije znao o čemu se radi te je uporno davao naredbe Ciklonu da idu dalje, no ovaj ni makac. Tako je to trajalo sve dok nisu pristupili prolaznici i objasnili o čemu se radi. Nakon toga je Ciklon rutinski obišao rupu i sretno doveo Slavka do njihove kuće.

Drugi doživljaj odigrao se u vlaku kojim su putovali Slavko i Ciklon. U kupeu je bilo više putnika, no u jednom trenutku je Ciklon, kao što to njegova rasa vrlo dobro zna kada je potrebno, opasno zarežao i iskesio zube. Kako Slavko nije znao o čemu se radi, ostali putnici su mu objasnili da je jedan od putnika iz kupea

zavukao ruku u Slavkov džep od sakoa s namjerom da mu ukrade novčanik. Nakon ovog Ciklonovog »upozorenja« lopov je odmaglio bez traga.

Za napomenuti su još dvije vrlo važne činjenice zbog uvodno naglašene posebnosti i čudesnog karaktera psa Ciklona. Naime, on je vodio Slavka 13 godina, a poznata je činjenica ozakonjena u svijetu da je najduži vremenski rok, odnosno radni vijek psa vodiča, isključivo osam godina. Nakog tog vremena pas ide u »mirovinu«. Naš Ciklon »debelo« je premašio te godine, a Slavko se naprosto nije mogao odvojiti od njega, slično kao profesor iz Japana.

Još i ovo: Slavkova supruga je također slijepa pa je Ciklon povremeno imao još kompliciraniji zadatak – voditi dvije osobe i brinuti se za njihovu sigurnost. To se u svijetu ne bi toleriralo, no mi smo naravno posebni pa je i to prošlo.

Naš Ciklon zavređuje knjigu ili film, ali i kip sa Slavkom ispred HNB-a gdje je proveo cijeli radni vijek. Zamolba guverneru HNB-a da vrhunski kipar izradi kip Ciklona sa Slavkom u prirodnoj veličini i postavi ga ispred HNB-a bila je odbijena. Hoće li ponovljeni zahtjev i zamolba biti uspješniji?

Ciklon je vodio Slavka 13 godina, a radni vijek psa vodiča isključivo je osam godina. Slavko se naprosto nije mogao odvojiti od njega

Prvu školu za obrazovanje slijepih osoba u Češkoj, Prvi praški zavod za nevideće, osnovao je 1807. u Pragu Alois Klár.

Pionir školovanja slijepih osoba u Hrvatskoj bio je Vinko Bek koji je 1889. u Bukevju otvorio privatni zavod za slijepice gdje je obučavao slijepog dječaka Hinka Svobodu iz Samobora, porijeklom Čeha koji se nakon uspješnog javnog ispita znanja preselio u Prag gdje je pohađao Klárovu školu. Bek je napravio i hrvatsku verziju Brailleovog pisma, a 1895. postao je prvi ravnatelj Zemaljskog zavoda za slijepice u Zagrebu.

Češki zborovođe i zborski skladatelji trajno su zadužili mnoge hrvatske gradove

Šetnja Hrvatskom tragovima čeških glazbenika

✎ **Alen Matušek**

Uloga i prinos čeških glazbenika hrvatskoj glazbi prepoznata je u našoj historiografiji već od druge polovine 19. stoljeća, tako da podatke o nekima od njih možemo pronaći u našim, ali i u češkim biografskim leksikonima, tematskim pojedinim člancima, ili u raznim glazbeno-historijskim publikacijama. Bilo je među njima skladatelja, kapelnika, učitelja glazbe, instrumentalista i solo pjevača, orguljaša i drugih glazbeničkih profila. Neki su u njoj boravili tek kratko, a drugi pronašli novu domovinu i trajno se u njoj nastanili. Pojedini glazbenici, da spomenemo samo Václava Humla ili Frana Lhotku, poznati su i široj javnosti, jednako kao i češko podrijetlo istaknutih hrvatskih skladatelja poput Ivana pl. Zajca, Ive Lhotke-Kalinskog, Franje Krežme, Vilka i Vjenceslava Novaka, ili pak Vjekoslava Rosenberga-Ružića. Unatoč svemu tomu, još uvijek ne znamo koliko je čeških glazbenika u Hrvatskoj doista bilo te je to područje istraživanja i dalje privlačno. U našem slučaju, pozabavit ćemo se potragom za češkim zborovođama i zborskim skladateljima koji su također znatno pridonijeli našoj kulturi i trajno ju osnivajući značajna pjevačka društva, odgajajući nove glazbenike, utječući pozitivno na razvoj kulturnog života sredina u kojima su djelovali, te u konačnici obogaćujući repertoar naših zborova svojim skladbama.

Devetnaesto je stoljeće, osobito od početka narodnog preporoda, Hrvatskoj donijelo velik kulturni procvat koji se očitovao ne samo osnivanjem kulturnih i školskih ustanova, nego i pjevačkih i glazbenih društava. Budući da domaćih školovanih glazbenika nije bilo dovoljno, otvorila su se radna mjesta za inozemne glazbenike. Osobito su bili traženi vojni kapelnici, učitelji glazbe, orguljaši i voditelji pjevačkih zborova, što je u Češkoj palo na plodno tlo, jer su tamošnji glazbenici na orguljaškim školama u Pragu i Brnu, te na praškom Konzervatoriju i Pavlisovoj vojnoj glazbenoj školi primali kvalitetno obrazovanje upravo za ta zva-

nja. Ne možemo pouzdano reći kada se u Hrvatskoj pojavio prvi češki zborovođa, ali nećemo pogriješiti ako u potrazi za njima krenemo od znamenitog orguljaša, zborovođe, skladatelja, dirigenta i učitelja glazbe **Ota Hauške** (Oton Hauska), koji je od 1826. do smrti 1868. bio središnjom osobom karlovačkog glazbenog života. Hauška je 1858. sudjelovao u osnutku Pjevačkog društva karlovačkog, koje je kasnije preraslo u Prvo hrvatsko pjevačko društvo Zora. Hauska je umnogome pridonio ozračju hrvatskog narodnog

nije mogao izbjeći ustaške progone, pa je tragično završio svoj život u koncentracijskom logoru Jadovno.

U Sisku je također djelovalo nekoliko čeških zborovođa. Prvi je bio **Josef Procházka**, koji je od 1871. do 1877. bio gradski kapelnik i zborovođa pjevačkog društva Danica. Kratko vrijeme su sisačke zborove vodili **Julius Fučík** i **Karl Marek**. Daleko najveće zasluge stekao je **František (Franjo) Medřický**, koji je u tom gradu djelovao od 1919. do smrti 1947. kao orguljaš, osnivač i kapelnik

Mnoge glazbene škole u Hrvatskoj zovu se imenom Frana Lhotke kao vjerojatno najpoznatijeg i najzaslužnijeg češkog glazbenika u Hrvatskoj uz Václava Humla. Još je samo jedan Čeh doživio u nas takvu čast – Jan Vlašímský, čije ime nosi glazbena škola u Virovitici, bez kojeg se glazbeni život grada uopće nije mogao zamisliti

preporoda u Karlovcu te je postao počasnim članom Zore, ali i Hrvatskog glazbenog zavoda u Zagrebu. Nedugo nakon Hauskine smrti stigao je u Karlovac **Václav Vlastimil Hausmann**. Od 1874. do 1881. bio je između ostalog dirigent gradskog orkestra, ravnatelj glazbene škole, učitelj pjevanja u srednjim školama, a od 1878. zborovođa pjevačkog društva Zora. Skladao je opere, operete, crkvene skladbe i balete. Pjevačko društvo Zora vodili su kratko vrijeme **Robert Haslinger** (1920) i **František Hošek** (1921.–1922.), ali je odmah nakon njih zbor preuzeo **David Meisel**, podrijetlom češki Židov, glavni kantor i tajnik karlovačke židovske općine. Meisel je već osnovao i vodio mješovit zbor karlovačke sinagoge, također i Obrtničko-radnički zbor Nada, ali je svoj glazbenički vrhunac postigao upravo vodeći Zoru do 1941. i nastupivši s njom mnogo puta u tadašnjoj jugoslavenskoj kraljevini i u inozemstvu, dobivši za svoj rad brojna priznanja. Iako je bio vrlo uvažena osobnost u Karlovcu,

gradskog puhačkog orkestra, zborovođa Danice i učitelj glazbe i pjevanja u gimnaziji. Skladao je za sve vrste zborova.

U obližnjoj Petrinji povijesno mjesto zauzima zborovođa i skladatelj **Josef Bříza**, prvobitno predavač prirode i fizike u nižoj gimnaziji od 1861. Uskoro je postao ravnateljem škole, voditeljem mješnog muškog pjevačkog kvarteta. Ta ga je aktivnost dovela do toga da 1864. potakne osnutak Hrvatskog pjevačkog društva Slavulj, čiji je zborovođa bio do 1872. i odlaska iz Petrinje. Napisao je i niz skladbi koje je zbor izvodio, primjerice *Marš pjevačkog društva u Petrinji*, *Napitnica*, *Marš banovaca*, *Koračnica Strosmayera*. Nakon njega zborom je povremeno ravnao **Čeněk (Vinko) Hendrych** (u Petrinji djelovao od 1874. do smrti 1892.), također autor niza vokalnih skladbi. Njegov suvremenik u Petrinji od 1877. do 1894. bio je i glazbeni pedagog, skladatelj i orguljaš **Eduard František Lžičar (Slavoljub Lžičar)**, jedan od osnivača i počasni član zagrebačkog pjevačkog društva Kolo, ta-

kođer povremeno zborovođa u Slavulju. Od onih koji su se u Petrinji zadržali kraće vrijeme spomenut ćemo orguljaša, učitelja glazbe i kapelnika **Vinka Šubića**, autora Božićne i Uskrsne mise, te orguljaša, zborovođu i skladatelja **Jana Havlíka** iz Praga. On je vodio društvo Slavulj do 1901. godine, uz to skladao i obrađivao za zborove. Posljednji u nizu, iako ne kao zborovođa, bio je **Jan Talich** koji je u Petrinji bio od 1902. do 1915. orguljaš, kapelnik i učitelj glazbe i pjevanja u učiteljskoj školi. I on je skladao niz skladbi za crkvene pjevačke zborove.

Na putu prema sjeveru stižemo do Zagreba. **Jan Nepomuk Strnad** bio je od 1870. do smrti 1913. koralist u zagrebačkoj katedrali i orguljaš u crkvi Svete Marije te učitelj pjevanja. Skladao je ponajviše za dječje zborove i ostavio u rukopisu Školu pjevanja. U Samoboru je od 1866. **Josef Vaněk**, učitelj i zborovođa Hrvatskog pjevačkog društva Jeka, autor skladbi za pjevačke zborove. U Zagreb je 1909. iz ruskoga Jekaterinodara pristigao dobro poznati **Fran Lhotka**, koji se uskoro potpuno poistovijetio s hrvatskom sredinom, ostvarivši iznimna postignuća kao glazbeni pedagog, dirigent, skladatelj, te profesor i dekan Muzičke akademije. Između ostalog se istakao kao zborovođa pjevačkog društva Lisinski.

Otrpili u isto vrijeme kao i Lhotka, u Zagreb je došao **Antonín Anděl**, koji je do 1905. bio zborovođa u Vukovaru. U Zagrebu je preuzeo vodstvo zbora crkve svetog Blaža i zbora pjevačkog društva Kolo. Bio je plodan skladatelj, poznat po nagrađivanim instrumentalnim i komornim skladbama, dobitnik nagrade društva Kolo za zbarsku skladbu Rapsodija i autor Liturgije prema Svetom Ivanu Zlatoustom. Pisao je i uspjele obrade narodnih pjesama koje je izdala Glasbenamatica u Ljubljani.

U Zagrebu se kao zborovođa i ko-repetitor spominje također **Jan Mario Ouředník**, nekadašnji student kompozicije kod Blagoja Berse, koji se 1933. vratio u Češku, gdje je kasnije istakao osobito u praškom Národním divadlu.

Sjevernije, u Bjelovaru, također nailazimo na češke glazbenike u pjevačkim društvima. Jedan od prvih zborovođa najstarijeg bjelovarskog pjevačkog društva Dvojnice bio je **Josef Mazánek**, osnivač prve bjelovarske glazbene škole. Kasnije je zbor ravnao **Karel (Dragutin) Honsa**, prethodno ravnatelj glazbene škole u Karlovcu (do 1898.). Nakon njegovog kratkog boravka, u Bjelovar se 1904. na oglas u češkom tisku javio **Emil Černý** koji je stekao velike zasluge za razvoj ta-

Jan Mario Ouředník
(Zagreb)

Jan (Jovan) Urban
(Osijek)

Cyril Metoděj Hrazdára
(Split)

Karel Kukla (Senj)

Josef Knytl (Daruvar)

Josef Vaněk (Samobor)

mošnjeg glazbenog života kao ravnatelj glazbene škole i orguljaš, a najpoznatiji je kao zborovođa pjevačkog društva Dvojnice koje je vodio 25 godina. Njegov kratkotrajni suvremenik u Bjelovaru bio je **Antonín Motal**, zborovođa pjevačkog društva Golub. Od ostalih Čeha spominje se **Josef Bis**, vojni kapelnik i zborovođa, osnivač pjevačkog društva Golub.

Prvi češki glazbenik u obližnjim Križevcima vjerojatno je bio **Jan (Ivan) Laskar** (umro 1881.), učitelj glazbe, zborovođa pjevačkog društva Zvono i kapelnik gradskog orkestra. Tamo je svoj novi zavičaj našao **Josef Jelínek**, dirigent gradskog orkestra, orguljaš, profesor pjevanja u gimnaziji i zborovođa Pjevačkog društva Zvono i Pjevačkog društva Kalnik. Sjevernije u Koprivnici jedan od značajnih tamburaških orkestara i danas nosi ime Tome Šestaka (**Tomáš Šesták**), koji je iz rodnoga Praga došao u novu sredinu 1874. i postao gradski kapelnik i orguljaš. Bio je jedan od osnivača Hrvatskog pjevačkog društva Podravec, čiji je bio zborovođa sve do smrti 1921. Ostavio je niz zbarskih skladbi poput *Molitva Hrvata*; *Prosvjetom slobodi*; *Prvi maj*, te *Hrvatske mise u F-duru*.

Potragu za češkim zborovođama u sjeverozapadnoj Hrvatskoj završavamo u Varaždinu. U tamošnjem glazbenom životu druge pol. 19. stoljeća istakao se mnogostrukom djelatnošću **Ivan Ernest Christoph**, rodnom iz Vysokog Mýta, zborovođa pjevačkog društva vila i skladatelj

pretežito crkvenih skladbi. Osim njega je u tom gradu od 1910. do 1926. djelovao i **František Košek** kao crkveni zborovođa.

Poznato je da je se mnoge glazbene škole u Hrvatskoj zovu imenom Frana Lhotke kao vjerojatno najpoznatijeg i najzaslužnijeg češkog glazbenika u Hrvatskoj uz Václava Humla. Još je samo jedan Čeh doživio u nas takvu čast. To je **Jan Vlášimský**, čije ime nosi glazbena škola u Virovitici. Od svih čeških glazbenika on je imao najdulji profesionalni staž u svojoj sredini, jer je u Virovitici djelovao od 1886. do 1936. kao kapelnik i glazbeni pedagog, bez kojeg se glazbeni život grada uopće nije mogao zamisliti. Također se istakao kao zborovođa pjevačkog društva Rodoljub, kojeg je vodio od 1890. do 1914. Vlášimský je skladao pretežito instrumentalne skladbe popularnijeg karaktera koje se čuvaju u društvu češke nacionalne manjine – Češkoj besedi Virovitica. To je društvo najzaslužnije za očuvanje uspomene na Vlášimskog, jer već 16 godina organizira glazbenu manifestaciju Proljetni zvuci Jana Vlášimskog, a 2016. je izdalo i veliku monografiju tog glazbenika, nažalost bez muzikološke valorizacije njegovih skladbi. U Daruvaru je od 1919. pa do smrti 1963. **Josef Knytl** bio vodeći kulturni djelatnik, istaknut na mnogim poljima kulturnoga amaterizma. Poznat je bio kao zborovođa Daruvarskog muzičkog društva, Češke besede Daruvar, te školskih zborova tamošnje gimnazije i osnovne škole Vladimir Nazor.

Pođemo li tragom čeških glazbenika još istočnije, pronaći ćemo ih u Novoj Gradišci i Požegi. Od 1894. do 1898. u Gradišci je zborovođa pjevačkog društva Graničar bio **František Košek**, koji je nakon toga djelovao u Sisku i Varaždinu kao učitelj glazbe, kapelnik i voditelj tamošnjih zborova. Zborovođa društva Graničar bio je **Štěpán Jindrák**, učitelj glazbe i kapelnik. U Požegi se kao prvi češki zborovođa istakao već spominjani **Josef Procházka**, koji je u grad došao nakon rada u Petrinji i u Sisku. Vodio je zbor HKUD Vijenac od 1878. i zaslužan je za izvedbe prvih opereta u Požegi. Njegov rad nastavio je od 1903. **Richard Krestin**, koji je vodio pjevački zbor Stock i crkveni zbor, a od 1907. do smrti zbor pjevačkog društva Vijenac. Njegova ostavština je pohranjena u Muzeju požeške kotline. Zbor Vijenac vodili su kasnije još dvojica Čeha, **Antonín Culek** i **Vojtěch Štětka**.

U Slavonskom Brodu nailazimo na ime **Karela (Dragutina) Hrůze**, učitelja glazbe i skladatelja tamburaških skladbi. U Brodu je od 1887. vodio pjevački zbor

cem 19. stoljeća, a 1922. u Osijek je došao dotadašnji profesor ljubljanskog konzervatorija **Teodor Pařík**, koji je do 1926. bio zborovođa u osječkom kazalištu, da bi nakon toga tri godine radio u Đakovu. Iznimno veliku pozornost osječke i hrvatske glazbene javnosti privukao je **Jan (Jovan) Urban**, rodom iz Praga, koji je prije Prvog svjetskog rata djelovao u Srbiji i napisao drugu srpsku operu *Majka*, te je za svoje zasluge stekao nadimak »srpski Dvořák«. Došao je 1922. u Osijek gdje je osnovao vojni orkestar koji je uskoro postao simfonijski i kojeg je vodio zajedno s poznatim glazbenikom Lavom Mirskim. Urban u Osijeku vjerojatno nije vodio zborove, ali je skladao opere i operete sa zbarskim brojevima. Poznata je njegova Hrvatska pučka misa u F-duru. Nakon propasti Jugoslavije i nastanka NDH vratio se u Srbiju, iako je nekoliko puta nakon 1945. dolazio u Osijek.

Obilazak istočne Hrvatske završavamo u Vukovaru. I tu pronalazimo nekoliko imena čeških glazbenika s razmjerno malo podataka. Kao zborovođe spomi-

više Čeha, ali ne znamo tko su bili niti kako su tamo dospjeli.

Južnije od Senja, osobito od Zadra, nalazimo veći broj zborovođa podrijetlom iz Češke. U Zadru je od živio skladatelj, glazbeni kritičar i pedagog **Milan Balcar**, ujedno zborovođa Hrvatskog pjevačkog društva Zoranić i Srpskog pjevačkog društva Branko. U Splitu se 1898. pojavio orguljaš, skladatelj i zborovođa **Arnošt Praus** koji je vodio pjevački zbor Zvonimir i promicao češku glazbu. Nije ostao dugo, jer se već 1903. vratio u Češku. Kraće vrijeme u Dalmaciji su djelovali **Vítězslav Juřina** (Sinj i Makarska), **Rudolf Dalibor Wünsch** (Supetar na Braču), **Antonín Sequens** (Makarska), te **Josef Michálek** (Komiža). Međutim, daleko najveći trag ostavio je **Cyril Metoděj Hrazdára**. Ovaj bivši student Leoša Janačka, kasniji dirigent Slovenske filharmonije i zagrebačke opere, ostvario je zavidnu glazbenu karijeru kako u Češkoj, tako i kod nas. Često je mijenjao boravište sve dok se 1909. godine nije skrasio u Splitu u kojem je s prekidima živio do 1925. Tamo je 1915. izveo prvu operu (i to češku operu *V studni* Václava Blodeka), da bi 1919. postao dirigent splitske filharmonije. Uz to je vodio pjevački zbor Zvonimir promičući u njegovom repertoaru djela čeških skladatelja. Skladao je pretežito opere i skladbe većeg opsega, ali i popriličan broj zbarskih skladbi.

Južnije, u Dubrovniku, djelovao je od 1892. do 1925. **Ivo Čížek**, svestran glazbenik, koji se u Hrvatskoj najprije afirmirao kao kapelnik u Makarskoj, da bi 1892. preselio u Dubrovnik. Čížek je bio zborovođa pjevačkog društva Sloga, kapelnik dvaju orkestara te predsjednik tamošnjeg češkog društva koje danas više ne postoji. Kasnije je radio u Kninu i u Splitu, gdje je bio dirigent u operi i u filharmoniji. Skladao je operete i glazbeno-scenske vrste za djecu. U Dubrovniku je čak 25 godina (1928.1953.) djelovao učitelj glazbe, zborovođa i kapelnik **Eduard Křenek**. Značajna pojava toga vremena bio je i **Josef Vlach-Vrutický**, učitelj glazbe, dirigent Dubrovačke filharmonije i zborovođa pjevačkih društava Dubrava i Gundulić od 1926. do 1941. Skladao je uglavnom vokalna djela, a najveća skladba bila mu je kantata *Himna slobode* op. 31. Skladbe mu je 1941. izdao zagrebački nakladnik František Šidák, također podrijetlom Čeh. Za razliku od prethodne dvojice, koji su do kraja života boravili u Hrvatskoj, Vlach-Vrutický vratio se 1941. u Češku i tako simbolički završio ovo plodno razdoblje hrvatsko-češke glazbene suradnje.

Budući da domaćih školovanih glazbenika nije bilo dovoljno, otvorila su se radna mjesta za inozemne glazbenike, a osobito su bili traženi vojni kapelnici, učitelji glazbe, orguljaši i voditelji pjevačkih zborova, što je u Češkoj palo na plodno tlo

Davor, da bi 1897. preselio u Vukovar gdje je do smrti bio orguljaš i vodio zbor Dunav. Vinkovci se još uvijek sjećaju **Ivana Nepomuka Tropscha**, dugogodišnjeg zborovođe pjevačkog društva Sloga, orguljaša i učitelja pjevanja. Tropsch je napisao niz zbarskih skladbi od kojih je neke izdao njegov sin Ivan 1902. u zbirci *Izabrane skladbe Ivana Tropscha*. I konačno, eto nas u Osijeku gdje započinjemo s već spominjanim **Antom Truhelkom**, ocem naše poznate književnice Jagode i povjesničara Čire Truhelke. Antonin Truhelka, osim što je bio ravnatelj glavne gradske škole i orguljaš, suosnovao je pjevački zbor Lipa i bio njegov prvi zborovođa. Brzo je napustio zbor, kojeg je 1876. preuzeo **Teodor Machulka**, bivši zborovođa zbora Dunav u Vukovaru, orguljaš, a kasnije i autor udžbenika glazbe za osnovne i srednje škole. Machulka je bio aktivan u osječkom glazbenom životu sve do smrti. Od ostalih zborovođa podrijetlom iz Češke spominje se u Osijeku **Hynek Mařinec**, koji je tu kratko djelovao kon-

nju se **Ladislav Bradáč**, zatim **František Chutný**, orguljaš i sakupljač tradicijskih pjesama **Rudolf Zahradníček**, te kao najpoznatiji **Václav Celina**, dugogodišnji zborovođa Hrvatskog pjevačkog i glazbenog društva Dunav, obrađivač i skladatelj, koji je kao klavirist nastupao i sa Zlatkom Balokovićem.

Iako su češki kapelnici i vojni glazbenici bili itekako prisutni u Primorju i na Kvarneru, zborovođe pronalazimo nešto rjeđe. U Bakru su u zadnjem desetljeću 19. stoljeća tek kratkotrajno prije odlaska u druge sredine djelovali **Cyril Junek** i **Jan Talich**. Veći trag ostavio je na Sušaku i Trsatu **Karel Kukla**, zborovođa pjevačkog društva Primorski Hrvat, voditelj još nekih zborova, autor triju staroslavenskih misa i obrađivač narodnih pjesama. U Senju su u drugoj polovici 19. stoljeća djelovali **Čeněk (Vinko) Hendrych**, **Quido Havlasa**, te od 1877. **Josef J. Pihert**, biskupski kapelnik, zborovođa pjevačkog društva Nehaj i propagator češke glazbe. Poznato je da je u njegovom zboru bilo

Antun Dobronić, hrvatski skladatelj i praški student

Češka je bila njegova druga, duhovna domovina

✎ Zvonimir Maštrović
Goran Šnabl

Hrvatski skladatelj i glazbeni pisac Antun Dobronić rođen je u Jelsi na otoku Hvaru 2. travnja 1878. Izdanak je roda koji je od pamtivijeka živio u Jelsi. Bili su posjednici, trgovci i brodari.

Glasovir je učio u Zavodu muškog učiteljstva u Arbanasima kod Zadra, za učiteljskog pripravnništva u Zadru. Prvu godinu učiteljavanja proveo je u Gdinju na Hvaru, tri godine u Vrsniku na Hvaru, a šest je godina bio učitelj u Visu. U Visu je u društvu Pučka prosvjeta osnovao muški i mješoviti pjevački zbor. »Tu ozbiljnije prionuh učenju harmonije. Često zaliječah do Spljeta gdje primah lekcije od komponiste Hatzea. Ja sam megjutim, od općenja s njime mnogo više profitirao nego od ono samo nekoliko direktnih lekcija. On mi je dao direktivu u pojimanju umjetnosti, on mi je raširio glazbeni horizont i izoštrio ukus, u jednu riječ, on je onaj, koji me je naučio muziku umjetnički posmatrati.« pisao je Dobronić o vremenu svojeg naučavanja. Učiteljski ispit za osnovne škole položio je 10. studenog 1899.

Osim glazbe Dobronić se zauzimao za rad više knjižnice. Godine 1902. u Zagrebu su uvažene Dobronićeve molbe Matici hrvatskoj i Društvu svetog Jeronima da za knjižnicu poklone svoja izdanja. Sam je učio teoretske predmete, osobito harmoniju, izmjenjujući 1903. pisma s tada mladim skladateljem Josipom Hatzeom, putujući vikendom iz Visa u Split Hatzeu na pouku.

Godine 1905. postigao je prve formalne rezultate svog intenzivnog samoobrazovanja i dopisnog učenja glazbe. U Glazbenoj školi Hrvatskog glazbenog zavoda u Zagrebu položio je 11. ožujka državni ispit za učitelja glazbe. U jesen te iste godine stekao je kvalifikacije učitelja pjevanja i glasovira. U ljeto 1906. odlukom Pokrajinskog školskog vijeća u Zadru premješten je u Drniš kao »stalni nadučitelj dvorazred-

Antun Dobronić

Studij i dvogodišnji boravak u Pragu posebno je i izuzetno važno poglavlje za formiranje Dobronićeva umjetničkog života. Tamo je naučio cijeniti vrijednost pučke glazbe Čeha i općenito slavenskih naroda u suvremenoj glazbi, a u njegovom slučaju i mogućnosti pučke glazbe Hrvata i ostalih južnoslavenskih naroda za umjetnički izraz

ne muške opće pučke škole«. Iz Drniša tri puta tjedno dolazio je u Split Hatzeu na satove iz harmonije, kontrapunkta i kompozicije. U Drnišu se bavio i crkvenom glazbom. Objavljuje u časopisu za crkvenu glazbu *Sveta Cecilija*, a uskoro postaje članom središnjeg društvenog odbora istoimenog društva u Zagrebu. Godine 1908. objavio je dvije manje knjige iz teorije glazbe i jednu skladbu. Dobronić je u Drnišu osnovao i pjevačko društvo te je sakupio zbirku pučkih popijevaka iz Dalmacije.

Prijelomni čas u Dobronićevom životu predstavlja 1. kolovoza 1910. Tada je Pokrajinsko školsko vijeće Zemaljskog odbora u Zadru izdalo rješenje kojim mu se odobrava jednogodišnji dopust u svrhu studija na uglednom Konzervatoriju u Pragu. Bio je to doista veliki događaj nakon toliko godina upornog učenja i svladavanja raznih glazbenih disciplina. Pred odlazak u Prag izdao je zbirku *Sumorni akordi*. Skladao ih je na stihove tada mladih hrvatskih pjesnika Lovrića, Marušića, Domjanića, Katalinić-Jeretova, Galovića i Tresić-Pavičića. Dobronić je u Prag došao u jesen 1910. Stanovao je u ulici Podolj 139, u kući koja i danas postoji. Prijemni ispit na Konzervatoriju prošao mu je tako da je pokazao svoje kompozicije i inspektor prof. Klička oslobodio ga je polaganja.

Iduće je ljeto 1911. proveo doma u Jelsi. Tamo je primio iz Češke pismo svoga uglednog profesora K. Steckera, naslovljeno: *Antonín Dobronić, absolvent pražské konzervatoře, skladatel a spisatel hudební*. Dopust u svrhu studija bio mu je produljen još jednu godinu do 31. srpnja 1912.

Studij i dvogodišnji boravak u Pragu posebno je i izuzetno važno poglavlje za formiranje Dobronićeva umjetničkog života. Tamo je naučio cijeniti vrijednost pučke glazbe Čeha i općenito slavenskih naroda u suvremenoj glazbi, a u njegovom slučaju i mogućnosti pučke glazbe Hrvata i ostalih južnoslavenskih naroda za umjetnički izraz. Podudaralo se to s

Znameniti Češki gudački kvartet gostovao je u Zagrebu i izveo 9. listopada 1918. Dobronićevu *Pjesmu srodnih duša*. Češki glazbenik Vladimír Honderl pisao je Dobroniću: »Kao grom iz vedrog neba djelovao je na me program koncerta s Vašim gudačkim kvartetom *Pjesma srodnih duša* i čestitam na uspjehu. Jer kad Češki kvartet uzme koje djelo u svoj program, znači da djelo ima veliku muzikalnu vrijednost«

davnom Dobronićevom simpatijom za »ilirca« Vatroslava Lisinskog koji je uz Poljaka Moniuszka, Rusa Glinku i Čeha Smetanu pripadao romantičkim promotorima nacionalnog u »ozbiljnoj« glazbi. Poslije druge školske godine 1911./12. intenzivnog rada Dobronić je diplomirao u Pragu 4. srpnja 1912. dirigiranjem vlastite orkestralne kompozicije *U kolu* u velikoj dvorani Rudolfinuma. Dobronić se iz Praga vratio u domovinu na rodni Hvar. U Jelsu su toga ljeta stizale mnoge čestitke i pozdravi kolega i prijatelja iz Češke, isto tako i iz Zagreba. Među Dobronićevim splitskim učenicima, »kojim je otkrivao tajne složenih teorijskih glazbenih disciplina harmonija i kompozicija te zakonitosti i vrijednosti nacionalnog smjera u muzici, bio je tadašnji gimnazijalac Jakov Gotovac.

Hrvatski glazbeni klub »Lisinski« 1. travnja 1916. priredio je u Zagrebu koncert vokalnih skladbi mladih hrvatskih skladatelja, onih koji su se afirmirali nedavnim simfonijskim koncertom u kazalištu, uz dvojicu novih. Dobronićeve zborne skladbe *Predviđanje smrti* iz ciklusa *Pjesme neostvarene ljubavi* i još neke naišle su na priznanje glazbenih kritičara svih zagrebačkih novina. Nakon nadobudnog »zagrebačkog proljeća 1916.« pošto nije dobio posao u Zagrebu, rješenjem Pokrajinskog školskog vijeća u Zadru od 22. srpnja 1916. postavljen je za pomoćnika učitelja glazbe na učiteljskoj školi u Arbanasima kraj Zadra, u kojoj je kao pitomac i učenik proveo đачke godine. Odjel za bogoslovje i nastavu Hrvatske zemaljske vlade 29. srpnja 1918. izdao je rješenje kojim se Dobronić »pridjeljuje u privremenom svojstvu muškoj učiteljskoj školi u Zagrebu«. Bio je to prijelomni trenutak u Dobronićevu životu.

Po premještanju Dobronić se odmah uključio u glazbeni život Zagreba. »Najmodernija od umjetnih pjesmi« je Dobronićevo *Predviđanje smrti*. Znameniti Češki gudački kvartet gostovao je u Zagrebu i izveo 9. listopada 1918. Dobronićevu *Pjesmu srodnih duša*. Češki glazbenik Vladimír Honderl pisao je Dobroniću: »Kao grom iz vedrog neba djelovao je na me program koncerta s Vašim gudačkim kvartetom *Pjesma srodnih duša* i čestitam na uspjehu. Jer kad Češki kvartet uzme koje djelo u svoj program, znači da djelo ima veliku muzikalnu vrijednost.«

Dobronić je tada, kao i prije, te kao i poslije do kraja života ostao izvan svih stranaka i organizacija, sa svojom glazbom i svojim stavovima na području glazbene umjetnosti. Privatno je za Dobronića počeo nov život. Vjenčao se 24. ožujka 1919. u crkvi sv. Marka s Jerkom Marković, nastavnicom glaso-

vira na školi Hrvatskog glazbenog zavoda, na kojoj je diplomirala. Dobronić, pun energije i želje za napretkom hrvatskog glazbenog života, nije pasivno promatrao neka naslijeđena stanja, a njegovi stavovi konzervativnim krugovima nisu se sviđali. Polemike iz 1918. nastavile su se 1919. kada je okrivio školu Glazbenog zavoda da nije odgojila domaće instrumentaliste za orkestar. Posljedica je bila ta da nije izvedeno Dobronićevo djelo *Reveries* koje je već prije bilo stavljeno na program.

Dana 19. travnja 1920. rodila mu se kći Lelja, kasnije hrvatska povjesničarka. Pjevačko društvo »Mladost« iz Zagreba, koje je tako uspješno koncertno izvodilo Dobronićev ciklus pučkih popijevaka izdalo je note tih popijevaka. Ova zbirka zborova, prva te vrsti u Hrvatskoj poslije Prvog svjetskog rata, pobudila je zanimanje i u inozemstvu. U Pragu, skladatelj Antonín Srba pisao je o pjesmama s velikim zadovoljstvom. I u Krakovu su pisali o toj zbirci, a također i austrijski glazbeni kritičar dr. Paul A. Pisk vrlo se pohvalno izrazio o njoj. Zagrebački *Jutarnji list* donio je prijevod ocjena Ernesta Islera, glazbenog kritičara i profesora konzervatorija u Zürichu. »To je zbirka zborova visoke osebnosti, kojih je obrada potpuno odvaja od svakog zapadnoeuropskog kultiviranja i time na sasvim osobit način postizava dojam glazbene nepatvorenosti.« U maloj dvorani Musikvereina u Beču održana je 18. I. 1922. »Komorna večer Antuna Dobronića«, a program su izvodili bečki kvartet Gottesmannquartett i pijanist Paul Emerich. Godine 1923. Dobronić

Zgrada Rudolfinuma u Pragu u kojem je od 1884. do 1918. bio smješten Konzervatorij

Panorama Jelse

je komponirao pretežno za glasovir, a jednogodišnja kći Rajka, kasnije čuvena harfistica i profesorica, dobila je svoju suitu *Naša Rajka*.

Godine 1938. Dobronić je navršio šezdeset godina života, nije više bio mlad, ali njegov radni elan i stvaralački entuzijazam bili su jednaki kao u mladosti. Novost je bila što ga je sredina više-manje priznala izvođenjem većeg broja njegovih većih djela negoli je to bilo prethodnih godina, javno mu iskazujući poštovanje. U takve »jubilarnе« priredbe mogu se ubrojiti: prai-zvedba simfonije *Vigorese* (Zagrebačka filharmonija s dirigentom Lovrom Matačićem), koncert Državne muzičke akademije i premijera opere *Rkač* (HNK u Zagrebu). Drugi po redu važan događaj 1938. bila je izvedba opere *Udovica Rošlinka* u slovačkom narodnom kazalištu u Bratislavi 29. travnja 1938. Uspjeh je bio velik, nazočni Dobronić bio je više puta pozvan pred zastor, i o »Rošlinki« su pisale slovačke i češke novine. Nakon premijere u Bratislavi, Dobroniću u čast 3. svibnja u Pragu u Umělečkoj Besedi njegove popijevke pjevala je pjevačica Lida Micheolová. Nazočni su bili nekadašnji Dobronićevi profesori na praškom Konzervatoriju skladatelj Vítězslav Novák i Antonín Srba. O šezdesetoj obljetnici kompozitorova rođenja Muzička akademija u Zagrebu održala je koncerte njegovih djela uz brojne čestitke autoru 4. i 5. svibnja.

Izvođen je u Francuskoj, Belgiji, Švicarskoj, Njemačkoj, Austriji, Mađarskoj. U Pragu je češka pjevačica Lida Michelová 1938. izvodila cjelovečernje koncerte Dobronićevih pučkih pjesama »posvećenih gradu Pragu«, uz glasovirsku pratnju dr. Václava Holzknechta. Dobronićeva odanost i zahvalnost gradu njegovih studija nije nikad prestala. Dobronićeve skladbe Michelová i drugi

izvođači izvode 1946. do 1949. na Radio Praha I i II, Radio Brno, Radio Ostrava, Radio Bratislava i drugdje.

Godina 1953. bila je dramatična za Dobronića. Prigodom svojeg 75. rođendana ponovo je stupio u javnost, ali je i izgubio suprugu svoju pouzdanu suputnicu. U Beču 12. ožujka 1955. »Novi bečki glazbeni zavod« u velikoj dvorani Musikvereina pod dirigentom Klarom Miseritom svirao je *Jelšanske tance*, a taj je dirigent pisao da je to već deseti put što je dirigirao *Jelšanske tance* s nadom da će ih još dirigirati u drugim zemljama.

Dobronić je 1955. doživio tragediju u obitelji. Njegov sin Draško na poslu padom s konja slomio je kralježnicu i mjesecima visio između života i smrti. Nesreća sina skratila je ocu život. Pozlilo mu je te je 12. prosinca 1955. preminuo u Zagrebu. Sahranjen je 15. prosinca, a članovi zbora tadašnje Radiostanice Zagreb na zagrebačkom Mirogoju zapjevali su riječi starodrevne pjesme *Evo, kako umire pravednik*.

Antun Dobronić svoju je glazbu temeljio isključivo na obilježjima narodnog melosa. Postao je idejnim vođom generaciji mladih skladatelja koji će zauzeti središnje mjesto u hrvatskoj umjetničkoj glazbi nacionalnog smjera. Dobronićev se glazbeni govor temeljio u prvom redu na melodiji. Provođeci pjevnost kroz sve dionice, ostvario je orkestralnu kolorističku polifoniju, koja je njegovim zrelim radovima davala osebujan pečat. »Moja borba nije bila nikada lična, nego je uvijek bila namijenjena ideji, nikada me nije vodila misao na neku svoju korist i slavu, nego samo na domovinu i svoj narod.«, rezimirao je svoj život i rad Antun Dobronić. U Jelsi se danas održava kulturna manifestacija Matice hrvatske, koja nosi ime njemu u čast, Večeri Antuna Dobronića.

RAZGOVOR Dagmar Drechslerová, češka operna pjevačica i zagrebačka studentica

Velika mi je radost pjevati Lisinskog na češkom

U Zagrebu su mi nedostajali naši mali brežuljci, raznolik krajolik. No na promjenu sam se navikla i sad samo mogu cijeniti ljepote Zagreba: Tkalčičevu, Zrinjevac, Jarun

Dana Turečková

Dagmar Drechslerová

Marijan Lipovac

Na Muzičkoj akademiji u Zagrebu već petu godinu studira mlada češka operna pjevačica Dagmar Drechslerová. Zagrebačka publika već ju je imala prilike upoznati na pozornici Hrvatskog narodnog kazališta i u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog, a u nekoliko je navrata nastupila i u Češkom narodnom domu u Zagrebu, među ostalim na koncertu opernih arija, u operi *Evgenij Onjegin* te na božićnom koncertu Češke besede Zagreb. S Dagmar Drechslerovom razgovarali smo o njevoj karijeri, životu u Zagrebu i daljnjim planovima.

Kako se dogodilo da je jedna Čehinja došla studirati glazbu u Zagreb?

Bio je to veliki splet okolnosti, a usudujem se reći i sudbina. Uputila sam se u Hrvatsku na pjevački seminar Kristine Beck-Kukavčić i zaljubila se u klavirista – Hrvata. Nakon nekoliko godina odlučili smo zajedno živjeti u Zagrebu. No nisam htjela odustati od glazbe jer u Češkoj sam već radila u operi. Tako da je jedini put bio početi studirati na zagrebačkoj Muzičkoj akademiji kako

bih stekla potrebnu titulu i mogla se natjecati za posao u kazalištu ili drugim umjetničkim udruženjima i ovdje u Hrvatskoj.

Što ste prije studirali?

Rodila sam se u Příbramu 1987. Najprije sam pohađala gimnaziju i nakon nje bila uspješno primljena na Visoku ekonomsku školu – smjer međunarodna politika i diplomacija. No tokom mojih visokoškolskih studija privlačila me i glazba. Na drugoj godini sam odlučila probati prijemni ispit na Konzervatoriju u Plzenju – smjer klasično pjevanje. Bila sam primljena i tako sam paralelno pohađala dvije škole. Na posljednjoj godini visoke škole prošla sam tečaj za operni zbor Kazališta Josefa Kajetána Tyla u Plzenju i tako je moja sudbina bila zapečaćena. Visoku školu sam uspješno završila, ali već tada sam znala da će moj životni put biti spojen s glazbom. Čekale su me još dvije godine studija na plzenjskom Konzervatoriju. Istodobno sam radila u operi i podučavala pjevanje u osnovnoj umjetničkoj školi. I upravo u to vrijeme sudjelovala sam na pjevačkom seminaru u Hrvatskoj.

Kako napreduje studij u Zagrebu?

Studij na zagrebačkoj Muzičkoj akademiji je vrlo intenzivan. U nižim godinama zajedno sa svojim kolegama apsolvirala sam sve potrebne predmete kako bih produbila svoje glazbeno obrazovanje, uključujući i jezike. Vrlo cijenim to što Akademija daje prostor svim studentima da sudjeluju i u zanimljivim projektima, kako u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog, tako i u Hrvatskom narodnom kazalištu. To je neprocjenjivo i vrlo potrebno iskustvo. Svake godine imamo nekoliko seminara sa zanimljivim profesorima iz cijele Europe gdje se usmjeravamo na konkretni repertoar pojedine zemlje (Francuska, Italija, Španjolska...). Studiram već petu godinu u klasi primadne i sjajne pedagoginje Cynthije Hansell-Bakić i vrlo sam zadovoljna.

Koliko nastupa imate iza sebe?

U Češkoj sam naučila i odigrala preko deset klasičnih opera i dva mjuzikla, 2014. sam nastupila na opernom festivalu Armel u ulozi druge djevojke u modernoj operi *Parodija* Gábora Kéreká. Imam iza sebe velik broj nastupa u sklopu Muzičke akademije, a najzanimljivijima bih ocijenila ove projekte: 2016. imala sam čast nastupiti u ulozi druge vile u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog u *Snu ivanjske noći* Felixa Mendelssohna u pratnji orkestra naše Akademije, 2017. sam debitirala u Hrvatskom narodnom kazalištu u ulozi Lapáka i Datla u operi *Lukava mala lisica* (Příhody lišky Bystroušky) Leoša Janáčka. Iste godine sam opet nastupila u Lisinskom u pratnji orkestra na proslavi stote godišnjice osnutka Medicinskog fakulteta u Zagrebu.

Kako Vam se sviđa život u Zagrebu?

Moram priznati da su počeci bili teški. Iako su oba naša naroda slavenska, u mnogim osobinama se ipak razlikujemo. Iako sam posljednjih sedam godina u Češkoj živjela u velikim gradovima, ipak sam se često vraćala roditeljima u malo selo pored Příbrama. U Zagrebu

su mi nedostajali naši mali brežuljci, raznolik krajolik. No na promjenu sam se navikla i sad samo mogu cijeniti ljepote Zagreba: Tkalčićevu, Zrinjevac, Jarun. Sjediti na suncu u kafiću sa sjajnom kavom za mene je onaj pravi »gušt«.

Koliko ste upoznati s hrvatskom glazbenom baštinom? Što vam je iz nje najdraže?

Imam sreću da profesorica Kristina Beck-Kukavčić na Muzičkoj akademiji

vodi predmet Hrvatska vokalna baština gdje nas upoznaje s repertoarom hrvatskih skladatelja (Lisinski, Zajc, Hatze...). Profesorica slušačima tog predmeta uvijek izabire repertoar »po mjeri«, a ja sam imala sreću otkriti da je velik broj hrvatskih skladatelja proveo dio života u Češkoj. Tu posebno mislim na Lisinskog koji je u konačnici skladao i nekoliko pjesama na češke tekstove. Jednu od tih pjesama sam imala čast prezentirati na promociji knjige *Glazbene šetnje Zagrebom*.

Bila mi je velika radost da sam mogla pjevati na češkom pjesmu jednog od vaših najznačajnijih skladatelja.

Kakvi su Vam daljni planovi u vezi karijere?

Moj primarni interes je uspješno završiti studij. Trenutno sam na Akademiji posljednja godina. Vrlo me privlače kazališne daske, tako da me daljnji koraci vode na natjecanja u hrvatskim, češkim, ali i drugim europskim kazalištima.

Čudesnom stazom – iz Češke u Zagrebačku operu i do zagrebačkih cipelica

Kada smo u *Susretima* br. 32 iz 2014. pisali o češkom kornistu ili umjetniku na instrumentu u nas zvanom rog Franji Mlčochu, koji je došao u zagrebački HNK radi obnove Zagrebačke opere (1909.), znali smo da je bio član i novoosnovane Zagrebačke filharmonije (1919.), živio i sudjelovao u kulturnom životu Zagreba i Hrvatske a potom odselio u Skoplje gdje je umro i pokopan (1949.). Ali, tko bi očekivao da će nam pored tolikih važnih obljetnica hrvatske kulture i sudionitstva Čeha u njima pa i onih osobno Mlčochovih, a koje eto stanu u jednu rečenicu, pristiti i saznanje o njegovim kreativnim potomcima tu usred Zagreba?! Život nas, očigledno, uvijek iznova ugodno iznenađuje. Zapravo, u siječnju 2018. prigodom predstavljanja knjige povjesničarke umjetnosti Branke Hlevnjak *Vlasta Jarnjak: Hod u zagrebačkim cipelama: Prilozi povijesti hrvatskog dizajna: (1965.–1989.)* u izdanju Hrvatske udruge likovnih umjetnika primijenjenih umjetnosti (ULUPUH, 12/2017) otkrilo se da je zagrebačka dizajnerica obuće Vlasta Jarnjak unuka glazbenika Franje Mlčocha. Dapače, kako se u novije vrijeme napokon sve više pažnje posvećuje povijesti hrvatskog industrijskog dizajna koji je u kolektivističkim samoupravnim vremenima bio nešto »naše«, »tvorničko«, »posao tamo nekih«, to je osoba i ime Vlaste Jarnjak, dosad godinama izvan vidokruga šire javnosti, odjednom osvojila medije i postala općepoznatom. Na svjetlo dana su izašla saznanja da je veliki dio života djelovala kao kreatorica ženske i dječje obuće u zagrebačkoj Tvornici obuće Astra i

Tvornici dječje obuće Zagreb, točnije od 1965. do kraja osamdesetih godina. Doduše, kad je maturirala na Školi primijenjene umjetnosti u Zagrebu, a bilo je to na keramičkom odjelu, nije slutila da će je život usmjeriti u svijet obuće a vjerojatno niti da će u njemu biti tako uspješna. Stvorila je čitav niz kreacija, sudjelovala na brojnim međunarodnim sajmovima, simpozijima i kongresima Modeuropa, bila predavačica, novinarka stručnih časopisa (*Vjesnik Astre*, časopis *Koža i obuća*, *Pčelica* itd.), ilustratorica časopisa *Styl* i glavna urednica modnog žurnala ženskih, muških i dječjih cipela *Košuta*. Za svoj je rad primila visoka priznanja i nagrade. Dakako, pored velikih serija obuće kreirala je i one male, za revije i sajmove te stručne kongrese, među kojima i za modnu reviju tadašnje jugoslavenske ikone stila i mode Žuži Jelinek (1970.). Na kraju se Vlasta Jarnjak vratila svom prvotnom opredjeljenju, keramici, i danas je aktivna kreatorica unikatnog umjetničkog keramičkog nakita, uspješna i sa svojim samostalnim izložbama i kao sudionica onih skupnih. Za nas se, međutim, priča o dizajnerici i keramičarki Vlasti Jarnjak odjednom premetnula u neočekivanu nadopunu priče o Franji Mlčochu i njegovim potomcima. Saznali smo da je gospođa Vlasta svoj dar likovnosti naslijedila od oca slikara i ilustratora Vjekoslava Sabljaka, a tek u nešto manjoj mjeri onaj glazbeni po djedu i majci (premda za njezinu sestru vrijedi obrnuto), te da je godinama bila tu pored nas a da to nismo znali. Hodali smo u »njezinim cipelama« – od dječjih »mungosica« do udobnih »bordelki«

Vlasta Jarnjak

kako su u to doba tvornički šefovi posrdno nazivali cipele-salonke. Premda, razumljivo, nije bila u prilici surađivati s češkim dizajnerima u svoje aktivno dizajnersko doba, a radi poznatih prilika vezanih za propast Praškoga proljeća, kao keramičarka je 2000. učinila gestu vrhunskih umjetnika i kreirala broš »Ragusa« za Madeleine Albright, također jednu od uspješnih potomkinja čeških krajeva. No možda je u cijeloj ovoj priči najzačudnije to da je nakon puno, doista puno godina, rasvijetljena stvarna i simbolična veza Zagrebačke opere i zagrebačkih cipelica Vlaste Jarnjak.

Vlatka Banek

Tko je bila Charlotta Garrigue Masaryková, supruga Tomáša Masaryka

AMERIKANKA koja je postala ČEHINJA

✎ Snježana Herceg

Na samom početku postojanja čehoslovačke države uz izvanrednog čovjeka, Tomáša Garriguea Masaryka, stajala je izvanredna žena, Charlotta Masaryková, koja je bila i ostala dio mita stvaratelja čehoslovačke države. Njih dvoje su kao uigrani dvojac utjecali na vrijeme i zemlju u kojoj su živjeli više od bilo kojeg drugog suvremenika, sudjelujući u političkom i duhovnom životu svog vremena na način koji budi respekt i poštovanje i nakon desetaka godina.

Masaryk je u *Razgovorima s TGM* Karela Čapeka izjavio: »Tijekom ljeta godine 1877. u Leipzigu sam doživio sudbinski susret, koji je postao odlučujući za čitav moj život, za moj duhovni razvoj – bilo je to poznanstvo sa Charlottom Garrigue.« Oboje su tada imali po 27 godina i ostali su nerazdvojni, unatoč skoro četverogodišnjeg prisilnog fizičkog razdvajanja tokom Prvog svjetskog rata, no i tada su bili na čudesan način duhovno povezani, sve do Charlottine smrti 1923. Masaryk je te 1877. boravio u Leipzigu kao apsolvent bečkog sveučilišta, da bi dalje studirao filozofiju i teologiju, a Charlotta je iz Amerike došla u Leipzig studirati glazbu i klavir na ondašnjem konzervatoriju.

Masaryka je Charlotti privuklo i fasciniralo između ostalog i hugenotsko porijeklo njene obitelji, a sama Charlotta je bila unitarijanka. Sloboda mišljenja prije strogih crkvenih propisa bila je tema koja je u to vrijeme veoma okupirala i Masaryka. Proučavao je tada teološke teme, pogotovo ga je zanimao protestantizam. Masaryka i Charlottu je tada povežalo čitanje i diskusije o pročitanim, a posebno ženske slobode i prava na jednakost spolova te povijest civilizacije. Tiha i zamišljena Amerikanka bila je dostojna partnerica ne samo u čitanju i slušanju, već je imala vlastito mišljenje i stav koji je bila u stanju obrazložiti i obraniti.

Charlotta Garrigue Masaryková

Charlotte je bila ideal emancipirane žene koja je obrazovanjem i životnim stavovima jednaka s mužem i sposobna kraj muža ravnopravno sudjelovati u javnom životu. Upravo je ona zaslužna što je prvim ustavom Čehoslovačke iz 1920. osiguran potpuno ravnopravan položaj žene na svim područjima češkog društva

U obitelji Garrigue bila je vrlo jaka obiteljska tradicija, korijeni su sežali do desetog stoljeća. Njihovi hugenotski preci su se nakon ukidanja Nantskog edikta 1685. razbježali po svijetu – Charlottini s očeve strane u Njemačku i odavde početkom 19. stoljeća u Ameriku. Charlottin otac Rudolf je tokom tih selidbi rođen u Danskoj. Preci Charlottine majke su pak došli među prvim Englezima u Ameriku brodom Mayflower.

Rudolf Garrigue je imao jedanaestero djece, od toga tri kćeri. Charlotte, kako je glasio izvorni oblik njenog imena, bila je rođena kao treća 20. studenog 1850. u Brooklynu, tada samostalnom gradu. Za razliku od ostale djece bila je povučena, nije voljela zabave, voljela je biti sama, uvijek ozbiljna, puno je čitala, zanimala ju je umjetnost – posebno likovna, glazbena i literatura, a njen omiljeni pisac bio je Shakespeare.

Charlotte i Masaryk su se vjenčali u Americi 1878. nakon što je Masaryk upoznao Garrigueove i nakon što je izvjesno vrijeme boravio kod njih u Americi gdje ju je zaposlio. Tom prilikom je Masaryk svome imenu dodao i suprugino prezime i od tada se je uvijek potpisivao isključivo kao TGM – Tomáš Garrigue Masaryk. Nije to bio, kako se jedno vrijeme nagađalo, američki običaj, bila je to osobna odluka, izraz najdublje poštovanja.

Dva tjedna nakon vjenčanja otputovali su, preko Praga koji je Charlotte tada prvi puta posjetila, u Beč. Charlotte počinje intenzivno učiti češki. Karakteristike prvih godina zajedničkog života su skromni iznajmljeni stanovi, bolje reći siromaštvo, preživljavanje uz posuđivanje novaca, doručci u stanu pripremljeni na kuhu, večere u gostioni preko puta, ali duhovno bogatstvo, diskusije o pravima žena, psihologiji, sociologiji, politici i prije svega o umjetnosti. Masaryk je radio na sveučilištu, gdje kao privatni docent nije dobivao plaću. Preživljavali su zahvaljujući njegovim privatnim instrukcijama i hono-

rarnom radu na gimnaziji, a Charlotte je brinula o kućanstvu.

Uskoro su došla djeca – 1879. Alice, 1880. Herbert, kasnije u Pragu 1886. Jan, 1891. Olga. Peto dijete, Hanička, umrlo je kao beba. Nakon rođenja Herberta materijalna situacija je bila takoreći katastrofalna: Masaryk je dobio tifus, a Charlotta je psihički oboljela, doživjela slom živaca. Masaryk je htio otići u Ameriku nešto zaraditi, ali Charlotta ga je od tog nauma odgovorila i zadržala uz sebe i djecu. Brak je za nju bio sveta veza. Usput recimo da je i drugi pokušaj njegova odlaska u Ameriku, u za njega vrlo teškim vremenima tzv. hilsnerijade, kad je doživljavao i neslaganje i osudu dijela javnosti, također spriječila Charlotta. Dok je ona bila bolesna, on se je brinuo o djeci i radio. Stekao je habilitaciju – pravo da predaje na visokim školama kao docent.

Djeca Masarykovih su imala sretno djetinjstvo (no kao odrasli ljudi puno sreće u životu nažalost baš i nisu imali), svi ga se rado sjećaju i slažu u tome da im je bilo lijepo. Djecu roditelji nisu mazili, nije im se tepalo, govorilo se s njima kao s odraslim ljudima, što im je osiguralo samopoštovanje. Bili su dobro odgojena pristojna djeca, odgojena u razumijevanju umjetnosti, ljubavi prema kazalištu i književnosti o kojoj se puno diskutiralo. Sva djeca su imala glazbeno obrazovanje, svi su svirali. S poštovanjem se sjećaju prijateljskog odnosa među roditeljima, slobode i otvorenosti u komunikaciji, istinoljubivosti. Poznato je da Charlotta nije lagala ni u najtežim trenucima policijskih ispitivanja, jednostavno bi na poneko pitanje umjesto *Ne znam*, odgovorila *Ne želim reći*.

U jesen 1882. uslijedilo je preseljenje Masarykovih u Prag gdje Masaryk počinje raditi na tamošnjem sveučilištu.

Charlotta i Masaryk zastupaju potpunu ravnopravnost u braku: materinstvo i očinstvo su za njih potpuno ravnopravni, Charlotta o braku ne dopušta šale niti bilo kakvu naznaku omalovažavanja te institucije. Brak je za oboje nedodirljiv, o njemu se u javnosti ne govori. Njihov brak je bio primjer novog modernog braka osnovan na uzajamnom poštovanju, razumijevanju, ravnopravnosti i uvažavanju. Iznad svega cijene duševni mir proizašao iz stabilnih bračnih odnosa. Obitelj je za njih škola ljubavi koja odgaja za rad, pruža obrazovanje, garantira očuvanje tradicije. Charlotta je bila ideal emancipirane žene koja je obrazovanjem i

Charlotte i Masaryk vjenčali su se u Americi 1878. Tom prilikom je Masaryk svome imenu dodao i suprugino prezime i od tada se je uvijek potpisivao isključivo kao TGM – Tomáš Garrigue Masaryk

Predsjednik Tomáš Masaryk sa suprugom Charlottom odlazi na glasanje na prvim parlamentarnim izborima u Čehoslovačkoj 1920.

životnim stavovima jednaka s mužem i sposobna kraj muža ravnopravno sudjelovati u javnom životu. Tom idealu se je od njihove djece najviše približila Alice. Charlotta i Masaryk su surađivali i na pripremi Masarykovih predavanja, članaka, knjiga, znanstvenih radova, pogotovo kad je riječ o ženskom pitanju. Charlotta je imala veliki utjecaj na Masarykovo mišljenje o tim pitanjima i upravo je ona zaslužna za to što je prvim ustavom Čehoslovačke iz 1920. osiguran potpuno ravnopravan položaj žene na svim područjima češkog društva. Iste je godine, zajedno s predsjednikom Masarykom, sudjelovala na izborima.

Charlotta je dobro vladala češkim i mogla je sudjelovati u intelektualnim diskusijama na svaku temu. Organizirala je večernje debate kod Masarykovih doma, gdje se je sastajalo društvo prijatelja, profesora, slikara, pisaca, umjetnika, glumaca, znanstvenika, kolega i studenata. Imala je ogroman fond riječi i nije bila jezično hendikepirana. Te debate su bile nastavci diskusija sa seminara na fakultetu gdje je Masaryk predavao, ali vodile su se i o umjetnosti, a suvereno ih je vodila sama Charlotta. Znala je slušati, svoje stavove je iznosila bez uvijanja, direktno i otvoreno. Govorilo se uglavnom njemački, ali i češki. Kasnije je u obiteljskom krugu prevladao engleski. No na kraju

života, ipak je svojoj Alici u čuvenim pismima u zatvor napisala da joj je teško pisati češki ili njemački, tada se je ipak najbolje izražavala na engleskom.

O nekim stvarima Charlotta ipak nije dopuštala diskusiju, prije svega o vjeri i moralu, to su bile zadane konstante o kojima se nije govorilo, kojih se je trebalo pridržavati. Njeni pogledi su bili direktno pod utjecajem vjerskih uvjerenja; bila je duboko pobožna. Njena obitelj je, kako je već navedeno, u prošlosti radi vjere napustila svoj dom a Charlotta je ovu naslijeđenu vjersku utvrdu dalje razvijala. No vjera nije kod nje shvaćana kao puko pridržavanje dogmi, već prije kao prijedlog i tema za razmišljanje. U češkoj povijesti bio joj je posebno drag husitski pokret a jako je voljela i cijenila pjesmu *Ktož jsú boží bojovníci*, za koju je smatrala da bi bila prigodnija i za češku himnu od službene himne *Kde domov můj*.

Beč nije Charlotti prirastao srcu, a u Pragu je doživjela svojevrсни preobražaj – postala je Čehinja moralno i politički, organizirala je život tako da što prije uđe u pore češkog bitka, da počne češki misliti, da se integrira u češki način života. Postala je pravi češki rodoljub. »Nije to bio samo jezik, bio je to duh naroda, koji je poprimila«, pisalo je u njenom nekrologu. Bila je to u pravom smislu riječi Amerikanka koja je postala

Obitelj Masaryk 1905.

Čehinja, kako su se o njoj mnogi izražavali. Od čeških pisaca jako je voljela Boženu Němcovu a Bedřich Smetana je bio njen omiljeni i obožavani skladatelj o kojem je napisala mnoge novinske članke i rasprave.

U pogledu političke orijentacije bila je, kao i na svim ostalim područjima, nezavisna i samostalna. Masarykov politički program je odobravala, ali nikad nije bila članica njegove stranke. Godine 1905. počela se približavati socijaldemokratskom pokretu i učlanila se u socijaldemokratsku stranku. Pratila je radnički pokret, bila je aktivna u Američkom ženskom klubu u Pragu i Udruzi za spas posrnutih i obeščašćenih djevojaka Domovina, založila se za osnivanje Udruge žena i djevojaka zaposlenih u kućnoj radinosti... Bila je velika filantropkinja i vlastitim sredstvima je često pomagala potrebite.

Došao je Prvi svjetski rat, koji je rezultirao između ostalog raspadanjem Austro-Ugarske monarhije i stvaranjem prve samostalne čehoslovačke države u egzilu. Masaryk je otišao u egzil 18.

Charlotta gotovo nikada nije istupala u javnosti u ulozi tzv. prve dame. Nije bila osoba kojoj bi do toga stalo i koja bi u tome uživala, pa je takvu ulogu izbjegavala i kad joj je to zdravstveno stanje dopuštalo

prosinca 1914. a vratio se 21. prosinca 1918. kao prvi predsjednik Čehoslovačke Republike proglašene 28. listopada 1918. Charlotta je nakon Masarykova odlaska ostala sama i proživljavala veoma teške godine. Kći Olga je otišla s ocem u egzil, sin Jan je bio u vojsci, kći Alice je bila u zatvoru, a sin Herbert je baš u to vrijeme umro od posljedica pjegavog tifusa. Sve to je ostavilo neizbrisive tragove na Charlottinu ionako krhkom zdravlju. Imala je ozbiljne srčane tegobe i trpjela od čestih teških depresija. Bila je jako bolesna, tjednima nije ustajala iz kreveta i na kraju je smještena u sanatorij u Veleslavinu. Kad su Masaryka kao pobjednika i utemeljitelja slobodne Čehoslovačke nakon četverogodišnjeg izbjivanja dočekale mase ljudi burnim ovacijama, među njima nije bilo Charlotte.

Iz tog vremena potječe i najznačajniji Charlottin literarni zapis koji zapravo najbolje prikazuje njenu osobnost. Bila su to pisma pisana kćeri u zatvor, koja je Alice sačuvala i kasnije ih uredila i objavila. O čemu su si dvije nesretne žene mogle pisati u zatvor gdje su se pisma cenzurirala nego o umjetnosti? Pisma su vrijedni dokumenti o umjetnosti, uglavnom, književnosti i glazbi, ali i o slikarstvu (sin Herbert, majčin miljenik, bio je slikar). Charlotta je samo radi zdravstvenog stanja bila poštedena zatvora. Kad je Masaryk proglašen veleizdajnikom i bio tražen od austro-ugarskih vlasti da bi nad njim bila izvršena kazna za izdaju, njegova žena i kći su ponavljano ispitivane i izložene policijskim premetačinama.

Od 1919. se Charlottino stanje stabiliziralo te je naizmjenično živjela s obitelji u Praškom dvorcu i u Lánima,

dvorcu nadomak Praga, ljetnoj rezidenciji čehoslovačkih i čeških predsjednika, a povremeno i u sanatoriju u Veleslavinu. Umrula je mirno u krugu obitelji 13. svibnja 1923. i pokopana je na groblju u Lánima.

Charlotta gotovo nikada nije istupala u javnosti u ulozi tzv. prve dame. Nije bila osoba kojoj bi do toga stalo i koja bi u tome uživala, pa je takvu ulogu izbjegavala i kad joj je to zdravstveno stanje dopuštalo. Kada se je Masaryk kao predsjednik nove države vratilo iz egzila, Charlottino zdravstveno stanje to zapravo i nije dozvoljavalo. Nakon smrti svoje majke, Alice Masarykové je preuzela dužnost prve dame. Brinula se o predsjednikovu kućanstvu, sudjelovala je u uređenju rezidencije i okoliša na Hradčanicima. Bila je navodno jako odlučna i principijelna, za najbliže suradnike pravi »bič božji«, no po majci i pomalo psihički labilna pa ulogu prve dame nije mogla uvijek izvršavati besprijekorno.

Alice je kao jedna od prvih žena stekla titulu doktora znanosti i to na području filozofije, povijesti i sociologije. Bila je osnivačica i prva predsjednica Čehoslovačkog crvenog križa, velika pobornica ženskih prava i obrazovanja žena. Osnovala je prvu školu za njegovateljice koja je kasnije prerasla u školu za medicinske sestre i veoma se angažirala na području njegovanja bolesnika. Nakon komunističkog prevrata i nerazjašnjene smrti/samoubojstva njenog brata Jana, ministra vanjskih poslova tadašnje države, Alice je 1948. emigrirala i od 1950. je živjela u Americi, gdje je 1966. i umrla. Njena urna kasnije je položena u obiteljsku grobnicu u Lánima.

Titulu »Otac domovine« (Otec vlasti) kod Čeha nosi car i kralj Karlo IV., dok političar i povjesničar František Palacký nosi titulu »Otac nacije« (Otec národa).

Titulu »Otac domovine« kod Hrvata nosi političar Ante Starčević, dok se »Ocem nacije« ponekad naziva prvog hrvatskog predsjednika Franju Tuđmana.

ZANIMLJIVOSTI

Nesvakidašnja priča o porculanu u Češkoj i Hrvatskoj

Krhke figure i servisi jači od povijesnih turbulencija

✍ **Vlatka Banek**

Porculanske figurice ili skupine njih, različitih dimenzija s uglavnom pastoralnim prizorima uz zanimljive likove životinja, izvedene višebojno, a nastale u suradnji s onodobnim istaknutim europskim umjetnicima, pripisuju se povijesnom razdoblju rokokoa (1720.–1780.). U to doba krinolina, frakova, čipki i vlasulja, a prije znamenite Francuske revolucije i promjena koje je ona unijela u povijest, boljestojeći su europski krugovi listom bili fascinirani porculanom i novim dobom umjetnosti uopće, vjerojatno čak i pomodno. Dakako, figuricama su se priključili i uporabni predmeti – profinjeno stolno posuđe, svijećnjaci, vaze i lusteri – a kako to već biva zadržali su se u proizvodnji i potrošnji znatno dulje od stvarnih povijesnih mijena, sve do kraja Drugog svjetskog rata. Otada, bez obzira na tradiciju i postignuća porculanske manufakture prerasle u industriju, gasne figurativni smisao porculana i on zapravo izlazi iz mode, ali ga nasljeđuje onaj uporabni koji se modernijim linijama i uporabnim smislom još uvijek, mada sve teže u doba užurbanosti i perilica suđa, opire odlasku u povijesnu ropotarnicu. U spomen figurativnom vremenu porculana bilježimo i stihove hrvatskog pjesnika Dragutina Domjanića (1875.–1933.): *Dama s kavalirrom, / Par iz porculana, / Svetlo se gledaju / V zadnjem ognju dana. / On se nekad srami, / Ona je koketa, / Čas su predi išli / V taktu menueta. (Figurice).*

No stvarni je povod ovome napisu saznanje da se po hrvatskim domovima još uvijek čuvaju zanimljivi primjerci porculana o kojima se baš i ne priča, očigledno sačuvani iz emotivnih razloga, čudom preživjeli dva svjetska rata i onaj posljednji, Domovinski, što govori o burnoj prošlosti 20. stoljeća, pa se valja potruditi barem skromnim istraživanjem dati do znanja svima onima koje to zanima osnovne informacije i naputke za prepoznavanje sačuvanih artefakata. Dakako, primjeri su, gle čuda, vezani uz Češku! Dvije figure, jedan jušnik i jedan

Porculanske figure tvrtke Royal Dux
Bohemia iz Duchcova

Tragom porculanskih primjeraka sačuvanih iz emotivnih razloga, a koji su čudom preživjeli dva svjetska rata i onaj posljednji, Domovinski, otkriva se zanimljiva priča o njihovoj proizvodnji u Češkoj te oznakama prepoznavanja koje mogu biti od koristi svima onima koji posjeduju takve ili slične predmete

porculanski servis. Prva, neslužbena informacija (čitaj: obiteljska predaja) ukazivala je na vremensko podrijetlo u rasponu od prije Prvog svjetskog rata do zaključno prvih poslijeratnih godina iza njega. Hmmm! Kako dešifrirati oznake, koje su na svakom porculanskom proizvodu vidljive? Znete li to? Uz nešto truda i to je moguće, jer je svaki proizvođač imao svoj znak koji se doduše s vremenom stilski mijenjao ali zadržavao prvobitni smisao, pa otuda i mogućnost određivanja mjesta i vremena nastanka.

Porculan je bijeli keramički proizvod, tvrdi i otporniji od stakla, sjajna, staklasta i ljušturasta loma, nepropustan za vodu i plinove. Izrađuje se od smjese kaolina, kremena i glinenca (kaolin je vrsta gline, bjelkasta zemljasta masa, smjesa minerala kaolinita s nešto kremena, svijetloga tinjca i ostatcima neistrošenih glinenaca) sastavnicama većine tala, naročito u područjima termalnih voda, a povezana s vodom postaje plastična te se od nje oblikuju predmeti. Nakon sušenja oblici se peku u keramičkoj peći i očvrstnu, potom se ukrašuju oslikavanjem bojama ili pozlatom, uranjaju u kašu sličnu početnoj ali s manje kaolina pa ponovno peku na višoj temperaturi pri čemu predmet dobiva caklinu.

Domovina porculana je Kina, što je općepoznata činjenica, ali su samo rijetki njegovi primjerci stizali u Europu potkraj 13. st., navodno upravo zaslugom slavnog moreplovca Marka Pola koji mu je, kako neki kažu, dao i ime po formi školjke. Od 17. stoljeća kineski su porculan redovito u Europu uvozili nizozemski trgovci za itekako zainteresiranu klijentelu i dobru isplativost. Dakako, Europljani su, uvidjevši zanimanje za tu vrstu dobara, pokušavali odgonetnuti način proizvodnje već u ranom 16. stoljeću (Venecija, Ferrara, Firenca, tzv. Medici porculan) ali im to nije polazilo za rukom. Ipak su u 17. stoljeću uspjeli stvoriti nadomjestak – fajansu (majoliku). Početkom 18. stoljeća njemački je ljekarnik i alkemičar, Johann Friedrich Böttger, u suradnji s kemičarom Ehrenfriedom

Mladen Banek

Porculanski jušnik tvrtke Carla Knolla iz Karlovih Vara

Walterom Tschirnhausom napokon (1708./09.) otkrio, u Dresdenu, način proizvodnje porculana, pa je već sljedeće godine osnovana prva manufaktura u Meissenu. Razumije se, zaredale su one, većinom kao dvorska poduzeća, u Beču, Berlinu, Ludwigsburgu, u Francuskoj, Engleskoj i Italiji, Španjolskoj, Danskoj i ruskom Sankt Peterburgu. Potkraj 19. i početkom 20. stoljeću, po svemu sudeći, europska je proizvodnja i potrošnja porculana bila na svome vrhuncu.

E, sada se, radi razjašnjenja nekih pojmova, treba vratiti na geopolitičke prilike toga doba. Austrijska carevina, a potom i Austro-Ugarska monarhija, obuhvaćala je brojne zemlje i narode, od Austrijanaca, Mađara, Čeha, Hrvata, Slovaka, Slovenaca, dijelom Poljaka, pa sve do stanovnika anektirane Bosne i Hercegovine. Suvremenim bismo pojmovnikom to mogli prispodobiti mini EU, odnosno, velikom zajedničkom tržištu. Dakako, na njemu je i porculan imao dobru prođu, pa su nicali proizvodnje ne samo u Austriji i Mađarskoj već i u Češkoj. Potonja posebice u okolicama Karlovih Vara i njegovih termalnih vrela. Tako je Češka stvorila dugu tradiciju proizvodnje porculana ali je u doba komunizma težište razvoja industrije stavljeno na tzv. tešku industriju (crnu i obojenu metalurgiju) što je dobrim dijelom zapostavilo raniju tradiciju.

Premda Hrvatska bilježi na svom tlu povijesno prisustvo keramičkih proizvoda još iz pradavnih vremena – Vučedolska golubica – pa i lončarstvo u kasnijim razdobljima, a u 17. stoljeću osnivanje cehova u hrvatskim gradovima, manufakturna se proizvodnja upo-

rabne i ukrasne keramike tj. kamenine, keramike i porculana u Križevcima, Zagrebu, Krapini te Rijeci javlja tek na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće i relativno brzo zamire. Počeci moderne hrvatske keramike bili su vezani uz Obrtnu školu u Zagrebu (1884.), ali je tek nakon Drugog svjetskog rata utemeljena prava tvornica porculana, tadašnja Jugokeramika a kasnije Inker, i to u Zaprešiću (1953.). Ta je najveća i najuspješnija tvornica keramičke industrije u ondašnjoj državi sagrađena s početnim planiranim kapacitetom od 5500 tisuća tona posuđa godišnje svojim kasnijim rezultatima daleko nadmašila prvotne planove. Dizajnerice se tada nisu potpisivale, jer se sve smatralo dijelom proi-

Oznaka tvrtke Carla Knolla: slova CK s krunom iznad njih te natpisom Karlsbad

Počeci moderne hrvatske keramike bili su vezani uz Obrtnu školu u Zagrebu (1884.), ali je tek nakon Drugog svjetskog rata utemeljena prava tvornica porculana, tadašnja Jugokeramika a kasnije Inker, i to u Zaprešiću (1953.)

izvodnje i kolektivnog dizajna, no novijim je istraživanjima otkriveno da su to bile Dragica Perhač, Jelena Antolčić (pokojna supruga našeg Ivana Antolčića), Marta Šribar i Anica Severin, zahvaljujući kojima su se proizvodi te tvornice na međunarodnim izložbama izlagali ravnopravno s proizvodima razvikanog Rosenthala, a njihov dizajn postigao jedan od najvećih uspjeha u povijesti hrvatskog dizajna: srebrnu medalju na 11. trijenalu dizajna u Milanu. No i ta je tvornica nakon prodaje inozemnom vlasniku 1996. napustila tu vrstu proizvodnje. Tek je početkom 2010. tvrtka Inkerpor, specijalizirana za proizvodnju, trgovinu i uslugu dekoriranja, preuzela proizvodnju i prodaju porculanskog posuđa za brend Inker ne bi li dijelom obnovila poznatu porculansku tradiciju ovoga kraja, dakako, kao dio snažnije i potporne grupe (Porceline) proizvodnoj industriji Horeca.

Češka je proizvodnja porculana, također, prolazila nekoliko faza uspona i padova. Isprva su njezini pokretači i nositelji bili Nijemci, što povijesno gledano i nije čudno. Međutim, 20. stoljeće i zbivanja koje je donijelo – od raspada Austro-Ugarske, stvaranja Čehoslovačke, potom hitlerovskog komadanja zemlje do komunističkog prevrata – nije donijelo samo te objektivne utjecaje, već se zbililo i prirodno osipanje utemeljitelja i nositelja porculanske industrije. Naime, održanje i nastavak uspješnoga poduzetništva temelji se na ideji i zalaganju iznimnih pojedinaca koji po prirodi stvari nisu vječni.

Prva je porculanska proizvodnja otpočela daleke 1792. pod imenom Haas & Čížek u mjestu Horní Slavkov (Sokolov,

Regija Karlovy Vary) smještenom usred tzv. »spa-trokuta« Karlovy Vary – Mariánské Lázně – Františkovy Lázně. Oznaka na proizvodima je slikovni prikaz smreke (bor) i slova H&C. Druga, je ona iz 1794. poznata pod imenom Thun utemeljena u mjestu Klášterec nad Ohří na sjeverozapadu Češke uz granicu s Njemačkom, a ispod Rudne gore. Oznaka na proizvodima izvorno je bilo slovo K s rogovima, a kasnije slova TK iznad kojih je dodana kruna. Nakon 1918. uslijedila je dopuna znakovima »Thun« i Čehoslovačka. Potom su slijedile proizvodnje: Pirkenhammer u Březovi (njem. Pirkenhammer) u blizini Karlovih Vara, 1803., s oznakom na proizvodima – dva međusobno prekrížena čekića; Haas & Czjzek, Chodau iz mjesta Dolni Chodov (njem. Chodau; Sokolov, Regija Karlovy Vary) koju je osnovao Franz Miessl, 1811., ali je nakon promjene nekoliko vlasnika napokon postala podružnicom već etablirane Haas & Czjzek (1872.) i dobila to ime s oznakom dva bora (smreke) i slova H&C, a ispod njih još slova CH ili puni naziv Chodova; Carl Knoll u mjestu Rybáře, danas predgrađu Karlovih Vara, 1842. s oznakom Carl Knoll Carlsbad, a kasnije uokvirenim slovima CK i krunom iznad njih te natpisom Carlsbad; Dux, kasnije Royal Dux, 1860., koju je osnovao Eduard Eicheler u mjestu Duchcov, njemački Dux, (Teplíce, Regija Ústí nad Labem) sa specifičnom oznakom – ružičastim trokutom zasebno izrađenim od gline, na kojem je utisnut tekst

Mladen Banek

Porculanski servis za jelo iz Březove

Royal Dux Bohemia oko ovalnog oblika u sredini kojeg je slovo E (do 1947. kada je slovo E zamijenjeno slovom D). Ukratko, u zapadnoj je Češkoj od 1850. do postanka Čehoslovačke bilo, prema nekim izvorima, osnovano 53 pogona za proizvodnju porculana. Dakako, niti su svi bili uspješni niti dugovječni, a oni koji su dočekali 1. siječnja 1946. bili su nacionalizirani i išli sudbinskim putem održanja ili propadanja sve do novoga doba otpočetog 1990. kada su neki od preostalih denacionalizirani.

Ovaj kratki pregled jasno ukazuje na to da se u većini slučajeva može vrlo

precizno odrediti proizvođač, autor, starost a time i vrijednost svakog pojedinog porculanskog predmeta, pa tako i onog proizvedenog u Češkoj. Prikazali smo to i na primjerima koji su nas ponukali na ovu priču (vidi slike): jušniku Carla Knolla, figurama Royal Duxa i Pirkenhammerovom servisu za jelo. Začudo, svi su oni, unatoč svojoj krhkosti i turbulencijama prošloga stoljeća, proživjeli i preživjeli već najmanje 100 godina.

Neka tako bude i ubuduće! A čitateljima ovoga napisa želimo puno sreće pri odgonetavanju sačuvanih porculanskih primjeraka iz njihovog okruženja.

Detalj s porculanskog jušnika

Češka je stvorila dugu tradiciju proizvodnje porculana ali je u doba komunizma težište razvoja industrije stavljeno na tzv. tešku industriju (crnu i obojenu metalurgiju) što je dobrim dijelom zapostavilo raniju tradiciju

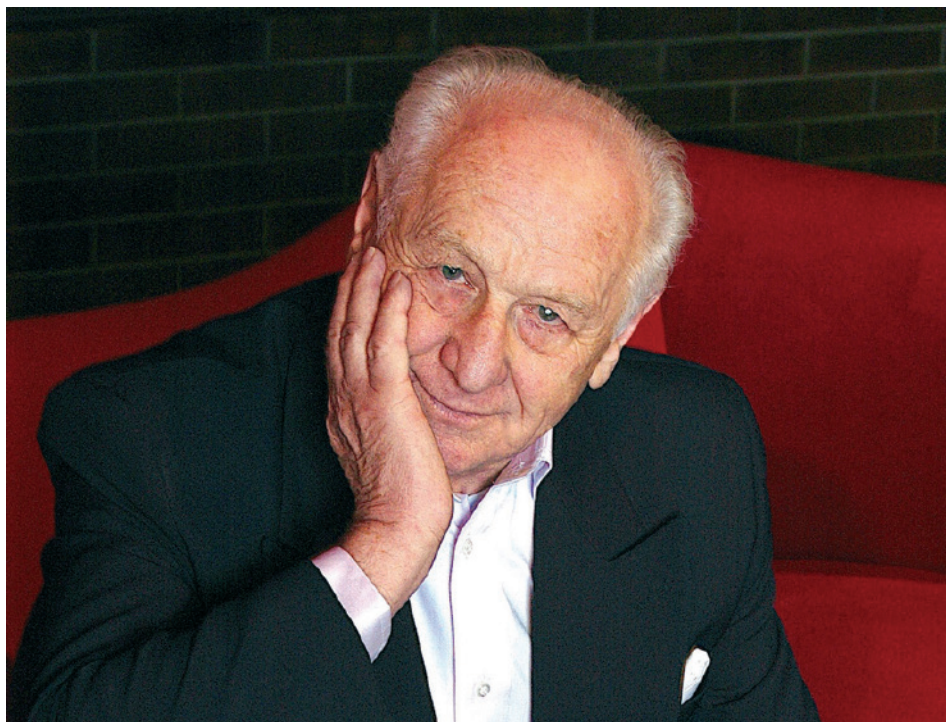
Arnošt Lustig, češki pisac židovskih korijena

Holokaust kao inspiracija i pouka

Lustig je izjavio da je počeo pisati zato što mu ljudi nisu vjerovali kad je govorio o strahotama koncentracijskih logora. Zato je imao veliku potrebu sve to staviti na papir

 Radoslav Kavan

Arnošt Lustig slavni je češki pisac židovskih korijena. Rođen je u Pragu 1926. Preživio je strahote holokausta, što je na njega ostavilo neizbrisiv trag, tako da se njegov cjelokupni književni opus bazira na tom traumatskom iskustvu. Jednom je izjavio da je počeo pisati zato što mu ljudi nisu vjerovali kad je govorio o strahotama koncentracijskih logora. Zato je imao veliku potrebu sve to staviti na papir pa je uz svoj novinarski posao počeo pisati kratke priče i novele s uvijek istom tematikom. To je mješavina fikcije i stvarnih događaja kojima je svjedočio o svom zatočeništvu. Još jedan razlog njegovog književnog rada je spoznaja da se ono što se jednom dogodilo Židovima idući puta može dogoditi i drugim skupinama ljudi pa je mislio da je o tome važno govoriti i pisati. Bio je posve u pravu jer je nakon Drugog svjetskog rata još bilo mnogo slučajeva genocida svuda po svijetu, a napose kod nas u Srebrenici i Vukovaru. Najveća trauma njegovog života bila je spoznaja o bezvrijednosti židovskog života u očima njemačkih tirana. Samo je slučajnost da je ostao živ jer, iako je bio određen za plinsku komoru, Nijemci ga nisu stigli ubiti jer su bili zaposleni ubijajući mađarske Židove. Kasnije, lažno se predstavivši kao bravar, bio je određen za rad u tvornici jer je Nijemcima ponestajalo radne snage. Izjavio je da je to što je on imao sreće značilo da je dru-

Arnošt Lustig

gi koji su ostali u Auschwitzu nisu imali, pa je tako i njegova sreća obavijena tuгом. Lustig je ipak smatrao da je čovjek sposoban naučiti uvidjeti svoje greške i postati bolji nego što je bio. Raditi manje grešaka danas nego što ih je radio jučer. Želja mu je bila da čovječanstvo nauči na teškim temama holokausta. Poželio je da svi ljudi žive kao u priči u kojoj se sve loše ispravi a iz zla nastane dobro.

Lustiga, s Hrvatskom veže njegov jednogodišnji boravak u Zagrebu od rujna 1969. do jeseni 1970. S njim je bila njegova obitelj, žena i dvoje djece. Lustigova kći Eva, koja je redateljica i pisac, o tom periodu kaže: »Stanovali smo u Dubravi, u neposrednoj blizini studija, tada nisam imala pojma da je to četvrt za siromašnije građane, nama je bilo prekrasno, šetali smo po Maksimiru, jeli kolače i čevapčice, slušali vaše šlagere, brzo sam naučila hrvatski i išla u školu, a moj brat je upisao Filozofski fakultet.« Eva je, kao četrnaestogodišnja djevojčica, počela pisati svoje prve pjesme u Zagrebu. Lustig je radio kao scenarist u Jadran filmu i surađivao s hrvatskim

redateljem Brankom Bauerom koji se zainteresirao za njegovu priču *Djevojka s ožiljkom*, ali scenarij za taj film bio je odbijen tako da nikad nije došlo do njegove realizacije. Eva posljednjih godina pokušava oživjeti taj pedeset godina star projekt i po njemu snimiti film u češko-hrvatskoj koprodukciji.

Lustig nakon rata kao mlad čovjek postaje komunist iz uvjerenja, ali je već prije Praškog proljeća postao disident nakon što je 1967. istupio iz Komunističke partije Čehoslovačke. Nakon intervencije zemalja Varšavskog pakta u Čehoslovačkoj 1968. koja ga je zatekla na odmoru u Italiji nije se više želio ni smio vratiti u domovinu. S obitelji odlazi u Izrael gdje su se skrasili u jednom kibucu, što Lustigu nije baš dobro sjelo jer je imao malo vremena za pisanje. Stoga je prihvatio ponudu Jadran filma i preselio se s obitelji u Zagreb. Nakon toga, 1970. odlaze u SAD gdje Arnošt predaje na sveučilištu u Washingtonu. U Češku se vraćaju tek poslije Baršunaste revolucije na poziv Václava Havela. U Pragu živi intenzivan kulturni i društve-

Lustiga s Hrvatskom veže njegov jednogodišnji boravak u Zagrebu od rujna 1969. do jeseni 1970. Radio je kao scenarist u Jadran filmu i surađivao s hrvatskim redateljem Brankom Bauerom koji se zainteresirao za njegovu priču *Djevojka s ožiljkom*, ali scenarij za taj film bio je odbijen tako da nikad nije došlo do njegove realizacije

ni život. Dobiva Nagradu *Franz Kafka* za književnost, a izabran je i za počasnog predsjednika Kafkinog instituta u Pragu. Od 1996. bio je urednik češkog izdanja *Playboya*, a 2004. dobiva nagradu za životno djelo Američke akademije znanosti i umjetnosti.

Najpoznatija djela su mu: *Noć i nada* iz 1957., kratke priče o strašnim životnim uvjetima u kojima čovjek uspijeva sačuvati svoje ljudsko dostojanstvo i vjeru u svoje osnovne ljudske vrijednosti. Arnošt opisuje život u getu, agresivnost njemačkih časnika, kukavičluk koji u trenutku prelazi u heroizam, beznađe staraca pred neumitnom sudbinom istrebljenja, ali i nadu da zlo ipak na kraju ne može nadvladati ono ljudsko u čovjeku i da ljubav pobjeđuje.

Prema jednoj od priča 1962. je snimljen film *Transport iz raja*. Scenarij je napisao Arnošt Lustig. Priča govori o životu u getu u Terezínu kamo su dopremani češki Židovi, ali i Židovi iz drugih dijelova zapadne Europe. I sam je s roditeljima i sestrom tamo deportiran. U logoru je bio privid normalnog života jer su nacisti željeli pred međunarodnom Crvenim križem pokazati kako postupaju humano s interniranim Židovima. Taj privid Lustig razgolićuje opisima situacija u getu koje su posve u opreci s normalnim ljudskim odnosima i životom. Miješaju se stvarne scene s iracionalnim,

tako da uz svakodnevni život mještana koji, unatoč čestim poniženjima, pokušavaju sačuvati ljudsko dostojanstvo. Svaki čas izbija progon, strahovi, nada, nacistička okrutnost i bezdušnost, prijetnja transportom i potpuno beznađe koje kulminira prisilnim ukrcajem stanovnika tog »raja« u stočne vagone na putu za nepoznato, a u stvari na putu za Birkenau. U trenutku spoznaje katastrofe jedan od stanovnika izgovara: »Nikad više ne smijemo dozvoliti da kao ovce na klanje idemo u smrt.«

Roman *Dijamanti noći* iz 1958. govori o dvojici dječaka koji bijegom iz transporta pokušavaju spasiti svoje živote. U teškim okolnostima bijega ono ljudsko u njima počinje se gubiti i javlja se instinktivna, životinjska borba za samoodržanje. Roman otkriva dubinu ljudske tjeskobe, miješanje stvarnosti i sna, usamljenost, ludilo, želje za sigurnošću i čežnje za domovinom. Po romanu je snimljen film u režiji Jana Němeca koji predstavlja remek-djelo češke kinematografije.

Dita Saxová iz 1962. roman je o osamnaestogodišnjoj židovskoj djevojci koja je preživjela strahote konclogora, ali je ostala posve sama jer su cijela obitelj i svi dragi ljudi nestali u dimu krematorija. Dita se nikako ne može prilagoditi poslijeratnom životu i društvu u kojem je nitko ne razumije i gdje je čekaju nova razočaranja. Na kraju, kada se čini da

Radoslav Kavan ispred reljefa Arnošta Lustiga na Hotelu Rott u Pragu

nalazi mir i sreću u zagrljaju muškarca koji ju voli, Dita počinu samoubojstvo.

Molitva za Katarinu Horovitzovu iz 1964. roman je o mladoj i lijepoj Židovki čiji život pokušava od nacista otkupiti bogati američki Židov, ali unatoč obećanjima nacista da će biti oslobođeni završavaju u plinskoj komori. Kao završni čin ove tragedije Katarina otima pištolj esesovcu i ubija ga prije nego što bude i sama ubijena. Ovaj događaj opisan u romanu stvarno se desio 1943. u krematoriju II u Birkenauu kada je mlada Židovka Franceska Mann otela pištolj i ubila dva esesovca u trenutku spoznaje da će svi biti otrovani. Roman je preveden na hrvatski jezik. Po njemu je napravljen zapaženi istoimeni film.

Gorki miris badema iz 1968. četiri su pripovijetke o stradanjima židovske populacije za Drugog svjetskog rata čije ih životno putovanje neumitno dovodi do plinskih komora koncentracijskih logora. Vjerno svjedočanstvo patnji Židova za vrijeme Drugog svjetskog rata i prikaz moralnih ljudskih osobina tih ljudi

ZANIMLJIVOSTI

U Češkoj danas ima 145 sinagoga, ali samo sedam ih služi u vjerske svrhe, dok su ostale pretvorene u muzeje i druge kulturne objekte. Najpoznatija je Staronova sinagoga u Pragu iz 1270. koja je najstarija u Europi. U vrijeme holokausta srušeno je oko 70 sinagoga.

U Hrvatskoj danas ima 11 sinagoga, ali u vjerske svrhe služe samo njih tri, u Dubrovniku, Splitu i Rijeci, dok su ostale prenamijenjene. Sinagoga u Dubrovniku iz 1408. druga je najstarija u Europi i najstarija aktivna sefardska sinagoga na svijetu. U doba holokausta srušeno je 20 sinagoga, četiri su srušene nakon Prvog svjetskog rata, a šest u doba komunističke vladavine. Sinagoga u Zagrebu, u Praškoj ulici, srušena je 1942., ali vjerski obredi se obavljaju u zgradi Židovske općine Zagreb. Svoj bogoslužni prostor ima i Židovska vjerska zajednica Beth Israel Zagreb. O ponovnoj izgradnji sinagoge u Praškoj govori se još od sredine 1980-ih godina.

koji su često bili suočeni s teškim životnim odlukama.

Colette, djevojka iz Antwerpena iz 1992. kao dio trilogije o sudbinama tri židovske žene, pripovijetka je po kojoj je 2013. snimljen film *Colette*. Film je režirao poznati češki redatelj Milan Cieslar. Osnova pripovijetke i filma je istinita priča o ljubavi dvoje mladih u neljudskim prilikama Auschwitza. Colette je mlada Židovka iz Belgije dopremljena u Auschwitz. Tu se upoznaje i zaljubljuje u češkog Židova Vilija Felda s kojim uspijeva stupiti u bliske ljubavne odnose. Oboje planiraju bijeg i zajednički život daleko u Palestini. Nju progoni i seksualno zlostavlja nacistički stražar Wezsäcker. U stvarnosti par uspijeva pobjeći iz logora, ali biva otkriven i osuđen na smrt u Bloku 11, a u priči Arnošta Lustiga par odustaje od bijega, oboje preživljavaju, no u metežu kraja

rata gube kontakt. Tek se slučajno sreću 1973. u New Yorku.

Krasne zelene oči roman je iz 2000. Priča je to o mladoj židovskoj djevojci Hanki Kauders tijekom nekoliko mjeseci njenog života. Hanka, zajedno sa svojom obitelji, odvedena je u Terezín, a zatim nakon nekog vremena u Auschwitz-Birkenau. Hanka će izgubiti brata odmah prvog dana. Nekoliko dana kasnije otac, ne mogavši izdržati zlostavljanje, čini samoubojstvo otrčavši na električnu ogradu logora. Ubrzo nakon ovog događaja Hanka je premještena u bordel za njemačke vojnike Feldbordell br. 232 Ost. Ovdje će provesti 21 dan, što nikada neće moći izbrisati iz svog pamćenja. Neposredno prije kraja rata u zbrci i gužvi ona bježi iz transporta i dopijeva u Prag gdje u jednom sanatoriju za žrtve rata rabinu Saphiru priča što joj se desilo. Njihov

je razgovor gusto isprepleten s filozofskim raspravama o temi dobra i zla, zla i oprosta, života i smrti....

Ljubav i tijelo iz 2009. priča je o ljubavi dvoje mladih ljudi u terezínskom getu. Ta ljubav, iako u teškim prilikama, dosiže svoju puninu. Priča je puna ljubavi i strasti koja postaje jača od rata i smrti.

Arnošt Lustig umro je u Pragu 26. veljače 2011. u 85. godini života. Njegovom smrću europska i svjetska književnost izgubila je velikog pisca, a češka kulturna scena zapaženog protagonista. Iako nije toliko poznat kao drugi židovski pisci koji su pisali o istoj temi holokausta, kao što su Elie Wiesel, Primo Levi i Imre Kertész, on njima stoji uz bok. Mi možemo biti zadovoljni činjenicom da je tako velik pisac jedan svoj kratki dio života boravio i stvarao u Hrvatskoj.

KAFKA usred poslovne zone

Poslovni kompleks Quadrio, izgrađen iznad postaje praškog metroa Národní třída, udaljene oko pet minuta hoda od Vjenceslavovog trga, sastoji se od osam nadzemnih i dva podzemna kata, a gotovo četiri etaže zaposjele su trgovine i restorani. Unutar kompleksa su i uredski, skladišni, stambeni i parkirni prostori, a investiciju tešku 3,1 milijardi čeških kruna ostvarila je CPI Group češkog milijardera, poduzetnika Radovana Vítka.

Na novoizgrađenom trgu (raskrižje Charvátove i Vladislavove ulice) ispred šoping-centra krajem 2014. postavljena je reflektirajuća i rotirajuća skulptura, zapravo bista nadnaravne veličine tj. prikaz glave znamenitog češkog književnika, rođenog Pražanina židovskog podrijetla i njemačkog jezičnog izričaja Franza Kafke, visoka 11 metara i sastavljena od 42 zasebna sloja čelika koji se samostalno okreću zahvaljujući ugrađenim motornim modulima. Autor tog impresivnog djela, teškog oko 40 tona, češki je umjetnik David Černý (1967.). Prema nekim kritikama riječ je o briljantnom prikazu Kafkine osobnosti i njegove vječne sumnjičavosti iščitavane iz njegovih djela (*Pisma ocu*, *Preobrazba*, *Proces* itd.).

Tamara Banek Tomić

Jaroslav Hašek: Kako mi je iredenta u Zadru upropastila karijeru

Češki književnik Jaroslav Hašek, prije nego će svjetskoj književnoj baštini podariti lik dobrog vojaka Švejka, svoj je humoristički stil brusio na pripovijetkama, crticama i humoreskama od kojih neke imaju i hrvatske motive, primjerice *Ljubav u Međimurju* i *Danas jesmo – sutra nismo*. U njima Hašek iskazuje dobro poznavanje lokaliteta na hrvatskom sjeveru, na širem području Varaždina i u Međimurju, pa ga je očito bio posjetio tijekom svojih lutanja. Hašek je vjerojatno boravio i južnije, u Zadru, te je 1911. objavio humoresku *Jak mne iredenta v Zadaru pripravila o kariéru*.

Zadar

Moja primanja koncipista praktikanta kod Namjesništva u Zadru u Dalmaciji iznosila su 53 zlatnika mjesečno. To je bilo u vrijeme kad je namjesnik bio general B. Taj čovjek se je koprcio u neprestanom unutarnjem sukobu između vojnika i birokrata i iz tog je sukoba proizašla njegova neobična narav. Postao je mješanicom obaju ovih opredjeljenja, nije volio ovdašnje Talijane a pripravnike je oslovljavao sa »Herr Kollege«. Ono što bi u nastavku govorio imalo je pretežno vojnički štih. I tako sam ja njemu sa svoje 53 zlatnika mjesečnih primanja pomagao spašavati Austriju od talijanske iredente. Pedeset tri zlatnika nije puno i može se reći da se nisam za taj iznos previše trudio oko tog spašavanja. Jednog me je dana namjesnik dao pozvati k sebi i rekao: »Herr Kollege, sutra iredentisti imaju sastanak. Šaljeme vas tamo. U slučaju bilo kakve povike raspustite skup. Adieu!«

U ono vrijeme sam se baš udvarao jednoj dami iz građanskog sloja i trebao sam se s njom sastati točno u vrijeme kad je bio dogovoren sastanak iredentista. Na tom sastanku trebalo je doći do vrhunca našeg poznanstva. A namjesnik mi je to sve pokvario! Uz to,

primanja od 53 zlatnika mjesečno zasigurno bi rasrdila i austrijskog rodoljuba. Krenuo sam na taj sastanak bijesno zveckajući sabljom i tamo sam sjeo za stol pokraj predsjedavajućeg, organizatora sastanka i govornika.

Početak sastanka bio je obećavajući. Prva rečenica je glasila: »Prijetelji, kako vam je poznato, signor general é porco!« Zatim su se redali govornici: »Il signor ministro é individuo e porco!«

»Porco!« zagrmilo je dvoranom. Uslijedile su druge osobnosti i likovi koji su imali značajniju ulogu u tadašnjoj vladi, a govornik bi ih uvijek nakon njihova pravog imena titulirao i imenom koje im nije bilo upisano kao krsno.

Još nikad nisam čuo tako lijepo govoriti protiv Austrije. Prilikom svake uvrede slušatelji su pljeskali, a ja sam u međuvremenu mrtav-hladan obrezivao nokte.

Pedeset tri zlatnika su pedeset tri zlatnika. Sa stoticom bih možda nešto i napravio za Austriju. Ovako sam čačkao zube, dok je pored mene govornik grmio: »Il signor generál é porco!«

»Porco!« odobravali su prisutni.

Onda je uslijedio niz veleizdajničkih izjava, tokom kojih sam zaši-

ljio olovku do polovice njene dužine. Predsjedništvo me je promatralo s povjerenjem, govornik se osmijelio i izgovarao rečenice, za koje bi ga signor namjesnik s veseljem dao objesiti. Sjetio sam se da u džepu imam lopaticu za vađenje smole iz ušiju pa sam ju upotrijebio i time sam se zabavljao sve dok govornik nije zadnji put uzviknuo »Il signor general é porco!« i dok u sali nisu zamrli zadnji uzvici odobravanja: »Bravo, é porco!«

Teško je bilo što napraviti za Austriju za pedeset tri zlatnika. Zatim sam išao u vinariju, a predsjedavajući me je na izlazu srdačno potapšao po leđima rekavši: »Bravo, signore!« U vinariji sam napisao osobni raport generalu namjesniku.

Ovo priopćenje o toku sastanka bilo je veoma sažeto: »Zaključio sam da je na sastanku bilo sve u redu.« Još tokom noći naložio sam da se namjesniku isporuči ovaj raport, jer je on volio točnost, a zatim sam ostao do jutra u društvu nekoliko službenika. Ujutro sam išao spavati, a kako je radno vrijeme počinjalo u devet sati, došao sam u kancelariju točno u pola jedanaest, budući da je šef mog resora, grof T. dolazio poslije jedanaest.

Antonín Dvořák

**Hrvatski književnik
Vjenceslav Novak
(1859.-1905.), po ocu
Čeh, od 1884. do 1887.
studirao je u Pragu
na Konzervatoriju te
je kasnije djelovao
kao učitelj glazbe.**

**Od njegovih sedam
romana dva se dijelom
odvijaju u Pragu,
Pavao Šegota i Dva
svijeta, te očito sadrže
i mnoge autobiografske
elemente.**

Stotina glazbenika već je sjedila na svom mjestu pred podiumom. Oni su ugađali svoja glazbala, a Amadeju su ti dugi glasovi s raznih glazbala, pasaže što su ih pojedini glazbenici izvađali, kao da se prije produkcije intimno razgovaraju sa svojim glazbalima, pače i sami udari u bubanj napunjali dušu nekom jakom, a neizvjesnom žudnjom.

Malo zatim stao se puniti podij gospođama i gospodom. Gospoda su bila odjevena u svečanoj crnini, a jedni su i drugi sa sveskom nota u ruci važno zapremali mjesto što se za tako ogroman zbor činilo pretijesno. Dvoranom je još uvijek šumio onaj pridušeni žamor, ali sve je očito kao i sam Amadej bilo zahvaćeno uzbuđenim iščekivanjem nečega što je nepristupno odijeljeno od svega vanjskoga svijeta, koji nije mogao svojom svakidašnjošću ovamo doprijeti.

Najednom kao od čarobnjačkoga dodira zavlada dvoranom grobna tišina,

**U romanu *Dva svijeta*
iz 1901. Novak
problematizira
odnos umjetnika i
malograđanskog
društva. Glavni lik je
mladi glazbenik Amadej
Zlatanić čiji talent otkriva
mjesni glazbenik Čeh
Jan Jahoda i njegovom
zaslugom odlazi na
Konzervatorij u Prag.**

U hodniku pred kancelarijom dočeka me je posilni, koji me je s patničkim izrazom na licu obavijestio, da Ekselencija gospodin general namjesnik hoda po salonu, zveckajući sabljom, ukratko da nije dobro i da mu se trebam momentalno javiti. Vidite, gospodo, što čovjek mora pretrpjeti za 53 zlatnika!

Ekselencija me je dočekala s krvoločnim pogledom: »Pitam vas, čovječe, zašto ste nam to napravili? Rekao sam vam, naredio, da trebate raspustiti sastanak, no vi to niste učinili. Napisali ste u raportu, da je sve u redu, a čitav Zadar danas ne govori ni o čem drugom, nego o tome, da su me na sastanku nazivali porco. Je li to istina?«

»Je.«

»Onda su počinili veleizdaju! Istina?«

»Istina.«

»Kako ste onda mogli napisati: Sve u redu? Zna li da je protiv vas pokrenut disciplinski postupak?«

»Ekselencijo«, rekao sam, »da sam sastanak zabranio, imali bismo barem pet interpelacija u parlamentu, o domaćem saboru da ni ne govorim, imali bismo oko dvije stotine službenih memoranduma i upita i Ekselencija ne bi stigla potpisivati i izdavati naredbe. Ovako smo na miru.«

Gospodin namjesnik se je duboko zamislio. Nije volio to dopisivanje. »Zna li«, rekao je, »kad to pažljivo razmotrim, vi ste u pravu. Možete ići, ali sljedeći puta to nemojte napraviti.« Za tjedan dana svi su me iredentisti u Zadru na ulicama ljubazno pozdravljali. Jednom sam čak načuo, kako dvojica o meni govore: »To je naš čovjek.« Nisam tome pridavao pažnju i sve u svemu bio sam prema tome ravnodušan. Za 53 zlatnika nisam mogao ništa drugo učiniti. No koncem sljedećeg mjeseca dogodilo se je nešto, što je potkopalo moju obećavajuću karijeru. Kod namjesnika se je pojavila deputacija iredentista, koja je zahtijevala, da na njihov sljedeći sastanak ne pošalju nikog drugog, nego mene, jer sam ja »un buono uomo«. Njihova skromna želja nije bila uslišana. Umjesto u uniformi na sastanak, poslali su me bez uniforme kući i moja karijera je bila okončana.

(Prevela Snježana Herceg)

Kad je izlazio nesigurnim korakom, skroz tuđ dugačkim hodnikom, opazi na jednom zidu velik oglas štampan crvenim slovima. Tu pročita da će danas točno u dvanaest sati u podne pjevati pjevačko društvo Hlahol prvi put remek djelo maestra Dvořaka Stabat mater. Izvedbom glazbe ravnat će sam skladatelj. – Moram poći tamo – pomisli veselo Amadej. Bilo je već jedanaest sati i po, dakle posljednji čas da se požuri u koncertnu dvoranu.

Ulaznina je bila osjetljiva, no što je to moglo odlučivati u iščekivanju što ga je obećavao velik oglas. – Rijeka ljudstva što je navaljivala u Rudolfinum, ponese Amadeja sa sobom u krasnu dvoranu gdje je već tisuću ljudi žamorilo tihim, pridušenim žamorom. Odmah mu bude ugodno tu među tolikim otmjelim licima, nadahnutim radosnim očekivanjem i ponosom. Novine, društva, gostione, kavane, privatni saloni – sve je to već raznijelo glas o Dvořakovom veldjelu i sva su lica s toga odražavala radost, uvjerenje i ponos da Česi izlaze pred svijet opet dijelom svoga duha kakvo nemaju ni Nijemci. Taj ponos i tu narodnu slavu morao je tu počutjeti i Amadej i on poželi da u je tu bilo dovesti Adelku i njezinu majku pa da im pokaže: nu vidite kakvo se poštivanje daje glazbenoj umjetnosti.

u opisu Vjenceslava Novaka

a na povišeno mjesto među pjevačima i pjevačicama popne se u crnini odjeven odebeo i onizak gospodin s punom progušanom bradom. Jedva što se taj gospodin pokazao, potreše se dvorana od silnoga pljeska tisuće ruku i gromornog pozdrava umjetniku čije je ime ispunilo dvoranu. I Amadej je, ponesen hiljadom oduševljenih ljudi, digao ruke, a kad se usudio i sam da izvikne i on ime »Dvořák«, bude mu kao da je bio i on dignut od prijestolja velikoga slavenskoga genija i od toga mu se brećnula duša srhom neizreciva zanosa.

Veliki se skladatelj naklonio gotovo kao da se ti slavni povici njega ni ne tiču. Digao je u vis svoj štapić i tim štapićem utišao u jednom hipu svu dvoranu, kao da ju je jednim čarobnim kretom pretvorio u kamen. Nitko nije disao. Pjevači i pjevačice stajale su mirno kao u slici, stotina glazbenika s njima uprla je oči u maestra. Njegova se ruka ganu, a dugačak, mekan, pun i topao ton jeknu dvoranom, kao da je protekao s toplim mlazom krvi iz ljudskoga srca. Onda se plašljivo i bolno izvio uza nj i drugi i treći ton, sve širi valovi zvukova razlijevali su se tišinom dvorane poput rijeke, potresli naglo zrak gromkim akordom kao potres zemlje, pa opet uginuli jedan za drugim, a u očajnoj tišini, punoj tjeskobe ostao je samo onaj mekani ton ljubavi i boli koji je tekao s krvlju iz srca najuzvišeniije Majke...

Amadejev duh bio je ponesen tim glasovljem u tajanstveni svijet, gdje su se manifestirala svojim životom nadosjetna bića, dozvana snagom duše velikoga umjetnika, da pod vlašću njegovom govore svojim nadzemskim govorom. Tisuću glava sa svom sjajnom dvoranom iščeznulo je pred Amadejevim očima, on je negdje u eterskim visinama slušao jezikom glazbe govoriti neviđena lica bol: Stabat Mater dolorosa... Ali ta je bol bila uzvišena i sveta, s njom se u najve-

lebnijem osjećaju družila njegova duša, čeznula za njom i plivala s njome u harmoniju svemira.

Burni pljesak uz bučni, oduševljeni pozdrav velikomu umjetniku prene Amadeja. Mjesto sjajnog eterskog svjetla, kojim je plovio njegov duh, bila je opet pred njim dvorana puna ljudi koji nijesu mogli da prestanu svojim poklicajima. Dvořák se s jedva vidljivim podsmijehom na licu morao pokazati zanesenom općinstvu, a Amadej je htio da nađe na tom ljudskom licu genija koji je stvarao onakovu ljepotu. A nije našao ništa. Obično ljudsko lice koje pokazuje pače izraz nestrpljivosti.

I opet je umjetnik digao u vis svoj štapić i umirio s njime u jednom hipu burnu dvoranu što se bijaše ustalasala kao more. Prvi akordi druge toke prenižeše Amadeja s mjesta hipnotičkom snagom na pozorište drugoga svijeta, gdje je plovio na talasju glasovlja, sve dok nije s nova uminuo taj svijet kao prikaza pred poklicima i burom kojom je provalilo oduševljenje slušalaca. Tako je protekao podrugli sat života kao u divnom snu – dok se nije poput trubalja anđeoskog kora stao oriti dvoranom veličanstveni zaključni zbor: Halleluja! A na to je zagrmio dvoranom pljesak, cika, oluja zanosa, a na podijumu se stala odigravati apoteoza umjetnika: Dvořák su krunili vijencima od lovora, srebra i zlata u neprestanoj pratnji neobuzdanoga zanosa, što je poput bujice zahvatio tisuću ljudi kao jednoga čovjeka. Takovo klanjanje geniju gledao je Amadej prvi put u svom životu, njegove su se grudi od nečega neizrecivoga stezale, kao da ga guši vlastito srce, grč mu bijaše onijemio usta – a onda je stao plakati od prejakih osjećaja, koji su prelazili u fizičku bol. – To je, da to je taj pravi život – govorio je on sebi izlazeći iz dvorane kao da ga nosi nevidljiva snažna sila iznad zemlje.

Vjenceslav Novak

Dokumentarno najvredniji dio romana je opis praižvedbe oratorija *Stabat mater* Antonína Dvořáka koja se doduše odigrala prije nego je Novak studirao u Pragu, no iz načina na koji je prikazao Dvořáka kao dirigenta i ozračje u koncertnoj dvorani može se zaključiti da je Novak osobno nazočio nekom od Dvořákovih koncerata i to iskustvo prikazao u liku Amadeja Zlatanića

Prvi papa koji je posjetio Češku bio je Ivan Pavao II. 1990. Češku je ponovo posjetio 1995. i 1997., a 2009. posjetio ju je i papa Benedikt XVI.

Prvi papa koji je posjetio Hrvatsku bio je Aleksandar III. koji je 1177., putujući u Veneciju, zbog nevremena svratio na istočnu obalu Jadrana. Posjetio je Palagružu, Komižu, Zadar i Rab.

Papa Pio VII. 1800. je, putujući iz Venecije prema Rimu, pristao u Tarskoj vali u Istri, ali nije silazio s broda. Prvi papa koji je službeno posjetio Hrvatsku bio je Ivan Pavao II. 1994. Hrvatsku je ponovno posjetio 1998. i 2003., a 2011. posjetio ju je i papa Benedikt XVI.

ZANIMLJIVOSTI

Miroslav Krleža i Česi – od Masaryka do Karpatskog

Filip Latinovicz napisan u šumi uz Vltavu

Do danas je u Češkoj izašlo ukupno 34 svezaka Krležinih djela u češkom prijevodu, računajući i dva ciklusa sabranih djela. Od 11 prijevoda Krležinih djela na strane jezike između dva svjetska rata, šest je bilo na češki, a dva na slovački

✎ **Marijan Lipovac**

Iako se čini da su veze Miroslava Krleže s Česima i Češkom bile usputne, njegovi kontakti s osobama češke nacionalnosti i recepcija njegova djela u Češkoj važan su dio Krležine biografije. Do danas je u Češkoj izašlo ukupno 34 svezaka Krležinih djela u češkom prijevodu, računajući i dva ciklusa sabranih djela. U časopisima je objavljeno 15 Krležinih djela, pjesme, drame i novele uvrštene su u 15 hrvatskih ili jugoslavenskih antologija u češkim prijevodima, a Krležine drame premijerno su izvedene 17 puta. Od 11 prijevoda Krležinih djela na strane jezike između dva svjetska rata, šest je bilo na češki, a dva na slovački.

Kao mlad, Krleža je pročitao djelo Tomáša Masaryka *Rusija i Europa*, objavljeno na njemačkom 1913. Spominje ga u svom *Dnevniku* iz 1914. i kritički se osvrće na Masarykovo uspoređivanje Rusije s Mongolijom. Masarykova knjiga je očito značajno pomogla Krleži da se upozna s Rusijom pa će 1976. u *Zapisima s Tržiča* napisati: »Ta T. G. Masarykova knjiga... bila nam je jedini Baedeker za onaj nepoznati kontinent od 25 mil. km, o kome nismo imali pojma ni o čemu.«

Kritičnost prema Masaryku Krleža je iskazao i tijekom svog prvog posjeta Pragu 1924., u koji je svratio putujući prema Berlinu i Rusiji. O posjetu je kasnije pričao Enesu Čengiću koji je zapisao ove Krležine riječi:

»Godine 1924. – priča Krleža – doputovao sam na nekoliko dana u Prag. Nisam uspio ni ruke oprati u svojoj sobi, a zvoni telefon. »Pane Krleža, čeka vas dolje grupa novinara!« Siđem odmah, sjedam u fotelju foajea, a oni očito raspoloženi traže da dam izjavu.

»Ne znam što će Vam moja izjava, ja ne predstavljam nikoga, osim sebe.«

»Ali recite, kakvi su barem Vaši dojmovi iz Praga i kako se ovdje osjećate?«

Miroslav Krleža

»Ono što ja Vama kažem, Vi sigurno nećete objaviti, pa zašto da bespotrebno brbljam. Uostalom napišite, saznao sam da se kao gost predsjednika republike Tomáša Masaryka, nalazi ovdje književnik Romain Rolland. I drago mi je da ću imati priliku da dišem isti zrak koji dišu Masaryk i Rolland.«

Ohladili su se. A onda se javio drugi novinar:

»Kako Vi kao republikanac gledate na republiku Čehoslovačku?«

»Isto kao i na Kraljevinu SHS. I ovdje, kao i kod nas, grupa ljudi je na vlasti i u ime takozvane većinske češke nacije vlada nad onima koji nisu Česi.«

Oborili su nosove. Nitko nije više ništa pitao, ni jedna riječ nije u novinama objavljena, ali je moje ime u češkoj politici bilo zapisano masnim slovima i tamo sam ostao trajno na indeksu. Tako je to bilo s mojim prvim boravkom u Pragu.«

Kritičan stav prema službenoj češkoj politici ipak nije spriječio Krležin proboj među češku publiku. Započevši svoju književnu karijeru kao dramatičar, Krleža se, logično, pokušao probiti i na češku kazališnu scenu, ali put je bio vrlo težak, no lakši nije bio niti u domovini. Prvi je u Češkoj o Krleži pisao bosanski bohemist Jovan Kršić 1922. povodom izdanja *Hrvatske rapsodije*. Za Krležu piše da je pjesnik i rapsod Hrvatske, ali i pjesnik općeljudski i internacionalni, pjesnik žalosna života malog naroda i njegove mučne sudbine: »Krleža piše krvlju, crvenom krvlju zagorskom. Živio je u atmosferi psovki, raspadanja društva i kolektivne patnje i usvojio snažan izraz i psovku, te je potpuno zaboravio lagati – i iz pristojnosti.«

U to vrijeme, 1923., u Hrvatskoj počinje izdavanje Krležinih sabranih djela, a taj je pothvat poduzeo Čeh Vinko Vošicki, izdavač iz Koprivnice, no objavio je samo tri knjige od planiranih 13 svezaka (*Novele*, *Vučjak* i *Pjesme*).

Prvi prijevod nekog Krležinog djela na češki izašao je 1926. kad je Václav Chab preveo pripovijetku *Tri domobranci* (Tri domobranci), pozitivno valorizirajući Krležu koji je u svojoj zemlji kao komunist osamljen, proganjan i negiran. Chab je u kratkom prikazu Krležina života napisao: »U Krleži Hrvatska ima pisca koji je po svom formatu daleko prerastao domaću književnost, te svojim unutrašnjim kvalitetama ima neosporno pravo da bude čitan izvan granica svoje zemlje i čuven na svjetskom forumu.« Zbog slične tematike, pa i humorističnih elemenata, ova pripovijetka bila je uspoređivana s Hašekovim *Dobrim vojakom Švejkom*. Književni povjesničar Julius Heidenreich zapisao je: »Krleža je dao svome pričanju svježinu peluda nepatvorene iskrenosti i napetu pažnju čitatelja osvježava pravim vicom i vojničkim humorom, oštrijim, kondenziranim i tragičnijim nego što je prosječna češka »švejkovština«, njegov smijeh to su krvavi cvjetovi suza i patnji na prijađenim putovima prohujalih muka.«

Václav Chab je 1929. preveo i objavio *Baraku pet be i Smrt Franje Kadavera*, a 1930. u knjizi *Na frontu* i pripovijetke *Magyar kiraly honved novela*, *Domobran Jambrek* i *Bitka kod Bistrice Lesne*. Knjiga je imala čak dva izdanja. Cháb piše da je s *Hrvatskim bogom Marsom* Krleža dokazao da je čovjek svjetskog formata čije djelo je preraslo okvir cijele dosadašnje hrvatske književnosti.

Otakar Kolman je 1931. preveo cijelu zbirku *Hrvatski bog Mars*, hvaleći Krležu da uspijeva probuditi kod čitatelja duboko, bolno suosjećanje sa svima potlačenima i poniženima, sa svima koji trpe pod pritiskom svoje sudbine ili svoga nesvjesnog nesavršenstva.

Jaroslav Závada piše da pojava Krleže zadivljuje jer dolazi iz zemlje čija je književnost malo poznata, posebno prozaici. »Krleža je pravi umjetnik ispod čijih – nekada groznih vizija i optužbi – probijaju uvijek skriveni podzemni tokovi humanizma i gorka smiješka nad stradanjima ovoga svijeta.«

Julius Heidenreich pak piše da je u Krležinim pripovijetkama toliko prljavštine, žalosti, bola i tame da neutješna oblacna crnina potpuno prekriva bljesak hrvatske ratne trobojnice. »Miroslav Krleža i njegovi vojnici ne posjeduju ni trun švejkovskog humora, koji je znao napasti u istoj situaciji istog neprijatelja veselom grimasom, koja razoružava i oslobađa. Krleža se guši zlobom, stišće zube, proklinje i zlobno revoltira protiv sve-moguće hidre obezglavljenja militarizma.« Karel Nový za knjigu *Hrvatski bog Mars* kaže: »Trebali bi je čitati svi naši oficiri, aktivni i rezervni. Upravo za muškarce to je strašno poučna knjiga.«

U to vrijeme Krleža se napokon predstavlja čehoslovačkoj publici i kao dramatičar. Prva njegova izvedena drama bila je *U agoniji* prikazana u listopadu 1930. u Bratislavi, a Krležina češ-

Hotel Chlad u Zbraslavu, snimka iz 1895.

»U Krleži Hrvatska ima pisca koji je po svom formatu daleko prerastao domaću književnost, te svojim unutrašnjim kvalitetama ima neosporno pravo da bude čitan izvan granica svoje zemlje i čuven na svjetskom forumu«, napisao je o Krleži 1926. njegov prvi češki prevoditelj Václav Chab

ka premijera bila je izvedba *Gospode Glembajevih* 4. prosinca 1931. u Brnu u režiji Branka Gavella koji je tada djelovao u Brnu. Ta je premijera zainteresirala kritičare koji su joj, uz pozitivnu ocjenu Gavelline režije, posvetili zasluženu pažnju. I sam Krleža gledao je izvedbu u Brnu jer je u prosincu 1931. doputovao u Čehoslovačku u kojoj će ostati sve do veljače 1932., što je značajno poglavlje u temi Krležinih odnosa s Česima. Krležin boravak u Češkoj i njegove dojmove o viđenom možemo dosta dobro rekonstruirati zahvaljujući pismima koja je slao supruzi Beli. Pišući joj na Badnjak o izvedbi *Glembajevih* u Brnu kaže: »Ona je maksimum ovdašnjih mogućnosti, a na reprizi izazvali su glumce sedam puta poslije drugog čina, a na koncu mnogo puta i mene, tj. mene nisu izazvali jer ja nisam išao, jer se bilo pročulo da sam u gledalištu.« Krleža je u prosincu na par dana otputovao i u Prag, a u pismu Beli poslanom na Staru godinu piše: »Najvažnije je da radim, a za svršiti Roman treba najmanje 50 radnih dana«, najavljujući rad na romanu *Povratak Filipa Latinovicza* kojeg će dovršiti u Zbraslavu kraj Praga, u hotelu Chlad, odakle Beli u siječnju 1932. piše: »Hotel leži u šumi na Vltavi, achziger jahre vila s tornjićima, terasama, ali kako sam ja jedini gost u kući to sam se preselio u gospodarsku zgradu gdje su kuhinje: spava se u jednom katu, jer se čitava zgrada hotela ne loži, te su me uvjerali da mi tamo ne će biti ugodno samome, a i hladno. Ovaj drugi argument sklonuo me je na promjenu sobe.« Važno pismo Beli poslano je 12. veljače kad Krleža piše: »Danas je petak, 12. februara, danas sam svršio svoj roman. Nakon nepunih četrnaest radnih dana napisao sam oko dvijestotine i pedeset stranica

Jana Krásná

Današnje stanje zgrade u Zbraslavu u kojoj je Miroslav Krleža 1932. napisao *Povratak Filipa Latinovicza*

Marijan Lipovac

Crkva svetog Nikole Tavelića u Kustošiji u Zagrebu koju je projektirao Jaromir Dubsky prema ideji Miroslava Krleža

proze: do sada sigurno najbolje proze što sam je napisao. Mnogo probdivenih noći, bilo je lijepo i ja sam zadovoljan. Da imam samo vremena, da stvar leži pola godine, pak da mogu da je iz nova preradim, bila bi sto posto dobra. Međutim: u tih pola godine ja se spremam napisati još mnogo toga, te nema smisla zauzavljati se. To će ići odmah u štampu, čim prijepis bude gotov.» Krleža kasnije javlja Beli da se u Zbraslavi susreo s književnicima Vladislavom Vančurou i Janom Olbrachtom. Vančura je godinu dana prije susreta s Krležom objavio je svoj roman *Izreke* prožet stotinama poslovice starih čeških govora, praktički neprevodiv, po ishodištu i postupku srodan kasnijim Krležinim *Baladama*. Nakon Zbraslava Krleža je nekoliko dana opet proveo u Pragu, prije nego se uputio u Varšavu, a tom ga je prilikom novinar Václav Kaplický zamolio za intervju u časopisu *Panorama*. No umjesto intervjuja napisao je članak *Nekoliko sati s Miroslavom Krležom* u kojem piše: »Krleža nije tako nepristupačan kako izgleda na fotografiji... Razumije šalu, pa i sam rado priča viceve. Star je 37 godina, u punoj je stvaralačkoj snazi, jednostavno neskrupen sredinom u kojoj mora stvarati. Slobodan duh, široka formata, on je jedan od onih koji svjesno pripremaju novu budućnost svoje zemlje i cijeloga svijeta. Književna mu je slava odavno prešla granice Jugoslavije... Smatraju ga najmarkantnijim predstavnikom hrvatske književnosti... Krleža dobro čita i razumije češki. Poznaje S. K. Neumanna, J. Wolkera, O. Březinu, a posebno Langrove kazališne komade. Iz hrvatske književnosti najviše cijeni Nazora, Matoša, Kosora i Kranjčevićevu liriku. Najboljom hrvatskom knjigom u posljednje vrijeme smatra Bosanske motive Ive Andrića.... Krležu poznaju u Brnu, Varšavi, Vilnu, Berlinu – ali nikako u Pragu. Glembejevi su već 3 godi-

ne najavljivani u praškom Narodnom kazalištu. Pitamo Krležu kada će premijera. Krleža se smiješi: »Upravo sam vas to htio pitati ja.«»

Julius Heidenreich napisao je članak *Miroslav Krleža u nas* u kojem piše da je Krleža i u osobnom kontaktu oštar, temperamentan, otvoren, neprijatelj laži i konvencija, hvali ga jer ruši predodžbe o tome da Jugoslaviju predstavljaju borbeni junaci ili slijepi guslari. I Heidenreich se pita kad će njegove drame napokon biti prikazane u Pragu, a to će se dogoditi pet godina kasnije, 29. travnja 1937. kad su u Staleškom kazalištu prikazana *Gospoda Glembejevi* u skraćenoj formi u režiji Zvonimira Rogoza. Predstava je zainteresirala kritiku koja je visoko ocijenila Krležinu snažnu dramatičnost i temperament, a inscenaciju označila kao dramaturško otkriće. Heidenreich je objavio i studiju *Krleža-dramatičar* koja je obradila cijeli dotadašnji Krležin dramski repertoar. Od drama, u Brnu je 1934. izvedena *U agoniji*, u Gavellinoj režiji, a 1936. objavljen je češki prijevod *Povratka Filipa Latinovicza*, autorice Věre Vrzalove koji je naišao na proturječne ocjene. Krleža se 1937. češkoj publici predstavio i kao pjesnik, kad je Vilém Nezbeda objavio *Izbor pjesama Miroslava Krleže*, no knjiga je doživjela kritike zbog lošeg prijevoda. Iako se Krleža nije uklapao u službeni kulturnu politiku ni Jugoslavije ni Čehoslovačke, snagom svog talenta ipak je stekao popularnost na kojoj su mu podobniji i državotvorniji književnici mogli samo zavidjeti.

U međuratnom razdoblju ima još jedna zanimljiva epizoda vezana uz Krležine veze s Česima. Jedan od njegovih prijatelja bio je arhitekt Jaromir Dubsky, sin graditelja Josefa Dubskog, Čeha, koji je u Zagrebu sagradio Paromlin i crkvu svetog Blaža. Jaromir Dubsky projektirao je 1940. u Kustošiji crkvu svetog Nikole Tavelića, a idejni nacrt dao mu je sam Krleža. O tome je pričao 1975. Enesu Čengiću: »Moj prijatelj Jaromir Dupsky je kao arhitekt dobio narudžbu da projektira crkvu. Sjedimo u kavani »Medulić« godine 1939, uzmem iz torbe blok i napravim skicu crkve, za koju je neposredno vezan i stan za župnika. Nacrtam sve do detalja, kako bi trebalo da izgleda izvana i iznutra. I Jaro ode, nisam ga dugo vidio. Načinio je projekt prema mojoj skici, crkva se počela graditi 1940, i tako eto, imam svoju crkvu u Zagrebu.«

Nakon 1945. Krleža postaje središnja osoba hrvatskog kulturnog i javnog života, a nakon izbacivanja Jugoslavije iz socijalističkog bloka Krleža se profilira kao jedan od najglasnijih antistaljinista i u tom duhu 1952. drži predavanje *Kako stoje stvari*, pod dojmom obračuna i montiranih procesa u Mađarskoj i Čehoslovačkoj i smatra da će oni biti konstanta u tim zemljama. Normalizacijom odnosa Jugoslavije sa socijalističkim zemljama stvorene su pretpostavke za ponovno prevođenje Krležinih djela na češki i za izvođenje njegovih drama. Zasluge je imao tada mladi Dušan Karpatský koji je 1958. preveo esej *Književnost danas*, što je izazvalo interes čeških izdavača koji su mu povjerili izradu nacrtu izabranih djela u deset svezaka u pet godina. No odnosi Jugoslavije i socijalističkih zemalja opet su se pogoršali i prva knjiga izašla je tek 1965, a zadnja, deveta, tek 2000. U međuvremenu su kao samostalne knjige 1959. izašli *Povratak Filipa Latinovicza* i *Vražji otok*, 1963. *Gospoda Glembejevi* i *Balade Petrice Kerempuha*, a 1964. *Na rubu pameti*. Godine 1966. tiskana je antologija najznačajnijih hrvatskih dramskih autora s naslovom *Pet hrvatskih igara* u kojoj je Krleža zastupljen dramom *Aretej*.

U *Sabranim djelima* najprije je objavljen *Hrvatski bog Mars*, pa *U logoru* 1966., 1968. *Hiljadu i jedna smrt* i kompletni *Glembejevi* (proza i tri drame). Nakon Praškog proljeća Karpatskom je bilo onemogućeno objavljivanje i u idućem sve-

sku koji je izašao tek 1975., *Banket u Blitvi*, nije smio biti potpisano kao urednik. *Povratak Filipa Latinovicza* i *Na rubu pameti* objavljeni su 1981., 1986. Krležine drame, a sedmi i osmi svezak trebali su činiti eseji, no izdavač Odeon je nakon 1989. propao i tek 1999. i 2000. izdane su tri knjige eseja kod drugog izdavača. U međuvremenu su 1994. kao samostalno izdanje opet objavljene *Balade*, te ponovno 2002.

Odjek prvog sveska Krležinih *Sabranih djela* nije bio velik pa je kritičar Jiří Opelík napisao: »Pričaju nam, izgleda, drugi mirisni balkanski artikli, uključujući u to i najlonske košulje, više od plamtećeg oduševljenja za ovog Hrvata, koji vonja žući i krvlju, a koji barata zadivljujućim analitičkim intelektom. Pa ipak: Krleža je veliki gramsenjer suvremene i uopće moderne jugoslavenske proze i drame – nešto, dakle, što je teško zamislivo u Češkoj gdje već godinama nemamo ni jednog takvog...«

Što se dramskih izvedbi tiče, 1959. su *Gospoda Glembajevi* izvedeni na Čehoslovačkom radiju, 1960. i u Komornom teatru u Pragu, a 1963. u Kolínu.

Aretej je 1964. izveden u Brnu, a 1965. u Pragu. *Glembajevi* su 1967. doživjeli televizijsku adaptaciju, a 1977. opet su izvedeni u Pragu te 1982. u Olomoucu. U Ostravi je 1973. izveden *Kristofor Kolumbo*. Na radiju su 1965. izvedeni *Na rubu pameti* i *U logoru*, a 1983. *Leda*.

Zanimljivo je u Krležinim dnevniciškim zapisima čitati kako je pratio zbivanja vezana uz Praško proljeće 1968. Prema njemu je bio dosta suzdržan i ravnodušan jer je, u duhu ranije spomenutog predavanja *Kako stoje stvari* iz 1952., smatrao da se radi o borbi za vlast unutar Čehoslovačke, o smjeni garniture Antonína Novotnog s onom Alexandera Dubčeka, a ne o korjenitim promjenama, te već u početku predviđa reprizu mađarske 1956. Vrlo često piše cinično i zajedljivo, primjerice u ožujku: »U Pragu denovotnizacija... 40.000 rehabilitacija! »Dosta više denovotnizacije, a trajalo je i suviše dugo«, govore braća Husiti, »stoj, da se i mi mrvičicu raskritikujemo u antistaljinjskom duhu, kao biva, recimo da je bilo kako nije trebalo da bude...« ... Sad je stiglo ovo Fatalno sutra, ne samo za pana Novotnog, nego i za sve novotnijevce. Nanovotniziramo se poprilično, pak da se malčice denovotniziramo, da vidimo i te novotarije – denovotarije... U Pragu traži se obračun po svim pravilima političkog knjigovodstva.«

Vijesti o ulasku sovjetske vojske u Čehoslovačku u kolovožu 1968. također komentira rezervirano, kao nešto očekivano u uvjetima kad je Čehoslovačka dio sovjetskog bloka i time bez suvereniteta, zbog čega se ulazak sovjetske vojske prema Krleži i ne može smatrati okupacijom: »Praška se komedija završila po svom receptu, kao što se i prognoziralo... Dubček i Svoboda, Černik

i Smrkovský su konačno »shvatili« da je Armada SSSR politička realnost, da postoji i politička volja koja je jača od subjektivne, da treba gledati činjenicama u oči, da su članovi Varšavskog pakta, i da ulazak savezničkih četa pod zajedničkom komandom nije okupacija nikako, nego prijateljski čin koji logično proizlazi iz savezničkih odnosa s obzirom da se radi o situaciji koja je daleko složenija. A ostalo je sve provjera prava i može se reći dim... Ovi se u Pragu nerviraju zbog ruskih četa, a USA drže okupiranu Francusku i Njemačku i Italiju i Mediteran, Tursku etc. Rusija sve države Varšavskog pakta, i pri tome i Gomulka, Walter Ullbricht i Kádár per analogiam smatraju to normalnom pojavom. I Bugari i Poljaci su okupirani, već dvadeset i pet godina. A fukara peče za večeru samo kobasice i baš je briga za pitanje kakva politika da se vodi od 1937... Trideset i pet godina traje to, a onda je sve odjednom politička realnost, kao da je ona nastupila povratkom ruskih četa u Prag. Glupo, kao i Nagyjevo vrijeme, kao da se nešto promijenilo kad su Rusi ušli (vratili se) u Peštu. I ono je bila politička realnost, gledati u oči realnosti. Molim vas, budite ljubazni, gledajte političku realnost u oči!« Samopaljivanje Jana Palacha u siječnju 1969. prokomentirao je riječima: »Sajgon na Václavskim náměstima... Smisao praške lo-mače? Ona tjera na samospaljivanje Dubčeka i Svobodu.«

Nekoliko dana nakon sovjetske invazije na Čehoslovačku u češkom književnom časopisu *Sešity*, gdje je jedan od urednika bio Dušan Karpatský, objavljen je dio Krležinog predavanja *Kako stoje stvari*. Integralna verzija predavanja u češkom prijevodu objavljena je 1970. u časopisu *Orientace* koji je nakon toga zabranjen, a 1969. zabranjen je i časopis *Listy* nakon što je objavljena duplerica pod naslovom *Miroslav Krleža – neprijatelj gluposti*. Ondje je Karpatský objavio odlomak iz romana *Zastave*, jedinog Krležinog značajnijeg djela koje još nije prevedeno na češki. Krleža je Karpatskog iznimno cijenio, iako je bio 42 godine mlađi. Stoga ne čudi da je potkraj života Krleža razmišljao o tome da upravo njemu povjeri sređivanje svoje ostavštine. Pozvao ga je k sebi u srpnju 1981., pet mjeseci prije smrti i ponudio mu da dođe na godinu-dvije pomoći mu i Karpatský je prihvatio. No Krležino se zdravlje pogoršalo, on je završio u bolnici i odlučio je svoju ostavštinu povjeriti Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici na rok od 20 godina. Karpatský je Krleži ostao privržen sve do kraja života, smatrao ga je velikanom koji bi Česima trebao biti uzor, a 2013. je objavio i drugi ciklus Krležinih sabranih djela na češkom, u sedam svezaka. To su *Hrvatski bog Mars* zajedno s dramom *Galicija* te *Kronologijom života i djela Miroslava Krleže*; ciklus novela *Hiljadu i jedna smrt*; *Glembajevi - proza i drame*; slijedi svezak s romanima *Povratak Filipa Latinovicza* i *Na rubu pameti*; roman *Banket u Blitvi I-III*, zatim *Legende* i drame *Vučjak*, *Golgota*, *Aretej* i *Pogovor uz dvije drame*, a sedmi svezak pod nazivom *Planetarium* sadrži dnevnički zapis *Djetinstvo 1902-03*, *Balade Petrice Kerempuha* i izbor pjesama, 11 eseja i kompletnu bibliografiju češke krležiane.

No priča o Krleži i Česima time nije zaključena. U Pragu je 2010. izvedena *Leda*, u Činohernom klubu, a od 2014. do 2017. u Pragu su se ponovno prikazivali *Glembajevi*, u Vinohradskom kazalištu. Ulogu barunice Castelli igrala je Dagmar Havlová, udovica Václava Havela. Vjerojatno Krleža nije ni slutio da je ulogu koju je pisao za svoju suprugu jednog dana igrati supruga češkog predsjednika i dramatičara. Kritika je hvalila aktualnost *Glembajevih* i danas »kad nedužni stradavaju pod automobilima bahatih tajkuna kao nekada pod kopitima gospodskih kočija.«

Krležino djelo je dakle aktualno ne samo u Hrvatskoj, nego i izvan nje, pa tako i u Češkoj gdje već postoji tradicija njegove recepcije, tako da će se tema Krleža i Česi, već ionako dosta opsežna, zasigurno nadopunjavati.

Miroslav Krleža	/Charvátský bůh Mars
Miroslav Krleža	/Tisíc a jedna smrt
Miroslav Krleža	/Vrazi a falešni hráči
Miroslav Krleža	/Návrat Filipa Latinovicze /Na pokrají rozumu
Miroslav Krleža	/Banket v Blitvici
Miroslav Krleža	/Golgota a kalvárie
Miroslav Krleža	/Planetarium

*Sabrana djela
Miroslava Krleže
na češkom iz 2013.*

Hrvatski nakladnik Čeh Vinko Vošicki

VELIKAN kulturnog i društvenog života Koprivnice

✂ **Božica Anić
Zvonimir Maštrović**

Knjižar, tiskar i nakladnik Vinko Vošicki, koji je svoju djelatnost razvijao između dva svjetska rata te je pokrenuo brojne biblioteke, nakladničke nizove i cjeline, kao i periodička izdanja, stekao je ugled najvećeg koprivničkog nakladnika prve polovice 20. stoljeća, ali i velikoga hrvatskog nakladnika. Muzej grada Koprivnice čuva bogato naslijeđe Vošickijevog nakladništva te brojne dokumente, osobne i one koji svjedoče o značajnim poslovnim aktivnostima.

Vošicki je u Koprivnicu došao iz Češke. Rođen je 24. veljače 1885. u Ledecu u kojem je završio pučku i trogodišnju građansku školu, a u obližnjem Kolínu završio je dva razreda trgovačke škole, te naukovanje u knjižari i papirnici. Zatim radi kao knjižarski knjigovođa i sortimenter u Příbramu. Kao novak 1906. stupa u vojsku, a po njenom odlasku napušta Češku te dolazi 1909. u novi zavičaj u kojem ostaje sve do svoje

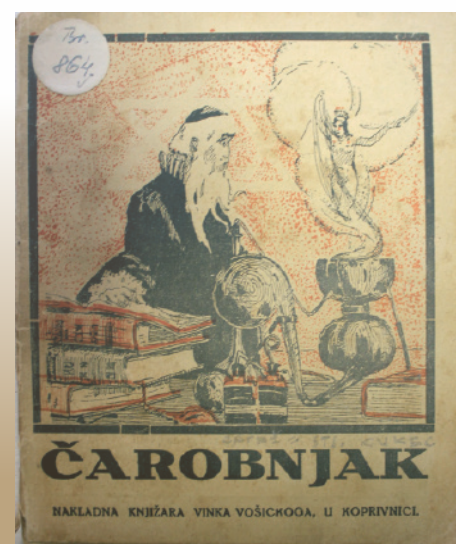
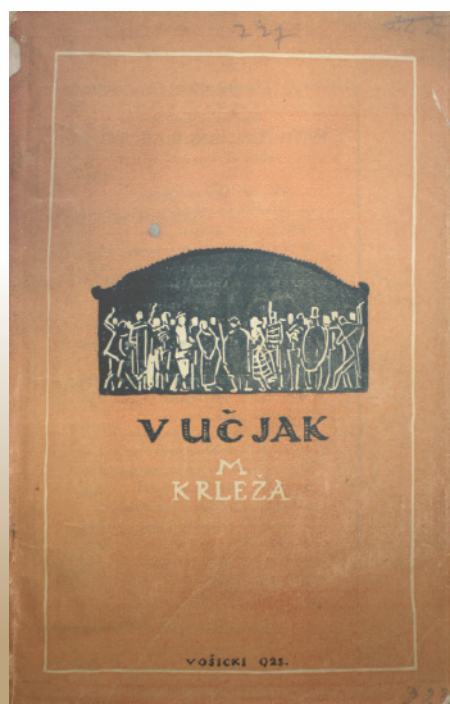
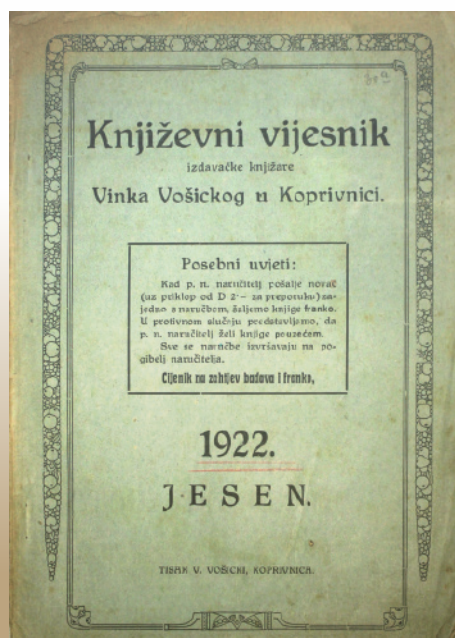
smrti 23. listopada 1957. Vošicki je radio u knjižari Jaroslava Merhauta, koprivničkog knjižara i nakladnika, koji je također došao iz Češke i koji u Koprivnici ne ostaje dugo. Njegovu je knjižaru Vošicki preuzeo 1. veljače 1911., a obrtna iskaznica mu je odobrena 23. ožujka 1911. U lipnju iste godine dobiva i tiskarsku obrtnicu te uz knjižaru i papirnicu ima i svoju tiskarsku radnju. Nakon Prvoga svjetskog rata u kojem je sudjelovao na ratištima, Vošicki nastavlja proširivati svoje poslovanje, te dobiva i nove obrtnice za pokretanje tvornice kuverata i i papirnate robe 1921., a 1923. i za obrt plakatiranja u Kraljevini SHS. Godine 1923. izdana mu je redovna svjedodžba o moralnoj korektnosti i političkoj neporočnosti, dok je svjedodžbu o državljanstvu dobio 3. rujna 1929., a uz državljanstvo primljen je i u zavičajnu vezu o čemu Gradsko zastupstvo donosi zaključak na svojoj sjednici 27. srpnja 1929.

U Drugom svjetskom ratu Vošicki je podupirao NOB te je bio i zatvaran.

Vinko Vošicki imao je značajan utjecaj i na društveni život Koprivnice, pri čemu je kulturni utjecaj bio posebno važan jer u to vrijeme knjižare nisu bile samo mjesta trgovanja, već predstavljaju i kulturna okupljališta ili onaj faktor koji pridonosi stvaranju kulturnog ozračja

U njegovoj su se tiskari štampali ilegalni spisi za što je, kako je rekao, »pridonio velike financijske žrtve«. Nakon rata od

Gradskoga narodnog odbora 11. travnja 1946. dobiva ovlaštenje po kojem može obavljati trgovinu knjižarskom, papirnatom robom, slikama, pisarničkim materijalom i muzikalijama. Godine 1947. objavljuje obrt te prodaje trgovinu papirnatom robom, pisarničkim materijalom i muzikalijama. Pitanje tiskare nije poznato je li ju preuzela »narodna vlast«, prema tada uobičajenim metodama, ili je Vošicki poklanja narodu kako navodi na jednom mjestu. Tijekom 50-tih godina radi kao poslovođa knjižarskog poduzeća Drava. U starijoj dobi napušta posao. Preminuo je 1957. u Koprivnici u 73. godini.

Poslovanje Vošickog (1910.–1947.) razvija se u vremenu obilježenom velikim svjetskim ratovima, društvenim i političkim mijenama, represijama te velikim ekonomskim krizama. U središtu njegova poslovanja je knjiga, a svako bavljenje knjigom u to vrijeme predstavlja rizičan posao uslijed slabe gospodarske razvijenosti, nerazvijenog knjižnog tržišta, siromaštva, nepismenosti itd., kao i stanja u knjižarstvu i nakladništvu. Vošicki ubrzo nakon knjižare otvara i malu tiskaru, a nakladništvo se nameće kao logičan slijed započetih poslovnih aktivnosti.

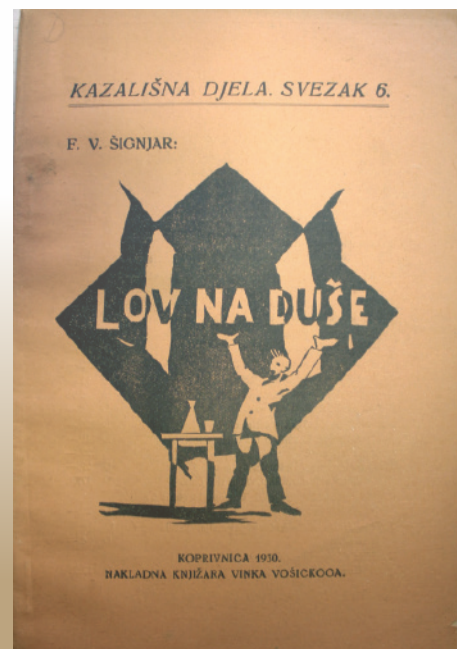
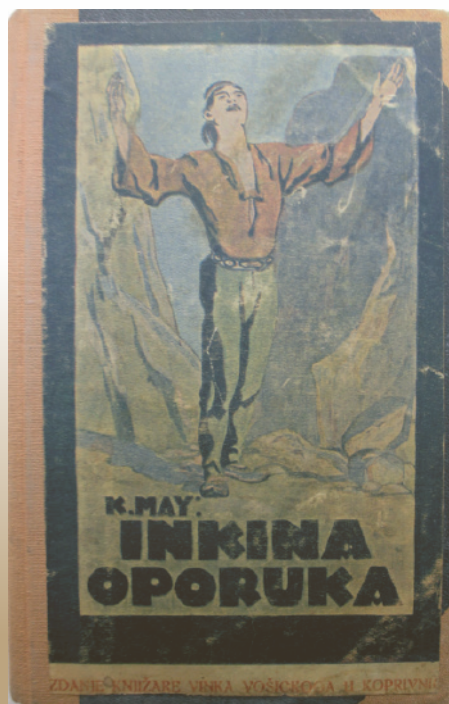
Važan čin uspješnosti Vošickog svakako je nakladnička politika. Kao komercijalni izdavač prati tržište knjige i potrebe čitateljske publike. U kreiranju politike nastoji knjigu učiniti dostupnom, odnosno svojim izdanjima otvara put knjizi različite žanrovske opredijeljenosti, estetske vrijednosti (još i danas Maurovićeve ilustracije njegovih naslovnica oduzimaju dah!), te sadržajne raznolikosti, čime nastoji privući pažnju

kupaca – čitatelja različitih društvenih skupina. Pri tome nije zaboravio na djecu i mladež kojima se obraća slikovnicama, knjigama i dobno primjerenim nakladničkim nizovima. Kako bi knjigu učinio i cijenom što pristupačnijom širokim slojevima knjigu tiska na jeftinom papiru. Osim toga cijenu umanjuje i opremom knjige. Kupcima se obraća i putem reklame te ih obavještava o tome gdje se knjige mogu kupiti ili naručiti, ali ih i privlači nizom sitnih marketinških trikova, kojima se nastoji zapravo i zaštititi. Reklamiranje u novinama i časopisima je skupo. Svoje novine i časopise koristi za reklamu svojih izdanja. Stoga nije čudo da tiska i prodaje za naše vrijeme nezamislive naklade (npr. samo prvo izdanje Cesarčeve *Careve kraljevine* otisnuto je u 4000 primjeraka).

Drugom razdoblju poslovanja Vošickog od 1918. do 1940. osnovni pečat daje nakladništvo. Posebno uspješni rezultati vezuju se uz prvih deset godina kad pokreće nekoliko uspješnih i zapaženih biblioteka. Prvi počinje izdavati sabrana djela Miroslava Krležu s kojim pokreće i poznati časopis *Književna republika*, surađuje s Augustom Cesarcem, a Milan Begović postaje urednikom *Svjetske biblioteke* te izdaje nekoliko časopisa i novina. Da je njegovo nakladništvo zamijećeno, potvrđuje činjenica da ga je Vjekoslav Klaić uvrstio u svoju knjigu *Knjižarstvo u Hrvata*, navodeći na jednom mjestu »da se posebno odlikuje od pokrajinskih knjižara rad Vošickog, pri čemu, posebno izdvaja *Svjetsku biblioteku* koja je već dosegla oko 50 knjiga«. Poslovanje u vrijeme Drugoga svjetskog rata nastavlja se u skromnim i otežanim

uvjetima. Planirano je objavljivanje novih svezaka iz biblioteke *Tako vam je nekoć bilo*, kao i nastavaka *Petra Juranića*, no malo je vjerojatno da je to i realizirano. Poslijeratno razdoblje nije mu bilo sklono. Kao privatnik u poslu opstaje do 1947. To razdoblje obilježeno je slabim nakladništvom, a Vošicki ga ovako opisuje: »Iza oslobođenja poklonio sam narodu čitavo svoje poduzeće, aktivno sam surađivao u obnovi, bio sam predsjednik doma kulture, član gradske i kotarske fronte i zastupnik gradske i kotarske skupštine.«

Vinko Vošicki imao je značajan utjecaj i na društveni život Koprivnice, pri čemu je kulturni utjecaj bio posebno važan jer u to vrijeme knjižare nisu bile samo mjesta trgovanja, već predstavljaju i kulturna okupljališta ili onaj faktor koji pridonosi stvaranju kulturnog ozračja. Nije beznačajno kad u jednoj maloj sredini izlazi časopis takve snage kao što je *Književna republika*. Vošicki je bio uvažena osoba, te se vrlo brzo po dolasku u Koprivnicu aktivno uključuje u društveni život grada. Postaje članom brojnih strukovnih ali i obrazovnih društava pri čemu osim članarine ne izostaje niti materijalna podrška. Poznata je i njegova inicijativa oko osnivanja koprivničkog muzeja. Cjelokupan rad, i trag koji je Vošicki ostavio u hrvatskom i koprivničkom nakladništvu, te u svim poslovnim i društvenim segmentima, uvrstavaju ga u krug poznatih i priznatih koprivničkih zavičajnika. Koprivnica je njemu u čast nazvala ulicu, a Hrvatsko-češko društvo mu, kao još jednom u nizu zaslužnih hrvatskih Čeha, ovim napisom odaje spomen.

Franta Burian, u povodu 130. godišnjice rođenja i 60. godišnjice smrti

Svestrani »Tatiček Burian«

Bio je vrstan prosvjetni djelatnik, pjesnik, novinar, urednik, kulturni djelatnik, autor više studija i publikacija, prevoditelj, pedagog, pisac školskih udžbenika, kroničar, arhivar, bohemist, enigmatičar...

✎ **Vjenceslav Herout**

Franta Burian rodio se 2. kolovoza 1888. u Petrovicama, selu kod Kutne Hore u Češkoj u obitelji sitnog seoskog trgovca Jana i supruge Marije koji su imali devetero djece, tri dječaka i šest djevojčica. Pučku školu završio je u Petrovicama, a nižu građansku u Uhliřskim Janovicama. Htio je nastaviti svoje školovanje, ali mu ga roditelji nisu mogli omogućiti zbog materijalnih razloga. U 14. godini života, 1902., otišao je Burian u Požegu svom stricu koji mu je omogućio upis u prvi razred gimnazije. U početku je Franta imao probleme s jezikom, ali je to u velikoj mjeri otklonio već nakon jedne godine boravka u novoj sredini. Njegov je stric također bio slabiji imovnog stanja pa je Frantino školovanje pomagao u granicama svojih mogućnosti. Zbog ovoga su Frantu Buriana pratile nestašice koje je pokušao riješiti privatnom podukom slabijih učenika. Nadoknada je bila uglavnom u naturi, dobivanjem ručkova, ležaja, odijela, a ponekad i sitnog džeparca.

Franta Burian došao je u požešku gimnaziju s dobrim predznanjem, dobrim kućnim odgojem i nekim političkim idejama svog strica. U svom je razredu vodio literarnu grupu u kojoj se počelo kritički pisati o nekim pojavama, kako u školi, tako i u društvu. Tada je uz češke stihove počeo pisati i stihove na hrvatskom jeziku. Tako su usporedno nastajale dvije neobjavljene zbirke njegovih pjesama, jedna na češkom (*Bodláčf*), a druga, pod nazivom *Gimnazijski motivi*, na hrvatskom jeziku.

Burian je pokazao i veliki interes za enigmatiku pa je pisao zagonetke, rebusse, skrivalice, premetaljke, pitalice, igre

riječi i slično. Prve takve njegove uratke objavio je 1903. zagrebački poučni časopis za mladež *Pobratim*. Iste godine mu je bila objavljena u časopisu *Beseda lidŭ* prva njegova pjesma na češkom jeziku, a 1904. objavio mu je *Pobratim* i prvu njegovu pjesmu na hrvatskom jeziku – *Hrvatskoj*, kojom se uključio u tadašnje ozračje političkih zbivanja u Hrvatskoj.

Hrvatskoj

***Hrvatska je naša zemlja malena
ko u moru sinjem zrno alema
zato baš je vazda ljubiti više znam,
jer je kao biser kao alem-kam.***

***Alem-kam najdraži, pravi zemlje
raj – Bog joj svemoguću vazda
sreće daj!***

Njegovi radovi u *Pobratimu* bili su i njegov ulazak u širu javnost jer su mu stihovi ili enigmatski radovi od 1903. izlazili i u *Malom Istraninu*, *Jorgovanu*, *Prosvjeti*, *Katoličkom listu*, *Krijesu*, *Mladog Hrvatskoj* i požeškom kalendaru *Hrvat*. Mnogi njegovi radovi bili su objavljeni pod njegovim punim imenom, neki samo inicijalima, a neki pod pseudonimima. Jedan od takvih je bio Petar Zderadin, nastalo iz naziva sela u kojem se rodio (Petrovice) i naziva sela (Zderadiny) iz kojeg su doseli njegovi preci.

U požeškom razdoblju bile su objavljene brojne njegove pjesme kao što su: *Zlokobni petak*, *Luda želja*, *Tri majska cvijeta*, *U sutonu*, *U šumici*, *Lastavica*, *U bolesti*, *Pjesnikovo srce*, *U vlaku*, *Poeziji*, *Uzdah đaka siromaha*, *Kod peći*, *Dobri ljudi*, *U viru svijeta*, *Na Novu godinu*, *Pjesma kod oranja*, *Poezija*, *Neba čudo*, *Naše zvono....* U zadnjim godinama bo-

Franta Burian

ravka u Požegi obavljeno je i nekoliko njegovih kraćih prijevoda, uglavnom čeških pisaca. Prevodio je na hrvatski jezik češke legende pod zajedničkim nazivom *Priroda u legendama*. Nažalost sve je ovo, kao i dvije ranije navedene zbirke pjesama, ostalo do danas u rukopisu.

Burian je u požeškoj školi školske godine 1907./8., kada je išao u šesti razred gimnazije, okupio dio srednjoškolaca koji su pokrenuli časopis *Šijak*, ali zbog sadržaja je već nakon dva broja bio zabranjen. Umjesto njega osnovali su kružok ljubitelja zagonetki *Upitnik*. Brojio je samo šest članova koji su slali priloge u zagrebački časopis *Pobratim* u rubriku koja je isto nosila naziv *Upitnik*.

Za bolje poznavanje Burianovog požeškog razdoblja važna je i jedna njegova sačuvana bilježnica pod nazivom *Što sam čitao*. Iz nje doznajemo ne samo da je mnogo čitao, nego da je iz pročitanih knjiga bilježio njihove poruke i svoj stav prema njima. Tu je bilježnicu počeo je pisati 1905. kada je imao 17 godina, a moto kojim mu je davao poticaj bio je: *Čitanje put k znanju*.

Iz te bilježnice je moguće vidjeti da je u to vrijeme najviše čitao hrvatske pisce, a tek kasnije i češke. Zanimali su

ga povijesni romani i povijesne teme. Napisao je: »Pored Šenoinih i Novakovih pripovjedaka najviše se mi sviđaju Kumičićeve. Ne znam zašto, valjda zato što iz njegovih knjiga diše prosti seljački puk... O da mogu čitati sve njegove spise... Šenoa, Kumičić, Novak, to su moji. Slava ti Eugeniju...!«

Divio se i Kozarcu i o njemu je zapisao: »Kozarac! Kada bi mi bilo suđeno da postanem pisac, najvolio bih htio biti drugim Kozarcem. Mrtvi kapitali, Proletarci i drugi, koga neće iznesti taj vjerni slikar ravne Slavonije i njenih ravni!«

Iz pročitanih knjiga ispisivao je plemenite poruke i aforizme. Pisao je i zapisivao aforizme koji govore o sreći, mržnji, zavisti, iskrenosti, čvrstom karakteru, izdaji, ljubavi, majci i ženi. U aforizmima o ženama može se osjetiti njegov nepovjerljiv stav prema njima. Možda je na to utjecalo tadašnje vrijeme kada su žene još uvijek bile zapostavljene ili zbog nekih njemu neuzvraćenih ljubavi. U svakom slučaju Franta Burian, figurativno rečeno, sigurno nije bio neki tadašnji Don Juan.

O tom odnosu prema ženama djelomično govore njegovi aforizmi o žena-

uklapali u svjetonazor nove školske ustanove. Umjesto nje nastavio je pisati razne priloge iz enigmatike u časopisu *Prosvjeta* koja je imala rubriku zagonetki pod nazivom *Da ti prođe vrijeme*. Zanimljivo je da je u prvom broju *Prosvjete* iz 1909. svih 11 zagonetki napisao Franta Burian, ali pod različitim skrivenim imenima. U tu rubriku *Prosvjete* tada je počeo svoje zagonetke objavljivati i Antun Barac, poznati književni povjesničar. Moguće je tvrditi da je svojim enigmatičnim prilogima Burian stajao uz kolijevku moderne hrvatske enigmatike.

Mnoge Burianove zagonetke su u stihovima, nekad su skrivačice ili igre riječi. Odgovor na navedenu zagonetku je da su djevice pile mlijeko.

***Na međi dvije djevice bile
iz čaše tamo nešto pile.
Da su imale ono što su pile
ne bi bile ono što su bile.***

Nakon završene gimnazije 1910. Franta Burian odlazi na Bogoslovni fakultet u Prag, ali je upitno da li iz želje da postane svećenik ili zato što nije imao novčanih sredstava da studira na nekom

jezik kao pomoćni predmet. Diplomirao je na temu *Ilirizam i Česi*. U razdoblju od 1917. do 1921. predavao je hrvatski i latinski jezik na gimnaziji u Gospiću.

U Daruvaru je 1907. osnovana Češka beseda koja je nakon završetka rata nastavila s radom u promijenjenim uvjetima jer je nakon raspada Austro-Ugarske na njenom prostoru nastalo više manjih samostalnih država, među kojima su bile Čehoslovačka i Kraljevstvo SHS. Povratak većine Čeha nije bio moguć, postali su nacionalna manjina u jednoj drugoj državi u kojoj su se trebali prilagoditi novonastalim prilikama. Brigu o Česima u Daruvaru i širem daruvarskom okružju preuzela je daruvarska Češka beseda, ali ona tada nije imala dovoljno kadra da preuzme tu ulogu. Ime Frante Buriana tada ništa nije značilo za Daruvarčane jer je živio u Gospiću, ali je on vjerojatno više znao o Daruvaru jer je čitao *Čechoslovenské listy* koje je uređivao Vojta Režný, a koje su počele izlaziti 1920. u Zagrebu. Daruvarčani nisu u svojim redovima imali ljude koji bi bili kadri organizirati cjelokupni kulturni život češke nacionalne manjine pa su ih potražili izvan Daruvara: iz Delnica se

Franta Burian je od 1928. do 1958. bio urednik češkog dječjeg časopisa *Dětský koutek*. Uz prevodilački rad i brojne priloge u češkim novinama iz sebe je ostavio i bogatu neobjavljenu ostavštinu.

ma: »Žena je kao kopriva, ako je gladiš – peče, ako je stisneš, neće ti učiniti ništa!« Zapisao je i riječi Jana Nerude o ženama: »Starice, navodno, počinju ljubiti Boga kada već drugi ne žele da od njih budu ljubljani.« Ipak, ovaj njegov stav odnosi se na vrijeme njegove mladosti, dok je u zrelim godinama bio prema ženama pravi džentlmen.

U školskoj godini 1908./9. Franta Burian je otišao u Zagreb i upisao sedmi razred Nadbiskupske gimnazije. Pravi razlozi ovog prelaska nisu poznati, ali su tome najviše doprinijele njegove nesuglasice sa stricem koji više nije mogao uzdržavati gimnazijalca koji se svojim idejama počeo razlikovati od njegovih ideja i koji je zbog njih imao neprilika sa školskom upravom. Odabir nove škole bio je Franti Burianu jedini način da završi gimnaziju jer nije imao novčanih sredstava za nastavak gimnazijskog školovanje. Dolaskom u Zagreb prestao je pisati poeziju jer se raniji sadržaji ne bi

drugom fakultetu. O tome Burian nikad nije pisao, ali se čini da su u tome presudnu ulogu imali prilike u Pragu u vrijeme njegovog studija. U Prag je došao studirati u godinama pred Prvi svjetski rat, kada su mladi sve više prihvaćali ideje Masaryka i kada Katolička crkva u Češkoj nije bila previše omiljena jer se oslanjala na politiku Habsburgovaca i time za očuvanje Austro-Ugarske, a protiv stvaranja samostalnih slavenskih država. Burian se ranije u Zagrebu susretao s idejama napredne omladine, bio sudionik mnogih zbivanja i vjerojatno nije odobravao vladanje češke Katoličke crkve prema nekim tadašnjim sudbinskim nacionalnim pitanjima svoga naroda. Nakon dvije godine studija Burian se 1912. vratio u Zagreb i upisao na Filozofski fakultet. Tu ga zatekao Prvi svjetski rat. Jedno vrijeme bio je mobiliziran, ali je kasnije, zbog slabog vida, bio pušten. Kao vojnik diplomirao je 1917. studij hrvatskog jezika kao glavni predmet te latinski i grčki

doselila višečlana glazbena obitelj Knytl, a iz Gospića Franta Burian.

Došao je u Daruvar 1921., u zrelim godinama, imao je 33 godine. Nakon dolaska se uključio u nastavu kao profesor hrvatskog i latinskog jezika na tadašnjoj gimnaziji, a predavao je i češki jezik kao izborni predmet. U Daruvaru tada nije bilo nijednog učitelja češke nacionalnosti. S obzirom da je u Daruvaru 1922. bila otvorena i prva češka škola, učiteljski kadrovi dolazili su iz Čehoslovačke, ali je usporedno za ovdašnje učitelje češke narodnosti Burian održavao kurseve češkog jezika kako bi mogli predavati na češkim školama u selima gdje su živjeli Česi. Burian je tek u Daruvaru s Annom Brousilovom 1922. zasnovaio brak u kojem su imali sina Ivana (1925.) i dvije kćeri, Boženu (1923.) i Libušu (1927.).

U radu Čehoslovačke besede obnašao je mnoge važne funkcije, ali najviše je ostao upamćen kao knjižničar. Bio je uključen i u rad daruvarskog Sokola.

Franta Burian na proslavi svog 70. rođendana u Daruvaru 1958., nedugo prije smrti

Sudjelovao je u radu dramske skupine i bio je jedan od najvažnijih kreatora politike Čehoslovačke besede. Ostaje zabilježeno da je bio prvi od Daruvarčana koji se zalagao da se u Daruvaru osnuje muzej u kojem bi se izložili brojni ostaci iz rimskih vremena i tako sačuvali od uništenja. Na jednoj sjednici općinskog poglavarstva 1928. kao općinski odbornik, kada se raspravljalo o izgradnju hrvatskog doma, tražio je da se u njemu predvidi jedna prostorija za čitaonicu, jedna za knjižnicu, a jedna za općinski muzej. Nažalost, taj njegov prijedlog nije bio prihvaćen od općinskih čelnika koji su rekli da će se o tom pitanju raspravljati kad će se podizati općinska zgrada na kat i da će se tada eventualno jedna prostorija namijeniti za općinski muzej.

Tridesetih godina bio je ravnatelj Državne gimnazije (1933.–1939.) i stanovao u današnjem dvorcu u prostoru gdje se danas nalazi muzej obitelji Janković. U to vrijeme još je ispred dvorca bio rimski sarkofag dovezen iz Bastaja koji je oko 1934., bez neke najave, bio prevezen u Zagreb, a da o njemu tamo godinama nije nitko brinuo. O toj nebrizi Burian je pisao u novinama

Jugoslaven koje su jedno vrijeme izlazile u Daruvaru. Tu je ukazao da je mnogo toga u Daruvaru uništeno i upozorio da je krajnje vrijeme da se u Daruvaru osnuje muzej. Smatrao je da bi za početak bile dovoljne dvije prostorije, što bi Daruvar morao naći jer je dužan dati i nešto za kulturu kako to obrazovani svijet radi.

Burian je dobro poznao latinski jezik i bio je dobar poznavalac povijesti. Bio je u kontaktu s poznatim povijesnim istraživačem Gjurom Szabom koji je u više navrata dolazio u Daruvar, a rezultat toga su mnogi njegovi cijenjeni zapisi o prošlosti daruvarskog kraja. Burian je sa Szabom izmijenio i više pisama. U jednom pismu Szabo je Burianu napisao između ostalog: »...Vama se dogodilo isto što i meni. Niti ja ne potičem iz tog kraja, ali kada sam tamo slučajno navratio, ozbiljno sam ih zavolio. Više od 30 godina sam ih proučavao i napisao sam o tome više rasprava koje su bacile dosta svjetla o povijesti tog kraja... Današnje stanovništvo Daruvara je tuđe i više pripada stanovništvu naših provincija koje je zauzeto materijalnim brigama pa nema nikakav smisao za prošlost... Ipak mi se čini da nakon mojeg predavanja o proš-

Divio se i Josipu Kozarcu i o njemu je zapisao: »Kozarac! Kada bi mi bilo suđeno da postanem pisac, najvolio bih htio biti drugim Kozarcem. Mrtvi kapitali, Proletarci i drugi, koga neće iznesti taj vjerni slikar ravne Slavonije i njenih ravni!«

losti Daruvara je došlo do djelomičnog buđenja. Ipak najmanje razumijevanje se nađe u dušama gradskih otaca.«

U razdoblju od 1940. do 1945. Burian je radio na gimnaziji u Virovitici. Početkom 1945., u vrijeme završnih

operacija, s velikim brojem civilnog stanovništva povukao se preko Mađarske na područje Vojvodine gdje je predavao slovački jezik u Bačkom Petrovcu. Nakon rata vraća se u Viroviticu, a zatim krajem 1945. ponovno u Daruvar gdje je opet postao ravnatelj niže gimnazije (1945.–1949.). U vrijeme reemigracije bio je u dilemi ostati ovdje ili se vratiti u zemlju svojih predaka. U vrijeme ljetnih praznika 1946. posjetio je rodno selo Petrovice da izvidi tamošnju situaciju. Odatle je s tamošnje međe donio šaku zemlje, komadić kremenja i buketić majčinih dušica. Donio je to za uspomenu, ali je to ujedno značilo da će ostati u Daruvaru, da mu je obaveza ostati s onima koji su ostali vjerni ovdašnjoj grudi. Ljeti 1947. vodio je i jednu grupu učitelja i učenika čeških škola u Čehoslovačku gdje ih je primio i ministar vanjskih poslova Jan Masaryk. Samo pola godine kasnije Masaryk je već bio pokojnik. To je duboko potreslo Frantu Buriana što je vidljivo iz sadržaja jedne pjesme koju mu je posvetio. Kada je u Daruvaru niža češka pučka škola postala sedmogodišnja (1949.), a zatim osmogodišnja (1953), Burian je sve do smrti 1958. bio ravnatelj.

Uz školske obaveze Burian je ponovo pokrenuo pitanje daruvarskog muzeja. Brinuo je i o očuvanju povijesnih spomenika. Početkom 50-tih godina bio je od Ministarstva prosvjete NR Hrvatske imenovan počasnim konzervatorom za područje Daruvara. Tu je funkciju obnašao više godina i sve prikupljene informacije s terena prosljeđivao je Konzervatorskom zavodu u Zagreb. U jednom pismu iz 1950. izvijestio je da je obišao cijeli kotar i pregledao sve lokacije koje je prije rata opisao Gjuro Szabo. Spomenuo je da je tamošnjoj inteligenciji objašnjavao potrebu očuvanja takvih spomenika i osnivanja muzeja u Daruvaru. Burian je 1951. izvijestio Arheološki muzej u Zagrebu da se na Ciglani, prilikom kopanja zemlje, naišlo na jedan rimski zid i iskopao jedan kipić koji je ostao u kancelariji uprave Ciglane. Pisao je i Konzervatorskom zavodu i spomenuo neke iskopine na Starom Slaviku i ponovo ukazao da bi u Daruvaru trebalo osnovati muzej. Sva Burianova nastojanja u tom pravcu nisu urodila plodom jer su vlasti više pažnje posvećivali obnovi zemlje i nisu imali dovoljno razumijevanje za ovakve projekte.

U međuratnom i poslijeratnom razdoblju uz brojne novinske priloge Franta Burian je od 1928. do 1958. bio urednik češkog dječjeg časopisa *Dětský koutek*. Ovaj dio posla nije moguće prikazati u nekoliko rečenica, on je obiman jer u njemu

je ugrađeno ne samo uređivanje časopisa, nego i briga o održavanju na okupu brojnih suradnika različitih generacija. Teško je nabrojiti što je sve Burian prevodio i zatim objavio. Među prevedenim piscima bili su Ksaver Šandor Ālski, Vjenceslav Novak, Vladimir Nator, Oton Župančić, Anton Aškerc, Tone Seliškar, France Bevk, Branko Ćopić...

Uz prevodilački rad i brojne priloge u češkim novinama Burian je iza sebe ostavio i bogatu neobjavljenu ostavštinu. Uz prijevode to su i četiri bilježnice hrvatskih stihova pod nazivom *Poezija* koja se nalazila kod njegovog sina Ivana. Posebno su vrijedni njegovi biografski li-

đu djelomično njegove pjesme u jednoj knjizi što odavno želimo, ali do sada je to ostao neostvaren san. Ja ću mu poželjeti nešto jednostavnije... da čuje što sve živi i cvate što je on sijao i dosijavao. Ali nijedan sijač ne može odjednom zagrabiti u šaku sve što je njome posijao. Njegovo djelo ga je prerastalo, ono prerasta i nas, njegove nasljednike. Njegove riječi i djela žive, a živjet će dok mi budemo živi...»

U povodu 70. godišnjice života Frante Buriana 20. rujna 1958. daruvarska Čehoslovačka beseda priredila mu je cjelovečernji program. Tada nije nitko slutio da već za desetak tjedana Franta Burian neće biti među živima. Još početkom li-

U gimnaziji je uz češke stihove počeo pisati i stihove na hrvatskom jeziku. Pokazao je i veliki interes za enigmatiku pa je pisao zagonetke, rebuse, skrivalice, premetaljke, pitalice, igre riječi i slično. Moguće je tvrditi da je Burian stajao uz kolijevku moderne hrvatske enigmatike

stići koji se nalaze u Burianovoj spomen sobi u Daruvaru gdje su kratki podaci o 1947 osoba značajnih za kulturni život.

Franta Burian bio je vrstan prosvjetni djelatnik, pjesnik, novinar, urednik, kulturni djelatnik, autor više studija i publikacija, prevoditelj, pedagog, pisac školskih udžbenika, kroničar, arhivar, bohemist, enigmatičar... O svemu ovom mogle bi se pisati knjige, sve na osnovu pisanih izvora. Stoga je velika šteta što nije bila završena knjiga o njemu koju su počeli pisati njegov sin Ivan i profesor Josip Matušek.

Franta Burian bio je veoma cijenjen do kraja života u svojoj sredini, omiljen kod mnogih generacije učenika koji su polazili češke škole. Čak je moguće reći da se počeo nazirati Burianov kult, jer ga je i *Jednota* prilikom obilježavanja 70 godina života nazvala »Tatiček Burian«, kao što je predratni češki tjednik nazivao Masaryka. (Tatiček Masaryk). Na tragu takvog razmišljanja je i govor učiteljice Žofije Kráskove koji je održala na svečanosti u rujnu 1958. u povodu Burianovog 70. rođendana: »Što poželjeti za njegovu sedamdesetu godišnjicu? Ono što smo nedavno govorili: kada bi živio i dvjesto godina, trebali bismo ga više, bilo bi to u našu korist...Poželjeti mu da barem iza-

stopada posjetili su ga pod vodstvom Josipa Zamostnog učenici iz Velikih Zdenaca da mu čestitaju 70. rođendan. Bila je to posljednja objavljena informacija o Burianu prije njegove smrti.

Na pogrebu Frante Buriana okupilo se oko tri tisuće ljudi iz Daruvara i okolice. Tada još nije bilo mrtvačnice pa je pogrebna povorka sezala od njegove obiteljske kuće u Frankopanskoj 19 do groblja. O Franti Burianu izrekli su lijepe riječi mnogi njegovi suvremenici iz kojih se mogu dobiti samo obrisi ove svestrane ličnosti. Među njima nisu ulagivači, neradnici i hvališi, jer takve nije volio pa su ga izbjegavali. Takav je bio i prema učenicima – strog, ali pravičan. Jedan od njegovih suradnika bio je Josip Matušek koji je nakon Burianove smrti izjavio: »Sada kada nije više među nama, stalno živi njegovo djelo, a u životu nas prate njegove riječi i misli. I što smo od njega udaljeniji, to više osjećamo da smo u njemu izgubili velikog prijatelja i još većeg čovjeka.«

Nakon njegove smrti *Jednota* je zabilježile i riječi Žofije Kráskove: »...Zaustavila se zauvijek njegova ruka – ruka koja je mnogo toga divnog napisala krvlju svojih žila i zlatom svoje duše.«

Četiri jubileja Češke besede Daruvar

Nezaobilazni kulturni čimbenik češke manjine

Češka beseda Daruvar proslavila je 2017. 110 godina postojanja i plodnog rada, a ujedno se navršilo i 120 godina češkog amaterskog kazališta u Daruvaru, 95. godišnjica osnivanja češke osnovne škole i 90. godišnjica češkog dječjeg vrtića. Počeci Besede bili su teški, ali vrlo plodonosni: u njenih prvih 25 godina postojanja nastalo je gotovo sve što je danas važno za egzistenciju češke nacionalne manjine u Hrvatskoj.

Prvi Upravni odbor Češke besede u Donjem Daruvaru 1907.

Libuše Stranjik

Premda su češki doseljenici u Slavoniju dolazili postupno kroz dugi niz godina, najveći ih je broj novi dom na daruvarskom području pronašao u 19. i početkom 20. stoljeća. Plodne zemlje je za vrijedne češke ruke bilo dovoljno, a isto je tako bilo dovoljno posla za spretne zanatlije i službenike, trgovce i glazbenike. Daruvarski im je kraj postao novi dom. Ali kako čovjeku treba i hrana za dušu, uskoro su počeli organizirati zajedničke besjede – zabave, kazališne predstave, izlete u prirodu, uzajamno su posuđivali knjige. I 14. srpnja 1907. osnovana je i Češka beseda u Donjem Daruvaru. Kao glavnu zadaću njeni su osnivači naveli »obrazovati i u narodnom duhu osvještavati ovdje i u okolici u velikom broju nastanjene Čehi, i to obrazovnim i poučnim čitanjem kako knjiga, tako i časopisa, kako čeških tako i hrvatskih, pa i plemenitom zabavom, kako stoji u zapisu s osnivačke sjednice koja se održala u gostioni Adolfa Čuhela. Jedini imetak koji je nova udruga posjedovala, a koji je nakon dvije godine preselila u drugu gostionu, vlasnika Karla Etverta nešto bliže gradu,

bila je stara škrinja puna knjiga i časopisa koje su neki od članova društvu poklonili ili se obavezali iz vlastitog džepa otplatiti pretplatu. O tome koliku važnost su pripisivali čitanju knjiga svjedoči i podatak da je već na prvom sastanku imenovan i knjižničar. Bio je to pionirski čin jer knjižnica u to vrijeme u Daruvaru uopće nije postojala.

Prve godine postojanja društva obilježila je briga za knjižnicu, čitanje knjiga i časopisa te povremene zabavne večeri s predstavama na češkom jeziku, no uskoro se aktivnost proširila na glazbu, poučna predavanja i slično. Jedna od važnijih aktivnosti bila je briga za siromašne članove. U tu je svrhu Beseda osnovala štedionicu Strádal koja je svojim članovima pomagala povoljnim zajmovima.

Češka beseda je uskoro, a naročito poslije Prvog svjetskog rata, postala nezaobilazni kulturni čimbenik u samom gradu Daruvaru, ali i u cijeloj češkoj manjinskoj zajednici u Hrvatskoj i tadašnjoj Jugoslaviji. Osnovana je privatni češki dječji vrtić i osnovnu školu i brinula je za njihov rad. Inicirala je osnutak nekoliko najvažnijih čeških institucija: zajednički savez svih čeških i slovačkih društava od kojih je mnoge, posebno

u okolici Daruvara, pomagala osnivati. Organizirala je i prve češke žetvene svečanosti koje su prerasle u najvažniju kulturnu manifestaciju češke manjine, a mnogi njeni odbori su kasnije djelovali kao odbori Čehoslovačkog saveza, osnovanog 1921.

Beseda je u nizu mjesta gdje su živjeli Česi osnovala svoje ogranke koji su se s vremenom osamostalili i tako su nastale manjinske udruge u okolnim selima. Kazališni odbor Besede pomagao je novim češkim društvima zakoračiti na daske što svijet znače, a društvena knjižnica je u seoske sredine slala putujuće knjižnice koje su bile začetak knjižnica i u tim društvima. Među zasluge daruvarske Besede poslije Drugog svjetskog rata spada i inicijativa za osnivanje gimnazije u Daruvaru s češkim odjeljenjima te Radija Daruvar s redovitom svakodnevnim emisijom na češkom jeziku.

Bogatu je i raznoliku aktivnost Češke besede Daruvar tri puta prekinuo rat, no Beseda je odmah ponovno nastavljala s radom, i to još snažnije zbog pojačanog osjećaja pripadnosti češkoj zajednici.

Češko amatersko kazalište bilo je prvi vid kulturne aktivnosti čeških doseljenika na području Hrvatske. U Daruvaru

amatersko je kazalište za cijelo desetljeće starije nego Češka beseda (u susjednom Ljudevit Selu još i starije), a njegova kolijevka nalazi se na istom mjestu gdje i kolijevka same udruge – u daruvarskom predgrađu, u Donjem Daruvaru.

Kako ne postoje pisani dokumenti o ovom događaju, preostaje nam da vjerujemo amaterskom glumcu i režiseru Janu Tauberu, prema čijim je uspomenama skupina amaterskih glumaca iz Daruvara i Donjeg Daruvara pod njegovim vodstvom izvela prvu kazališnu predstavu *Káča z pazderny* 1897. u Steinerovoj gostioni u Donjem Daruvaru. Već iduće godine češka je predstava izvedena u samom gradu, u gostioni pivovare, a iste je godine zabilježeno i prvo gostovanje, i to u Zdencima. Mnogi od tadašnjih glumaca bili su i osnivači Češke besede, no u prvim su se godinama bavili drugim pitanjima, a kazališnoj aktivnosti su se vratili tek 1911. kada su osnovali kazališnu grupu, ali je njegov rad ubrzo onemogućio prvi svjetski rat.

Nakon rata je Beseda prvenstveno pomagala onim svojim sunarodnjacima koji su s osnivanjem novih država na prostoru bivše Austro-Ugarske morali rješavati pitanje državljanstva. Članove Besede ispunjavao je ponos zbog samostalnosti Čehoslovačke i tadašnje Jugoslavije, pa im ništa nije bilo teško. Upravo kazalištarci su bili ti koji su poticali osnivanje čeških društava u okolnim mjestima, pomagali i usmjeravali njihov rad, između ostalog i kazališnu djelatnost. Dramska sekcija osnovana je 1921. i odmah je preuzela tešku i odgovornu obavezu: svojim radom financirati privatnu češku školu, što im je doista polazilo za rukom. To je pak uzrokovalo

izuzetno bogat kazališni život daruvarske Besede. Odigralo se i do deset kazališnih predstava godišnje, a sve su bile više nego dobro posjećene. U današnje je vrijeme gotovo nezamislivo da je upravo kazalište bilo za Besedu izvor relativno dobrih prihoda. Tadašnja kazališna sekcija je potakla osnivanje Središnjice kazališnog amaterizma Čehoslovačkog saveza sa sjedištem najprije u Daruvaru, a zatim u Zagrebu.

Kada je 1939. dovršen i otvoren Češki narodni dom u Daruvaru s najmodernijom i najbolje opremljenom pozornicom u tom dijelu Slavonije i s prostranom salom, mogla se već Beseda pohvaliti s gotovo 150 izvedenih kazališnih predstava. Od bogate opreme u sali i na pozornici poslije Drugog svjetskog rata, tijekom kojeg je Češki dom nasilno prisvojila ustaška i nacistička vojska, nije ostalo ništa. Usprkos tome, kazalištarci su nastojali obnoviti staru slavu češkog amaterskog kazališta i, zahvaljujući prvenstveno sposobnom organizatoru, režiseru i zborovodi Josipu Knytlu, u tome su uspjeli. Ogroman uspjeh imala je 1953. godine u njegovoj režiji prva poratna opereta *Vesnice zpívá* (Selo pjeva) koja je obilježila početak slavne ere opereta s bogatom scenografijom i kostimografijom. Tijekom 60. i 70. godina prošlog stoljeća bilo ih je deset, doživjele se i po desetak repriza, a uz Knytla se kao režiser istakao i glazbenik amater Václav Částek. Kako su se operete mogle izvoditi samo na pozornici Češkog doma, paralelno su se uvježbavali i manje zahtjevni komadi s kojima se je moglo ići na gostovanja.

Krajem 1970-ih godina nastupila je nova generacija glumaca s režiserkom Jiřinom Stanja, što je u češki manjinski

kazališni amaterizam donijelo sasvim novo ozračje, prije svega zahvaljujući izboru djela, kvaliteti izvedbe, ali i redovitom učestvovanju na regionalnim kazališnim smotrama. U isto je vrijeme Vlatka Daněk radila s recitatorima i mladim glumcima, većinom gimnazijalcima, s kojima je također realizirala niz uspješnih inscenacija.

Bogatu je i raznoliku aktivnost Češke besede Daruvar tri puta prekinuo rat, no Beseda je odmah ponovno nastavljala s radom, i to još snažnije zbog pojačanog osjećaja pripadnosti češkoj zajednici

Kad je 1997. u Daruvaru obilježavana 100. obljetnica češkog amaterskog kazališta, inscenirana je predstava *Naši furianti* u režiji češkog redatelja-amatera Vladimíra Dědeka i Jiřine Stanja koja je izvedena i na Festivalu amaterskog kazališta Krakonošov podzim (Krakonoševa jesen) u Vysokom nad Jizerom u Češkoj i na Festivalu hrvatskog amaterskog kazališta u Murteru. Bilo je to prvi puta da se češko manjinsko amatersko kazalište predstavlja na državnim smotrama i daruvarska grupa je tom predstavom otvorila put manjinskom kazalištu na državne smotre i dokazala da u amaterskom kazalištu ne postoji jezična barijera.

Česi su poznati kao čitalački narod, o čemu svjedoče statistički podaci. Poznato je da su češki doseljenici redom bili pismeni ljudi i da su sa sobom nerijetko donosili i češke knjige. Već na osnivačkoj sjednici Češke besede u Donjem Daruvaru izabran je i knjižničar – Rafael Páviček (ujedno i tajnik, a kasnije mecen i osnivač Pavičkovke zaklade). Stoga je i Knjižnica Frante Buriana Češke besede Daruvar 2017. proslavila 110 godina postojanja. Bila je to prva javna knjižnica i čitaonica u cijelom daruvarskom kotaru i postala je sastajalištem češke manjinske inteligencije.

Izvedba *Velike doktorske bajke* Karela Čapeka 2013.

Godine 1920. je za knjižničarku prvi puta izabrana žena (do tada su sve funkcije pripadale isključivo muškarcima) – Boženka Šmídová zvana Slečna (Gospođica), omiljena daruvarska trgovkinja koja je uspjela knjižnicu dopuniti mnogim, i vlastitim darovima, a njenom je zaslugom knjižnica dobila i prvu pošiljku knjiga od Ministarstva školstva i narodne prosvjete Čehoslovačke. Dvije godine kasnije, 1922., za knjižničara je imenovan srednjoškolski profesor Franta Burian. I on je nastojao proširiti knjižni fond, a posebna mu je zasluga formiranje putujuće knjižnice, odnosno kutija s izabranim naslovima koje su se slale u seoske sredine, naročito u podružnice Češke besede u Doljanima, Brestovcu, Ljudevit Selu i Tomašici, a kasnije i u druga mjesta. Na njegov prijedlog osnovana je Središnja knjižnica Čehoslovačkog saveza sa sjedištem u Daruvaru (djelovala je do 1941.) koja je između ostalog brinula i za putujuće knjižnice. Za njih je vladao velik interes te ih je uoči Drugog svjetskog rata bilo čak pedeset.

Kada je novi Češki dom, u koji je Beseda smjestila i knjižnicu, preuzela fašistička vojska, uspjeli su daruvarski Česi većinu knjiga pohraniti u svojim domovima, a nakon nastupanja mira, rad knjižnice je obnovljen. Gotovo sve knjige su bile na broju, ali većina kutija putujućih knjižnica nažalost se nije vratila. Knjižnica je pod vodstvom Frante Buriana opet postala središte kulturnog života daruvarske Besede. Kada je Burian

Među zasluge daruvarske Besede spada i inicijativa za osnivanje gimnazije u Daruvaru s češkim odjeljenjima te Radija Daruvar s redovitom svakodnevnom emisijom na češkom jeziku

1958. umro, knjižnica je dobila njegovo ime, a sljedećih gotovo 50 godina vodio ju je prof. Josip Matušek. Za to je vrijeme knjižnica opremljena novim policama, a izrađen je i katalog knjiga na karticama. Značajno je za knjižnicu bilo osnivanje gimnazije u Daruvaru i Pedagoške akademije u Pakracu, jer je među studentima našla vrijedne čitatelje i suradnike.

Povodom 70. godišnjice Češke besede 1977., potomci prof. Buriana darovali su kompletnu radnu sobu svog oca uključujući i knjige i razne spise te je otvorena Spomen soba Frante Buriana koja je 20 godina kasnije, nakon renoviranja Češkog doma, dobila svoje stalno mjesto na prvom katu, u bivšoj zbornici češke osnovne škole. Brinu o njoj vrijedne knjižničarke.

Nakon rekonstrukcije Češkog doma polovicom 1990-ih godina i nakon osnivanja Središnje knjižnice za češku manjinu pri bjelovarskoj Gradskoj knjižnici, započeta je i reorganizacija i modernizacija Burianove knjižnice. U akciju UDK katalogizacije knjiga uključio se velik broj dobrovoljaca, većinom prosvjet-

nih radnica. No kad je u Daruvar preseljena Središnja knjižnica i priključena Gradskoj knjižnici i čitaonici, Burianova knjižnica je ostala bez dijela svojih čitatelja. Sadašnje knjižničarke, većinom bivše učiteljice i novinarkе, nastoje privući čitalačku publiku organiziranjem predavanja i susreta s piscima, te raznim radionicama i kvizovima za djecu popularizirati knjigu i čitanje. Kao voditeljice knjižnice su se poslije odlaska prof. Matušeka 2003. iskazale Milada Rašetić, Albina Souček i Marija Selichar.

U vrijeme između dva svjetska rata Češka beseda u Donjem Daruvaru funkcionirala je kao prirodna središnjica češke manjine. Česi iz bliže i daljnje okolice bili su na nju orijentirani, tu su tražili potporu, savjet i pomoć. Beseda je imala svoje podružnice u Doljanima, Ljudevit Selu, Brestovcu, Gornjem Daruvaru, Tomašici, Golubinjaku i Dežanovcu, a značajno je pridonijela i osnivanju čeških udruga u Zdencima, Međuriću, Ludini, Hercegovcu, Kaptolu, Starom Petrovom Selu i u Lipovljanima. Već je 1918. predložila osnivanje Središnjice čeških društava u Jugoslaviji koja je kratko vrijeme djelovala pod njenim vodstvom. Daruvarska Beseda je bila i jednom od 36 čeških i slovačkih udruga koje su 1921. godine na skupštini u Osijeku osnovale Čehoslovački savez. Međutim, kako je sjedište Saveza bilo u početku u Osijeku, a kasnije u Beogradu, Česi iz okolice Daruvara su se i dalje obraćali daruvarskoj Besedi kad god im je bila potrebna pomoć.

Jedan od glavnih ciljeva osnivača Češke besede bio je »obrazovati i u narodnom duhu osvješćivati« češke doseljenike, a njihov velik san bila je češka osnovna škola. Povoljne okolnosti za realizaciju ovog sna nastupile su tek nakon prvog svjetskog rata, kada su zakoni Kraljevine SHS omogućili osnivanje privatnih škola i kad je Čehoslovačka pokazala spremnost slati učitelje češkoj manjini u Hrvatskoj i drugim krajevima Jugoslavije. Otvaranju privatne škole pridonijela je jedna neobična akcija: Beseda se 1919. i 1920. godine pobrinula za smještaj najmanje 2800 češke djece iz

Upravni odbor Češke besede Daruvar 2017.

Djeca iz Češkog dječjeg vrtića *Ferda Mravenec*

Beča (negdje se navodi i do 5000 djece) kako bi se oporavila od ratnih strahota i pothranjenosti. Djeca su boravila u češkim obiteljima na području Daruvara, Grubišnog Polja i Pakraca, a Češka beseda u Donjem Daruvaru koja je njihov smještaj organizirala kao nagradu od čehoslovačke vlade dobila je tri vagona u to vrijeme skupocjenog šećera. Njegovom prodajom (po proizvodnoj cijeni su ga mogli kupiti oni, koji su ugostili bečku djecu) nastao je tzv. šećerni fond kao početni kapital za kupnju i adaptaciju prve zgrade za privatnu češku školu.

Škola je s radom započela u jesen 1922. u iznajmljenoj zgradi, a prvi učitelji bili su Oldřich Votava i Vlasta Vollmanová, koje je poslalo i plaćalo Ministarstvo školstva i narodne prosvjete ČSR, dok je Beseda trebala osigurati sve ostale materijalne potrebe škole – osim udžbenika i dijela nastavnih pomagala koji su isto tako poslani iz Češke. Škola je u početku imala 36 učenika, a njihov broj je postepeno rastao. Četiri godine kasnije škola je zahvaljujući »šećernom fondu« uselila u vlastitu, kupljenu i adaptiranu zgradu. Iste godine, u školskoj je zgradi u Donjem Daruvaru otvoren i češki dječji vrtić, za koji je Beseda 1927. dobila dozvolu. Bio je to prvi dječji vrtić u tom dijelu zemlje, a prve odgajateljice bile su Joľa Vildová i Josefina Moravcová, kasnije Táňa Grundová.

Češka beseda u Daruvaru održala obećanje koje su si odredili njeni osnivači: osigurala je dobre uvjete za obrazovanje mladih pripadnika češke manjine

Osnivanje vrtića donijelo je Besedi dodatne probleme, jer dok je za školu čehoslovačko Ministarstvo školstva osiguravalo učitelje i udžbenike, vrtić je sasvim ovisio o njenim financijskim mogućnostima. No članovi Češke besede su se i za vrtić, kao i za školu, brinuli s velikom požrtvovnošću: osiguravali su ogrjev, nastavna pomagala, članice ženskog odbora su za učenike pripremale tople juhe i odjeću za siromašniju djecu. Financije je Beseda pribavljala sakupljanjem dobrovoljnih priloga, u što su bile uključene sve njene sekcije. Potreba fi-

nancijskih sredstava za rad vrtića i škole rezultirao je nevjerojatno bogatom kulturnom aktivnošću, brojnim kazališnim predstavama i zabavama. Postojanjem vrtića Beseda je osigurala pomladak za školu i za svoje vlastito postojanje. Po uzoru na daruvarsku Besedu i s njenom pomoći uskoro su osnivani i tečajevi češkoj jezika ili dopunske češke škole i u drugim mjestima. Kasnije je daruvarska Beseda prigrllila i tzv. Prokúpekovu gospodarsku školu koja je bila namijenjena mladim ljudima češke nacionalnosti, te je u dvorištu svoje škole omogućila izgradnju učionica za nju, kako bi se iz Zdenaca mogla preseliti u Daruvar. Školska zgrada je tako postala pretijesna za vrtić, osnovnu i gospodarsku školu, te je stoga Beseda počela graditi vlastiti dom koji je koncipiran kao kulturni dom i školska zgrada u jednom.

Čim je 1939. Češki narodni dom dovršen, Beseda je u njega preselila svoju knjižnicu, vrtić i češku osnovnu školu. U novom, prekrasno uređenom domu je za sve bilo dovoljno mjesta. Nažalost ne za dugo, jer je već u proljeće iste godine djelovanje češke škole i Besede zabranjeno, a novi dom je okupirala vojska.

I nakon Drugog svjetskog rata su češka osnovna škola i češki vrtić ostali maženom i paženom djecom Češke besede Daruvar. Ipak, sve je bilo drugačije, jer je brigu i materijalnu odgovornost za njih preuzela mjesna i državna uprava. Češka škola i vrtić su prostorije Češkog doma koristile još dugi niz godina – do izgradnje modernih zgrada za potrebe obiju institucija, ali na zemljištu koje je im je ustupila Češka beseda.

Moglo bi se dakle reći, da je Češka beseda u Daruvaru održala obećanje koje su si odredili njeni osnivači: osigurala je dobre uvjete za obrazovanje mladih pripadnika češke manjine. Usprkos tome, što su Češki dječji vrtić *Ferda Mravenec* i Češka osnovna škola Jana Amosa Komenskog samostalne institucije, uzajamna potpora i suradnja s Češkom besedom Daruvar je uzorna. I nakon više od jednog stoljeća još uvijek su aktualne riječi Frante Buriana koji je već 1932., prilikom njenog 25. rođendana, o Češkoj besedi u Donjem Daruvaru pisao kao o požrtvovnoj majci.

Najveći trg u Češkoj je Karlov trg (Karlovo náměstí) u Pragu, dimenzija 550 puta 150 metara.

Najveći trg u Hrvatskoj je Trg kralja Petra Krešimira IV. u Zagrebu, dimenzija 220 puta 210 metara.

ZANIMLJIVOSTI

Uz 120. godišnjicu osnutka Prve hrvatsko-slavonske seljačke štedne i pripomoćne udruge u Končanici

Prvu hrvatsku seljačku zadrugu osnovali su Česi

✍ Davor Ambroš

Zadruga je osnovana zaslugom veleposjednika Josipa Křepelke koji se s ovakvim oblikom udruživanja susretao za vrijeme poslovnih putovanja po Češkoj. Neočekivano dugo bila je to jedina zadruga takve vrste na cijelom teritoriju današnje Hrvatske

Prije 120 godina dogodili su se u selu Končanici neki povijesni događaji vezani za razvoj hrvatske poljoprivrede i položaj seoskog stanovništva koji će imati značajnu ulogu u razvoju sela. Uspoređujući prilike na selu s kraja 19. stoljeća s današnjicom, čini se kao da se položaj seljaka nije puno promijenio. Glavnu riječ kada se govori o cijeni proizvoda i plasiranju imali su veletrgovci, mešetari i banke, dok se proizvođač morao zadovoljavati mrvicama, baš kao i danas. Seljak bi se ponekad našao u situaciji u kojoj bi mu prijetila propast. Stoga se morala tražiti nekakva sigurnost koja bi mogla osigurati opstanak. Sredinom 19. stoljeća nakon raspada feudalizma razvijalo se bankarstvo, industrija i trgovina, dok se položaj radnika, obrtnika i seljaka sve više pogoršavao. Stoga se pokušajem udruživanja članova pojedinih indu-

strijskih grana htjelo stati na kraj različitim nepovoljnim utjecajima. Upravo osnivanje zadruga bio je svojevrsan odgovor na težak položaj pojedinih gospodarskih područja te pokušaj hvatanja koraka s razvojem kapitalizma u Europi. Dok su na teritoriju Hrvatske i Slavonije već od šezdesetih godina 19. stoljeća postojali neki oblici štedno-kreditnih ili veresijskih zadruga koje su osnovali obrtnici ili trgovci, udruživanje seoskih proizvođača pojavljuje se tek na koncu stoljeća uglavnom prema modelu austrijske Raiffeisen seoske štedionice. Sistem rada takvih zadruga omogućavao je prezaduženim seljacima osiguravanje potrebnih novčanih sredstva, potpore kod nabave poljoprivrednih alata, strojeva, sjemena i gnojiva te osiguravanje plasmana viškova. Svaki zadrugar bio je suvlasnik zadruge u koju je davao novčani ulog, a garanci-

Članovi seljačke zadruge iz 1932: Članovi seljačke zadruge u Končanici 1932.

ja je bila zemlja. Seljaci su ulagali novac na štednju, mogli su koristiti potrebnu pomoć u slučaju neplaniranog gubitka, podizati zajmove te konačno dobivati i dobit od zarade i kamata.

Prvo takvo udruživanje seljaka u Hrvatskoj pod nazivom Prva hrvatsko-slavonska seljačka štedna i pripomoćna udruga osnovano je u Končanici 19. svibnja 1898. Zadruga je osnovana zaslugom veleposjednika Josipa Křepelke koji se s ovakvim oblikom udruživanja susretao za vrijeme poslovnih putovanja po Češkoj. Křepelka je bio veliki vizionar i pokretač razvoja sela Končanice koje je svoju ekspanziju doživjelo upravo zahvaljujući nekim njegovim idejama. Kao uspješni veleposjednik i trgovac dobro je poznao svoj zanat te ga je uspješno prenio na rad zadruga. Bio je aktivan i u politici kao član Starčevićeve stranke prava, a poslije stranačkog raskola bio je suosnivač Hrvatske pučke napredne stranke s čije liste je 1908. izabran u Hrvatski sabor. Usto, u selu je tada živjelo nekoliko većih posjednika koji su rodbinskim, poslovnim ili nekim drugim vezama bili povezani s Češkom gdje su seoske zadruge uspješno djelovale već nekoliko desetljeća te su dobro poznavali tamošnje prilike u poljoprivredi. U vrijeme osnivanja zadruga je imala 26 članova. Članovi nisu bili samo lokalni češki stanovnici, nego i neki posjednici iz okolnih sredina koji su svoja imanja imali u ovoj katastarskoj općini poput daruvarske grofovske obitelji Tukory. Prema izvještajima o radu zadruga za tri kvartala 1900., ukupan promet društva prelazio je preko 65.000 kruna, od čega se od dijela čistog prihoda kupila moderna sijačica jednog češkog dobavljača koja je služila za potrebe svakog člana društva. Društvu je ponuđeno da bude hrvatska podružnica ovog proizvođača za prodaju poljoprivrednih strojeva na području Hrvatske od čije prodaje je zadruga stekla određenu financijsku dobit.

Poslije samo jedne godine rada društvo je pokrenulo daljnje akcije za unapređivanje sela. Osnivanjem Prve hrvatsko-slavonske parne mljekarne i sirarne u rujnu 1899., zadruga je utjecala i na poboljšanje prilika u lokalnom stočarstvu. Već za kratko vrijeme svog rada tvornica je otkupljivala mlijeko od zainteresiranih zadrugara po zajamčenoj cijeni te se u narednom periodu broj proizvođača povećao na 485. Način na koji je tvornica osnovana i kako je funkcionirala s današnjeg gledišta čini

Josip Křepelka

U kraju se obogatio stočni fond te se u to vrijeme uzgajaju i neke nove pasmine krava. Porasla je potreba za vrsnim bačvarima, stolarima, kolarima te drugim srodnim zanimanjima zbog čega su se u selo počeli doseljavati razni obrtnici iz okolice. Radi većeg transporta traženo je povećanje broja vagona za željezničku stanicu Končanica-Zdenci

se prilično jednostavan. Vjerojatno je na samom početku vladala dilema hoće li ovakav sistem poslovanja uspjeti s obzirom na određenu poslovnu neizvjesnost, a sigurno je bilo i sumnjivaca koji nisu odobravali rizik, eventualne gubitke ili bankrot cijele zadruge. Prema pravilima sastavljen je ugovor između zadrugara i osobe koja će voditi mljekaru. U ovom slučaju bio je to sposobni trgovac Ljudevit Modly. Malu tvornicu u čijoj gradnji su sudjelovali zainteresirani zadrugari dali su na upravu Modlyju na pet godina. Upravitelj je u tom periodu morao isplatiti zadrugarima trošak za mljekaru uz kamate od šest posto te je poslije isplate tvornica bila njegova. Za to vrijeme morao je od investitora kupovati mlijeko, od njega raditi sir i maslac te uspješno prodavati. Svoje proizvode tvornica je ubrzo uspjela plasirati u neke europske gradove poput Berlina, Beča i Bratislave te u Zagreb i Rijeku. Zahvaljujući dobrom poslovanju tvornice u kraju se obogatio stočni fond te se u to vrijeme uzgajaju i neke nove pasmine krava. Zbog transporta robe koji se odvijao u drvenim bačvama porasla je potreba za vrsnim bačvarima, stolarima, kolarima te drugim srodnim zanimanjima zbog čega su se u selo počeli doseljavati razni obrtnici iz okolice. Radi većeg transporta traženo je povećanje broja vagona za željezničku stanicu Končanica-Zdenci. Pet godina nakon njezina osnutka tvornica više nije bila u vlasništvu zadruga, ali je uspješno nastavila sa svojom prvotnom namjenom.

O osnivanju seoskih zadruga i njihovim mogućnostima Josip Křepelka je pisao u nekoliko novina ne bi li se seosko stanovništvo bolje upoznalo sa značajem udruživanja seljaka. O potrebi osnivanja zadruga pisao je krajem 1900. u pravaškom listu *Hrvatska domovina*. O osnivanju ovakvih tipova zadruga često su pisala i braća Stjepan i Antun Radić. Njima je ovakav tip zadrugarstva već bio poznat s obzirom na njihov čest boravak u drugim zemljama Monarhije. Usto, sam rad zadruga u Končanici Stjepanu Radiću nije bio nepoznanica, jer je za svog boravka s obitelji u selu od Božića 1901. do kraja veljače 1902. imao prilike osobno se uvjeriti o dobrom radu društva. Radić je prijateljevao s Křepelkom koji mu je nekoliko puta financijski pomagao, posebno za njegova boravka u bjelovarskom zatvoru 1896. kojeg se domogao radi paljenja mađarske zastave. Radić je svoja zapažanja o radu zadruga, teškoj situaciji i

problemima ovdašnjeg stanovništva pisao u nekim češkim časopisima te hrvatskim novinama *Hrvatska misao* i *Dom*. Spoznao je prednosti učlanjivanja seljaka u poljoprivredne zadruge te pisao i o prvim pokusima seoske industrije u vidu proizvodnje i prodaje mlijeka i sira koja se zahvaljujući zadruzi počela razvijati oko Končanice. Stjepan Radić je još za svog boravka u Češkoj spoznao da tamošnje političke stranke seljaku pridodaju dosta pažnje, što u Hrvatskoj nije bio slučaj. Iako za to nema konkretnih dokaza, moguće je da je njegov boravak u Končanici i bolje upoznavanje seoskih prilika pridonio osnivanju Hrvatske seljačke stranke i njegovoj borbi za prava seljaka. O radu zadruge i mljekare pisao je u novinama *Dom* i njegov brat Antun tokom 1900. i 1901. Također primjećuje da hrvatski seljak teško dolazi do kredita, za razliku od trgovaca ili vlasnika tvornica koji kredite dobivaju na mjenicu te zagovara osnivanje Hrvatske poljodjelske banke koja bi trebala ispuniti očekivanja seljaka. Usto savjetuje seljake da se organiziraju, odu lokalnom župniku ili nekom školovanom suseljanu te osnuju Hrvatsku seljačku zadrugu.

Zadruga u Končanici neočekivano dugo bila je jedina zadruga takve vrste na cijelom teritoriju današnje Hrvatske. Tek poslije katoličkog kongresa u Zagrebu održanog 1900. na kojem se raspravljalo o ekonomskom položaju hrvatskog sela dolazi do pokretanja široke akcije osnivanja zemljoradničkih kreditnih zadruga. Na kongresu je osnovan i Promicateljski odbor za osnivanje Raiffeisenovih zadruga ne bi li se njihovo osnivanje ubrzalo. Tako su tokom 1901. osnovane iduće takve zadruge na teritoriju Hrvatske i Slavonije. Osnivanje zadruga potpomagale su i neke političke stranke, posebice novo-osnovana Radićeva Hrvatska pučka se-

**Stjepan Radić
prijateljevala je s
Křepelkom koji mu
je nekoliko puta
financijski pomagao.
Za češke i hrvatske
novine pisao je o
prvim pokusima
seoske industrije
u vidu proizvodnje
i prodaje mlijeka
i sira koja se
zahvaljujući zadruzi
počela razvijati oko
Končanice, a Antun
Radić zagovara
osnivanje Hrvatske
poljodjelske banke**

ljačka stranka. Tokom sljedećeg perioda dolazi do ekspanzije osnivanja raznih štednih, veresijskih, zemljoradničkih i sličnih seoskih zadruga pa je tako do Prvog svjetskog rata njihov broj iznosio preko 800. Rad zadruga pratio je list *Hrvatski udrugar* (kasnije *Hrvatski zadrugar*) koji je često izvještavao i o radu prve seljačke zadruge iz Končanice. Nažalost, proročanstvo Antuna Radića

o namjeni Hrvatske poljodjelske banke, kojoj je uostalom i sam bio suosnivač, i o tome da će pomoći oživljavanju hrvatskog sela ipak nije izvršeno. Banka se uplela u mrežu lihvarskih kredita po uzoru na rad ostalih banaka pa Radić već 1904. zaključuje da banka nije ispunila očekivanja jer je samo ona poslovala s dobiti.

Razvoj seljačkih zadruga donio je i povećanje poljoprivredne proizvodnje te hvatanje koraka sa sve izraženijom modernizacijom i novom tehnologijom. Ipak, nadolazeći Prvi svjetski rat zaustavio je uspon poljoprivrede. Ni prilike poslije rata nisu išle na ruku poljoprivrednoj proizvodnji, posebice nakon nastupa agrarne krize sredinom dvadesetih godina. Unatoč teškim prilikama za cjelokupnu poljoprivredu te otežanim radom seoskih zadruga od kojih su neke u međuvremenu prestale s radom, zadruga u Končanici uspjela je prebroditi krizu te nastaviti s postizanjem dobrih rezultata. Tako je od 230 seoskih zadruga u 1925. bila četvrta u Hrvatskoj po ostvarenom prometu i broju uloga te je kreditirala 106 svojih članova. Godinu dana poslije ukupan promet zadruge prelazio je preko 1,220.000 dinara, po čemu je bila u samome vrhu. Od 1932. zadruga prestaje biti štedno-kreditni zavod. Mijenja ime u Hrvatsku seljačku zadrugu, a poslovanje se svodi na nabavno-prodajnu djelatnost. Za te potrebe podiže veliki društveni dom za skladištenje robe te zgrade za uzgoj konja, svinja i bikova. I dalje plasira tržne viškove svojih članova, ostvaruje dobit, održava sajmove, prezentacije i promidžbe novih poljoprivrednih strojeva. Početak Drugog svjetskog rata donio je nove teškoće u radu. Društvo gotovo uopće ne djeluje, a uspostavom komunističkog sistema poslije rata rad zadruga ovakvog tipa više nije mogao biti obnovljen.

ZANIMLJIVOSTI

Češki olimpijski odbor osnovan je 1899., u vrijeme kad Češka nije bila samostalna, već dio Austro-Ugarske, a prvi predsjednik bio mu je Jiří Stanislav Guth-Jarkovský (1899.–1929.). Zahvaljujući tome, već 1900. Češka je samostalno nastupila na Olimpijskim igrama u Parizu. Od 1919. djelovao je kao Čehoslovački olimpijski odbor, a od 1992. ponovno kao Češki olimpijski odbor. U to vrijeme, od 1990. do 1996., njegova predsjednica bila je Věra Čáslavská, od 1996. do 2012. predsjednik je bio Milan Jirásek, a od 2012. do danas Jiří Kejval.

Hrvatski olimpijski odbor osnovan je 11. rujna 1991. u vrijeme stvaranja samostalne Hrvatske i već iduće godine uspio je izboriti njen nastup na olimpijskim igrama u Albertvilleu i Barceloni. Prvi predsjednik bio je Antun Vrdoljak, od 1991. do 2000., od 2000. do 2002. predsjednik je bio Zdravko Hebel, a od 2002. do danas Zlatko Mateša. U Zagrebu je 1919. bio osnovan Jugoslavenski olimpijski odbor kojem je prvi predsjednik, do 1929., bio Franjo Bučar.

Iz kuhinje čeških prabaka: Magdaléna Dobromila Rettigová i njena *Domaća kuharica*

Kulinarstvo začinjeno rodoljubljem

Magdaléna Dobromila Rettigová kasnije se posvetila praktično orijentiranoj, poučnoj literaturi, jer kako sama kaže: »Ljudi ipak više cijene dobar ručak, nego dobru pjesmu«. I tako prvu češku spisateljicu, rodoljupku i prosvjetiteljicu pamtimo prije svega kao kuharicu

✎ **Snježana Herceg**

Vjerojatno danas jedva da postoji čovjek u Češkoj, pogotovo pak žena koja se bavi i kućanstvom, koja nije čula za Magdalénu Dobromilu Rettigovu, prosvjetiteljicu, pjesnikinju, spisateljicu, začetnicu gastronomije u Češkoj i autoricu vjerojatno najpoznatije češke knjige o kuhanju: *Domáci kuchařka, čili snadno pochopitelné a prozkoumané poučení, kterak se masité i postní pokrmy všeho druhu nejchutnějším způsobem vaří, pekou i zadělávají* (*Domaća kuharica*, ili lako shvatljiva i provjerena poduka o tome, kako se mesna i posna jela svake vrste na najkukusniji način kuhaju, peku i prigotavljaju) ili kraće *Domáci kuchařka* (*Domaća kuharica*), prvi put izdane još daleke 1826.

Magdaléna Rettigová rođena je 1785. u Všeradicama kao jedno od brojne djece upravitelja všeratickog plemićkog imanja Artmanna. U ranom djetinjstvu ostala je bez oca, braće i sestara i bila prisiljena brinuti se za domaćinstvo. Iako je u školu počela ići tek s deset godina, bila je veoma znatiželjna i pokazivala je veliko zanimanje za učenje. Do punoljetnosti je govorila njemački, no udajom za gradskog vijećnika i savjetnika u nekoliko gradova J. A. Sudiprava Rettiga, preobrazila se je u domoljubnu prosvjetiteljicu i kao takva je djelovala u mnogim češkim gradovima, većinom u sje-

veroistočnoj Češkoj, a zadnjih 11 godina u Litomyšlu, gdje je 1845. i umrla. Kao jedan od izraza rodoljublja Magdaléna i njen muž su svojim imenima dodali nova slavenska imena, Dobromila i Sudiprav. U Litomyšlu se je Magdaléna posvetila odgoju djevojaka, organizirala i vodila domaćinske tečajeve, učila djevojke kuhati, govorila im o vođenju domaćinstva, ali i o češkoj književnosti. Domačice je učila da pri spravljanju jela ne podliježu stereotipima, da eksperimentiraju i uživaju u kuhanju i serviranju jela. Imala je kontakte s mnogim češkim rodoljubima, prosvjetiteljima i preporoditeljima, npr. s Františekom Palackim, Josefom Jungmannom, Pavlom Josefom Šafaříkom i drugima. Osobno se je poznavala i surađivala s Boženom Němcovom koja ju je veoma cijenila. Kao pjesnikinja i spisateljica počela je objavljivati najprije kraća prozna djela i pjesme, a kasnije je izdala nekoliko priča za djevojke, koje se mogu svrstati ponajprije u tzv. crvenu knjižnicu u kojoj od sastojaka ne smije nedo-

stajati ljubav, smicalice, patnja i sretan završetak, a koja se danas ne smatraju djelima prevelike književne vrijednosti. Kasnije se posvetila praktično orijentiranoj, poučnoj literaturi, jer kako sama kaže: »Ljudi ipak više cijene dobar ručak, nego dobru pjesmu«. I tako prvu češku spisateljicu, rodoljupku i prosvjetiteljicu pamtimo prije svega kao kuharicu koja je toliko intrigirala javnost da su se rasprave o značaju i vrijednosti njenih djela vodile su sve do tridesetih godina prošlog stoljeća.

Danas se jedna ulica u Pragu (Praž 1, Nové město) zove po Magdaléni Rettigovoj, a u njenim rodnim Všeradicama su galerija i muzej koji nose njeno ime. Gostionica *U paní Magdalény* nudi likere od višanja i šljivu pod nazivom Magdička i Magdaléna. Slavni Alois Jirásek je napisao komediju u tri čina prema kojoj je 1961. snimljen film pod nazivom *Magdaléna Dobromila Rettigová*. U Litomyšlu, gdje je njen grob i spomenik, svake se godine održavaju Gastronomске svečanosti

M. D. Rettigové. *Domáci kuchařka*, najznačajnije i najopsežnije gastronomsko djelo Rettigove, od 1826. je doživjela mnogobrojna izdanja i prilagodbe, npr. 1898. je izašlo trinaesto izdanje a 2016. zadnje prilagođeno izdanje. Morao se prilagođavati jezik, nazivi sastojaka – jer neki od njih se danas ne mogu naći i ne upotrebljavaju se – a ponajprije mjere,

ali u Češkoj *Domáci kuchařka* živi i kola još i danas i čuva se, barem kao raritetna knjiga, u mnogim kućanstvima.

Kao prikaz i primjer donosimo nekoliko recepata, svjesni da će rijetko tko pokušati danas po njima kuhati. Teško da ćemo danas pripremati posni ručak za šest osoba od dvanaest sljedova ili svečani ručak s čak 35 sljedova od ko-

jih su jedan slijed teleća prsa za 6 osoba obložena sa šezdeset rakova. No nikad se ne zna, možda netko pokuša.

Za početak evo jedno od uvjerenja Rettigove: *Juha je temelj svake veće ili manje gozbe. Dobar znalac prosuđuje na temelju juhe čitav ručak; svaka kuharica dakle mora nastojati, da bude spremna i sposobna pripremati ukusne juhe.*

JUHA SA SVITKOM OD BRAŠNA (ZA 6 OSOBA)

Stavi u zdjelicu 105 grama maslaca i dobro ga izmiješaj, zatim umiješaj 4 žumanjka jedan po jedan i 140 grama finog brašna, posoli, dodaj snijeg od 4 bjelanjka i pažljivo ga umiješaj.

Zatim zagrij malo maslaca u željeznoj posudi (najbolje na željeznoj tavi) i pazi da se dobro ugrije, ali da se ne prepali (moraš okretati posudicu da se razlije po čitavoj površini), nalij zatim na to ono tijesto i odmah ga stavi u pećnicu da bi se ispeklo do zlatno-žute boje.

Taj svitak zatim istresi na daščicu, i kad se malo ohladi izreži ga na duguljaste trake, stavi na tanjur i nalij na njega dobru vrelu juhu te odnesi na stol.

Skini opnu sa svježih telećih jetrica i nastruži ih pažljivo, tako da u njima ne ostanu žilice. Nareži na šnite dva crvena luka i 140 grama slanine a zatim to stavi s komadićem maslaca na tavu i zagrij da se zapjeni. Zatim u to stavi jetra i pusti da se dinstaju, no moraš ih čuvati da se ne pripale i povremeno zalijevati s po žlicom masne juhe. Posoli sve i začini po želji tučenim paprom ili paprikom i sitno sjec-kanim listom od peršina.

Nareži žemlje na šnite i pre-peci ih na maslacu da dobiju zlatnu boju, zatim zalij s malo vruće juhe da omekšaju, ali pazi da ne postanu previše vlažne, premaži svaku šnitu s pripremljenim jetrima i iznesi na stol.

TELEĆI BUT SA SLANINOM

Uzmi lijep, dobro odležan teleći but, lijepo ga protresi i natuci, a zatim slaninom bogato našpikaj, posoli, stavi komad putra i malo vode i peci kao svaki drugi but.

Kad je napola pečen i kad je umak pod njim već poprimio smeđu boju, podlij to s oko 2,5 dl austrijskog vina. Podlijevaj but i okreći ga marljivo i savjesno.

Kad je meso već pečeno, rastopi u lončiću malo putra, barem 3-4 dag, umiješaj u to malu žlicu brašna i oko 2 dl gustog kiselog vrhnja. Time sada but marljivo prelijevaj, no ne okreći ga više, nego kad počne cvrčati opet prelij žlicom tog vrhnja. Time ćeš dobiti lijepu i ukusnu koricu na pečenju.

But se sada stavi na zdjelu, a procijeđeni umak, koji se je lijepo reducirao i ostao svijetlo smeđe boje se podlije, no ne prelije se, kako neki običavaju, po mesu, jer time pečenka postaje neugledna i gostima se zgadi prije nego su ju kušali.

Svako pečenje zahtijeva posebnu pažnju domaćice, ne smije biti nedopečeno niti prepečeno, već upravo taman u umaku i ukusno. Željela bih da si svaka domaćica uzme ovo pravilo k srcu, time će pečenka, kad već košta puno novaca, biti barem ukusna.

KOLAČIĆI OD BADEMA

Naribaj ili sitno nasjeckaj 1/4 kg slatkih badema, dodaj im 140 grama tučenog (mljevenog) šećera, sitno nasjeckanu koricu od jednog limuna, dva žumanjka, 4 cijela jaja i miješaj to oko pola sata (mikserom naravno znatno kraće, op. S. H.).

Zatim izreži oblatne na oblike prema želji (npr. vjenčice, krugove, pravokutnike ili trokute željene veličine), premaži ih dobivenom smjesom od badema i peci ih dok ne dobiju lijepu zlatnu boju. Kada se ohlade možeš ih ukrasti po želji i posipati narezanim pistacijama, te ostaviti da se još malo posuše.

ŠARAN NA CRNO

Ubij šarana, odstrani s njega ljuske i izvadi iznutrice, zatim ulij u njega 2 dl dobrog vin-skog octa, isperi ga i spremi taj ocat s isplahnutom krvlju iz šarana.

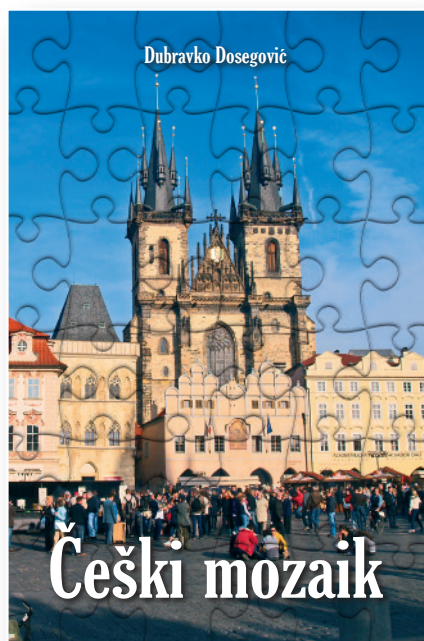
Šarana razreži na komade i posloži u posudu, dodaj crveni luk, na ploške narezanu mrkvu i celer, nekoliko čehulja češnjaka, piment, papar, đumbir, klinčić nekoliko jezgri oraha – sve cijelo, nerazdrobljeno, nalij na sve to piva toliko da riba bude potopljena, dodaj malo maslaca, posoli i pusti da kuha na laganoj vatri, ali pazi da se riba ne pripali, vatra mora biti oko posude, a ne pod samom sredinom.

Kad se riba s povrćem malo skuha, nakon jedno pola sata, naribaj malo medenjaka (pernik) i posipaj njime ribu.

Zatim preprži na maslacu malo šećera da dobije smeđu boju, ulij u njega onaj ocat s krvlju i pusti da prokuha. Time prelij ribu s povrćem, pusti da prokuha i reducira se, dodaj po želji malo bijelog šećera i po želji 2 dl crnog vina.

Zatim ribu lijepo rasporedi na pladanj, prekrij ju s povrćem, procijedi na nju umak i stavi na stol.

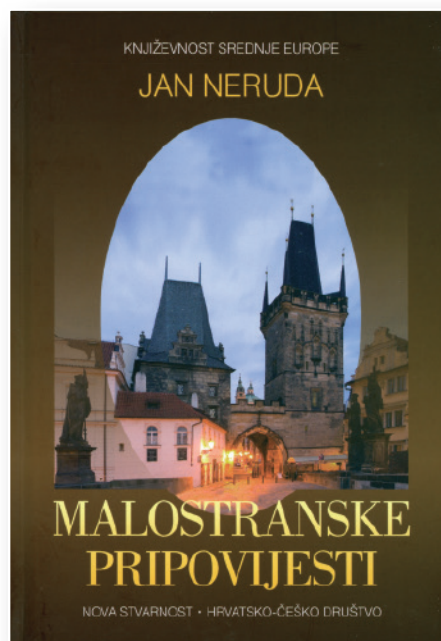
Izdanja Hrvatsko-češkog društva ili uz podršku Hrvatsko-češkog društva

Dubravko Dosegović: Češki mozaik

Hrvatskom čitateljstvu je nedostajala upravo takva knjiga koja će na zanimljiv, duhovit i pristupačan način govoriti o Češkoj i Česima, s nepoznatim i nevjerojatnim podacima koje, na našu sreću, Dubravko Dosegović ne samo pamti nego i na pravi način prenosi čitateljima.

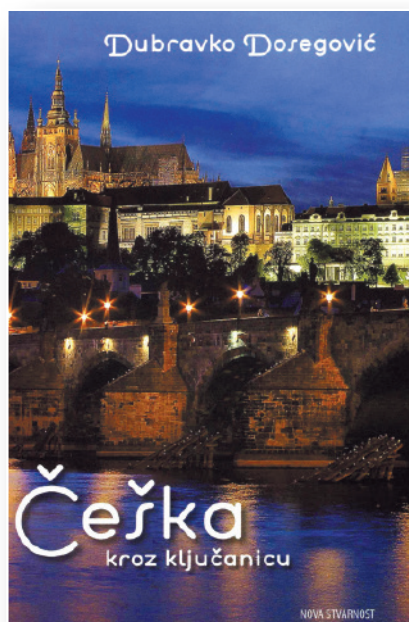
Marijan Lipovac, predsjednik Hrvatsko-češkog društva

Jan Neruda: Malostranske pripovijesti

Njegovo stvaralaštvo povezuje ono što je karakteristično ne samo za češku književnost nego i za češku umjetnost općenito: ugodan humor, zanimanje za običnoga čovjeka, njegove muke i radosti; sposobnost da se u malim sudbinama svojih antijunaka vide sukobi i paradoksi velikoga svijeta.

Jiří Menzel o Nerudi za ovo izdanje

Dubravko Dosegović: Češka kroz ključanicu

»...upravo je u tome najveći doprinos Dubravka Dosegovića: tko njegovu knjigu pročita, neće mu biti dovoljan pogled 'kroz ključanicu.' Htjet će otvoriti cijela vrata.«

Iz predgovora češkog veleposlanika Karela Kühnla

Ivana Brlić-Mažuranić: Čudnovate zgode šegrta Hlapića

Čudnovate zgode šegrta Hlapića nakon sto godina oživljuju sada u izvornom tekstu i s, Ivani Brlić-Mažuranić, omiljenim, ilustracijama češkoga umjetnika Josefa Lade.

Knjige možete naručiti u Novoj stvarnosti, Zagreb, Kaptol 21, nova.stvarnost@gmail.com

